کۆمەڵی هەقە

(لە شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵەوە تا حەمەسووری کلاوقوت)

١٩٢٠ □ ١٩٨٦

لێکۆڵینەوەی: ڕێبوار حەمە تۆفیق

پرۆژەی: ئینستیتیوتی کەلەپووری کورد

ئینستیتیوتی کەلەپووری کورد

ناوی کتێب: کۆمەڵی هەقە لە شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵەوە تا حەمە سووری کلاوقوت
لێکۆڵینەوەی: ڕێبوار حەمە تۆفیق
ژمارەی بڵاوکراوە: ١٠٦ی ئینستیتیوت/ ئۆفیسی سلێمانی
دیزاینی بەرگ: حەمید ڕەزا ئازموودە
ڕێکخستنی لاپەڕەکان: مەهدی ئەحمەد
فۆتۆ: ڕێبوار حەمە تۆفیق
چاپخانە: ئاراس ـ هەولێر
تیراژ: ١٠٠٠
چاپی یەکەم: ٢٠١٠
لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی (١٢٥٥)ی ساڵی (٢٠١٠)ی پێ دراوە

مافی چاپکردنەوەی بۆ ئینستیتیوتی کەلەپووری کورد پارێزراوە ©

ناونیشان: عێراق ـ سلێمانی ـ نزیک دەزگای خاك

Tel: 0044704-3137233

www.khi03.com

khi_2003@hotmail.com

لەسەر ئەرکی دەزگای (ئاراس) چاپ کراوە

سوپاس و پێزانینم بۆ هەر یەك لە:

١. (حەسەن عەبدولکەریم) کە لە خوێندنەوە و وەرگێڕانی هەندێك لە دەستنووسە کۆنەکاندا هاوکاری کردم.

٢. کاك (سدیق ساڵح) کە هەندێك بەڵگەنامەی ڕۆژنامەوانی دەگمەنی پێشکەش کردم.

٣. مامۆستا (عەتا محەممەد عەلائەدین) لە بەشی جوگرافیای زانکۆی سلێمانی، کە لە دیاریکردنی دابەشبوونی جوگرافیای هەقەکان لە سەر نەخشە، یارمەتی داوم.

٤. کاك (عەباس عەبدولڕەزاق)ی ناسراو بە (عەباسی ڤیدیۆ) کە چەند چاوپێکەوتنێکی ڤیدیۆیی پێشکەش کردم.

دەزام باد   یەی عیـ شقه   خه   طەر   ناك

کەچی هەر چوم، ئەگەر مام و ئەگەر چوم

(مەحوی)

پێرست

پێ شەکی ٧

هەوڵە سەرەتاییەکانی کارکردن لە ئەم بابە تەدا.................. ١٣

بەشی یەکەم

باسی یەکەم:

١- سۆفیگەری...١٩

٢- سۆفیگەری لە کورد ستاندا...................................... ٢٧

٣- کورتەیەك لە مێژووی تەریقەتی نەقشبەندیی و بڵاوبوونەوەی لە

با شووری کورد ستاندا... ٢٩

٤- کورتەیەك لە ژیانی مەولانا خالیدی نەقشبەندیی...............٣١

٥- ململانێی نێوان ڕێبازی قادریی و نەقشبەندیی...................٣٣

٦- زنجیرەی تەریقەت پێدان و ئیر شادکردن........................٤٣

باسی دووەم:

١- پەیوەندی هەقە و تەریقەتی نەقشبەندیی.........................٥١

٢- ناوی هە قە...٥٧

٣- سنووری جوگرافیای بڵاوبوونەوەی هە قە.......................٦١

بەشی دووەم

باسی یەکەم: شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵە........................٦٧
باسی دووەم: ما مەڕەزا ٨٣
باسی سێیەم: حەمە سوور ٩٩

بەشی سێیەم

باسی یەکەم: جیهانبینی بیری هە قە..............................١٢٩
باسی دووەم: پەیوەندی هەقە و ئەهلی هەق......................١٥٥
باسی سێیەم: پەیوەندی هەقە و بەهائی یەکان...................١٦٧
باسی چوارەم: بەر بەرەکانێکردنی هە قەکان........................١٧٧

بەڵگەنا مەکان...١٩٣
ئەنجام...٢١٥
ڕا سپاردە..٢١٩
پوختەی لێکۆڵینەوە بە زمانی عەرەبی ٢٢١
سەر چاوەکان..٢٢٥
ئیندێکسی ناو...٢٣٣
ئیندێکسی شوێن ٢٤٥
پوختەی لێکۆڵینەوە بە شێوەزاری کرمانجیی ژوروو ٢٥٦

پێشەکی:

کۆمەڵی هەقەکان، خاوەنی سامانێکی دەوڵەمەندی هەمەلایەنەی فەر هەنگیین. سامانی کە لەپووریی هە قەکان، زۆر ئا ست و بواری ج یاوازی گرتووە تەوە و هەرکەسێك شتێکی لە بارەوە نوو سیبێتن، ئەو ڕا ستییەی نە شاردووەتەوە کە ئەوەی نووسیویەتی، هەموو شتێك نییە و بابەتەکە لە ئەوە زۆرتر هەڵدەگرێت کە ئەم لە بارە یەوە نوو سیویەتی. ئەوەی لە چوار چێوەی ئەم لێکۆڵینەوەیە شدا هاتووە، دیسانەوە ناکاتە تەواوی کۆکردنەوە و لێکدانەوەی ئەو کەلەپوورە مەزنە. بە ئومێدی ئەوەی لە داهاتوودا ئەم کەلەپوورە بکرێتە هەوێن و کەرەستەی دەیان لێکۆڵینەوەی هەمەلایەنە، فیلم، چیرۆك، هۆنراوە، گۆرانیی و... هتد.

١- گرنگی هۆکاری هەڵبژاردنی بابەتەکە:

کوردستان لانەی چەندین ئایین و ئایینزا و تەریقەتی جیاوازە کە هەر یەکەیان، خاوەنی چەند تایبەتمەندییەکی تایبەتن و کەلەپوورێکی تای بەت بەخۆیان هە یە. هەقەکانیش لە ئەم لایەنەوە، کەلەپوورێکی دەوڵەمەندیان هەیە و ئەوە دەهێنێت کە وەك ڕاستییەکی مێژوویی، کۆبکرێتەوە و وەك نموو نەی سەردەمانێك پیشان بدرێت کە کورد تێ یدا توانیو یەتی ئارا ستەی گۆڕان و چەند نەریتێکی نوێ لە کۆمەڵگای کوردیدا بهێنێتە ئاراوە کە لە پێشدا نەبووە. ئەگەر لە ئێستادا هەوڵ بۆ کۆکرد نەوە و تۆ مارکردنی ئەو کە لەپوورە نەدرێت، ئەوا بێگو مان پاش چەند ساڵێکی تر، ئەم کە لەپوورە کوێردەبێ تەوە و ناتوانر ێت ڕا ستی ڕووداو و کەسایەتییەکانی، وەك خۆیان بناسرێنەوە.

٢- ئامانج و ڕێبازی لێکۆڵینەوەی زانستی:

کۆکرد نەوەی زاذ یاریی و بەڵگەنا مەکان لە لا یەك و بەراوردپێکردن و لێکدانەوەی ئەو زانیاریانەشی کە تا ئێستا بەشێوەی جۆراوجۆر وتراو و نووسراون لە لایەکی ترەوە، ئامانجی لە پێشینەی بەردەم ئەم لێکۆڵینەوەیەن. بۆ گەیشتن بە ئەم ئاما نجەش، کەڵك لە ڕێ بازی لێکۆڵێ نەوەی (مێژوویی– کۆمەڵا یەتی) وەرگیراوە کە پشت بە لایەنی کۆمەڵایەتیی و ئاستی پەیوە ندی ذێوان ئە ندامانی کۆ مەڵ دەبە ستێت لە چوار چێوەی ئەو ماوە یەدا کە لە ئەم لێکۆڵینەوە یەدا مەبە ست لە ذێوان ساڵانی (١٩٢٠ □ ١٩٨٦)ـە، بەڵام لە بەر فرە ڕەهە ندیی بابەتەکە، گەورەیی ڕووداو و گرفتە جیاوازە کان و بەیەکدا چوونی هە ندێك با بەت بەناو یەکتریدا، ناچار لەهەندێ شوێندا، لێکۆڵەر لە ئەم ڕێبازە لای داوە و کاری بە یەك ڕێبازی لێکۆڵینەوەی دیاریکراو نەکردووە؟ چونکە: گێڕا نەوەی ڕووداوە کان، ساغکردنەوەی ڕووداو و زاذ یاری لە سەر کە سەکان و بەراوردپێکردنی سەرچاوەکان چۆنیان ویستبێت، بە ئەو شێوەیە، تۆمارکراون.

٣- پێکهاتەی لێکۆڵینەوەکە:

بە شێوەیەکی گ شتیی، لێکۆڵینەوە کە بۆ ساڵەکانی ذێوان (١٩٢٠–١٩٨٦) تەرخان کراوە، کە دەکاتە سەردەمی سەرهەڵدان و دەستپێکردنی ڕێبازەکە... تا کۆچی دوایی حەمەسووری کلاوقوت. ڕووداو و با سەکانی ناو ئەم مێژووەش، لە سێ بەشدا خراوەتە ڕوو، کە ئەمانەن:

بەشی یەکەم: ئەم بەشە دەروازەی چوونە ژوورەوەیە بۆ ناو بابەتەکە و تێ یدا (سۆفیگەرێتی) وەك چەمك و زاراوە باس کراوە و بە تەریقەتی نەق شبەندیی و بە

ڕێبازی هەقەوە بەستراوەتەوە. هەر لە ئەم بەشەدا، جگە لە بنەماڵەی دامەزرێنەر، پوختەی ناوی ڕێبازەکە و سنووری جوگرافیای هەقەنشین، خراونەتە ڕوو.

بەشی دووەم: لە ئەم بەشەدا، ژیان و هەندێك لە بە سەرهاتەکانی هەر یەك لە: شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵە، مامەڕەزا و حەمەسووری کلاوقوت خراونەتە ڕوو، کە زانیارییەکانمان زۆر تر لە سەر حەمە سووری کلاو قوت چڕکردووەتەوە؟ چونکە جگە لە ئەوەی خاوەنی ڕێچکەیەکی تایبەتە، تا ئێستایش کەمترین نوو سینی لە سەر نووسراوە.

بەشی سێیەم: قوڵایی لێکۆڵینەوە کە دەگرێتەوە و تێیدا: جیهانبینی بیری هەقە، پەیوەندی هەقە لەگەڵ هەریەك لە: ئەهلی هەق، بەهائییەکا ندا خراوە تە ڕوو، هەروەها بەربەرەکانێکردنی هەقەکانیش هەر لە ئەم بەشەدا باس کراوە.

٤- شیکردنەوەی سەرچاوەکان:

سەرچاوەکان لە هەرسێ زمانی کوردی، عەرەبی و فارسییەوە وەرگیراون، کە مەرج نییە هەموو ئەم سەرچاوانە ڕاستەوخۆ با سیان لە کۆ مەڵی هە قە کردبێت، بەڵکو هەندێکیان بەشێوەی ناڕاستەوخۆ باسیان لە ڕێبازەکە کردووە و زۆر تر لە بەشی یەکەمدا کەڵکیان لێ بینراوە. هە ندێك لە سەر چاوەکان، جگە لە ئەوەی بەشێوەیەکی زانستی نەنووسراونەتەوە، هەست بە ئەوەش دەکرێت کە مەرامێك لە پشت نووسینیانەوە هەیە، بۆیە لەشوێنی بەکارهێنانی زانیارییەکانی ناو ئەم سەرچاوانەدا، لە پەراوێزدا هەڵەکان ڕاست کراونەتەوە و لەگەڵ سەرچاوەی تریشدا بەراورد پێ کراونەتەوە. بەشێکی تر لە سەر چاوەکان، زانیاری هە ڵە و تێ کەڵیان تێدابوو، کە لە ئەم لێکۆڵینەوە یەدا، ساغکردنەوەیان بۆ کراوە و لە شوێنی وەرگرتنیاندا، سەرنج و تێبینییان لە سەر تۆمار کراوە. □

٥- گرفتی بەردەم لێکۆڵینەوەکە:

نەبوونی ناوەندێکی تایبەتمەند بۆ کاری لێکۆڵینەوە لە کوردستاندا، وای کردووە ئەرکی لێکۆڵەر خۆبەخۆبێت و بەتەنها پشت بە توانای خۆی ببەستێت و هاوکاری هەمەلایەنەی لەبەردەستدا نەبێت! ئەمە لەکاتێکدا لای گەلانی تر، دەیان ناوەند و دەزگای لێکۆڵینەوە هەیە! ئەم گرفتە، یەکێکە لە ئەو هۆکارانەی کە وای کردووە تا ئێستا لە لای کورد، بواری لێکۆڵینەوەی بە هەژاریی بمێنێتەوە و لێکۆڵینەوەی کوردیی هەنگاوی لەبەرچاو نەنێت. لەئێرەدا جێی خۆیەتی سوپاسی بەشی لێکۆڵینەوەی (ئینستیتیوتی کەلەپووری کورد) بکەم کاتێك بەرنامەی ئەم لێکۆڵینەوە یەم پێشکەش کردن، پەسەندیان کرد و لەماوەی ساڵ و نیوێکدا، کارەکە بە ئەنجام گەیەنرا. جگە لە ئەم خاڵە، چەند چەند گرفتێکی تریش لە بەردەم لێکۆڵینەوەکەدا هەبوون، وەك: کەمی سەرچاوە لە سەر بابەتەکە، لە ژیاندا نەمانی زۆربەی ئەو کەسانەی کە ڕاستەوخۆ لە ڕێبازەکە بەشداربوون. ئەوانەشی کە لە ژیاندا ماونەتەوە، یان تەمەنیان ڕێگەی ئەوەیان نادا تێ بیاندوێنین، یان بەهۆی باری شێواوی سیاسیی و ئابووری ساڵانی پێشووەوە، زێدی ڕەسەنی خۆیانیان بەجێ هێشتووە و بە ئاسانی نادۆزرێنەوە.

بەشێك لە هەقەکۆنەکان، ئەوانەی کە تەمەنیان هێندە بەرەو سەرەوە نەچووە، نەیاندەویست هیچ زانیارییەکمان بدەنێ یان قسەمان بۆ بکەن؟! ئەگەر هۆی ئەمە ئەوە بێت کە بەبڕوای زۆرێك لە باوەڕدارانی ڕێبازەکە یان ڕێچەکەکانی، درکاندنی زانیاری، کارێکی باش نییە و بیروباوەڕەکەیان ڕێگەیان نادات کە هیچ لەسەر خۆیان بۆ بێگانە باس بکەن، ئەوا بەشێکی تر لە ئەو کەسانەی داوامان لێ دەکردن بە ئەو زانیارییانەی کە لە لایانە هاوکاریمان بکەن، بیانووی ئەوەیان دەهێنایەوە کە خۆیان بەنیازن لە دەرفەتێکدا کارێکی لە ئەم شێوەیە بکەن؟!

یەکێکی تر لە گرفتەکانی بەردەم ئەم لێکۆڵینەوە یە، بریتییە لە هەڵە و نادروستی زۆرێك لە زانیارییەکانی ناو ئەو نووسراوانەی کە لە ئەم لێکۆڵینەوە یەدا ئاماژەیان بۆ کراوە، کە بۆ ڕاستکردنەوە و ساغکردنەوەیان کاتێکی زۆر پێویست بوو. لە ڕووی ڕێنووسیشەوە، کارە کەمان گرفتی ها تە پێش و بە شێکی زۆری سەر چاوەکان پڕ ڕێنوو سیان گەونجاو نەبوو، کە بەپێویست زا نرا لەکاتی وەرگرتنیاندا، سەرلەنوێ چاك بکێن و بهێنرێنە سەر ئەو شێوە ڕێنووسەی کە ئێستا تاڕادەیەکی زۆر بە ڕێنووسی یەکگرتووی کوردی دادەنرێت.

٦- تێبینیی و سەرنج:

١- بۆ جیاکردنەوەی پەراوێزی لێکۆڵەر لە پەراوێزی سەرچاوەکان، لە کۆتایی ئەو پەراوێزانەی کە لە سەرچاوەکانەوە وەرگیراون، ناوی خاوەنە کەی لە ناو دوو کەوانەی لە ئەم شێوەیە ()دا دانراونەتەوە.

٢- لە چوار چێوەی ئەم لێکۆڵینەوە یەدا، پێکها تەی ناوی هە قە، بە چەند شێوەیەك هاتووە وەك (ڕێباز، تایفەی ئایینی، بزووتنەوە، ڕێچکە، تەریقەت، کۆمەڵ...) هیچ گومانیشی تێدا نییە کە هەریە کە لە ئەم چوار چێوانەش، پەیوەندی بە واقیعێکی ئایینی، کۆمەڵایەتیی و فەرهەنگییەوە هەیە کە ئەم ناوە لە ناو خۆیدا کۆی کردوونەتەوە. لە ئەم لێکۆڵینەوەیەشدا، بە کۆمەڵ یان ڕێباز ناوی براوە و لە ئەو شوێنانەشدا کە لە نووسینی ترەوە وەرگیراون، چۆن هاتووە، بەهەمان ناوەوە دانراونەتەوە.

٣- پاش کۆتایی هاتنی لێکۆڵینەوە کە، لێکۆڵەر بەپێویستی زانی، سەرنج و تێبینی چەند شارەزایەك لە سەر تێکڕای لێکۆڵینەوە کە وەربگرێت، بۆ ئەو مەبەستەش، هەریەك لە بەڕێزان (مستەفا عەسکەری، ڕەشید محەممەد عەلی)ی

د یاری کرد تا پێدا چوونەوە بۆ لێکۆڵینەوە کە بکەن و ئەوانیش بەسوپا سەوە بەدەنگ داواکارییەکەوە هاتن و بە تێبینیی و سەرنجەکانیان، هێزێکی تریان بە ناوەڕۆکی ئەم بەرهەمە بەخشی. لەئێرەدا جێی خۆیەتی سوپاسێکی زۆر ئاراستەی مامۆستای مێژوونووس (د. کەمال مەزهەر) بکرێت کە سەرەڕای کاری زۆری خۆی، کاتێك لێکۆڵەر لێکۆڵینەوەکەی خستە بەردەست و داوای لێکرا کە سەرنجی خۆی لە سەر دەربڕێت، لەخۆ بردووا نە بەدەنگ داوا کەوە هات و لەکۆتایدا، جگە لە پەسەندکردنی لێکۆڵینەوەکە، تۆمارێك لە بیرەوەری خۆی و کەسێکی سەر بە کۆمەڵی هەقەی پێشکەش بە لێکۆڵەری کرد[1]، دووبارە سوپاس بۆ هەموو ئەم بەڕێزانە.

ڕێبوار حەمە تۆفیق
rebwar_hamatofiq@yahoo.com

١- بڕوانە دەقی تۆمارەکە لە لاپەڕە ٢١٤دا.

هەوڵە سەرەتاییەکانی کارکردن لە ئەم بابەتەدا:

ئەو هەوڵە سەرەتاییانەی کە تا ئێستا دراون، هەموویان جێگەی بایەخن و هەریەکەیان لە شوێنی خۆیا نەوە، توانیویانە کەلێنێك پڕبکەنەوە. لە ئێرەدا جێگەی خۆیەتی کاروانی ئەم هەوڵانە، بەرز هەڵسەنگێنین و ئاماژەیان بۆ بکەین[1]، ئەمانەش ئەوە دەردەخەن کە یەکەمین کەسێك نووسینی لە سەر کۆمەڵی هەقەکان نووسیبێت، لە ناو بێگانەکاندا بریتییە لە (ئیدمۆنز) و لە ناو کوردیشدا (کەریم زەند)ە[2]:

١– ئەوەی لە ئەم پۆلێنکردنەدا جێی سەرنجە ئەوەیە: بەشی زۆرینەی ئەو بەرهەمانەی کە تا ئێستا لە سەر ئەم بابەتە نووسراون و لەبەردەستدان، مێژووی تۆمارکردنیان دەکەونە پێش ڕاپەڕینی بەهاری ١٩٩١ی گەلی کوردستانەوە، ئەمە لەکاتێکدا کە زەمینەی توێژینەوە و بە دوادا چوونی لەبار، زۆرتر دەکەوێتە دوای ئەم مێژووەوە و دەبوو زۆرتر و باشتری لە سەر بنووسرایە؟!

٢ – لە ئەم بارەیەوە، مامۆستا محەممەد مەلا کەریم دەنووسێت (ئەوەندەی من پێی بزانم تائێستا "مەبەستی تا ساڵی ١٩٨٣ یە– لێکۆڵەر" لە وتارێکی کاك حەسەن عەوالآنی بەولاوە... هیچ بابەتێکی تر لەبارەی بزووتنەوەی هەقەوە بڵاو نەکراوەتەوە.) بڕوانە کتێبی (ئاوڕدانەوە یەك لە بزووتنەوەی هەقە، سەرچاوەی پێشوو...، ل١١.) بەڵام ڕاستییەکەی ئەوەیە مامۆستا (کەریم زەند) وەك کوردێك یەکەمین نووسەری کوردە کە لە سەر ئەم بابەتە نووسینی هەبێت، بڕوانە کتێبی (ئاین و باوەڕ لە کوردستاندا، کەریم زەند، سلێمانی، ١٩٧١.)

یەکەم: ئەوانەی لابەلا باسیان لێوەکردووە:

١- لە چوارچێوەی دانیشتن و کۆڕی پرسیار و وەڵامدا:

أ/ (مستەفا عەسکەری) ((کاتێك لە ساڵی ١٩٦٣ لە نوگرە سەلمان لە زیندا ندا بووە و لە چوار چێوەی ئەو ئازادی یەی کە لە ئەو کاتا نەدا بۆ زیندانی یەکان رەخساوە، لە ئەم بارەیەوە، قسەی بۆ زیندانییەکان کردووە.))[1]

ب/ (مەلا سەلامی کوڕی مەلا مستەفای ترێخۆر) ((کاتێك خوالێخۆشبوو دکتۆر "عەبدولستار تاهیر شەریف" لە ساڵی ١٩٧٩ دا چاوپێکەوتنێکی لە سەر ئەم بابەتە لەگەڵدا کردووە و لە سەر کاسێت تۆمارکراوە.))[2]

٢- لە چوارچێوەی یاداشت و گێڕانەوەدا:

أ/ (سی. جی. ئیدمۆنز) لە کتێبی (کرد ترك عرب، ترجمة: جرجيس فتح الله، مطبعة التايمس، بغداد، ١٩٧١.)

ب/ (هێنی هارۆلد هانسن) لە کتێبی (ژیانی ئافرەتی کورد، وەرگێڕانی لە زمانی ئینگلیزییەوە بۆ کوردی: عەزیز گەردی، چاپخانەی کۆڕی زانیاری عێراق، بەغدا، ١٩٨٣.)

پ/ (جەمال بابان) لە (ڕۆژنامەی عێراق، ژمارە ٢٣٣٤، ساڵی ٥/١٠/ ١٩٨٣.)

ت/ (شاکر فتاح) لە (کۆمەڵە ڕۆژنامەی چەمچەماڵ، ژمارە٧ی ساڵی ١٩٤٦، هەروەها لە: ئاوێنەی ژینم، گۆڤاری ڕۆشنبیری نوێ، ژمارە ١٠٥، ساڵی ١٩٨٥.)

١- ئاوڕدانەوەیەك لە بزووتنەوەی هەقە، مستەفا عەسکەری، چ٢، بڵاوکراوەی ئاراس، هەولێر، ٢٠٠٨، ل٨.

٢- بە شێکی زۆری ئەو پەراوێزانەی کە بۆ کتێبی (ئاوڕدانەوەیەك لە بزووتنەوەی هەقە) لەلایەن محەممەد مەلا کەریمەوە نووسراون، لە ئەم چاوپێکەوتنەوە وەرگیراون. لێکۆڵەر هەوڵێکی زۆریدا تا جارێکی تر ئەو کاسێتەی دەست بکەوێتەوە، بۆ ئەم مەبەستەش پەیوەندی بە کەسوکاری خوالێخۆشبوو (عەبدولستار)ەوە کرد، بەڵام بەداخەوە لە بەردەستدا نەمابوو!؟

دووەم: ئەوانەی وتاری سەربەخۆیان لە سەر نووسیوە:

أ/ (هەمزە عەبدوڵڵا) (لە ناو ڕێکخراوەکانی پارتیدا، بەڕۆنیۆ بڵاوکراوەتەوە.)[1]

ب/ (حە سەن عەوالآنی) لە ((بڵاو کراوەی ڕە نجی کرێ کار، ژ مارە ٦، ساڵی ١٩٨٠، وتاری "تیشکێك بۆ نووسینەکەی محەمەد مەلا کەریم".))

پ/ (ڕەشید محمد علی) لە (مە سەلەیەکی مەزن و هەوڵێکی کەم، گۆ ڤاری کاروان، ژمارە ١٥، ساڵی ١٩٨٣.)

ت/ (کەریم زەند) لە کتێبی (ئاین و باوەڕ لە کوردستاندا، چاپخانەی کامەرانی، سلێمانی، ١٩٧١.)

سێیەم: ئەوانەی کتێبی سەبەخۆیان لەبارەوە نووسیوە:

١- ئاوڕدانەوە یەك لە بزووتـنەوەی هە قە، م ستەفا عە سکەری، چاپخانەی "علاء" بەغداد ١٩٨٣.

٢- بۆ لە هەقە کەوتنە تەقە، رؤوف محمد زهدی، چاپخانەی الحوادث، بەغداد، ١٩٨٥.

١- ئاوڕدانەوەیەك لە بزووتنەوەی هەقە، سەرچاوەی پێشوو...، پەراوێزی ژمارە ١، ل١٢.

بەشی یەکەم

باسی یەکەم

١- سۆفیگەری

٢- سۆفیگەری لە کوردستاندا

٣- کورتەیەك لە مێژووی تەریقەتی نەقشبەندیی و بڵاوبوونەوەی لە باشووری کوردستاندا

٤- کورتەیەك لە ژیانی مەولانا خالیدی نەقشبەندیی

٥- ململانێی نێوان ڕێبازی قادریی و نەقشبەندیی

٦- زنجیرەی تەریقەت پێدان و ئیرشادکردن

١- سۆفیگەری:

سەبارەت بە سەرەتای دەر کەوتنی سۆفیگەریی و پەیوە ندی بە باوەڕە ئایینییەکا نەوە، بیروبۆ چوونی ج یاواز لە ئارادا یە. ((هە ندێك لە نوو سەرانی سۆفیگەری- بەتایبەتی خۆرهەڵاتناسەکان- لە ئەو باوەڕەدان کە سۆفیگەری لە بنـ چینەوە لە گ یانی ئی سلام دوورە، هە ندێکی تریش دە ڵێن: بۆ ئەو کاتا نە دەگەڕێتەوە کە موسوڵمانەکان ئێرانیان خستە ژێر دە سەڵاتی خۆ یان و لە ڕووی سەربازییەوە فارسەکان شکاون... ڕایەکی تریش هە یە کەپێی وا یە ڕەبەنا یەتی مەسیحی، کارێکی زۆری لە سەر سۆفیگەری ئیسلامی داناوە.))[1] هەروەها بەپێی بۆچوونێکی تر، سۆفیگەری ڕیشەیەکی پێشینەتری هەیە و بۆ پێش هاتنی ئایینی ئیسلام دەگەڕێتەوە، چونکە ئەم بۆچوونە پێی وا یە ((سۆفیگەری ئی سلامی، لە بنەما یەکی مەجوو سییەوە وەر گیراوە؟ بە بەڵ گەی ئەوەی کە زۆر لە مەجووسییەکان لە سەرووی ئێران، دوای هاتنی موسوڵمانەکان بۆ ئێران، هەر لە سەر ئایینی خۆ یان ما نەوە.))[2] ئەوەی کە تێ کڕای ئەم بۆ چوونانە پشتڕا ست دەکاتەوە و بەرگرییان لێ دەکات، بریتییە لە ئەو ڕا ستییەی کە ((سۆفیگەری، پێش هاتنی ئایینی ئیسلام، لە ناو ئایینی جولەکە و مەسیحییدا هەبووە و زۆربەی

١- سۆفیگەری، د. ئیبراهیم ئەحمەد شوان، چ١، دەزگای موکریان، هەولێر، ٢٠٠١، ل٣٠. کە ئەویش لە ((في التصوف الا سلامي، المقد مة، نيكول سون، تر جمة: ا بوالعلا العفيـ في، ا لـ قاهرة، ١٩٦٩، ص ج- د/ تاريخ تصوف در اسلام، د. قاسم غنى، انتشارات زوار، چاپ گلشن، تـ هران، ١٣٦٩، هـ ش، ص٤/ نـ شأة الفلسفة الصوفية و تطورها، د. عرفان عبدالحميد، بيروت، ١٩٧٤، ص٥.))ی وەرگرتووە.

٢- هەمان سەرچاوە...، کە ئەویش لە ((في التصوف الاسلامي، المقدمة، نيكول سون، تر جمة: ا بوالعلا العفيفي، الـ قاهرة، ١٩٦٩، ص ج- د/ تاريخ تـ صوف در ا سلام، د. قا سم غنى، انتـ شارات زوار، چاپ گلـ شن، تـ هران، ١٣٦٩، هـ ش، ص٣/ تاريخ التـ صوف الا سلامي، د. ع بدالرحمن بدوي، ط٢، وكا لة المطبوعات، الكويت، ١٩٧٨، ص٣١.))ی وەرگرتووە.

بیروڕاکان له سەر ئەوەن کە لە ڕێگەی فارسەکانەوە، لە ولاتی هندستانەوە گەیشتووەتە دوورگەی عەرەبی.))[1]

سەبارەت به پەیوەندی سۆفیگەریی و ئایین بەیەکەوە، زۆربەی سەرچاوە مێژووییەکان، ئاماژە بەوە دەکەن کە ڕەوتی پەرەسەندووی سۆفیگەری، لە هەناوی ئایینەوە لە دایك بووە و ئایینی ئیسلامیش وەك یەکێك لە ئەو ئایینانە، جگە لە ئەوەی بە هەمان شێوەی ئایینەکانی پێش خۆی، ئەم پەیوەندییەی پاراستووە، لە هەمان کاتیشدا ڕەوتی سۆفیگەری لە ئەم ئایینەدا گەشەسەندنێکی زۆرتری بەخۆیەوە بینیوە و ((تەسەوفی ئیسلامی، شان بەشانی پەیامی ئیسلام بە گشتی، ئەو جوگرافیا فراوانەی گرتووەتەوە کە ڕووبەری ژێر سایەی دەسەلات و بەڕێوەبردنی ئیسلام بووە و لە هەندێ جێگای ئەو جوگرافیایەدا، بە جۆرێك پەرەی سەندووە کە بابەتی تەسەوف بووەتە بابەتی یەکەم و ئیسلام و ئیسلامەتی، دوور لە تەسەوف باس نەکراوە.))[2]

سەبارەت بە سەرچاوە و بنەڕەتەکانی سۆفیگەری ئیسلامی، چەند بیروبۆچوونێکی جیاواز هەیە. هەندێك پێیان وایە کە قورئان و فەرموودە، دوو سەرچاوەی سەرەکی تەسەوفی ئیسلامین و هەندێکی تر بە پێچەوانەوە، پێیان وایە: سۆفیگەری ئیسلامی لەگەڵ بنەڕەتەکانی قورئان و فەرموودەدا تەبانییە و یەکێك لە ئەو بنەڕەتانەی کە سۆفیگەری پێدەناسرێتەوە، بریتییە لە ناتەبایی بوونی تێڕوانینی سۆفی لە گەڵ ئەو تێڕوانینەی کە شەرع بۆ جێ بەجێکردن و ڕووتێکردنیان دای ناوە. جا لە بەر ئەوەی کە ((بیر و هزر، فەلسەفە و هیلی

١- بڕوانە: تاريخ الفلسفة في الاسلام، دي بور، ترجمة: محمد عبدالهادي ابو زيدة، ط٥، دار النهضة العربية، بيروت، ١٩٨١، ص١٦.

٢- سلێمانی زەمینەی پەرەسەندن و ململانێی تەسەوف، عەتا قەرەداغی، زنجیرەی بڵاوکراوەکانی هەفتەنامەی سلێمانی نوێ، سلێمانی، ٢٠٠٣، ل٩.

سۆفیگەری ئیسلامی، دژی سێ دەسەلاتی سەرەکییە کە بریتین لە: دە سەلاتی دەولەت، دەسەلاتی ئایینی و دەسەلاتی دارایی.))[1]، شتێکی ئا ساییە کە ناکۆکی لە سەر سەرچاوەی سەرەکی بیری سۆفیگەری و ئەو ناتەبایی یەدا هەبێت کە لە نێوان شەریعەت و تەسەوفدا هەیە، بەتایبەت کاتێك کە ((لە سۆفیزمدا، حەقیقەت دیاردەیەکی لۆژیکی نییە و نەقلکردنی شەرعیش نییە. دۆزینەوەی حەقی قەت، لە دەرەوەی هەست و ئەقڵ و شەریعەتەوەیە، ئەویش لە ڕێ گەی دڵەوە یە کە تا کە هۆکارە سۆفی بەهۆیەوە بە خوا دەگات و هەست بە نهێنیی، گەورەیی و پا یەداری ماهییەتی نادیاری دەکات، ئەمەش دوا ئامانجە لە تە سەوفدا؟ چونکە تە سەوف کارێکی تایبەتمەند و تاکڕەوانەی مرۆڤە کە تیایدا "نەفس" مەبەستە و دەبێت بە دوا پ لەی خاوێن بوو نەوە ب گات و لە گەڵ نەف سی کەینوو نەی ناد یاردا تێ کەلاو بێت.))[2] هەر لە ئەم بارەیەوە هەندێك پێیان وایە ((نارەوایە تاکە سەرچاوەیەك بۆ سۆفیگەری ئیسلامی دیاری بکرێت، بەڵکو بەگشتی سۆفیگەری ئی سلامی، لە ناو ئەو بیروباوەڕە جیاوازانەوە هەڵقولاوە کە تێ کەلاوی مو سوڵمانەکان بووە، وا تە: هەرمیل لەتێك کە بووە تە مو سوڵمان، هە ندێك لە بیرو باوەڕی کۆنی خۆی هێشتووەتەوە و کردویەتییە هەوێنی سۆفیگەری ئیسلامی.))[3]

ئەگەرچی بڵاوبوونەوەی سۆفیگەری لە ناو کورددا، شانبە شانی بڵاوبوو نەوەی ئایینی ئیسلام نەبووە، بەڵام بەشێوەی جیاجیا خۆی دەرخستووە، ئەویش کاتێك کە یە کەمین تەری قەتی سۆفیگەری ((لە سەدەی چوارەمی کۆ چییەوە و لە

١- سۆفی و سۆفی گەرێتی، لەتیف هەڵمەت، بڵاو کراوەی پا شکۆی ڕەخ نەی چاودێر، سلێمانی، ٢٠٠٩، ل١١.

٢- سلێمانی زەمینەی پەرەسەندن، سەرچاوەی پێشوو...، ل١١.

٣- سۆفیگەری، سەرچاوەی پێشوو...، کە ئەویش لە (في التصوف الا سلامي، المقد مة، نیکول سون، ترجمة: ابوالعلا العفيفي، القاهرة، ١٩٦٩، ص س-ع)ی وەرگرتووە.

ڕێگای"محەممەد نور بەخشی"یەوە هاتە کوردستان کە بە تەریقەتی"نوربەخشی" ناسرا و پاش ئەم، تەریقەتی "عەلەویەکان" دێت کە بە لقێك لە تەریقەی "خەڵوەتی"ناسراوە و سەید"محەممەد بابە ڕەسوڵ" هێناویتییە کوردستانەوە... لە دواتریشدا، هەریەك لە تەریقەتەکانی قادریی و تەریقەتی نەقشبەندیی هاتنە کورد ستانەوە و پەرەیان سەند و زۆر بە بەربڵاوی لە ناو کورددا پەخش بوونەوە.))[1]

وەك زاراوە:

سەبارەت بە وشەی سۆفی، بۆچوونی جیاواز و جۆراوجۆر هەیە. هەندێك پێیان وایە کە لە وشەی ((" صفاء"ەوە هاتووە و بەڵگە شیان ئەو فەرموودەیە یە کە دەفەرموێت **"ذهب صفو الدنيا وبقی الکدر"**. بەپێی بۆچوونێکی تر وشەکە دەچێتەوە سەر ناوی "صفة"ی مزگەوتی پێغەمبەر. بۆچوونێکی تر پێی وایە لە "صف"ـەوە داڕێژراوە کە بەمانای ڕیزی پێشەوەی ئەوکەسانە دێت کە بۆ خواپەرستی لە ڕیزی پێشەوەن.))[2] بۆ چوونێکی تریش پێی وایە لە وشەی (("سۆفیا"ی یۆنانییەوە هاتووە کە بە مانای زانیین دێت.))[3] ئەوەش بڵاوە کە هەریەکە لە پیتەکانی وشەکە، دەچێتەوە سەر وشەیەك: پیتی "ت" بۆ تەوبە، "س" بۆ سەفائی ڕۆح، "و" بۆ ولایەت و "ف" بۆ فەنابوون، بەڵام ئەو بۆ چوونەیان لە هەموویان پەسەندترە کە پێی وایە ((وشەی " سۆفی" لە

١- تەریقەتی نەقشبەندی لە شێخ ئەحمەدی سەرداری سەرگەڵوییەوە بەرەو حەقە، عارف تەیفوور، گۆڤاری ڕامان، ژمارە ٦٩، ساڵی ٢٠٠٢، ل٢١٣.

٢- الرسالة القشيرية، عبدالكريم القشيري، دار التربية للطباعة والنشر والتوزيع، بغداد، ص٢١٦- ٢١٧.

٣- www. Burhaniya.org

"صوفه"وه هاتووه– كه ماناى تيسكه خوريى دهگهيهنێت[1]... ئهمهش نهك ههر له لايهنى زمانهوانى يهوه ڕێى تێده چێت، بهڵكو لايه نه واتاييهكه شى فهرامۆش نهكردووه، چونكه سۆفييهكان له خودى خۆيا نهوه، حهزيان له بێ فيزيى و گۆشهنشينيى و خۆ شكاندنهوهيه و دوور نى يه له بێ نازيدا خۆ يان كردبێ ته هاو شانى " صوفه"))[2] كهوا ته: له ڕووى زما نهوانيى و زاراوهوه، زۆر نزيكه كه ((بههۆى له بهركردنى بهرگى خورى يهوه ناو يان به سۆفى هاتبێت؟ چونكه لهبهركردنى جلوبهرگى خورى، جگه له ئهوهى ڕهوشتى پێغهمبهرهكان و دروشمى وهليى و پياوچاكان بووه.))[3] هۆكارێكيش بووه بۆ ئهوهى سۆفى ههميشه ههست

١– له ناو زۆرينهى ئايين و ئايينزا و باوهڕهكا ندا، شێوه و جۆرێك له بهرگپۆشين ههيه كه وهك هێمايهك بۆ هۆگريى تهواوهتيى و نزيكايهتى يهكى بههێز له ئهو ئايين و باوهڕه لهبهر دهكرێت و كۆمهڵێك كهس، جيا له نهريتى پۆشينى باوى كه سهكان، بهرگێكى تر دهپۆشن، ههروهك چۆن له چهمكى (تهسهوف)دا ئاماژهى پێدرا. له ناو ئێزدييهكانيشدا، (خرقهپۆش) ههيه كه وهك نهريتێكى ئايينيى كۆمهڵايهتى وهها يه و لهلايهن عهشيرهتهكانى فهقيرى ئێزدیدا (حمۆ، جندۆ، زهرۆ، بهكێ، بۆقهتار)دا كاتێك پياوێك تهمهنى دهگاته سهروو چل سالأن، له ڕێوڕهسمێكدا خرقهى لهبهردهكهن، كه جۆره بهرگێكى له خوريى دروست كراوه، له ئهو ساتهوه ئيدى ئهم كهسه وهك كهسايهتييهكى بههادارى ئايينيى و كۆمهڵايهتى لێى دهڕوانن. خۆ گهر ههر كهسێك له عهشيرهتى فهقير بمرێت، پارچهيهك له ئهم خورييه، لهگهڵ تهرمهكهيدا دهنێنه چاڵهوه. (ئهم زانيارييهم له " خهيرى حسن" كه به " خهيرى شنگالى" ناسراوه، وهرگرتووه. ناوبراو خۆى ئێزدى يه و ڕۆشنبيرييهكى باشى له سهر ئهدهبيات و فۆلكلۆرى ئێزدييهكانيش ههيه.) ههروهها لاى كاكهييهكانيش له كۆندا (شاڵپۆش) ههبووه، كه گهر باوهڕدارێكى كاكهيى ئهم پۆشاكهى بپۆشيايه، دهبوو ئيتر خۆى له كارى سێكسى بگرتايه تهوه و تهنانهت لهگهڵ خێزانهكهشيدا جووت نهبێت. (ئهم زانيارى يهم له نووسهرێكى كاكهيى وهرگرت كه نهيويست ناوهكهى تۆماربكهم.)

٢– عوارف المعارف، ملحق احياء علوم الدين، ج٥، السهروردي، ص٦٥.

٣– مباني عرفان اسلامي، سيد محمد تقى مدرسي، ترجمة: محمد جعفر صديقي، چاپخانه امير، قم، ١٣٦٩، ص١٣٥.

به ناڕەحەتیی بکات و لە خواپەرستی بە ئاگابێتەوە، ئە مە سەرەڕای ئەوەی کە هاتنی ئەهلی تەسەوفیش بۆ ناوی ئەو کە سانە دەگەڕێ تەوە کە ((بەرگی زبری خوریيان لەبەرکردووە کە بە عەرەبی پ یّی دە لێن "صوف" و نی سبەت بۆ لای "صوف" دەبێت بە "صوفی" و بە کۆمەڵەکەش دەوتر ێت "صوفية" یان "اهـ لی تصوف". حەسەنی بەصری فەرمو یەتی **"لقد أدركت سبعين بدريا كان لبا سهم الصوف"** واتە: حەفتا کەسم لە ئەسحابەی غەزای بەدر بینیوە کە هەموو بەرگی خوریيان لە بەردا بووە. بۆ یە خوریی شیان لە بەرکردووە چونکە گوێ یان بەدنیا نەداوە و خەریکی عی بادەت و تا عەت بوون و لە سوو چی مزگەوتەکا ندا کۆبوونەتەوە.))[١]

وەك چەمك:

هەر لە ساڵانی (٢٠٠ك)ـەوە تا ئێستا، ژمارە یەکی زۆر پێنا سە بۆ چەمکی (سۆفیی و سۆفیزم) کراوە، کە کۆمەڵێك پێناسەیان وەك نموونە، دەهێنینەوە:

(ئەبو بەکری کتـ تانی)[٢] وەك (ئا کار) سەیری سۆفیگەری دە کات و دەڵ ێت ((سۆفیگەریی هەمووی ئا کارە، ئەوەی ئا کاری زۆر تر ب ێت، سۆفیگەرییەکەی زۆر ترە.))[٣] (سەهل کوڕی عە بدوڵڵای تو ستوری)[٤] لە لا یەنی خۆ شیی و ماڵی

١– یادی مەردان، بەرگی یە کەم، مەلا عەبدول کەریمی مودەڕیس، چاپخانەی کۆڕی زاذ یاری کورد، ١٩٧٩، ل١٣٤.

٢– ئەبوبەکری کتتانی: لە بەغداد لە دایك بووە و هاوڕێی جونە یدی بە غدادی بووە، لە شاری مە کە ژیاوە و تا کۆچی دوایی لە (٣٢٢ك) لە ئەویٚ ماوە تەوە. (الر سالة القـ شيرية، سەر چاوەی پێ شوو...، ص٤٥.)

٣– تذكرة الأولياء، فريدالدين العطار، باهتمام علي بهائي شرفعلي، بومباي، ص٣٠٥.

دونیاییەوە مانای دەداتێ و دەڵێت ((سۆفی، چاوی لە سەروەت و سامان نەبڕیوە و هەمووی لە پێناو خوادا بەخت دەکات.))[1]، بەڵام (جونەیدی بە غدادی)[2] بابەتە کە لە ئەوە گەورەتر دەبینێت کە بتوانین لە هەموو لایە نەکانی بکۆڵێ نەوە و دەڵ ێت ((لایەنی ڕواڵەتی سۆفیگەری بگرە و پرسیار لە ب نەڕەت و ڕا ستییەکەی مە کە؟ چونکە ئەگەر پرسیاری لێ بکەیت، ئەوا ستەمی لێ دە کەیت، وا تە: ماف خۆی نادەیتێ و وتەی ناڕەوات لێدەبیسترێت.))[3]

دۆزی نەوەی ما نای تە سەوف و سۆفیگەری، لە ئا ستێکی وە هادا نی یە کە هەمووان ب توانیین ل ێی تێ ب گەین. ئەوەی کە زۆر تر تێگەیشتنەکە شی گران کردووە، ئەو دژایەتیی و هاوچوونییەیە کە لە گەڵ شەریعەتی ئی سلامدا هە یەتی. بەکورتی دەتوانین سۆفییەکان بکەین بە سێ گروپەوە:

یەکەم: ئەوانەی زۆرتر گرنگی بە لایەنی زانستی دەدەن و لە ئارەزووەکان دوور دەکەونەوە.

دووەم: ئەوانەی زۆرتر گرنگی بە لایەنی ڕەوشتی دەدەن.

سێیەم: ئەوانەی کە زۆرتر گرنگی بە مەعریفەی ئیلاهی دەدەن.

ئەگەر سەرنج لە زۆربەی پێناسەکان بدەین، تێ بینی ئەوە دە کەین کە ئەو پێنا سانەی بۆ سۆفیگەریی کراون، لە ڕواڵ گەی ج یاوازەوە خراونە تە ڕوو، بۆ نموونە ئەو پێناسانەی کە بەرەو (ئا کار) دەڕۆن، لە ئەو پێنا سانەی کە بەرەو

٤- سەهل کوڕی عە بدوڵڵای تو ستوری (٢٧٣- ٢٨٣ ك) (الر سالة الق شیرية، سەر چاوەی پێ شوو...، ص٢٤.)

١- الرسالة القشیرية، سەرچاوەی پێشوو...، ص٢١٨.

٢- جونەیدی بەغدادی: ناوی (جنید بن محمد)ە، لە بنەچەدا، خەڵکی نەهاوەندە. لە بە غداد لە دا یك بووە و لە ساڵی (٢٩٧ك)دا، کۆچی دوایی کردووە. (الرسالة القشیرية، سەرچاوەی پێشوو...، ص٣١.)

3- تذکرة الأولیاء، سەرچاوەی پێشوو...، ص٢٣٩.

حالٌ، یەكێتی بوون، پە ند و ئامۆژ گاریی، خۆشەویـ ستی دەڕۆن، ج یاوازن و د یاریکردنی هەریەکە شیان، جێ گەی چەندین لێکدا نەوە و بەدوادا چوونە کە لە ئێرەدا جێگەی باسکردنیان نییە.

((سۆفیگەرێتی: ناوێ کە بۆ ئەو رێ گەو رێبازا نە بەکاردێت کە مرۆڤ بە پەروەردگار دەگە یەنێت و سۆفیی و سۆفیگەران دەیگر نە بەر. سۆفیگەرێتی، گوزارشت لە لا یەنی ت یۆریی رێ گەی هەقیـ قەت دە کات.))[1] و ئەو کەسە شی کە پیادەکەری ئەم رێگایەیە، پێی دەوترێت: سۆفی کە بەمانای "پیاوی هەق" د ێت. ((سۆفی کەسێکە هیچ بانگە شە و پڕوپاگەندە یەکی بۆ نیـ یە و خوای بەرز و بالاّ هەڵی بۆ خۆی بژاردووە و لە هەموو خەوش و پیـ سییەکی دەروون پاکی کردووەتەوە.))[2] سۆفیش ((ئەو رێبوارە یە کە رێ گەی هەقی گرتووەتە بەر و لە رووی دڵ و دەروون و جیـ هانی ناوەکیـ یەوە، بە ئا ست و پـ لەی پاك و بێ گەردی گەیشتووە.))[3]

لە ئەنجامدا بە پێناسەیەکی تەسەوف کۆتایی دەهێـ نیین کە تارِەدە یەکی زۆر کۆی پێناسەکانی پێشەوەی تێدا کۆبووەتەوە، کە بریتییە لە ئەوەی ((بەکە سێك دەڵێن کە لە ر ێرەوی تایـ بەتی تە سەوفەوە تێدەکۆ شێت، پـ لە بە پـ لە باوەڕی زۆربێت و لە خوا نزیك بێتەوە، تا دەگاتە دوا پلەی باوەڕ و لە ئەم پلە یەدا د ڵی ئۆقرە دەگرێت.))[4]

١– التلال الزمردية نحو حياة القلب والروح، محمد فتح الله گولن، المترجم: احسان قا سم الـ صالحی، دار النيل للطباعة والنشر، الطبعة الأولى، ٢٠٠٥، ص١٣.

٢– هەمان سەرچاوە، ص٢٧.

٣– هەمان سەرچاوە، ص٢٧.

٤– تەسەوف چیـیە، ئەمین شێخ علاءدین نەقشبەندی، چ١، دار الحرية للطباعة، بغداد، ١٩٨٥، ل٦٥.

٢- سۆفیگەری لە کوردستاندا:

((کوردستان بەگشتیی و بەشەکەی سەر بە ئێراق بە تایبەتی، هەر لە ئەو ڕۆژەوەی کە ئیسلامەتی تێدا بڵاوبووەتەوە، دانیشتوانەکەی زۆر بە دڵسۆزییەوە ئایینە کەیان وەرگرتووە و خستویانەتە ناخیانەوە، بۆیە لە هەموو بوارێکی ڕۆشنبیریدا، شانبەشانی عەرەب، فارس، تورك و نەتەوە موسوڵمانەکانی تر، ڕۆیشتوون و بەئەندازەی توانای خۆیان، ڕۆڵیان لە ئەم بوارەدا، دیار بووە. هەرکە سۆفیگەری لە ناو موسوڵمانەکاندا چەکەرەی دەرکرد و بەرە بەرە پەرەگی داکو تاو بووە بیرۆکەیەکی خاوەن پرۆگرام و یا سای تایبەتی لە وڵاتە ئیسلامییەکاندا، بەتایبەتی لە ئێران و ئێراقدا، قوتابخانە سۆفیگەرییەکان پەیدابوون و سۆفییە مەزنەکانی کۆن لە ئەم قوتابخانانەدا سەریان هەڵدا و بیروباوەڕەکانیان بە هەر چوارلادا بڵاوکرایەوە... کوردستانی ئێراق، لە پێڕەوکردنی سۆفیگەریدا، شوێن پێی قوتابخانە سۆفیگەرییەکانی بەغدا و ئێران کەوت.))[1] و گەلێك ناوداری لە ئەم لایەنەدا پێگەیاند، کە تا ئەمڕۆش ناویان بەسەر زارەوەیە و هەریەکەیان شایەنی ئەوەن لێکۆڵینەوەی هەمەلایەنەیان لە سەر بکرێت.

((سۆفیزم لە کوردستاندا، یەکێکە لە ئەو دیاردە ڕۆحییانەی کە جگە لە ئەوەی پانتاییەکی فراوانی لە کۆمەڵایەتی "الشعور الجماعي الاجتماعي"ی خەڵکی کورددا داگیر کردووە، کاریگەری زۆریشی بە هەردوو دیوی پۆزەتیف و نێگەتیڤدا بەسەر کۆکردنەوە و ئامادەکردنی هێزی جەماوەرییەوە لە ناو جوڵانەوە سیاسییەکانی کورددا هەبووە، زۆرجاریش ڕێبەرانی ڕۆحانی و شێخەکانی ڕێبازەکانی تەریقەت بوون بە ڕێبەری بزووتنەوەی ڕزگاریی نیشتیمانی

١- سۆفیگەری، سەرچاوەی پێشوو...، ل٦٩- ٧٠.

گەلی کورد، هە ندێك جاریش بوونە تە بە شێك لە سیا سەت و هێزی سەربازی دەوڵەتانی داگیرکەری کوردستان.))[1]

بەکورتی، دەتوانین تەریقەتەکانی سۆفیگەری لە ناو کورددا، بۆ ئەم بە شانە دابەش بکەین ((یە کەم: تەریقە تەکانی کوردی شیعە کە "نیعمەت ئیللاهی" و "خاکساری" دەگرێتەوە. دووەم: تەریقەتەکانی کوردی سوننە کە " قادریی" و "نەقشبەندیی" دەگرێتەوە.))[2]

١– لەبارەی ڕێبازەکانی سۆفیزم لەکورد ستاندا، د. جەعفەر عەلی، گۆڤاری کوردۆلۆجی، ژمارە ١، ساڵی ٢٠٠٨، ل٩٢.

٢– بڕوانە: سۆفیگەری، سەرچاوەی پێشوو...، ل٧١– ٧٣.

٣- كورتەیەك لە مێژووی تەریقەتی نەقشبەندیی و بڵاوبوونەوەی لە باشووری کوردستاندا:

((ئەگەرچی ناوی نەقشبەندیی وەك ناوی تەریقەتێکی دیاری تەسەوف زۆر کۆن نییە، بەڵام مێژووی پەیدابوونی لەئەمە کۆنترە و لە هەرقۆناغ و سەردەمێکدا، ناوێکی تایبەتی هەبووە. سەرهەڵدان یان دەرکەوتنی ئەم تەریقەتە، بۆ سەردەمی خەلیفەی ڕاشیدین دەگەڕێتەوە، واتە: بۆ سەردەمی ئەبوبەکری سدیق و لە ئەو قۆناغەشەوە تا سەردەمی بایەزیدی بەستامی، بە تەریقەتی سەدیقی ناسراوە، لە سەردەمی بایەزیدی بەستامیشەوە تا سەردەمی عەبدولخالقی غەجدەوانی، بەتەریقەتی تەیفوری ناوبراوە، لە دوای ئەمیشەوە تا سەردەمی شێخ محەممەدی بوخاری، بەتەریقەتی خواجەگان ناوبراوە، وەك ئاشکرایە شێخ محەممەدی بوخاری، بە شاهی نەقشبەند بەناوبانگە، واتە: لەدێرەوە ئیتر ناوی نەقشبەندیی بووەتە ناوی ئەم تەریقەتە.))[1] ((تەریقەتی نەقشبەندیی هەرچەندە لە زەمانی کۆندا بووە و لە کوردستانیشدا نیشانەی هەبووە، بەڵام لە ئەو سەردەمانەدا وەك تەریقەتێکی ناسراو نەبووە و لە ناو خەڵکیدا ناو بانگی نەبووە.))[2] تا سەردەمی دەرکەوتنی مەولانا خالیدی نەقشبەندیی و گەڕانەوەی پاش ساڵێك لە دیهلیی هیندستان و مانەوەی لەگەڵ شێخ عەبدوڵڵای دیهلەویدا و وەرگرتنی فەرمانی ئەم شێخە، کە دواتر بڕیار دەدات بگەڕێتەوە کوردستان و بەپێی ئەم فەرمانە، لە ناوچەکانی سەر بە دەسەڵاتی عوسمانیدا، بانگهێشتن بۆ ڕێبازی نەقشبەندیی بکات.

١- سلێمانی زەمینەی پەرەسەندن و، سەرچاوەی پێشوو...، ل١٢.

٢- یادی مەردان، سەرچاوەی پێشوو...، ل٤٤.

((ساڵانی ١٨١١–١٨٢٠ به پڕ بەرهەمترین ڕۆژانی ئەم ڕێبازە لە کورد ستاندا دەژمێردرێت...، کاتێك ژمارەیەکی زۆری خەڵك بە گەڕانەوەی مەولانا لە ساڵی ١٨١١دا بۆ سلێمانی هاتنە سەر ڕێبازەکەی، بەتایبەتی ئەو توێژە بازاڕییانەی کە هەلومەرجی پڕ شەڕوشۆڕی میرنشین، زیانی لە بەرژەوەندییەکانیان دەدات.))[1] تەنانەت خەڵکانێکیش کە لە توێژی خوارەوە بوون و دژی ئەو دەرەبەگانە بوون، بە شێوەیەك لە شێوەکان و بەپێی بەرژەوە ندییان، لە گەڵ هێزی سیاسیی و ئایینیی و کۆمەڵایەتی پایتەختدا بوون و نەیارێتییان دەکردن، ئەمەش وای کردبوو ڕێبازەکە لە دوولاوە خەڵکی لێ کۆببێتەوە. ئەمانە و چەندین خاڵی تریش کە لە ئەم باسەدا جێگەیان نییە، وایان کرد زۆر بەخێرایی ڕێبازە کە پەرەبسێنێت و بە کورد ستان و سەرجەم ناو چەکەدا بڵاوببێتەوە، هەروەك "ڕیچ"دەڵێت[2] ((لە سەرانسەری تورکیا و وڵاتە عەرەبەکاندا، ١٢٠٠٠ دوازدە هەزار موریدی هەیە))[3]، (مامۆستا " مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس"یش، ژمارەی خەلیفە کوردەکانی مەولانا خالید بە ٣٤ خەلیفە و خەلیفە بێگانەکانیشی بە ٣٣ خەلیفە دادەنێت.))[4]

١– ڕیشە و پێشینەی ڕێبازی نەقشبەندی لە کوردستاندا، د. هەڵکەوت مەلا حەکیم خانەقینی، گۆڤاری سەنتەری ستراتیجی (سیاسەتی دەولی) ژمارە ٢١، ساڵی شەشەم ١٩٩٨، ل١٤.

٢– ڕیچ: لە ساڵی (١٧٨٧ز) لە فەرەنسا لە دایکبووە و لە ساڵی ١٨٢١دا کۆچی دوایی کردووە. گەشتەکەی ڕیچ بۆ کورد ستان، لە ساڵی ١٨٢٠دا بووە و ئەوەشی کە لە ئێرەدا دەیڵێت، دیارە مەبەستی تا ساڵی١٨٢٠ـە، کە بەدڵنیایییەوە ئەم ڕێژەیە بە پێی ڕەوتی ڕۆژگار، گۆڕانی بە سەردا هاتووە.

٣– رحله ريچ فى العراق عام ١٨٢٠، كلوديوس جيمس ريچ، ج١، نقلها الى العربية بهاءالدين نوري، بغداد، ١٩٥١، ص٩٨.

٤– یادی مەردان، سەرچاوەی پێشوو...، ل٨٣– ٨٦.

هەروەها ((" عەباس عەزاوی"یش مور یدانی تەریقەتی نەقشبەندیی لە هەموو ولاّتاندا، بە بیست هەزار کەس دادەنێت.))[1]

٤- کورتەیەك لە ژیانی مەولانا خالیدی نەقشبەندیی:

((ناوی "خالید کوڕی ئەحمەد کوڕی حسێن "ـە. لە تیرەی میکا یەڵی جا فە. ساڵی "١١٩٠- ١١٩٣ ك"، کە دەکاتە "١٧٧٩ ز"، لە ناوچەی "قەرەداغ" لە دایك بووە. هەر لە سەرەتای منداڵییەوە، چووەتە بەرخوێندن و لای ژمارەیەك لە مەلا گەورە و زا نا دیارە کانی ئەو سەردەمە، بۆ نموو نە " سەید عەبدول کەریمی بەرزنجی" خوێندو یەتی، پا شان لای " شێخ قە سیمی مەردۆخی" ئی جازەی وەرگرتووە. پاش کۆچی دوایی مامۆستاکەی "سەید عەبدولکەریمی بەرزنجی" بە فەرمانی "ئەوڕەحمان پاشای بابان" مەولانا خالید لە جێگەی ئەو دانراوە... ئەم زا تە، زانا یەکی گەورەی ئایینا سە و لە سەراز سەری خۆر هەلاّتی ناوەڕا ستدا، ڕێ بەری ڕێوڕە چەی نەقشبەندیی بووە. هەزاران خەلیفە، مور ید و مەنسووبی هەبووە. چەندین کتێب و پەراوێزی لە زانستەکانی دین و ڕێوڕەچەی نەقشبەندییدا نوو سیوە، لە هەمان کا تدا شاعیرێکی پا یە بەرز بووە و دە ستێکی بالاّی لە هۆنیی نەوەی شیعردا هەبووە، بە زما نەکانی فار سی، عەرەبی و کوردی – بە هەردوو شێوەزاری" گۆران، بابان "ـەوە- شیعری هۆنیوە تەوە. لە ناو میرا نی باباندا، کە لە ئەو سەردەمەدا حوکمڕانی ناو چەی سلێمانی بوون، بە ڕ ێزەوە سەیری کراوە و نامەی زۆر لە نێوان ئەم و ئەو میرانەدا هەبووە.

لە ساڵی "١٢٢٠ ك-١٨٠٥ز" بەڕێگەی "موسڵ، دیاربەکر، حەڵەب، دیمەشق"دا سەفەری حەجی کردووە، دوای گەڕانەوەی بۆ سلێمانی، بڕ یاری سەفەرکردن بۆ هیندستان دەدات و ئەم بڕیارەشی جێبەجێ دەکات... بۆ گەڕانەوەشی، لە ساڵی

١- مولانا خا لد النق شبندي، ع باس ال عزاوي، مج لة المج مع العل مي ال كردي، ال عدد١، بـ غداد، ١٩٧٣، ص٦٩٧.

"١٢٢٦ ك" له سنەوه دەگاتەوه سلێمانی. پاش ماوەیەك، بۆ ماوەی پ ێنج مانگ ڕوو دەکا تە بارە گای حەزرەتی غەوس لە بە غدا و لە ئەوێ، حەزرەتی شێخ عوسمان سیراجوددینی هەورامیی تەوێڵەیی[١]... تەمەسوکی پێوەکردووە. ئەوانەی کە کەڵك و قازانجیان لەگەڵ بوونی مەولانادا لە سلێمانی یەك نەکەوتووە، دەبن بە ناحەزیی و لە دژی، دەس بە قسە بڵاوکرد نەوە دە کەن و گەلێ شتی ناڕەوا و نادرو ست بەدەم یەوە هەڵدەبە ستن و ڕۆژ بە ڕۆژ ئەم قسانە ڕوو لە زۆر بوون دەکات... لە ئەم کاتانەشدا بەهۆی هەرای نەبڕاوەی ذ ێوان خالید پا شای کوڕی ئەحمەد پاشا و عەبدولڕەحمان پاشای کوڕی مەحموود پاشای گەورەوە، ناو چەی بابان پڕبووە لە پەشێویی، بۆیە مەولانا بڕیاردەدات لە سلێمانی نەمێنێ تەوە و لە ساڵی "١٢٢٨ك"دا، دەگەڕێتەوە بۆ بە غدا و تا ساڵی "١٢٣١ یان ١٢٣٢ ك"، لە بە غدا دەمێنێ تەوە و دوا تر بۆ سلێمانی دەگەڕێ تەوە... و مەحموود پا شا خانەقا یەکی بۆ دروو ست دە کات و بۆ ماوەی شەش مانگ لە سلێمانی دەمێنێتەوە... لە ١٨٢٠/١٠/٢٥دا بۆ یەکجارەکی سلێمانی بەجێ دەهێڵێت و بەرەو بەغدا و دواتریش بۆ هەورامان سەفەر دە کات... ساڵانی"١٢٣٦، ١٢٣٧، ١٢٣٨ ك" لە هەورامان بەسەر دەبات و دواتریش بەرەو شام دەکەوێ تە ڕێ و لە ساڵی "١٢٤١ ك"دا دەچێتە مەدینە و لە ساڵی "١٢٤٢ ك"، پاش ساڵێك لە گەڕا نەوەی حەج، لە شام و لە یازدەی مانگی زی العقدەی ١٢٤٢"١٨٢٧ ز" تووشی نەخۆ شی تاعون دەبێت و پاش دوو ڕۆژ، کۆچی دوایی دەکات.))[٢]

١- شێخ عوسمان (١١٩٥-١٢٩٥ك)

٢- یادی مەردان، سەرچاوەی پێشوو...، ل٨- ٥٤.

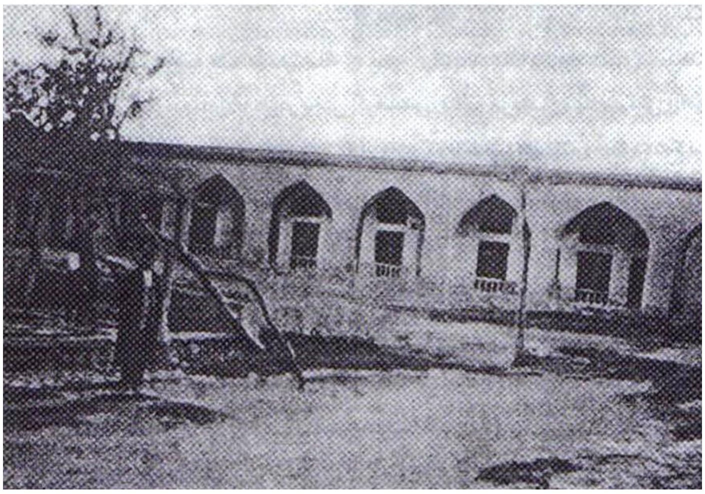

مزگەوتی خانەقای مەولانا خالیدی نەقشبەندیی لە سلێمانی*

٥- ململانێی نێوان ڕێبازی قادریی و نەقشبەندیی:

((کۆنترین تەریقەتی سۆفی لە ناو کورددا، تەریقەتی قادرییە کە بە ناوی دامەزرێنەرەکەیەوە عەبدولقادری گەیلانی "گیلانی، کەیلانی، خەیلانی ١٠٧٧-١١١٦ ك" ناونراوە. ئێستا زۆر خانەدانی ئایینی بە ناوبانگی کورد لە پەیڕەوانی ئەم تەریقەتەن، یان جاران لە پەیڕەوانی بوون. تەریقەتی قادریی لە سەرەتای سەدەی نۆزدەهەمەوە، لە ژێر تین و فشاری تەریقەتێکی تری سۆفییانەدا کە تەریقەتی نەقشبەندییە، بەردەوام لە پاشەکشەدایە... مەڵبەندی سەرکردایەتی

*- بەپێی ئەو تابلۆیەی کە ئێستا بەسەر دەرگای خانەقاکەوە هەڵوا سراوە، ساڵی دروستکردنی ئەم خانەقایە بە ١٨١٨ تۆمار کراوە، بەڵام د. هەڵکەوت مەلا حەکیم پێی وایە کە (ساڵی ١٨١٦ مەحموود پاشای میری بابان مزگەوتێکی بۆ دروست کردووە کە تا ئەمڕۆ بە ناوی خانەقای مەولاناوە نا سراوە، بڕوانە (ڕیشە و پێشینەی ڕێبازی نەقشبەندی، سەرچاوەی پێشوو...، ل١٥.) ئەم وێنەیە لە کتێبی (عنقای بقا در قاف و فا هجرت حضرت بهاءالله به سلیمانیه و کوه سرگلو، امیر فرهنگ ایمانی، نشر دوم، ٢٠٠٧).

تەریقەتە کە، شارۆ چکە دێرێ نە پیرۆزە کەی بەرزنجە یە کە نزێ کە لە شاری سلێمانییەوە... ئێ ستا خەڵکی کورد ستانی باکوور و تاڕادە یەکیش خەڵکی کوردستانی خۆرئاوا، پەیڕەوی لە تەرێ قەتی نەق شبەندیی دە کەن. ناوەڕا ست و خۆرهەڵاتی کوردستانیش قادریین... مەولانا ساڵی "١٧٧٩ ز"، هەڵ مەتێکی بۆ پەیداکردنی لایەنگر لە ڕێگەی دیاریکردنی ژمارەیەکی زۆری نوێنەران لە کوردستان و ئەودیوی کوردستاندا، دەست پێکرد.))[١]

کات ێك مەولانا خال ید لە دیهل یی هیند ستان دەگەڕێ تەوە و بۆ ڕێ بازی نەقشبەندیی دە ست بە بانگهێ شتن دە کات، ئ یدی ناو بانگی بە هەموو لایە کدا بڵاودەبێتەوە. لەبەر ئەوەشی کە لە ئەو کاتانەدا و لە سلێمانی تاکە ناودار و تا کە ڕێبازێك، (شێخ مارف نۆدێ ١٧٥٢–١٨٣٨)[٢] و تەریقەتی قادریی دەب ێت، شتێکی

١– ئاین و تایفە ئاینییەکان لە کوردستان، مێهرداد ئ یزەدی، وەرگێڕا نی لە ئینگلیزێ یەوە: کا مەران فەهمی، بڵاو کراوەی: مەک تەبی بیرو هۆ شیاری، سلێمانی، ٢٠٠٢، ل٨١. ئەوەی ڕا ستی ب ێت، وەك نەریتێکی خراپ، ماوەیەکە لەچاپدانی هەندێ وەرگێڕان دەبینرێت کە خودی تێکڕای بەرهەمە کە نین و بەشێکی کەمی بەرهەمەکە دەهێنرێت و ناوی تێکڕای بەرهەمەکەی لە سەر دادەنر ێت، بەدا خەوە ئەم بەرهەمەش لە ئەو جۆرەیە.

٢– ((شێخ مارف نۆدێ "١٧٥٢–١٨٣٨ ز": کوڕی شێخ مستەفای سەید ئە حمەدی غەزالێ یە. بە چەند پشتێك دەچێتەوە سەر بابا ڕەسوڵی گەورە. مەزنترین و بەرزترین زانای ئاینییە لەهەموو کورد ستاندا. ئەدیب و نووسەرێکی بەتوانا و شاعیرێکی گەورە و بەرز بووە. باوکی حاجی کاك ئە حمەدی شێخە. شێخ مارف لەگوندی نۆدێی سەر بە شارباژێڕ لەدایك بووە. هەر بە م نداڵی لەلای باوکی دە ستی بەخوێندن کردووە. دواجار لەگەڵ (بێتووشی)ی هاوڕێیدا لەلای (مەلا محە ممەدی ئیبنو لحاج)ی هەزار م ێردی، فیق هی زان ستی ئی سلامیی و و ێژەی عەرەبی و فار سی خوێ ندووە و پا شان بۆ سلێمانی گەڕاوەتەوە. لەدێی (دۆڵپەموو) خەرقەی تەریقەتی قادری لە شێخ عەلی بەرزنجی وەرگر تووە و بۆ قەڵاچوالان چووە. بەدەرس وتنەوە و ڕێنمویی خەڵك و نووسینی کتێبەوە خەریك بووە. کەپای تەختی بابانەکان لەقەڵاچوالانەوە بۆ سلێمانی گوێزرایەوە، شێخ مارف کرا بە مامۆستای قوتابخانەی مز گەوتی گەورە... پەیوەندیەکی توندی لە گەڵ سوڵتان و والی یەکانی عو سمانی و میرە کانی بابا ندا هەبووە و

ئاساییە کە ململانێ لە نێوان مەولانا خالید و شێخ مارف، یان تەریقەتی نەقشیی و قادریی پەیدابیێت، بەتایبەت دوای ئەوەی کە ژمارە یەکی زۆر لە شوێنکەوتە "تەبەعە" بۆ مەولانا خالید و تەریقەتی نەقشبەندیی پەیدا دەبێت. "ڕیچ" پلەی مەولانا خالیدمان بۆ دیاری دەکات و دەنووسێت ((موسوڵمانێکی بەناوبانگی گەورە لە سلێمانی دەژی، ناوی خالیدە، بەڵام کوردەکان پێیان وایە کە لەنگییە بۆیان ئەگەر لە حەزرەتی مەولانا کەمتری پێ بوترێت. موسوڵمانەکان قسەکانی ئەو لە پلەی حەدیسی نەبەویدا دادەنێن. ئەم شێخ خالیدە لە خێڵی جافە...، کوردەکان هەموو بە وەلی دادەنێن، زۆریشیان لە پلەی پێغەمبەری خۆیاندا ڕێزی دەکەن. "عوسمان بەگ" پێی وتم: ئەو و پاشا و هەموو سەرکردە کوردەکانیش، موریدی ئەون.))[1]

هەمیشە ئامۆژگاری کردوون. شیعر و نووسینەکانی بە هەرسێ زمانی: کوردی، عەرەبی و فارسی نووسیوە. ٥٤ کتێبی هەمەجۆری داناوە، لەسلێمانی کۆچی دوایی کردووە و لە گردی سەیوان نێژراوە. (ئینسایکلۆپیدیای گشتی، یاسین سابر سالح، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی، ٢٠٠٥، ل٦٧٩)، بەڵام ژمارەی کتێب و دانراوەکانی شێخ مارفی نۆدێ ٤٤ کتێبە نەك ٥٤ کە لە سەرچاوەی سەرەوەدا نووسراوە...

١- رحله ریچ فی العراق عام ١٨٢٠، سەرچاوەی پێشوو...، ص٩٨.

حاجی عەبدولڕەحمان فەتحە*

((لە ناو خەڵکیدا ئەوە باوە کە "شێخ مەعرووفی نۆدێ" بووە بە نا حەز و دژی مەولانا خالید، ئەمەش وایکردووە کە مەولانا لە سلێمانی دەرچێت و بەرەو بەغداد کۆچ بکات.))[١] تەنا نەت ناکۆکی یەکان دەگا تە ئا ستێك کە ((شێخ مارف، کاك ئە حمەدی شێخی کوڕیی و عە بدولڕەحمان تا ڵەبانی خەلی فەی بۆ کو شتنی دەنێر ێت[٢]، بەڵام هەردوکیان کاری کو شتنەکەیان بۆ جێ بەجێ ناکر ێت و دەگەڕێنەوە، ئەگەرچی شێخ مارف بۆ جاری دووە میش دە یان نێرێ تەوە، بەڵام بەختیان لە جاری یە کەم با شتر نابێت و دیسان دەگەڕێ نەوە.))[٣] بۆ یە مەولانا

---

*– ئەم وێنەیە لە ئەرشیفی (عەباسی ڤیدیۆ)وە پێشکەش بە لێکۆڵەر کراوە.

١– یادی مەردان، سەرچاوەی پێشوو...، ل٤٤.

٢– (("حاجی عەبدولڕەحمان فەتحە" ئەوەمان بۆ دەگێڕێ تەوە کە" مەلا حە سەنی پ یاوکوژ" یش لە "تەڕەمار"ەوە بۆ کوشتنی مەولانا چووەتە سلێمانی، بەڵام ئەمیش سەرکەوتوو نەبووە.)) (بەرنا مەی دیرۆك لە تەلەفزیۆنی گەلی کوردستان کەناڵی کەرکووك، ساڵی ٢٠٠٧، ئامادەکردنی سمکۆ بەهرۆز)

٣– ڕیشەو پێشینەی ڕێبازی نەقشبەندی لە کوردستاندا، سەرچاوەی پێشوو...، ل□□. کە ئەمیش لە (Rich, op. cit, p. p□□□□□□)ی وەرگرتووە.

خالید ناچار دەبێت هەڵبێت. لە ئەم بارەیەوە ریچ دەنووسێت ((ئەم بەیانییە شێخ خالیدی بەناوبانگ هەڵهات. لەگەڵ ئەوەشدا کە هەڵهاتنە کەی نهێنی ی و بە پە لە بوو، بەڵام توانی هەر چوار ژنەکەی لەگەڵ خۆیدا بەرێت. هێشتا نەزانراوە بەرەو کویێ رۆی شتووە؟ چەند رۆژ ێك لەمەو بەر کوردە کان لەپلە یەکی بەرزتر لە عەبدولقادر دایان دەنا. پاشا عادەتی وابوو لەبەردەم یدا ڕادەوە ستا و قل یانی بۆ تێدەکرد، کەچی ئەمرۆ پێی دەڵێن: کافر و داستانی زۆر لەبارەی ف یز و کافریی و زەندیقییەوە، دەگێڕنەوە. لەبارەی هۆی هەڵهاتنیەوە، قسەی جۆراوجۆر دەکرێت. هەندێك دەڵێن: دەستی کردبوو بە ئاژاوە نا نەوە لە ن یوان پا شا و براکان یدا کە وی ستبوویان لای پا شا لەگەڵ یدا ڕوو بەڕوو بب نەوە... هە ندێکی تریش دە ڵێن: دەستی کردبوو بە دانانی بناغەی مەز هەبێکی نویێ و دەیوی ست خۆی ب کات بە گەورەی دنیایی وڵاتەکە. گومانی تێدا نییە کە زۆر شتی لەبارەوە و تراوە و شتی زۆر لە ئەمانە زۆرتری دراوەتە پاڵ. مەلا و سەیدەکان، لە سەرووی هەمووشیانەوە شێخ مارف، هەموو ڕقیان لە شێخ خالیدە و ئەویش کاتێك کە دە سەڵاتی هەبوو، هەموو ئەمانەی بەزاندبوو.))[١]

١– رحله ريچ فى العراق عام ١٨٢٠، سەرچاوەی پێشوو...، ص٢٢٧– ٢٢٨.

وێنەی حاجی کاك ئەحمەدی شێخ *

بەڵام ئەمە هەموو لایەنەکانی ململانێ و ناکۆکییەکان نییە؟ چونکە لە ئەوکاتا نەدا ((گەلێك لە مەلایانی ناوچەی سلێمانی کە لە خوێندندا هاوڕێی مەولانا بوون و

*– ئەم وێنەیە لە لایەن گەڕیدەیەکی ئینگلیزەوە وێنە گیراوە و هاوشانی حاجی کاك ئەحمەدی شێخ (حاجی ئەحمەد بەگی بانەیی) بەپێوە وەستاوە. (د. کەمال مەزهەر) لە کتێبی (چەند لاپەڕە یەك لە مێژووی گەلی کورد)دا بۆ یەکەمین جار لە کوردستاندا بڵاوی کردووەتەوە کە ئەمیش بەدیاری لە کۆمەڵەی کەلەپوور و فۆلکلۆری کوردی وەرگرتووە.

خۆیان لە ئەو بە باشتر زانیوە، لە وەزعی مەولانا و لە پایەبەرزی لای میرانی بابان و خەڵکی شار و دەوروپشتی، ناڕەحەت بوون، بەڵام دە ستیان نەڕۆیشتووە هیچ بکەن. یەکەم زانای عیلم و تەریقەتیش کە لە ئەو ڕۆژەدا و لە ناو چەکەدا، شێخ مەعرووفی نۆدێ بووە، کە مەلایەکی گەورە و مورشیدێکی پایە بەرز بووە و بەهۆی عە شرەت و تایە فەوە زۆر خاوەن دە سەڵات بووە، چوونەتە لا یی و فیتە نەییان کردووە، هەر شتێ کە بە عەیبەیان زانیوە، کردوویا نە بە چەند قات و وا یان نیشانداوە کە ئەم مەولانایە، هاتووە د ین تێك بدات و ئا شووب بنێتەوە و شتی ناڕەوا دابمەزرێنێت، ئەویش لە بەر ئامو شۆنەکردنی مەولانا و دڵسافیی خۆی و سوێندخواردنی ئەو کەسە درۆزنانە، ئالۆزبووە و بە واجبی ئایینی خۆیی زانیوە... لە دژی مەولانا بجوولێتەوە، بەڵام سەرەنجام کە ڕا ستی بۆ دەر کەوتووە، پەشیمان بووەتەوە و شێخ حوسەینی قازیی و چەند سەیدێکی تری ناردووەتە لای مەولانا بۆ عوزر هێنا نەوە.))[1] ئەم ململا نێ و ناکۆکی یە[2]، زۆر لە ململانێ یەکی

١– یادی مەردان، سەرچاوەی پێشوو...، ل٤٦.

٢– لە سەر ئەم ناکۆکیی و ململانێیانە، گەلێك بەسەرهات و چیرۆکی دەماودەم هەیە، لە ئەم بارە یەوە (عەبدوڵڵا محەممەد شەریف) دەڵێت ((لە سەر مەولانا خالید و کاك ئەحمەدی شێخ، من شتێکم بیستووە، دەڵێن: کاتێك مەولانا خالید دێتە سلێمانی و دەست دەداتە تەریقەت دادان، لە ئەم کاتا نەدا و لە سلێمانی، کاك ئەحمەدی شێخ بە ناوبانگ دەبێت و تەریقەتی قادریی دادەدات، لە سەر ئەمە، لێیان دەبێتە گفتوگۆ و پیاوچاکان و زانایان لێیان دێنە پێشەوە و دەڵێن: پێویست بە ئەمە ناکات، ئێمە تاقیتان دەکەینەوە، هەر کامتان سەرکەوتوو بوون، ئەوە لە ئێرە– سلێمانی– بمێنێتەوە و ئەوەشتان کە سەرکەوتوو نەبوون، دەبێت ئێرە بەجێ بهێڵێت. ئەوانیش دەڵێن: باشە. وارێك دە کەوێت لە ئەم کاتانەدا و لەدوورەوە لە شاخی گۆیژەوە کە سێك بەبارەوە دەردە کەوێت، خەڵکەکەش ئەمە دەکەنە باسی تاقیکردنەوەکەیان و پێیان دەڵێن: ئەو بارەی لە دوورەوە دیارە، بریتییە لە چی؟ کاك ئەحمەد دەڵێت: ئەوە شووتییە و بۆ من هاتووە! مەولانا خالیدیش دەڵێت: ئەوە حاجەتە و دێننی لەلای وەستا سپی بکەنەوە! خەڵکە کە ناردیان بەدوای بارە کەدا و هێنایانە پێشەوە، سەیریانکرد،

کەسیی و کاتیی گەورەتر بووە؟ چونکە کار گەیشتووە ئەوەی کە لە شێوەی ناکۆکی ڕۆژانەدا ببینرێتەوە و ڕووخسارێکی سیاسی بەخۆوە بگرێت، کاتێك کە ((چەوسانەوەی ڕاستەوخۆ لە لایەن پاشاوە، مەولانای هەڵپێچا کە لە سلێمانی هەڵبێت و پەنا بۆ بەغداد بەرێت، شێخ مارف نامەیەکی بۆ والی بەغدا نارد و ناوی **"تحرير الخطاب في الرد علي خالد الكذاب"**ی لێناو تێیدا داوای ئەوەی دەکرد "خالیدی درۆزنی کافر ڕیسوا بکرێت و لە بەغدا وەدەر بنرێت" بێگومان ئەم داوایەی ڕەت کرایەوە. پاشتر هەر خۆی نامەکەی فەوتاند و ئێستا تەنها چەند پارچەیەك لە ئەو نامەیە ماوەتەوە. ساڵی ١٨١٣ پاش کۆچی دوایی پاشا، کاتێك مەولانا بۆ سلێمانی گەڕایەوە، ململانێی نێوان هەردوو ڕێبازەکە، لە ناو شاردا ڕەنگی ناکۆکییەکی ڕۆژانەی وەرگرت. تاکتیکی شێخ مارف ئەوەبوو کە هەموو لایەنگرانی لە گەڵ خۆیدا ساز و تەیار بکات و هەوڵیش بدات ململانێکە بخاتە بەردەم دەوڵەتی عوسمانییەوە و لەناو کوردەواریدا نەیهێڵێتەوە، بۆیە شێخ مارف هانی "عوسمان جەلیل مەوسڵی" دا کە کتێبی **"دين الله الغالب علي كل مذكر مبتدع الكاذب"** دابنێت، کە مەبەستی مەولانا خالید بوو. محەممەد ئەمین سویدی موفتی ئێراقیش بەداواکاری والی بەغدا– نەك مەولانا خالید– بە کتێبێك بە ناوی **"السهم الصائب في من سمي الصالح بالمتدع الكاذب"** بەرپەرچی دایەوە. مەولانا بەهەمان شێوە بەرەنگاری ئەم تاکتیکە نەبوویەوە، بەڵکو بە پێچەوانەوە،

حاجەتە!؟ وتیان: کاك ئەحمەد حاجەتە. ئەویش وتی: وایە. بەخاوەنەکەیان وت: ئەی کە هێنات چی بوو؟ وتی: شووتی بوو بۆ جەنابی کاك ئەحمەدم هێنابوو! هەمووڵا وتیان: تەواوە و هەردووکتان ئەولیان.)) (چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ عەبدوڵڵا محەممەد شەریف، ڕۆژی ٢٠٠٨/١١/٣٠، سلێمانی.) هەمان بەسەرهات لە سەر زمانی (حاجی عەبدولڕەحمان فەتحە)ی پیاوماقوڵی هەقەوە بە هەمان شێوە باس دەکرێت ((ئەوەندە نەبێت کە ناوەڕۆکی تاقیکردنەوەکەیان بە پرسیارێکی تر و بە دادوەری عوسمان پاشا دەگێڕێتەوە.)) (بەرنامەی دیرۆك، سەرچاوەی پێشوو...)

تێکۆشا که ڕێ له دڵگەرمیی هەندێك له ئەو لایەنگرانەی بگرێت که دەیانەویست بەهەمان شێوه بەرپەرچی زەبرلێدانەکە بدەنەوه.))[1]

له نامەیەکی شێخ مارف نۆدێییدا که بۆ (یەحیا مزووری) ناردووه[2] هەموو ئەو ڕاستییانەی سەرەوه دەردەکەوێت، که پەیوەندی نێوان مەولانا و شێخ مارف، چەند خراپ و ئاڵۆز بووه. له ئەم لایەنەوه، هەندێك له نەیارانی تەریقەتی نەقشبەندیی و دۆستانی قادریی، به بەرنامه بێت، یان له ژێر کاریگەریی سۆزی دەروونیاندا بووبێت، بەرامبەر به مەولانا وەستاونەتەوه و هەوڵی زیان پێگەیاندنیان داوه، یەکێك له ئەم کەسانه بەناوی "شێخ ئەحمەدی سەردار"[3]ەوه

١– ڕیشه و پێشینەی ڕێبازی نەقشبەندی له کوردستاندا، سەرچاوەی پێشوو...، ل١٩.

٢– دەقی نامەکه بریتییه له:

((لەتێکڕای زانایانی سلێمانییەوه بۆ زانای زۆرگەورەی دنیا و ئایین: حوججەتولموسلیمینی مەولانا و شێخ یەحیای مزووری خوای گەورە موسوڵمانانی بەتەمەن درێژی ئەو بەهرەمەندکردووه.

پاش سڵاو...

خالیدمان له ناودا قوت بووەتەوه، که پاش گەڕانەوەی له هیندستانەوه بۆ وڵات، لافی ویلایەتی هەره گەوره و ئیرشادکردن لێدەدات. ئەم کابرایه پاش ئەوەی زانستی بەدەست هێنا، ڕێی سەرلێشێواوی هەڵبژارد، ئێمەش نەمانتوانیوه سەری پێ دانەوێنین و دەمکوتی بکەین، بۆیه دەبێت بێنه لامان و دەمکوتی بکەن، تا سەرلێشێواوی و نیازەکانی دوور بخەنەوه، ئەگینا گومڕایی ئەو، مو سوڵمانان دەگرێتەوه و به وڵاتدا بڵاودەبێتەوه. سڵاو و ڕەحمەت و بەرەکەتی خواتان لێ بێت.)) (المجد التالد في مناقب الشيخ خالد، أبراهيم فصيح البغدادي، اسطنبول، ١٨٧٢، ص٤١.)

٣– ((شێخ ئەحمەدی سەردار: سەید ئەحمەدی سەرگەڵوییی بەرزنجییه. به (سەید ئه حمەدی سەردار) ناسراوه. پاش ئەوەی مەولانا له هیندستانەوه دەگەڕێتەوه بۆ سولەیمانی و دەست به ئیرشادکردن دەکات، مورید له هەموو لایەکەوه بۆ خزمەتی دێن... سەید ئەحمەدی سەردار یەکێك دەبێت له ئەو کەسانەی که نەیارێتی مەولانا دەکات و له سەرگەڵووه وه بۆ کوشتنی مەولانا دێته سلێمانی، دوای ئەوەی که له هەوڵی کوشتنی مەولانا پەشیمان دەبێتەوه، دەبێته یەکێك له خەلیفه به ناوبانگەکانی مەولانا و خزمەتێکی زۆر به موسوڵمانان دەکات. مەولانا له نووسراوەکانیدا به (اخونا احمد) ناوی

((بە ئەم نیازە، لە سەرگەڵووەوە بۆ سلێمانی دێت. مەولانایش لە ڕۆژی جومعەدا و لە پاش نوێژی جومعە کە لە مزگەوتی گەورە دێتە دەرەوە، تەوەججوهێکی لێدەکات، ئەویش جەزبە دەیگرێت و لە لای دەست بە سولووککردن دە کات، تا بەپایەی خەلیفەیی دەگات و ئیجازەی ئیرشاد وەردەگرێت.))[1]

مەرقەدی حاجی شێخ مارفی نۆدێ لە گردی سەیوان لە سلێمانی

سەید ئەحمەد دێنێ و مامۆستا مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس لە ڕیزبەندی خەلیفەکانی مەولانادا لە پلەی سێیەمدا ناوی هێناوە.)) بڕوانە (یادی مەردان، سەرچاوەی پێشوو...، ل٨٨.) شێخ ئەحمەدی سەردار: کوڕی شێخ یوسفی کوڕی شێخ عەلی کوڕی شێخ یوسفی کوڕی شێخ شەمسەدینی کوڕی شێخ عەبدولسەمەی سەرگەڵوییە.

١- یادی مەردان، سەرچاوەی پێشوو...، ل٨٨.

٦- زنجیرەی تەریقەت پێدان و ئیرشادکردن:

تەریقەتی نەقشبەندیش وەك تەریقە تەکانی تر، لە دوای ئەوەی کە ((شێخ پەیوەندی ڕوحانی دەگرێت و دە چێتە ناخی کە سایەتییەوە و تێدەکۆ شێت کە وەك ئەو بێت، ئیتر ئەم خا لە دەبێ تە پەیوە ندی نا سراویان.))[١] و ز نجیرەی تەریقەت و ئیرشادکردن دێتە ئاراوە.

ز نجیرەی تەری قەتی هە قەکان لە مەولانا خال یدی نەق شبەنییەوە دە ست پێدەکات و لە شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵەدا کۆتایی دێت، بە ئەم ڕیزبەندییە:

١– شێخ ئەحمەدی سەردار
٢– شێخ قادری سوور[٢]
٣– شێخ ڕەزای عەسکەر
٤– شێخ محەممەد ئیلەڵڵا
٥– حاجی شێخ مستەفای حاجی شێخ ڕەزای عەسکەر
٦– شێخ مەلا ئەحمەدی گەڵنێری
٧– شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵە

١– کۆمەڵناسی کوردەواری، د.حوسێنی خەلیقی، بەرگی دووەم، چاپخانەی ا لحوادث، بە غداد، ١٩٩٢، ل٢٦٧.

٢– مامۆستا عەبدولکەریمی مودەڕیس لە ڕیزبەندکردنی خەلیفە کوردەکانی مەولانا خال یدا، دوا بەدوای ناوی سەید ئەحمەدی سەرگەڵویی بەرزنجەیی، بە هەمان ناساندنی (بەرزنجەیی سەرگەڵویی)ـەوە ناوی (عبدولقادری بەرزنجەیی سەرگەڵویی) دەهێنێت، کە پێدەچێت مەبەست لە شێخ قادری سوور بێت، چونکە تا ئێستا جگە لە شێخ قادری سوور، کە سێك بە ئەم نا ساندنەوە (بەرز نجەیی سەرگەڵویی) نەناسراوە. خۆ ئەگەر ئەمە وابێت و مەبەست لە سەید عەبدولقادر ئەفەندی ئەل بەرزنجی (شێخ قادری سوور)بێت، ئەوا شێخ قادری سوور باوەڕپێکراوێکی گەورەی مەولانا خالید بووە و ماوە یەك لە شاری مەدینە نوێنەری بووە، وەك لە نامە یەکی مەولانادا کە بۆ کە سە دڵسۆزەکانی خۆی بۆ مەدینەی ناردووە، بە (السید السند الفا ضل، وا لحبر الم ستند الکا مل) نر خی داوە تێ، بڕوا نە (یادی مەردان، سەرچاوەی پێشوو...، الرقعة الثامنة و الخمسون، کتبها الاتباعة المخلصين في المدينة المنورة، ل٤٠٢)

وەك لە پێ شتردا ئا ماژەی بۆ کرا، پەیوەندییە کە لە مەولانا خالـیدی نەقشبەندییەوە تا شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵە بەسەر حەوت کە سدا تێ پەڕیوە. ئەمەش پشتڕاست کردنەوەی ئەو بۆچوونەیە کە بەسەر زاری زۆرێك لە باوەڕدارانی ڕێبازی نەقشبەندیی و هەقەوە یە کە گوا یە مەولانا خالـید وتو یەتی: زنجیرەی تەریقەت پێدان و ئیرشادکردن تا حەوت کەس بۆ خوارەوە شۆڕدەبێتەوە و لە ئەوە بەدواوە، نابێت بمێنێت، ئەمە لە لایە کەوە و لە لا یەکی تریشەوە تێ بینی ئەوە دەکرێت کە پەیوەندیـیەکان بریتی نەبوون لە پەیوەندیـیەکی ئیرشادیی و تەریقەتی پەتی، بەڵکو لە پاڵ ئەمەشدا، بریتی بووە لە پەیوە ندی کوڕ و باوك، یان خزمایەتی، هەروەك چۆن لە نێوان شێخ ئە حمەدی سەردار و شێخ قادری سووردا بریتی بووە لە پەیوەندی کوڕ و باوك، لە نێوان شێخ قادری سوور و شێخ ڕەزای عەسکەردا، بریتی بووە لە پەیوەندی نێوان خەزوور و زاوا. لە نێوان شێخ ڕەزای عەسکەر و حاجی شێخ مستەفادا بریتی بووە لە پەیوە ندی نێوان کوڕ و باوك. لە نێوان حاجی شێخ مستەفا و شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵەشدا، دیسانەوە بریتی بووە لە پەیوەندی نێوان کوڕ و باوك. ئەوە شی کە لە ئەم ڕیزبەندیـیەدا تێبینی دەکرێت، پەیوەندی نێوان شێخ ڕەزای عەسکەر و شێخ محەممەد ئیلەڵڵا، شێخ محەممەد ئیلەڵڵا و حاجی شێخ مستەفا، حاجی شێخ مستەفا و شێخ مەلا ئەحمەدی گەڵنێری، شێخ مەلا ئەحمەدی گەڵنێری و شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵە، ڕاستەوخۆ پەیوەندی ئیرشادیی و تەریقەت بووە، بەڵام لە پشت هەر یە کە لە ئەمانیشەوە، ناڕاستەوخۆ و لە ڕێگەی کەسی پێش خۆیا نەوە، پەیوەندییە کە لە شێوەی پەیوە ندی خزمایەتیشدا دەرکەوتووە، وەك لە پەیوە ندی نێوان شێخ ڕەزای عەسکەر و حاجی شێخ مستەفادا بریتی بووە لە پەیوە ندی نێوان کوڕ و باوك، هەروەك چۆن لە پەیوە ندی نێوان حاجی شێخ مستەفا و شێخ

عەبدولکەریمی شەدەڵە شدا، دیسانەوە بریتی بووە لە پەیوە ندی نێوان کوڕ و باوك. بە کورتی، تەنها شێخ محەممەد ئیلەڵلا و شێخ مەلا ئەحمەدی گەڵنێری وەك دوو کە سی جیاواز و بەدەر لە پەیوە ندی خزما یەتی نێوان پێش خۆیان، لە پێکها تەی زنجیرەی تەریقەت پ ێدان و ئیر شادکردندا بە شێوەی سەربەخۆ بەشدارییان کردووە، کە ئە مەش پێویستی بە لێکدا نەوە و لێکۆڵینەوەی زۆر تر هەیە. تەنانەت ئەم نزیکایەتیی و خزمایەتییە وای کردووە کە هەندێك پێیان وابێت (شێخ عارف)ی خزمی شێخ عەبدولکەریم، دامەزرێنەری کۆمەڵەکە یە نەك شێخ عەبدولکەریم، هەروەك چۆن خاتوو (هێنی هارۆلد هانسن)[1] لە (ئیدمۆنز)[2]ەوە ئەمە باس دەکات و دەنووسێت ((بە پێی قسەی گاوان[3]، کۆمەڵێك لە پێڕەوکەرانی نەقشبەندیی بە سەرۆکایەتی حاجی شێخ عارف کۆمەڵە یەکی نهێنییان بۆ

١– لە ساڵی ١٩٥٧دا و بۆ ماوەی چوار مانگ و نیو، هاتووە تە کورد ستان و سەردانی سەرگەڵو و شەدەڵەی کردووە، لە ئەم سەردانەیدا، چی کە لەپووری کوردیی بەردە ست کەوتبێت، کۆی کردوونەتەوە و بۆ دانیمارکی ناردونەتەوە.

٢– ئیدمۆنز: لە ماوەی نێوان ساڵانی (١٩٣٥– ١٩٤٥)دا کارگێڕی سیا سیی و ڕاوێژکاری حکومەتی بریتانیا بووە لە ئێراقدا. ساڵی ١٩٣٦ سەردانی شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵەی کردووە و پێدە چێت هەر ئەویش و لەو کاتانەدا ئەو وێنەیەی شێخی گرتبێت کە تا ئێستا لەبەر چاودایە. زمانی کوردی بە قسەکردن و نووسین زانیوە، لە ئەم بارە یەوە (عەلا ئەدین سەجادی) لە بەرگی شه شەمی (ڕشتەی مرواری)دا، ئەو بە سەرهاتەی نێوان خۆی و ئیدمۆنز باس دە کات کە داوای لێ کردووە بۆ چوونی خەڵکیی و خۆی دەربارەی کرد نەوەی ئێستگەی کوردی لە یافا دەرببڕێت، لە ئەوێدا، عەلا ئەدین سەجادی باس لە کوردیی زانینی ئیدمۆنز، بە قسەکردن و نووسین دەکات. بۆ زۆر تر، بڕوانە (ڕشتەی مرواری، عەلائەدین سەجادی، بەرگی شه شەم، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی، ٢٠٠٥، ل٢٥٥– ٢٥٧).

٣– گاوان ١٩٣٨، ١٩٩ (هێنی هارۆڵد هانسن)

پێڕەوکەرانی ڕێبازی "ڕووتی- بەرەڵایی" پێك هێنابوو.))[1] هەروەها (ڕەئوف محەمەد زوهدی)یش هەر لە (ئیدمۆنز)ەوە هەمان ناوەڕۆك دەهێنێتەوە و دەنووسێت ((ئیدمۆنز لە کتێبەکەیدا حاجی "شێخ عارف"ی سەرگەڵوییی دەکاتە داهێنەری هەقایەتی، تا بیکات بە گورزی دەستی خۆی و بەر بەرکانێی خوالێخۆشبوو "شێخ عەبدولکەریم"ی شەدەڵەی پێ بکات و بە "حاجی شێخ عارف" هەڕەشە لە ئەم بکات.))[2]، تەنانەت ئەم بیروبۆچوونە لەناوخۆشدا بە سەرزارەوە بووە، هەروەك (جەمال بابان) دەنووسێت ((لە خزمی خۆم: خوالێخۆشبوو "تاهیر بەگی جەمیل بەگی بابان"م بیستووە کە حاجی شێخ عارف ئەم ڕێگایەی دامەزراند، بۆ ئەوەی کە شێخ عەبدولکەریمی پێ دوور بخەنەوە و خۆیان لە دوای یەك بە وەراسەت بیبەن بەڕێوە، کە بە ئەم قسەیەی تاهیربەگدا، وا دەردەکەوێت کە حاجی شێخ عارف ڕێبازی هەقەی دامەزراندبێت.))[3]

هەر ئەم نزیکایەتییە وای لە مامۆستا (کەریم زەند) کردووە لە سەر پەیوەندی نێوان (شێخ ئەحمەدی سەردار) و (قادری سوور) بکەوێتە هەڵەوە، کاتێك دەنووسێت ((مەولانا خالیدی نەقشبەندیی، لە مێرگەپانەوە هاتووەتە سووورداش و لە ئەوێ شێخ قالە سووری کردووە بە بریکار و جێگر، ئەویش شێخ ئەحمەدی سەرداری کردووە بە جێگر، تا خۆی گەورەبووە.))[4] بەڵام ڕاستییەکەی ئەوەیە کە شێخ ئەحمەدی سەردار، یەکەمین کەس بووە کە تەریقەت و ئیرشادپێکردنی لە مەولانا خالیدەوە دەست کەوتووە و دوای ئەمیش ئەنجا دراوەتە شێخ قادری

١- ژیانی ئافرەتی کورد، هێنی هارۆلد هانسن، وەرگێڕانی لە زمانی ئینگلیزییەوە بۆ کوردی: عەزیز گەردی، چاپخانەی کۆڕی زانیاری عێراق، بەغدا، ١٩٨٣، ل٣٤٥.

٢- بۆ لە هەقە کەوتنە تەقە، رؤوف محمد زهدی، چاپخانەی الحوادث، بەغداد، ١٩٨٥، ل٨٤.

٣- یاداشت نامەی ژیانم، جەمال بابان، چ١، چاپخانەی ڕوون، سلێمانی، ٢٠٠٧، ل١٨٣.

٤- ئایینستان، کەریم زەند، چ١، چاپخانەی ئەزمڕ، سلێمانی، ٢٠٠٦، ل١٩٥.

سووری کوڕی، واتە: شێخ ئەحمەدی سەردار، باوکی شێخ قادری سوورە نەك وەك مامۆستا کەریم زەند باسی دەکات[1]، هەروەها مەولانا خالیدی نەقشبەندیی خۆی بە تەنها نە چووە بۆ سووڕداش و هاو کات لە گەڵ خۆ یدا، شێخ ئە حمەدی سەرداریشی لە گەڵ بووە، ئێمە دوا تر لە بەڵگەنامەیە کدا کە بریتییە لە نا مە گۆڕینەوەیەکی نێوان هەریەك لە مەولانا خالید و شێخ ئە حمەدی سەرداردا، ئەم ڕاستییە زۆرتر دەردەخەین.

یەکەم کەسێك لە سەر دەستی خەلیفەی مەولانا خالید تەریقەتی وەرگرتبێت (شێخ ئەحمەدی سەردار)ە و دوا تر بۆ شێخ قادری سووری کوڕی دا کەوتووە، ئەمەش وەك دەگێڕنەوە کاتێك ڕوو یداوە کە مەولانا خالید دەڕوا تە ماڵی شێخ ئەحمەدی سەردار لە سەرگەڵو و چاوی بە شێخ قادر دە کەوێت، ((کە لە ئەو کاتانەدا شێخ قادر منداڵ دەبێت کە مەولانا خالید لە ئامێزی دەگرێت و پێی دەڵێت: ئە مە موریدی خۆ مە، ئەنجا کڵاوێکی درێژ و عەبا یەکی بەدیاری وەك مو فەرك بۆ دادەنێت کە نیشانەی خەلیفایەتییە و دوای کۆ چی دوا یی شێخ ئەحمەد، سەید تەهای نەهری[2] دێتە کەرکووك و ئەو دیارییەی مەولانا خالید، کە

---

[1]- لە چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ (کەریم زەند) کە لە ڕۆژی ١٤/ ١١/٢٠٠٨دا بە ئەنجام گەیە ندراوە، لە وەڵامی ئەوەی کە ئایا بەهەڵەدا نەچووە کە پێی وا یە یە کەمین کەس، قادری سوورە نەك شێخ ئەحمەدی سەردار؟ وتی: ئەوەی من کردوو مە، کارێکی مە یدانی بووە و ئەوەی بیستوومە، ئەوەم نووسیوە، ئیتر هەر کەسێکی تر شتێکی تری لە ئەم بارەیەوە وتبێت، هی ئەویش هەر ڕاستە !

[2]- سەید تەهای نەهری: ئەم زاتە، لە ئەولادی شێخ عەبدولعەزیزی کوڕی شێخ عە بدولقادری گەیلانی (حەزرەتی غەوس)ـە... زانایەکی مەنسوب بووە، تەریقەتی لە سەر دە ستی مەولانا وەرگر تووە و مەولاناش ئیجازەی خەلافەت و ئیرشادی داوەتێ. پاشان گەڕاوەتەوە بۆ نەهرێ و دەستی بە ئیر شادی موسوڵمانان کردووە. بڕوانە (یادی مەردان، سەرچاوەی پێشوو...، ل٩٨) ئەوەی شایانی با سە، مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس، هەر یەکە لە شێخ ئەحمەدی سەردار و سەید تەها نەهری، بە کە سانێکی

لای ئەو بووە، بۆ شێخ قادر دەهێنێت.))[1] بەپێچەوانەی ڕەوشی باوی شێخەکانی ئەم دواییەوە، شێخ قادر مۆڵەتەکە دەداتە شێخ ڕەزای عەسکەر کە لە نەوەی ئەم نی یە و ئەمیش شێخ محە ممەد ئی لەڵلا دەکا تە جێ گری خۆی و دوای ئەمیش، حاجی شێخ مستەفای کوڕی شێخ ڕەزای عەسکەر و لە ئەمیشەوە بۆ شێخ مەلا ئەحمەدی گەڵنێریی و دواجاریش بۆ شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵە، دەمێنێتەوە.

سەرکەوتووتری ناو ئەو کەسانە دەداتە قەڵەم کە خەلیفەی مەولانا بوون. بڕوانە (هەمان سەر چاوە...، ل٨٦- ٨٧)

١- ڕاپەڕینی عەلەویەکانی زاگرۆس یا لێکۆڵینە یەکی مێژوویی لە سەر ئەهلی حەق، محە مەد عەلی سوڵتانی، وەرگێڕانی لە فارسییەوە: حەسەن عەبدولکەریم و کەمال ڕەشید، سلێمانی، ٢٠٠٣، ل٢٤٠.

بەشی یەکەم

باسی دووەم

١- پەیوەندی هەقە و تەریقەتی نەقشبەندیی

٢- ناوی هەقە

٣- سنووری جوگرافیای بڵاوبوونەوەی هەقە

١- پەیوەندی هەقە و تەریقەتی نەقشبەندیی:

شێخ ئە حمەدی سەردار وەك ناودارێکی ناو چەکە و سەرگەڵو، دیاری کەر و گۆڕەری ئاراستەی تەریقەتی قادریی بۆ نەقشبەندییە کە دواتریش لەسەر دە ستی ئە مەوە، سووڕی تەواوی (حەوت) خەلیە فەیی کۆ تایی پێ هاتووە و بە شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵەی دامەزرێنەری ڕێبازی هەقە، گەیشتووە.

پاش ئەوەی مەولانا لە هیند ستانەوە بۆ سلێمانی دەگەڕێتەوە و دە ست بە ئیرشاد دەکات، مورید لە هەموو لایە کەوە بۆ خزمەتی د ێن، ئە مەش وادە کات جۆرێك لە ناحەزیی و ناتەبایی لە نێوان هەردوو تەریقەتی نەقشبەندیی و قادری یدا بێ تە ئاراوە. شێخ ئە حمەدی سەردار وەك نا حەزێکی مەولانا و بە ن یازی زەرەرگەیا ندن، لە سەرگەڵووەوە بۆ سلێمانی د ێت و ڕوو لە مزگەوتی گەورە دە کات. کا تێ ((مەولانا لە پاش نو ێژی هەینی کە لە مزگەوتی گەورە دێ تە دەرەوە، تەوەججوهێك لە سەید ئە حمەدی سەردار دە کات و ئەویش جەز بە دەیگرێت!! لە ئەمەوە تەریقەت لە سەر دە ستی مەولانا وەردەگر ێت و لە لای ئەو، دەست بە سولووککردن دەکات... تا بە پای خەلی فەیی دە گات و ئی جازەی ئیرشاد وەردەگر ێت.))[١] بوونی دوو بەڵگەنا مە لەبەردە ستماندا، ڕۆ شنایی زۆر تر دەخەنە سەر چۆنێتی پەیوەندی نێوان مەولانا خالید و شێخ ئەحمەدی سەردار و ڕوونکردنەوەی زۆرترمان دەدەنێ:

١- یادی مەردان، سەرچاوەی پێشوو...، ل٨٨

بەڵگەنامەی یەکەم:

بریتییە لە نامەیەکی[1] مەولانا خالید کە بۆ شێخ ئەحمەدی سەرداری ناردووە و بەدە ستخەتی (عەبدول فەتاح ئاکرەیی)[2] نوو سراوەتەوە. ئەم نامە یە وەڵا می نامەیەکی لە پێشتری شێخ ئەحمەدی سەرداره کە بۆ مەولانا خالیدی ناردووە و تێیدا ئاگاداری کردووەتەوە کە دەیەوێت بچێتە حەج و مەولاناش بە ئەم نامە یە وەڵامی دەداتەوە کە نووسراوە:[3]

((... کەو تە بەرگوێی ئەم لە بیر کراوە و بووە هۆی ورووژا ندنی ئارەزووی سەوداگەران، بەڵام لەبەر ئەوەی کارێکی وا گەورە پێویستی بە زۆر شت هە یە و ڕاستکردنەوەی نییەت و دڵسۆزی تەواو، ستوونێکی گەورەی ئەم کارەن و وردە... لە توانای هەموو کەسێکدا نییە. ئەم بێدە سەڵاتە لە سایەی خواوە هەواڵی... پاش ئەوە دەبێت ڕاوەستن تا ئێمەش لە خزمە تدابین، یان دەبێت چی قەرزت بەسەرەوە هەیە، بیدەیتەوە... والسلام علیکم...))

١– فۆتۆ کۆپی ئەم نامەیە لە لایەن (عەبدولڕەقیب یوسف)ـەوە لەساڵی ١٩٨٤ دا لە تەکییەی شەدەڵە گیراوە تەوە و پارێزراوە. ئەم نامە یە بە ز مانی فار سی نوو سراوە و بەشێکی شی ناخوێندرێ تەوە، لەبەرئەمە هێمای (...)مان لە شوێنی ئەو نووسینانەدا داناوە کە بۆمان ساغ نەبوونەتەوە.

٢– شێخ عەبدولفەتاح ئاکرەیی: یەکێك بووە لە خەلیفەکانی مەولانا خالیدی نەقشبەندیی و لە دوای شێخ ئیسماعیلی هەنارانیی و شێخ عەبدوڵڵای هەراتی، بووە تە جێنشینی مەولانا و تا ساڵی (١٢٥٩ك) بە دڵسۆزییەوە دەست دەکات بە ئیرشادو خزمەت کردنی مو سوڵمانان و سەرپەر شتیکردنی کارو باری مندالانی مەولانا... لە ساڵی (١٢٨٣ك–١٨٦٩ز)، لە ئەستەمبوڵ کۆچی دوایی کردووە و لە گۆڕ ستانی (ئەسکۆدار)دا نێژراوە... بڕوانە (یادی مەردان، سەرچاوەی پێشوو...، ل٥٦– ٥٧).

٣– بڕوانە دەقی بەڵگەنامەکە (بەڵگەنامەی یەکەم) لە کۆتایی ئەم پەرتووکەدا.

بەڵگەنامەی دووەم:

بریتییە لە وەڵامی شێخ ئەحمەدی سەردار بۆ مەولانا خالید کە بە هۆنراوە نووسراوە[1]:

غوڵام و بە ندەی خالیدم کرد، خۆم بە سەگی سدیق سەلمان دەزانم
کە من باپیرم گەورەی پێغەمبەران بێ، چ باکم لە یاخی بوون هە یە[2]
بە باڵا و قەڵا فەی خۆ مدا دە نازم لە بەرە کەتی قا سم و جەعفەرەوە
لە وانەی لە سەر (تەیفور) حساب دە کرێن و پێویستیم بە شا و سوڵتان نیدیە
لە خورد نەوەی بوالحسن پیاڵە یەک دەخۆمەوە، پیاڵە یەک کە مەستم بکات
لە وڵات سەفەرکردن هیچ کات بە مەترسی نازانم
لە کۆڕی سەرخۆشاندا، دەڕۆم و بەرنا مەی شەیتان تورِ دەدەم
کە من یەکێکی وەک شا (ئەبو عەلی)م هەبێ، هەمیشە هەر گۆرانی دە ڵێم

١– ئەم نامە یە لەلا یەن (شێخ ئە حمەدی خاڵ)ـەوە پارێزراو بووە و ئێمە لە نووسینێکی (عارف تەیفور)ەوە وەر مان گر تووە، بڕوا نە (تەرێ قەتی نەقشبەندی لە شێخ ئە حمەدی سەرداری سەرگەڵوییەوە بەرەو حە قە، گۆ ڤاری ڕا مان، ژ مارە ٦٩، ساڵی ٢٠٠٢، ل٢١٦–٢١٧) بڕوا نە دە قی بەڵگەنامەکە (بەڵگەنامەی دووەم) لە کۆتایی ئەم پەرتووکەدا.

٢– لەئا ست لێکدا نەوەی ئەم د ێڕە هۆنراوە یەدا، (مامۆ ستا جەعفەر) کەوتووە تە هە ڵەوە، کا تێ لێکدانەوەی بە ئەو شێوەیە بۆ کردووە کە ((شێخ ئەحمەدی سەردار، خۆی بە غوڵام و هەژاری مەولانا خالیدی کورد داناوە.)) بەڵام ڕا ستییەکەی ئەوە یە: کە شێخ ئە حمەدی سەردار، خۆی بە غوڵام و هەژاری مەولانا خالید دا ناوە، چونکە (کردم) بە فار سی، وا تای (کردن– دا نان)ی هە یە، نەك (کورد بوون) بڕوا نە (ڕێ یدارەی کوردی ئا ستەنگ و ئا سۆی گە شەکردن، مامۆ ستا جەعفەر، لە بڵاوکراوەکانی مەکتەبی بیروهۆ شیاری (ی.ن.ك) دەزگای چاپ و پەخشی حە مدی، سلێمانی ٢٠٠٩، ل٢٥.) هەروەها لە کتێبەکەی (محەممەد عەلی سوڵتانی)شدا، (چ لەلایەن خۆ یەوە، یان وەرگێڕە کانی کتێبەکەوە بێت بۆ سەر زمانی کوردی) هەمان لێکدانەوە بە هەڵە کراوە، بڕوانە (ڕاپەڕینی عەلەوییەکانی زاگرۆس، سەرچاوەی پێشوو...، ل٢٣٩.)

لە سەر ڕێ بازی خوا جە یو سف، بەردەوامین لە ڕۆیِ شتندا
تەپڵی شاهی ل ێدەدەم و باج لە... وەردە گرم
خوا جە عارف و مەحموود، ڕێ گای ڕا ستیان کردەوە بۆ د ڵم
پێویِ ستم بە دەسترۆیِ شتن نیِ یە و (أ نا ا لحق)یش نازانم
بەهۆی خواجە عالی سەردەمەوە، لە ئەم ڕێگایەدا هەموو شتم بەدەست هێناوە
دە ستەوداmanی محە ممەدی خوا جەی پیران بووم
من د یل و کۆیِ لەی گەورەی ساداتم، دڵ و گ یانم خاکی بەرپێی ئەوە
خۆم نە لە شم هە یە و نە گ یانم هە یە...
لە هیِ مەت و بەرە کەتی شای شاهبازانەوە کە...
وە ها د ڵم پڕ بووە لە حە مدی خوا، خۆیِ شم نازانم
بە بۆنی عەتری خوا جەی عەتار، د ڵم سەدجار گوڵاوی بووە
... کە پێوە ندی ڕابیِ تە دەزانم
لە بەرە کەتی خوا جە زاهِ یدی... فێر خوازبن
کە سوپاس بۆ خوا ڕِ یایی و مەرایی بۆ کەس نازانم
... بت گوم بووم بە سەر لێ شێواوی
سوپاس بۆ خوا هەر خوا دەزانم، بت هەرگیز نازانم
لە بەرە کەتی شێخی سەرهەندییەوە، ئە گەر چاوم ببە ستی
لە چاو تروکانێ کدا یا کەمتر... دوڕ و گەو هەر بڵاودەکە مەوە
لە بەرە کەتی ئیِ مامی ڕەبِ بانی و میِری مەعانیِ یەوە
ز مانی خۆت ببە ستی، دەزانم چ گەو هەرێك لە دڵتا یە
ئەی موحە ممەدی پەنا گەی هەمووان، بە خاتری سیف ا لدین سید نور
دەر مانی دەردی ئەم ئاوارە و سەرگەردانە، بگەیە نە دە ستم
ئەی شاهی ضیاءالدین کە هەزاران کە سی دا ماوی وەك من پابە ندی تۆ یە
بە خەرە سەر ڕێ گای چونکە من
-
د ڵم وا هاتووەتەوە یەك کە نازانم بێ ئا گایی چییە

ئەی ضیاءالدین به شابازێك هەزارانی بێ ئا گای وەك من
لە گو ناهـ ڕز گاری بووە

***

خۆشەوی ستەکەی ئێ مە شاراوەیە لە پێش چاوی خەڵ کدا
تەنها لە بەر چاوی ئا شقە، ج گەر سووتاوەکان دەردە کەوی
لە هەر کوێ بم، تی شکی باڵای تۆ دەب ینم
تی شکی ڕۆژ چ پێوی ستی بە با سکردن هە یە!
ئەوەی سەرخۆ شی عە شقی تۆ بێ، خەیاڵی نا چێ بۆ غوڵام و حۆری
تا ڕۆژی دوا یی، سەرگەردانی جوانی تۆ یە
ئە گەر با سی ئا شقیی و ئی شق بزا نی
ئەو زانینە شت لە بەرە کەتی ئەوانەوە یە کە نیگا یان وەك چراوگ وا یە
ئەندێ شەی ئی شقی تۆ هەموو کەس ناتوا نێ
ئەو بارێکی خەیا ڵە لای ئەوا نەی ج گەریان هەر خوێنی نە

لەگەڵ ئەوەشدا کە بەرنا مەی شێخ عەبدولکەریم، درێژەپێدەری تەریقەتی نەقشبەندیی بووە، بەڵام لە هە ندێ بنەڕە تدا لە تەریقەت لا یداوە و ڕێبازێکی تاڕادەیەك سەربەخۆی لێوە هەڵهێنجاوە، تەنانەت لە هە ندێ باردا، بە شێوەیەك گۆڕانکاری بەسەردا هێناوە کە هەست بە لێدەرچوون و ناکۆکیش لە نێوانیاندا دەکرێت. بەکورتی بیری هە قە، لادانێکی لە ئارا ستەی تەریقەتی نەقشبەندیدا دروست کرد کە لەلایەکەوە لە تێڕوانینی شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵەوە سەرچاوەی گرتبوو، لەلایەکی تریشەوە لە ئەو گۆشەنیگایەوە سەرچاوەی گرتبوو کە پەیوەندی بە بیری پێشکەوتنخوازیی و دەرەنجامی ئاسۆی گۆڕانکاری: ئایینی، کۆمەڵایەتی، ئابووریی و نەتەوەیی ئەو ڕۆژگارە هەبووە، چونکە وەك دەزانیین لە

دوای هەڵگیر ساندنی جەنگی یە کەمی جیهانی یەوە، ناو چەکە و کورد ستانیش، کەوتبوونە بەر کاری گەریی و دەرئەنجا مەکانی ئەو گۆڕانکارییا نەی کە هاتبوو نە ئاراوە، وەك: ئەو جووڵا نەوە جووتیاری یەی کە لە لای جووت یاران بەگ شتیی و جووت یارانی کورد ستان بەتای بەتی، لە ژێر سۆزی گۆڕانکاری یەکانی جیها ندا چەکەرەی کردبوو، دەنگدانەوەی شۆڕشی ئۆکتۆبەر کە جۆرە سۆزدارییەکی لە لای خەڵکی کوردستاندا پە یدا کرد بوو، هەروەها ڕا پەڕینی گەلانی ئ ێراق دژ بە بریتاز یای داگیر کەر و... هـ تد. کاتێکیش ئارا ستەی در ێژکراوەی تەری قەتی نەق شبەندیی لە گەڵ ئەم گۆڕانکارییا نەدا بەر یەك دە کەون، ئا سایییە کە وەك پێشینان تەریقەتەکە جێبەجێ نەکرێت و قسەکردن بە تەنها لە سنووری ئایین و بابەتی خواناسیی و زیکردا، چڕنەبێتەوە و بیری هەقە بەسەر کۆ مەڵێك ئارا ستەی نەقشبەندیدا بازبدات و شتی نوێتر بهێنێتە ئاراوە، هەروەك چۆن کە بیری هە قە ((گەلێ شتی وای تێدایە کە لە ڕێبازی ئایینییدا نین و لەگەڵیدا ناگونج ێت، چ لە ڕووی ئایینی ڕووتەوە وەك: گوێنەدانی هەندێکیان بە نوێژکردن و ڕۆژووگرتن، یان لە مە یدانی کۆمەڵایەت یدا وەك: هەڵوێ ستیان دەر بارەی ئافرەت و هاو سانیی ئابووریی و... کە دەتوانین بڵێین: تێکڕا ڕێبازی هەقە گەلێ پەیوەندی بەو ڕێ بازە ئایینی و فەلسەفییانەوە هەیە کە بەدرێژایی مێژوو لە ناو موسوڵماناندا پە یدابوون و لام وا یە جێ پە نجەی هە ندێ ڕێ بازی فەل سەفی نوێ شی پێوەب ێت و تێ کڕا لە هەستکردن بە پێوی ستییە ژیواری یەکانی کۆمەڵگا یەکی جووت یارانی مو سوڵمانی کوردەوە، هەڵقوڵاوە.))[1]

١- ئاوڕدانەوەیەك لە بزووتنەوەی هەقە، سەرچاوەی پێشوو...، پەراوێزی ژمارە ٢، ل٣٦- ٣٧.

٢- ناوی هەقە:

وەك زاراوە:

جگە لە ئەوەی وشەی هەق (الحق)، یەکێکە لە ناوەکانی خوا، هەروەها بە مانای ((حەق، پامز، فسەیێ ڕاس، لانا نەوە لە خوا.))[١] و ((ڕەوا، کرێ، بەش، ڕاست و دروست، کۆڵین و دانەوە))[٢]ش دێت.

وەك چەمك:

لە قورئاندا ١٩٤ جار ئەم وشەیە ناوی هاتووە و بە چەند مانا یەکی جیاواز بەکار هاتووە. یەکەم: بە مانای (ماف) هاتووە، وەك ﴿**فَلَمَّا أَنْجَاهُمْ إِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِي الأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ...**﴾[٣] واتە ﴿جا کاتێ کە ئەوانی ڕزگار کرد، دووبارە لە زەویدا بەبێ ئەوەی کە مافیان هەبێت، ستەم دەکەن...﴾[٤]. دووەم: بە مانای (ڕاستیی و ڕەوایی) هاتووە، وەك لە ئەم ئایەتانەدا دەردەکەوێت ﴿**وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنْـزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَى أَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ...**﴾[٥] واتە ﴿هەر کاتێك کە ببیستن ئایەتێك بۆ پێغەمبەر نازڵ بووە، چاویان پڕدەبێت لە فرمێسك؟ چونکە ئەوانە هەق و هەقیقەتیان دەرك پێکردووە...﴾ و ئایەتی ﴿**لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لا يَسْتَجِيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ...**﴾[٦] واتە

١- فەرهەنگ باشور، عباس جلیلیان (ئاکۆ) چاپ اول، انتشارات پرسمان، تهران، ١٣٨٥، ل٧٩٠.

٢- فەرهەنگی هەنبانە بۆرینە، هەژار، چاپ سوم، انتشارات سروش، تهران ١٣٨١، ل٩٨٢.

٣- القران الکریم، سورة یونس، آیة ٢٣.

٤- بۆ وەرگێڕانی ئەم ئایەتەو ئایەتەکانی دواتریش، پیشت بە ئەم سەرچاوەیە بەستراوە (قورئانی پیرۆز، وەرگێڕانی: مامۆستا محمد صالح ابراهیمی وهیئت محققین و مصححین، چاپ١، چاپخانە بزرگ قران کریم، ١٤١٧هجری قمری) بەستراوە.

٥- القران الکریم، سورة المائدة، آیة ٨٣.

٦- القران الکریم، سورة الرعد، آیة ١٤.

﴿بانگهێشتکردن بۆ لای هەق، هەر هی خوایە و کەسێك جگە لە خوا بانگ بکات، وەڵامی نادرێتەوە...﴾ هەروەها ئایەتی ﴿**ذَلِكَ بِأَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اتَّبَعُوا الْبَاطِلَ وَأَنَّ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِنْ رَبِّهِمْ...**﴾[1] واتە ﴿کەسانێك کە کافر بوون، شوێن کاری باتڵ کەوتوون و کەسانێکیش کە کاری چاکیان کردووە، شوێن هەق کەوتوون کە لە لایەن پەروەردگاریانەوە هاتووە...﴾

هەندێك جاریش وەك سیفەت دراوەتە پاڵ ناوێك، وەك (ڕۆژی قیامەت هەقە) لە ئایەتی ﴿**وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ**﴾[2] واتە ﴿داوەریکردن لە ڕۆژی قیامەتدا هەقە، کەسانێك کە تای تەرازوویان قورسە، سەرکەوتوون.﴾ بەمانای (قورئان هەقە) لە ئایەتی ﴿**أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ...**﴾[3] واتە ﴿ئایا کاتی ئەوە نەهاتووە کە بڕواداران دڵ و دەروونیان بۆ یادی خوا و قسەی خوا "قورئان" بلەرزێت...﴾ هەروەها بەمانای (خوا هەقە) لە ئایەتی ﴿**ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ**﴾[4] واتە ﴿ئەمە لەبەر ئەوەیە کە بەڕاستی خوا هەقە...﴾ بەکار هاتووە.

بەڵام سەبارەت بە پەیوەندی نێوان ئەم ڕێبازە و وشەی (هەقە) بەیەکەوە، نازانرێت بە کام مانا و لێکدانەوەیان وەرگیراوە! ئەوەندە نەبێت تەنها دەزانرێت واتای (ڕاستیی و ڕەوایی) دەگەیەنێت، جا ئەم ڕاستیی و ڕەواییە خوا بێت، یان ڕاستگۆیی، برایەتیی، هاوبەشی و هەر شتێکی تر... هەروەك (شێخ هاوڕێ[5])

١– القران الكريم، سورة محمد، آية ٣.

٢– القران الكريم، سورة الأعراف، آية ٨.

٣– القران الكريم، سورة الحديد، آية ١٦.

٤– القران الكريم، سورة لقمان، آية ٣٠.

٥– شێخ هاوڕێ: کوڕەزای مامەڕەزای برای شێخ عەبدوڵ کەریمی شەدەڵەیە، لە دوای مردنی کاکەحەمەی باوکییەوە، کاروباری خانەقای کەلکەسماق بەڕێوە دەبات.

دەڵێت ((وشەکە لە ئەوەوە دروست بووە کە ئەوکاتەی خەڵکە کە بۆ هەموو شتێك، وشەی هەقەیان بەکار هێناوە، بۆ نموونە: وتویانە: خوا هە قە، ئەو کارە هەقە...))

(ئامانج تەها ڕەزا) دەنووسێت ((هەندێك، زاراوەی هەقە، بە ئەهلی هەق یان ئالی هەقەوە پەیوەست دەکەن، ئەمەش کاتێك کە شێخی هەقەکان، دۆستایەتیی و تێ کەلاوی لە گەڵ " سەید محە ممەد عەلی باب"دا پە یدا دە کات.))[1] وەك دەردەکەوێت لە ئێرەدا جگە لە ئەوەی کە ئەهلی هەق و بەهائی یەکان – کە دوو باسی جیاوازن– تێکەڵ بە یەکتری کراون، هەست بە ئەوەش نەکراوە کە (سەید محەممەد عەلی باب) (میرزا حە سەن عەلی) نی یە کە بە بەهائوڵڵا نا سراوە و ماوە یەك هاتووە تە سەرگەڵوی ناو چەی سووورداش! هەروەك چۆن (عو مەری فاروقی)یش لە سەر ئەم بنەما یە، هەو ڵدەدات هە قەکان بە بەهائییەکا نەوە[2] ببە ستێتەوە!؟ کە د یارە ئەم بۆ چوونە بە بەڵ گەی زاد ستیی و مێژوویی یەوە پشتڕاست نی یە و لە بە شی دوا تردا، بوون و نەبوونی پەیوە ندی ڕێ بازی هە قە لەگەڵ هەریەك لە ئەهلی هەق و بەهائییەکاندا، دەخەینە ڕوو.

(محەممەدی عەلی سوڵتانی) هەوڵ دەدات وشەی هەقە بباتەوە سەر ئەهلی هەق، کاتێك دەنووسێت ((ناولێنانی بزاڤەکە، بەڕواڵەتدا وادیارە کە لە ئەو زیکرکرد نە بەردەوامەی پەیڕەوکەرانییەوە هاتب ێت کە و شەکەیان وتووە تەوە و دووبارە یان کردووەتەوە، بەڵام دەبێت ئەوەش بزانیین کە و شەی هە قە، زی کری بەردەوامی

١– بزووتنەوەی هەقە، نامەی بەکالۆریۆسی خوێندکار: ئا مانج تەها ڕەزا، کۆلێژی یا سا و ڕام یاری– ئێواران، زانکۆی سلێمانی، بەسەرپەرشتی، م. یوسف گۆران، ٢٠٠٨، ل٩.

٢– تەریقەتی هەقە، عومەری فاروقی، گۆڤاری سروە، ژمارە ١٥، مەهاباد، ١٩٩٢، ل٢٤.

عەلەوییە توندڕەوەکانی ئەهلی حەق یان ئالی حەق بووە و ئەم ناولێنانە هەروا بە ئاسانیی و سانایی و ڕێکەوت هەڵنەبژێردراوە.))[1]

(محه ممەد مەلا کەریم) دەنوو سێت ((من وای بۆدە چم ناو نانی کۆمەڵە کە بە"هەقە"، لە شێخ عەبدولکەریم خۆیەوە بووبێت... ناونانە کەش پەیوەندی یەکی بە پا شماوەی کۆ مەڵی " ئەهلی هەق "ــەوە هەبێت کە ئێ ستا لە گەلێ لای کوردستانی ئێراق و ئێراندا هەن. لە هەموو ئەمەش زۆرتر، وشەی "هە قە" تێ کڕا بەسەر زمانی پێ شەوایانی تە سەوفەوە بووە.))[2] ئە مەش لە کاتێکدا یە کە ئەم سۆفییانە، لە زیکر و کار و کردەوەی ژیانی ڕۆژانەیا ندا، ئەم و شەیەیان دوو بارە کردووەتەوە و بەسەر زاریانەوە بووە و ((هەر قسەیەکی ڕا ستیان بیستبێ و هەر کردەوەیەکی بەجێیان دیبێ، وتویانە"هەقە" و ئیتر وردە وردە ناوی "هە قە"یان بە بەردا بڕاوە.))[3] و لە ئەمانی شەوە و شەکە بۆ سەر زاری خەڵکی ناو چەکە بڵاوبووەتەوە و دواتریش بۆ سەر زاری خەڵکانی تر و سەرەنجام بووە بە ناوی تێکڕای باوەڕدارانی ئەو بەرنامەیەی کە شێخ عەبدولکەریم دای مەزراندووە.

وەك دەگێڕ نەوە ئەم ناولێنا نە لە سەرەتادا بەکار نەهاتووە و ماوە یەکی پێچووە، ئەنجا بەکارهێنراوە، جا لە لایەن خۆیانەوە بێت یان لە لا یەن کە سانی ترەوە بووبێت، گرنگ نییە، بەڵکە گرنگ ئەوەیە کە خۆیان پێیان خۆش بووە کە بە ئەو ناوەوە بانگ بکرێن و لەلایەن خۆشیانەوە، هیچ پێناخۆبوونێکیان بەرامبەر بە بەکارهێنانی ئەم ناوە نەبووە و لەلایەن خۆشیانەوە بەکارهێنراوە.

((ئەم وشەیە لە سەرەتادا زۆرتر لای ئەوانە دەرکەوتووە و بەکارهاتووە کە لە حاڵەتی زیکری نهێنیی و خۆتەرخانکردن بۆ بەندایەتی خوا، لە خەیاڵێکی قو ڵدا بوون. ئەما نە، کەوتوونە تە حا ڵەتێکی بێهۆ شیی و بێئا گایی لە خۆ یان و لە

١- ڕاپەڕینی عەلەویەکانی زاگرۆس، سەرچاوەی پێشوو...، ل٢٤٢.

٢- ئاوڕدانەوەیەك لە بزووتنەوەی هەقە، سەرچاوەی پێشوو...، پەراوێزی ژمارە ٧، ل٣٩.

٣- هەمان سەرچاوە، ل٣٩.

دەوروبەریان.))[1] واتە سەردەمی بەکارهێنانی وشەی هەقە، بۆ ئەو چەند سۆفییەی سەردەمی شێخ عەبدول کەریم دەگەرێتەوە کە و شەی هە قەیان لە ئا ستێکی بەربلاوتردا بەکارهێناوە، شتێکی ئاشکرا شە کە چەمکی " هەق" لە بیر و بەکارهێنانی سۆفیدا، پانتای یەکی زۆر تری وەك لای خەڵکانی تر داگیر کردووە، چونکە ((ئەگەر لە لای خەڵکی ئا سایی هەق چەند مانا یەکی هەبێت، ئەوا لای سۆفی، هەموو هەقیقە تەکان لە ئەنجا مدا دە چنەوە سەر یەك هەقی قەت کە ئەویش"بەمانای خوای پەروەردگار دێت.")) [2]

٣- سنووری جوگرافیای بڵاوبوونەوەی هەقە:

ناتوانین بە یەك شێوە سنووری دابەشبوونی جوگرافی بۆ باوەڕدارانی ڕێبازی هەقە دیاری بکەین؟ چونکە لە لایەکەوە بارودۆخی سیاسی ئەو ماوەیەی کە ئەم ڕێبازەی تێدا دەرکەوتووە، نەیهێشتووە هەقەکان لە یەك ناوچەی دیاریکراودا و بۆ ماوەیەکی دیاریکراو نیشتەجێ بن و دوای ساڵی ١٩٨٨ یش هەڵمەتی ڕاگوا ستنی شوێنی زۆرێکیانی گۆڕیوە و نیشتەجێی ئۆردووگا زۆرەملێکانی کردوون، لە لایەکی تری شەوە، لە دوای کۆ چی دوا یی شێخ عەبدولکەر یمەوە، ما مەڕەزایی و حەمەسووریی و حەمە ئاغایی، وەك سێ شێوەی تری هەقایەتی هاتوونەتە ئاراوە کە ئەمەش وادەکات بۆ هەر یە کەیان دابە شکردنی تر بهێنی نەوە. تەنا نەت لە هەندێ شوێندا، لە نێوان هەقەیی و ئەماندا، هاونیشتەنیی هەبووە، ئەمە جگە لە ئەوەی کە دروستکردنی بەستی دو کانیش هە ندێك لە گو ندەکانی بەژێر ئاوەوە کردووە.

لە ناو ئەو نوو سراوانەی کە لە سەر شوێنی نی شەجێ بوونی هە قەکان نووسراون، هەندێکیان سنووری جوگرافییەکە بۆ چەند شوێنێك بچووك دەکەنەوە،

١- کۆمەڵناسی کوردەواری، سەرچاوەی پێشوو...، ل٢٢١.

٢- الصوفيه، أ. د. عبدالقهار داود العاني، مركز البحوث و الدرا سات الأ سلامية، الطبعة الأولى، بغداد، ٢٠٠٨، ص١٧.

وەك لە ئینسایكلۆپیدیای گشتیدا هاتووە ((تەنها لە ناوچەی سووردا شی نزیك شاری سلێمانی و چەند گوندێكی كەركووكدا، بڵاوبوونەتەوە.))[1] بەڵام ئەوەی ڕاستی بێت، سنوورەكە زۆر لەمە زۆرترە و ((جگە لە سەنتەری پارێزگای هەولێر، لە شارۆچكەكانی تۆپزاوا، بەنی سڵاوە و قەزای كۆیە و دێهاتەكانی، لە ناحیەی تەقتەقیش، هەن.))[2] هەروەها لە ((تۆربە، گەڵنێری[3]، سارتكە و كلكە سماق، لە ناوچەی شوان شێخ بزێنی و دێهاتی قەڵاسێوكە، ئاغجەلەر، ناوچەی سووورداش و خەلەكان، كۆیە دیوی خەرابە و قازی بەگیان و كلێسە تا دەچێتەوە"ساتوقەلا" بازیان، لە ناو جافەكانی خورخورە[4]، یاخیان، كوێرەكانی، شارستێن لە بنگرد لە ناوچەی قەڵادزە، سەنگەسەر، بەستەسێن[5]، ڕانیە، دوای دروستكردنی بەستی دوكان و دوای ئەوەی دێهاتی هەقەنشین وەك دێهاتەكانی تری ناوچەی بتوێن و شوێنەكانی تری حەوزی دوكان كە بوون بەژێر ئاوەوە، دانیشتوانی دێهاتی"تۆربە و گەڵنێری" و دێهاتی ناوچەی بنگرد[6] و خۆشاو و مەلا

١- ئینسایكلۆپیدیای گشتی، یاسین سابر ساڵح، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی، ٢٠٠٥، ل١١٢٠.

٢- بزوتنەوەی هەقە لە دەمكەلی كەلكەسماقەوە، حاكم صالح، گۆڤاری هاموون، ژمارە ٥٤، ساڵی ٢٧٠٦ ی كوردی، ل٥.

٣- گەڵنێری: لە كاتی خۆیدا گوندێكی سەر بە ناوچەی میرزا ڕۆستەم بووە، بەڵام دوای دروستكردنی بەنداوی دوكان، لەگەڵ چەند دێیەكی تردا، بوون بەژێر ئاوەوە و دانیشتووانەكەیان، بۆ ناوچەكانی تری وەك (سابوراوا، چوارقورنە و بەكرەجۆ) گوازرانەوە.

٤- لە ئێرەدا ناوەكە بە هەڵە بە (خورش خورە) تۆمار كراوە و مەبەست لە (خورخورە)یە.

٥- بەستەسێن: بەستەستێن.

٦- جگە لە ناوەندی ناحیەی بنگرد، لەچەند گوندێكی تری سەر بە ناحیەكەدا وەك (سیدەر، دۆڵەبی، هەنجیرە، قەرەتەپە، دێلێژە، مەمەنداوە، مەلاسەفی، مەرگە، چنارنە) هەروەها لە گوندەكانی (سیوكانی و كانی توكە حەمە ئاغا دوای كۆچی شێخ عەبدولكەریم پشتی پێ بەستبوون) كەم تا زۆر ژمارەیەك لەهەقەكان نیشتەجێ بوون (نامەیەكی "ڕەشید محەممەد عەلی" بۆ لێكۆڵەر لە ٢٠٠٩/١١/٢٥ دا)

هۆمەر و خەڕەکرێسە ئەمانەیان هێنایە بەکرەجۆ، لە ئەوێ، ئەرز و ئاویان درایە و ناونران "بەعراوییەکان–بەحراوییەکان"[1] کەوابوو بەژێر بەحرەوە. بەحرەکەش زێی حەوزی دوکان بوو.))[2]، بەڵام بە دروستکردنی بەستی دوکان، ((میرزا ڕۆستەم خۆیی و دێهاتەکانی"تۆر بە، گەڵنێری، مەلا هۆ مەر" و کەم و زۆر لە زەوی دێهاتی" خدران و قوڕا لە و دەشتی بتوێن و گەلێك شوێنی تر" بوون بە ژێر ئاوە کەوە...))[3] ئەمە جگە لە ((دۆڵی جافایەتی، ناوچەی ئاغجەلەر، مەرگە، پشدەر، بتوێن، عەسکەر، دەشتی کۆیە، گەرمیان، کەرکووك.))[4] بەڵام هەندێکیش لە ئەم سنوورەدا زیادەڕەوی دەکەن و شوێنی تری دەخەنە سەر کە دوورە لە ڕاستییەوە و لەگەڵ بابەتی تردا تێکەڵاویان دروست کردووە، وەك: شێخ هاوڕێ دەڵێت ((هەقە لە زۆر ناوچەی کوردستاندا هەیە و لە کوردستانی ئێران و ناوچەی سلێمانیی و سەرگەڵو و دوکان و هەولێر و کەرکووکیش.))[5] کە ڕەنگە شێخ هاوڕێ لە نێوان هەقە و ئەهلی هەقدا تێکەڵییەکی کردبێت!

بەکورتی دەتوانین پشت بە بۆچوونەکانی شاکیر فەتاح ببەستین کە پێی وایە ((بە هەموو لایەکی"کوردستانی ئێراق"دا بەتایبەتی بە ناو بەشی" سۆران"دا

١– بەعراوییەکان– بەحراوییەکان: مەبەست لەخەڵکی ئەو ناوچانەیە کە گوندەکانیان کەوتووە تە ژێر ئاوی بەستی دوکانەوە و میری گوا ستوونییەتەوە بۆ چەند ناوچەیەکی تری وەك (بەکرەجۆ، کەندەکەوە، چوارقوڕنە، ژاراوە، سلێمانە دێ، سەنگەسەر، هەیاسی لەبازیان و چەند شوێنێکی تر...) جا لەبەر ئەوەی خەڵکی ئەم ناوچانە دەنگی (ح) بە (ع) و بەپێچەوانە شەوە بەکاردەهێنا، لەلایەن خەڵکانی ترەوە بە بەحراوییەکان و لەلایەن خۆشیانەوە بە بەعراوییەکان ناوهێنراون. (نامەیەکی "ڕەشید محەممەد عەلی" بۆ لێکۆڵەر لە ٢٠٠٩/١١/٢٥ دا)

٢– یاداشت نامەی ژیانم، سەرچاوەی پێشوو...، ل١٨٢– ١٨٣.

٣– هەمان سەرچاوە، ل١٧٧.

٤– تێڕوانینێك بۆ ڕابردووی هەشتاساڵەی گروپی هەقە، لێکۆڵینەوەی: عەبدولکەریم مەحموود، گۆڤاری تایم، ژمارە ١١، ساڵی ١٩٩٩، ل٢٢.

٥– دیدارێك لەگەڵ ڕابەری بزوتنەوەی هەقەدا، سەرچاوەی پێشوو...، ل٢٧.

بڵاوبووبووەوە.))[1] لە چەمچەماڵدا ((لە نزیکەی"٣٥" گونددا دانیشتوون.))[2] و لە ناوچەی ڕانیەدا (دوو سێ گوندێکیان هەبووە)[3] لە هەموو ئەمانەوە تێدەگەین کە: سنووری دانیشتوانی هەقە، بە شێوەیەکی گشتی کەوتووەتە ناو چەکانی دەوروپشتی دەریاچەی دوکانەوە و بە چڕی بە پارێزگای سلێمانیدا بڵاوبوونەتەوە و لە سەنتەری هەردوو پارێزگای کەرکووك و هەولێریشدا هەبوون و لە چەند ناوچەیەکی زۆر کەمی ئەم دوو پارێزگایەشدا، نیشتەجێ بوون وەك لە وێنەکەدا دیارە.

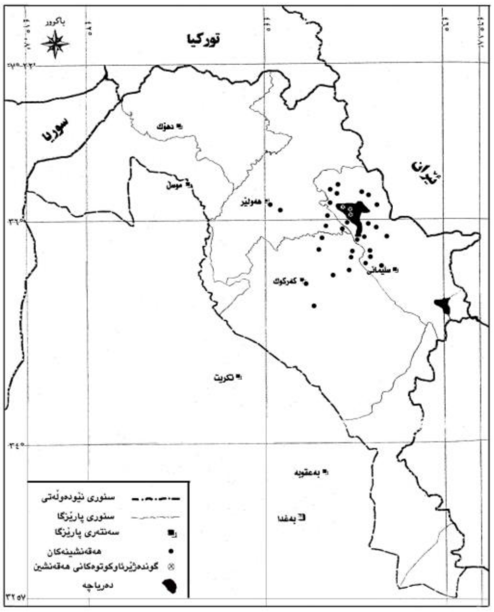

نەخشەی دابەشبوونی جوگرافیی هەقە نشینەکان لە هەرێمی کوردستانی ئێراقدا*

١– ئاوێنەی ژینم، شاکر فەتاح، گۆڤاری ڕۆشنبیری نوێ، ژمارە ١٠٥، ساڵی ١٩٨٥، ل١٨٨.

٢– کۆمەڵە ڕۆژنامەی چەمچەماڵ، سەرچاوەی پێشوو...، ژمارە٧، ل١٠٢.

٣– هەمان سەرچاوە، ل١٠٢.

*– سنووری کارگێڕی ئەم نەخشەیە، لە (نەخشەی کارگێڕی هەرێمی کوردستانی ئێراق، ساڵی ٢٠٠٥ی وەزارەتی پەروەردە، ب. گ. پرۆگرام و نەخشە پەروەردەییەکان، هەولێر، ٢٠٠٦)ەوە وەرگیراوە.

بەشی دووەم

باسی یەکەم: شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵە

باسی دووەم: مامەڕەزا

باسی سێیەم: حەمەسووری کڵاوقوت

باسی یەکەم:

شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵە

گوندی شەدەڵە– ناوچەی سووورداش– سلێمانی

بە هۆی ئەوەی کە شێخ عەبدولکەریم، لە گوندی شەدەڵە[1] لە دایك بووە، بە حاجی شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵە نا سراوە. ((کوڕی حاجی شێخ مستەفای کوڕی شێخ ڕەزای عەسکەرە و دەچنەوە سەر شێخ ئەحمەدی سەردار، یاخود

١– ئیدمۆنز بە ئەم شێوەیە باسی ئەم گوندە دەکات: شەدەڵە لە شیوێکی تەنکی بە شی سەرووی ڕووباری تابین، لە نێوان چەرمەپان و پیرەمەگروون، هەڵکەوتووە... خانەقاکەی لەبان زەویـیەکی ڕێك و بەرز بە بناری چیادا، دروست کراوە. لەبەشی سەرووی لای خۆر ئاوای ئەم بەرزاییەدا، ڕیزێك سپیداری جوان و سێبەری وەك خۆیان جوان، وێنەی ناو فەرشە ئێرانییەکانیان، ئەوەندەی تر گوندەکەی ڕازاندبوویەوە. ئەو فەرشانەیان بۆ لە سەر دانیشتنی میوان، لە لێوار حەوزێکی بەرد چنی گەورە ڕاخستبوو کە ئاوی جۆگەلە یەکی لە چیاوە بۆ دەهات. بڕوانە (کرد ترك عرب، سي. جي. ادموندز، ترجمة: جرجيس فتح اللة، بغداد، مطبعة التايمس، ١٩٧١، ص١٨٧.)

شێخ ئەحمەدی خورزا، کە خوشکەزای حاجی کاك ئەحمەدی شێخە.))[1] و لەمەش دوورتر دەچنەوە سەر شێخ عیسێ و شێخ موسێی بەرزنجە.

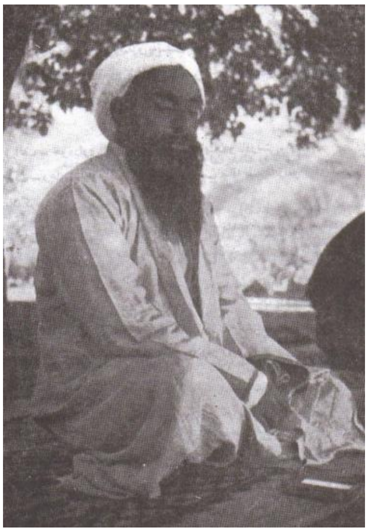

شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵە*

سەبارەت بە ساڵی لە دایکبوونی شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵە، بیر و بۆچوونی جیاواز لە ئارادایە. (مستەفا عەسکەری) دەنووسێت ((لە دەورووبەری ساڵی ١٣١٠ ك، کە دەکا تە ١٨٩٢–١٨٩٣ز، لە دا یك بووە.))[2] بەڵام لە ((شنا سنامە عوسمانییەکەیدا، کە لە ٢٣ی مایسی ساڵی ١٣٣١ی ڕۆمیی دەرچووە، نوو سراوە: لە ساڵی "١٢٨٨ك" لە دایك بووە، کە بە بەراورد لەگەڵ ساڵی زایینی یدا، دەکا تە

١– یاداشت نامەی ژیانم، سەرچاوەی پێشوو...، ل١٧٧.

*– ئەم وێنەیە لە کتێبی (کورد تورك عەرەب)ـەوە وەرگیراوە، بڕوا نە (کورد تورك عەرەب، سی سیل جۆن ئیدمۆندس، وەرگێڕانی: حامید گەوهەری، هەولێر، دەزگای ئاراس، چ٢، ٢٠٠٤.)

٢– ئاوڕدانەوەیەك لە بزووتنەوەی هەقە، سەرچاوەی پێشوو...، ل٣١.

ساڵی ١٨٧١ یان ١٨٧٢.))[1] ئەگەرچی (محەممەد مەلا کەریم) پێی وایە ئەم ساڵە (١٨٧١–١٨٧٢) بۆ د یاریکردنی لە دایک بوونی شێخ، پێنا چێت درو ست ب ێت، چونکە ((لە وانەیە بەمەبەستی لە کۆڵکردنەوەی سەربازی نوو سرابێت، کە ٢٣ی مایسی ١٣٣١، ڕێکەوتی ٢٣ی مایسی ١٩١٧ دەکات و گەرمەی شەڕ بووە. بەڵگەی ناڕاستی ئەم مێژووەش ئەوەیە کە یەکەم: ئەو وێنە یەی شێخ عەبدوڵ کەریم، کە ئیدمۆنز لە کتێبەکەیدا بڵاوی کردووەتەوە– دیارە دەبێت خۆیشی گرتبێتی کاتێك لە ساڵی ١٩٣٦دا شەوێك میوانی بووە لە شەدەڵە– وێ نەی کە سێك نی یە کە لە ١٨٧١–١٨٧٢دا، لە دایك بووبێت"بڕوانە: كرد ترك عرب، سی. جی. أدمو ندز، تر جمە: جرجیس فتح الله، مطب عة ال تایمس، ب غداد، ١٩٧١، ص٨٨ و فۆر مەی وێنەکانی نێوان لاپەڕە ٢٧٢، ٢٧٣ " دووەمیش: شێخ حو سێنی خا نەقا[2] دەڵ ێت "من لە "١٣٣١ك– ١٩١٢یان ١٩١٣ز"دا لە دایك بووم و جیاوازی تەمەنی من و ئەو ٢٠–٢٢ ساڵێك دەبوو" کە ئەمەیش وادەگەیەنێت شێخ عەبدوڵ کەریم لە هەڕەتی تەمەنی سەربازیدا بووە کە شناسنامەکەی بۆ دەرهێنراوە و بە ئەم پێ یە، دەب ێت لای کەمی، بیست ساڵێك تەمەنی بۆ زۆر کرابێت.))[3]

١– هەمان سەرچاوە، ل٣١.

٢– شێخ حوسێنی خانەقا: کوڕی سەید ئەحمەدی خانەقا کوڕی حوسێن کوڕی عەبدولقادر کوڕی سەید ئەحمەدی سەردار بەرزنجییە. لە ساڵی١٩١٣ لە کەرکووك لەدایك بووە و دوای کۆ چی دوا یی سەید ئەحمەدی باوکی، ئەم جێگەی گرتووەتەوە.

٣– ئاوڕدانەوەیەك لە بزووتنەوەی هەقە، سەرچاوەی پێشوو...، ل٣١.

شێخ حوسێنی خانەقا

ئەوەی لە ئێرەدا و لە سەر ئەم بۆچوونانەی مامۆستا (محە ممەد مەلا کەریم) جێگەی سەرنج بێت، بریتییە لە ئەوەی کە:

یەکەم: ئەو وەسفانەی ئیدمۆنز بۆ شێخ عەبدولکەریمی کردووە، لە گەڵ باری وێنەکەدا دێتەوە، ئەمەش ئەوە دەسەلمێنێت، جگە لە ئەوەی هەر ئیدمۆنز خۆی ئەو وێنەیەی گرتووە، ئەوەش ڕاستە کە لە ڕووخساری شێخیشدا وێنەی پیاوێکی ٦٣ ساڵە دەرنا کەوێت، بەڵام لە وێنەی کە سێکی تەمەن چل و سێ ساڵەش ناچێت!؟ چونکە هەر لە قسەکانی ئیدمۆنزدا، ئاماژە بە ئەوە دراوە کە شێخ ڕیشی ڕەنگ کردووە[1]، کاتێك دەنووسێت ((مێزەر و عابای سەرتاپا سپیی و

١- لە کۆندا، ڕیش ڕەنگکردن، بە خەنە یان هەر کەرەستەیەکی تر بێت، وەك نەریتێك لە لایەن پیاوانەوە بۆ خۆ جوانکردن بەکارهێنراوە، هەروەك چۆن چاویان ڕشتووە و دەستیشیان لە خەنە گرتووە.

خاوێنی خانە خوێیەکەمان، لەگەڵ ڕیشی ڕەش و درێژ کە سەرە تا ڵەکانی لوول بووبوو، دیاربوو کە تازە ڕەنگی کردووە، جیاوازییەکی زۆر یان لە گەڵ یەکتردا هەبوو. وەك پیاوچاکان، ئارام و لە سەرخۆ قسەی دەکرد. بە ڕواڵەت، کەس لە ئەو خاوێنتر نەبوو. چاوە زیتەکانی، کە شادومانییان لێدەباری، لە گەڵ جێ ددانێکی شاویلگەی خواروی، کە تازە دروستی کردبووەوە، دوو شێوەی لە یەك جیاوازیان بە ڕووخسارییەوە، دەخستە ڕوو.))[1]

دووەم: بە بەراوردکردن بە ناسنامەی حەمەسووری کڵاوقوت[2]– کە لە دوا تردا بە درێژتر لە سەری دەدوێین– ئەو پرسیارە دێتە پێشەوە کە چۆن ڕێی تێدەچێت شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵە، دوو ساڵ لە حەمەسووری کڵاوقوت مندالتر بێت! ؟ لە کاتێکدا حەمەسووری کڵاو قوت لە ساڵی ١٨٩٠ دا لە دا یك بووە و بە وتەی (مەحموود حاجی ئەحمەد بابەکر شەشۆیی[3]) لە ڕۆژگارێکدا کە حەمەسوور مندال بووە، شێخ بردوویەتییە لای خۆی، کاتێك دەڵێت ((وەك بۆیان باس کردووم، دوای ئەوەی کە کاك ئەحمەدە سووری[4] باوکی حەمەسوور، بە ڕووداوی کەوتنەخوارەوە لە سەر دارمازوو، کۆچی دوا یی کردووە و پاش ماوە یەکیش دایکی حەمە سوور کۆچی دوایی دەکات، ئیتر "سۆفی شەریف" وەك پیاوێکی ناوداری خەڵکی شەشۆ، کە پێشتر چووەتە سووورداش و لە ئەوێ نیشتەجێ بووە، حەمە سوور بە منداڵی دەباتە سووورداش و لای خۆی دای دەنێت و پاش ماوە یەك، شێخ عەبدولکەریمی

١– کورد تورك عەرەب، سەرچاوەی پێشوو...، ل٢٥١.

٢– بڕوانە بەڵگەنامەی سێیەم لە کۆتایی ئەم پەرتووکەدا.

٣– بۆ زانیاری زۆر تر لە سەر ئەم کە سایەتییە، بڕوا نە بە شی دووەم، با سی سێیەم و ژیاننا مەی حەمەسووری کڵاوقوت.

٤– سەبارەت بە ناوی باوکی حەمەسوور، بۆچوونی جیاواز هەیە و لە شوێنی خۆ یدا ڕا ستیی ناوە کە ڕوون دەکەینەوە.

شەدەڵە چاوی بە حەمە سوور دە کەوێت کە م ندالێکی زینەڵە یە، وەك شوان دەیباتە لای خۆی.))[1]

شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵە ((پیاوێکی گەنم ڕە نگ، نیم چە باڵا و دەمو چاو پان بووە. زانا و مەلایەکی خوێندەوار و تێگەیشتوو بووە. خوێندنی مەلا یەتیی لای مەلا گەورەکانی ئەو سەردەمەی ناوچەی سلێمانیی و دەوروبەری بووە و لای مەلا عەبدوڵلای جەلیی کۆیی ئیجازەی وەرگرتووە.[2]))[3] سەبارەت بە کە سوکار و بنەماڵەی شێخ عەبدولکەریم، (عەبدوڵلا محەممەد شەریف) دەڵێت ((لە ژیانیدا، یەك جار ژنی هێناوە، واتە تەنها فەیمەخان خێزانی بووە. سێ کوڕ و سێ کچی هەبووە. کوڕە کانی ناو یان: عە بدولخالق، عە بدولڕەحمان، کا کە حە مە، بووە. کچەکانیشی ناویان: فاتمە، ئایشە و خەدیجە بووە. براکانی ناویان: مامە عەبدوڵلا، مامە حەسەن، ما مە حسێن، مامە سەلام و ما مەڕەزا بووە[4]، کە مامەعە بدوڵلای باوکی عەلی عەسکەری، براگەورەیان بووە.))[5]

١- چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لە گەڵ (مەحموود حاجی ئە حمەد با بەکر شە شۆیی) ڕۆژی ٢٠٠٩/١/١٨، سلێمانی.

٢- محەممەد مەلا کەریم لە پەراوێزی ئەم نووسینەدا دەنووسێت: بەڵام مەلا سەلامی ترێخۆر، لە دیدارەکە یدا لە گەڵ شێخ ستاردا، دەڵێت (بیستوومە لە کۆنەوە دەیخوێند. بە مەزە ندە یەعنی عیبارەتی پێ دەخوێندرایەوە. ڕەنگە لە " نەحوا" تا " جامی" و ئەوا نەی خوێندبێت. لە عیبارەتی کتێبدا، عیبارەتی پێ دەخوێندرایەوە.)

٣- ئاوڕدانەوەیەك لە بزووتنەوەی هەقە، سەرچاوەی پێشوو...، ل٣١- ٣٢.

٤- جەمال بابان ناوی مام حسێنی نەهێناوە، بڕوا نە (یادا شت نا مەی ژ یانم، سەر چاوەی پێشوو...، ل١٨٠.)

٥- چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لە گەڵ (عە بدوڵلا محە ممەد شەریف) ڕۆژی ٢٠٠٨/١١/٣٠، سلێمانی. کە وێنەی ناوبراویش لە هەمان ڕۆژدا، گیراوە.

عەبدوڵڵا محەممەد شەریف

لە بارەی پەیوەندی شێخ و دامەزرێنەری ڕێبازی هەقەوە، (ڤ یدمۆنز) دەنووسێت ((کەسێك بە ناوی "شێخ عەبدولکەریم"ی دانیشتووی شەدەڵەی نزیك بە سەرگەڵو، خزمی حاجی شێخ عارف، تەریقەتێکی سۆفیگەری بە ناوی "هەقە"وە دامەزراندبوو، یان بەرفراوانی کرد بوو. دامەزراندنی ئەم تەریقەتە، بەپێی نووسراوەیەك بە ناوی"الرقصە الصوفیە"وە، لە یەکێك لە باپیرانیەوە بۆی ماوەتەوە. حاجی، لە پلەی کەسایەتییەکی گرنگی ناوچەکەدا، بەرپرس بوو، بە نهێنی بۆ ئەو تەریقەتە کاری دەکرد.))[1] ئەم ڕێبەرییکردن و پەیوەندییەی شێخ لەگەڵ خەڵکیدا، تەنها لە گۆشەنیگا ئایینییەکەیەوە نەبووە، هەروەك چۆن لە

١– کورد تورك عەرەب، سەرچاوەی پێشوو...، ل٢٥١.

پێ شتردا باوبوو، بەڵکو پەیوەندییە کە ڕۆ چووبووە ناو باری هەڵ سوکەوتی هەمەلایەنەی ژیانی باوەڕدارانیەوە، چونکە ((شێخ عەبدولکەریم بەوە نەوە ستا دوور لە باری کۆمەڵایەتی، ڕێبازی ئایین بەڕێوە بەرێ، بەڵکو بایەخی بەو ژیا نە دا و تێکۆشا مریدەکانی چاکە بکەن، پاکوخاوێن بن، برایەتیان هەبێ، باش ڕابوێرن، خۆیان لە خراپ و خراپە دوور بخەنەوە، توخنی زۆرداران نە کەون، بەر بەرەکانی گشت جۆرە ستەمێك بکەن. لە ئاییندا بەکردەوە بێنە مەیدان و ئایین تەنها بریتی نەبێت لە بەندەگی ڕواڵەتی. ئەمەو سۆفییەتی کوجا مەرحەبایە، هەر بۆیە شێخ و سۆفی لە چەشنی باو، لە دژی ڕاپەڕین و وەك ڕەوشتیانە کەسێك لە قاویان بدات و فرت و فێڵیان بۆ خەڵکی ساکار ڕوون بکاتەوە، کەوتنە پیلان گێڕان بۆ کو شتنی شێخ.))[1]

لە بارەی کاری سەروو ئاسایی و توانای شێخەوە، گەلێك قسەوباس دەکرێت و دەگێڕدرێتەوە، (عە بدوڵلا محە ممەد شەریف) دەڵێت ((کاتێك شێخ بۆ جاری دووەم لە حەج گەڕایەوە[2]، کەمێك درەنگتر لە حاجییەکانی تر گەڕایەوە، کەلێیان پر سی بۆ چی؟ و تی: پێغەم بەر وتو یەتی دوازدە ڕۆژ لە مەدی نە بمێ نەرەوە. ڕۆژێک یان شێخ دوای ئەوەی کە نو ێژی جەما عەتی کرد، هە ستایە سەرپێ و فەرمووی: عەجەبا ڕەزاشا بەرێکەوتووە و نەگەیشتووەتە ئێرە؟! لە ئێمەش وا یە مەبەستی ڕەزا شای ئێرانە! ئەوەندەی پێنەچوو، سوارێك دەرکەوت و لێمان نزیك بویەوە، کە سەیرمان کرد، بینیمان ئەو کەسە، مامەڕەزای برای شێخە. ما مەڕەزا دابەزیی و دەستی شێخی ماچ کرد و برا یەتیش دەور یان دا. ما مەڕەزا و تی: لە

١- کۆمەڵناسی کوردەواری، سەرچاوەی پێشوو...، ل٢٢١.

٢- شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵە دوو جار حەجی کردووە، یە کەمیان لە ساڵی ١٩٢٢، جاری دووەمیشیان لە ساڵی ١٩٣١دا بووە.

خەو نمدا مانگ لە شانێکمەوە و خۆریش لە شانێکمەوە هەڵهات! شێخ عەبدولکەریمیش سەددەقێکی لێداو حە مد و سەلامی خوا و پێغەمبەری کرد و هاواری کرد: مام تەها... مام تەها، چایەکی برا یەتیمان وەك گوێزەبا نەی خەونەکەی ما مەڕەزا بۆ لێبدنێ. دوای ئەوە، دوو بەدوو چوونە مزگەوتە کەوە و نەهاتنە دەرەوە... هەتا دوای نو یژی ن یوەڕۆ!! کە هاتنە دەرەوە، نانی نیوەڕۆیان خوارد و چوونەوە مزگەوتە کەوە و نەهاتنەوە دەرەوە... هەتا دوای نوێژی عەسر!! کە هاتنەدەرەوە، چایەکیان خواردەوە و مامەڕەزا دەستی شێخی ماچ کرد و چووەوە کەلکەسماق. چوار پێنج ڕۆژی پێنەچوو، قاچی شێخ شەهید بوو!))[1]

باوەڕبوون بە هێزی سەروو ئاسایی شێخ، بووەتە هەوێنی خوو یەکی نە ستیی لە لای باوەڕدارانی شێخ و کاتێك ناوی شێخ یان ئەم ڕێبازە لە لا یان دەهێنر ێت، ڕاستەوخۆ ڕادەچڵەکن و هەندێك جار لە گەڵ ئەم ڕا چڵەکینەیاندا و شەی (هە قە) دەدرک ێنن، تەنا نەت لە ئێستا شدا ئەم خووە لای چەند کە سێکی بە تە مەن ماوەتەوە! بۆ نموونە کاتێك (پوورە سەوزە)مان دواند و باسی ئەوەمان لێ کرد کە ئاخۆ شێخ عەبدولکەریمی بینیوە؟ پوورە سەوزە ((دەنگێکی لێوە هات و بە خۆ جوڵاندنەوە، وشەی هەقەی درکاند و پێکەنینێکیشی بۆ کرد!))[2] ئەگەر چی ئەم خووە لە ئێستادا زۆر کەم بووەتەوە و تەنها لەلای هە ندێ لە بەساڵا چواندا ماوەتەوە، بەڵام ڕۆژانێك بووە خاڵی ناسینەوەی هەقەکان بووە.

١- چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ (عەبدوڵڵا محەممەد شەریف) ڕۆژی ٢٠٠٨/١١/٣٠، سلێمانی.

٢- چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ (سەوزە عەبدوڵڵا محەممەد ئەمین) ڕۆژی ٢٠٠٨/١٢/١٧، سلێمانی. کە وێنەی ناوبراویش لە هەمان ڕۆژدا، گیراوە.

سەوزە عەبدوڵڵا محەممەد ئەمین

وەك لە بەشی یەكەمدا باس كرا، شێخ عەبدولكەریم، حەوتەمین كەس بووە كە لە زنجیرەكەی خۆیدا تەریقەتی درابێتێ، ئەمیش دوای ئەوەی كە تەریقەتی لە (شێخ مەلا ئەحمەدی گەڵنێری) وەرگرتووە، كە ئەم شێخەش لە ساڵی ١٩١٩دا كۆ چی دوا یی دە كات، دوای یەك ساڵ –وا تە ساڵی ١٩٢٠– ئ یدی ((" شێخ عەبدول كەریمی شەدەڵە" دە ستی بە ئیر شاد كردووە و خەڵكێكی زۆر... تەریقەتیان لە سەر دەستی وەرگرتووە.))[١] لە ئەو ساڵەوە و بۆ ماوەی بیست و دوو ساڵ، ج گە لە ڕابەرا یەتییكردنی ئیر شاد و باذ گەواز بۆ ڕێ بازی هە قە، كەسایەتییەكی نیشتمانپەروەر و ڕۆشنبیرێكی سەردەمەكەشی بووە.

شێخ (حوسێنی خانەقا) لە بارەی سەرەتای سەرهەڵدانی هە قەوە دەڵێت ((شێخانی هەقە، لە پێشدا وەك كۆمەڵە شێخێكی تری نەقشبەندیی، شێخێتیی و ئیر شادیان دە كرد... تا لە سەردەمی شێخ عەبدولكەر یمدا وردە وردە لە ناو

١– ئاوڕدانەوەیەك لە بزووتنەوەی هەقە، سەرچاوەی پێشوو...، ل٢٦.

هەندێ لە مەلا و سۆفییەکاندا " شەتەحات"[1] وتن دە ستی پێ کرد و هە ندێ لە ئەمانە، کەوتنە با سکردنی ئەوەی کە کاتی سەرهەڵدانی موحە ممەدی مە هدی هاتووە و لە ئەمەشەوە وردە وردە کەوتنە گوێنەدان بە نوێژکردن و ڕۆژوو گرتن و دەستهەڵگرتن لە ئیشوکار و شتی وا، بەڵکو بابەتی فەلسەفیی قوڵتریش.))[2] شێخ جگە لە ئەوەی کە هەموو بنەما و مەرجەکانی ئایینی ئیسلامی جێبەجێ کردووە، ڕێگەشی لە ئەوە نەگرتووە کە بۆچوونی جیاواز هەبێت. دەتوانین بڵێین: هەر لە سەرەتای دروستبوونی ئەم ڕێبازەوە، جۆرە کرانەوە یەك لە گوزار شتکردن لە بیروبۆ چووندا هەبووە. هاو کات لە گەڵ ئەو ژ مارە زۆرە جووت یارەی کە پشتیوانیکەری ڕێبازەکە بوون، ڕێگەیان بۆ ئینگلیز خۆش کرد کە ئە مە بکا تە بیانوو یەك بۆ لێدانیان و تۆ مەتی ئەوەیان بۆ هەڵبە ستێت کە ئەما نە دە ستی دوژ منن و بیری سۆ شیالیزمیان لە پ شتەوەیە، ئە مە ج گە لە ئەو شەپۆلە ناڕەزایەتییەی کە لەلایەن دەرەبەگ و ئاغاکانی ناوچەکەوە لە سەریان بووە، بۆیە لە ساڵی ١٩٣٤دا و بەمەبەستی کز کردنی ئەم کرانەوەیە، شێخ و چەند کە سێکی ناو ڕێبازەکەی دەستگیرکرد[3] کە سەرئەنجام ژمارەیەکی زۆر لە خەڵکی ناوچەکە و

١- شەتەحات: بەو گوفتارانە دەڵێن کە لەدەمی برێ لە ئەو سۆفی مەسلەکانە دەردەچێت کە ناوەڕۆك و واتا ڕواڵەتییەکەیان پێچەوانەی دەستووراتی قورئان و ئیسلامە، بەڵام وتنی ئەو جۆرە شتانە چەند هۆیەکی هە یە... بڕوا نە (تە سەوف چی یە، ئەمین شێخ علاد ین نەق شبەندی، دار الحر یة للطبا عة، بەغداد، ١٩٨٥، ل١٠٩- ١١٠)

٢- ئاوڕدانەوەیەك لە بزووتنەوەی هەقە، سەرچاوەی پێشوو...، ل٣٤.

٣- شێخ حوسەینی خانەقا دەڵێت (کە ئەم زاتانە گیران، هێشتا مە سەلەی هە قە وای لێ نەهاتبوو کە ببێ بە هۆیەکی بەجێ بۆ گرتنیان، ڕا ستییەکەی ئەوە یە کە موتە سەریفی ئەو سەردەمەی سلێمانی "ئەحمەدبەگی تۆفیق بەگی تابوورئاغاسی" لەگەڵ شێخانی سەرگەڵو ناکۆکی هەبوو لە سەر مو ڵك، بۆیە ئەو قسەوباسانەی لێکردن بە بیانوو کە وردەوردە لە ناو خەڵکیدا لە سەریان بڵاوبووبووەوە، بۆ یە بڕیاریدا بە دوورخستنەوەی شێخ عارف بۆ باشوور و شێخ عەبدوڵ کەریم و ما مەڕەزا و چەند کە سێکی

شوێنکەوتووانی هە قە، بۆ پاڵپ شتیکردن و ئازادکردنی، جلو بەرگیان فڕ ێدا و گوێنییان کردە بەریان[1]، هەندێك لە موریدەکانی، جلەکانیان سووتاند و دە ستیان لە هەموو خۆشییەکی ژیان هەڵگرت.

تریشی لێگرتن و ناردنییە کەرکووك تا لە ئەویٚ بدرێن بە دادگا) بڕوانە (ئاوڕدانەوە یەك لە بزووتـنەوەی هەقە، سەرچاوەی پێشوو...، پەراوێزی ژمارە٤٣، ل٤٣) بەڵام ئەوەی ڕاستی بێت، ڕێبازی هەقە لە ئەو کاتانەدا لەبرەودا بووە، ئەو ژمارە زۆرەی کە بۆ ڕزگارکردنی شێخ، شوێن شێخ کەوتن، بەڵگەن لە سەر ئەو ڕاستییە و بە گرتنی ئەمان، هەروەك ئیدمۆنز باسی دەکات، ئەنجا ڕێبازەکە کەوتووەتە کزی.

١- ئەم ساڵە، بە ساڵی گوێنییەکە ناسراوە. (مامۆستا جەعفەر) لە ئەم بارەیەوە کەوتووەتە هە ڵەوە و لەگەڵ ساڵی ١٩٤٤دا کەمامەڕەزای تێدا گیراوە تێکەڵی کردووە. کاتیٚ دەنوو سێت ((ساڵی ١٩٣٤دا بۆ یەکەمین جار لە م ێژووی خۆر هەڵاتی ناوەڕا ست و ڕێپ ێوانی ئا شتیخوازانەیان بەبیٚ دەنـگی کردووە. ئەوان هەر لە دێهاتەکانی خۆیانەوە، ژن و پیاویان لەبری جلوبەرگ، گوێنییان لە بەرکردووە بۆ ئەوەی شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵە لە زیندانی کەرکووك ئازاد بکەن. ڕووداوێکی تری هاو شێوە پاش گرتنی "ما مەڕەزا" ڕوودەدات، دی سانەوە ژن و پ یاو گوێنی یان لە بەرکردووە و بەرەو کەرکووك ڕێپێواذ یان کردووە.)) بڕوانە (ئیدارەی کوردی ئاستەنگ و ئاسۆی گەشەکردن، سەرچاوەی پێشوو...، ل٧١) بەڵام ڕاستییەکەی ئەوەیە کە ساڵی گرتنەکەی مامەڕەزا بە دارەقووڵە ناسراوە و خەڵکی دار یان بەدە ستەوە گرتووە و گوێنییان لەبەر نەکردووە، ئەمە جگە لە ئەوەی کە ژن لە خۆپیشاندانی ساڵی ١٩٣٤دا گوێنی لەبەر نەکردووە، هەروەك چۆن مەلا سەلامی ترێخۆر لە دیدارەکەیدا لەگەڵ شێخ ستاردا دەڵێت ((ژنان لە ئەم گوێنی یە لەبەرکرد نەدا، بە شدارنەبوون و هەر جلو بەرگی خۆیاذ یان لە بەردابوو.)) بڕوا نە (ئاوڕدانەوەیەك لە بزووتنەوەی هەقە، سەرچاوەی پێشوو...، پەراوێزی ژمارە ٢، ل٤٤.)

وێنەیەك لە شێوەی ئەو گوێنییەی

کە لە خۆپیشاندانی ساڵی ١٩٣٤دا لەبەر کراوە*

ئەگەرچی لە ژێر فشاری ئەم خۆپیشاندانە بەرفراوانەی خەڵکی ناوچەکە و مورید و شوێنکەوتووانی هەقەدا، شێخ ئەوەندە لە زینداندا نەمایەوە، بەڵام زیندانیکردنی شێخ، هۆکارێکی زۆر کاریگەربوو لە بەردەم کزبوونی ڕێبازە کە بەگشتیی و لاوازی توانای ڕابەرایەتیکردنی شێخ لە لایەکی ترەوە، بۆیە ڕێبازە کە بۆ ماوەك لاوازیی و کپی بەخۆیەوە بینی، هەروەك ئیدمۆنز دەڵێت ((تاچەند مانگ

---

*– لە ڕۆژی ٢٠٠٩/١/١٩دا و لە سەردانێکدا بۆ خانەقای کەلکەسماق، شێخ هاوڕێی کوڕی کاکەحەمەی کوڕی مامەڕەزا، ئەم گوێنییەی پیشان داین کە دیار بوو ئەویش لە سەر قسەی ئەوکەسانە وێنەی گرتبوویەوە کە خۆیان بەشدارییان لە لەبەرکردنییدا کردبوو.

لەمەوبەر فیکری حکوومەتی بەخۆیەوە خەریك کردبوو.))[1]، بەڵام لە ((مانگی ئابی ساڵی ١٩٣٦دا ئەم ئایینە" هەقە" لە خرۆش کەوت.))[2]

بوونی ئەم بۆشاییە، ڕێگەخۆشکەر بوو بۆ دەرکەوتنی چەند کەسێکی یاخی لە ناو ڕێبازەکەدا، کە پێچەوانەی هەندێ ڕێوشوێنی باوەڕپێکراوی شێخ دەجوڵانەوە، بۆیە شێخ لەگەڵ"حەمەسوور"ی ڕابەری ئەم ڕێچکە یاخییەدا، کەوتە کێشەوە.

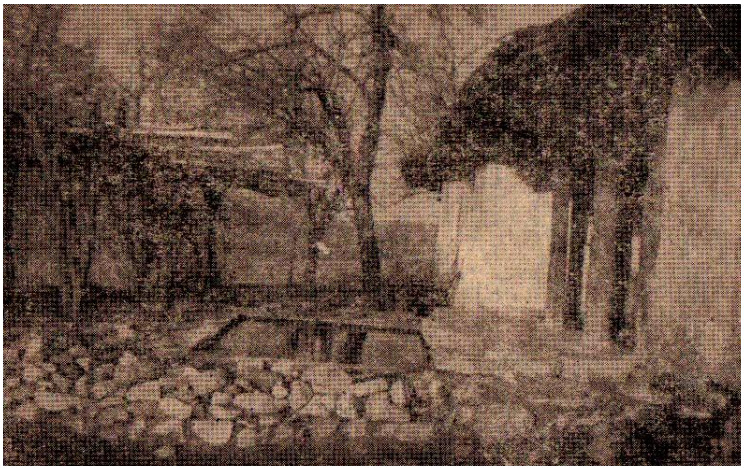

خانەقا کۆنەکەی شەدەڵە*

١- کورد تورك عەرەب، سەرچاوەی پێشوو...، ل٢٥٢.

٢- هەمان سەرچاوە، ل٢٥٢.

*- لە کتێبی (بۆ لە هەقە کەوتنە تەقە، سەرچاوەی پێشوو...)وەوە، وەرگیراوە.

خانەقا نوێیەکەی شەدەڵە

شێخ بە ڕووداوێکی سەرسوڕهێنەر و نادیار کۆچی دوایی دەکات ((کاتێك شێخ شەوێکیان، پاش نوێژی خەوتنان، لە مزگەوتەوە بۆ ماڵەوە دەگەڕێتەوە، لە دالآنی دەر گای حەو شی ما ڵدا، بەردێکی تـ ێدەگرن و بەر قا چی دە کەوێت، ئێ سکی دەشکێنێ و هەر بەوە پاش چل شەو، کۆچی دوایی دەکات.))[1]، بەڵام پر سیار لە ئێرەدا ئەوەیە کە ئایا دەبێت ئەو بەردە، لە لا یەن چ کە سێکەوە فڕێ درابـ ێت؟ تاچەند لە دە ستی لە پـ شتەوە نەبووە؟ بەردێك ئەوە ندە بەکارە کە بەر قاچ بکەوێت و دوای چل ڕۆژ ئەو کە سە بکوژ ێت؟! ئەما نە کۆ مەڵێك پر سیارن و تا ئێستا وەڵامیان بەنادیاری ماوەتەوە؟!

نەخۆشکەوتنی شێخ، بە ئەندازەیەك کاریگەربووە، کە شێخ نەخۆ شییەکەی بە دەرد ناو بەرێت و داوای ڕز گاربوون لە ئەو دەردە بـ کات، کاتـ ێك بانگی

١- ئاوڕدانەوەیەك لە بزووتنەوەی هەقە، سەرچاوەی پێشوو...، ل٣٢.

شێخەکانی دە کات و پێ یان دەڵ ێت ((ئ ێوە خۆ تان بە پ یاو دەزا نن! کوا؟ بەهەمووتان لە ئەم زیل و زیکە هیچتان پێ پا کەوە نەکرا. بە هەمووتان دەردێ بە سەر م نەوە، دەردێک تان پێ سووك نەکرا.))[1]، هەروەها لە لا یەن کە سانی نزیکیشیەوە ئومێدی چاکبوونەوەی لێ نەکراوە و داوای ئەوەیان لێ کردووە کە وەسێتیان بۆ بکات، هەروەك (عەبدوڵڵا محە مەد شەریف) دەڵ ێت ((کات ێك شێخ نەخۆش کەوتبوو، شێخ عارف سەرگەڵو، ما مە عە بدوڵڵا، ما مەڕەزا و... هـ تد، هەموو دەوریان دا و پێیان وت: یەکێك لە شوێنی خۆت دا بنێ. ئەویش فەرمووی: ئیتر شێخایەتی نەما و برایەتی دادێت، ئەگەر شێخایەتی بما یە، ما مەڕەزا لە من شێختر دەبوو.))[2] کە هەر ئەم نەخۆشییە بووە هۆی کۆتاییهێنان بە ژ یانیی و لە ساڵی ١٩٤٢دا لە شەدەڵە کۆچی دوایی کرد.

ئارامگەی (شێخ عەبدولکەریم) لە خانەقای شەدەڵە

١– هەمان سەرچاوە، پەراوێزی ژمارە ٥، ل٤٥.

٢– چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ (عەبدوڵڵا محەممەد شەریف) ڕۆژی ٢٠٠٨/١١/٣٠، سلێمانی.

باسی دووەم:

مامەڕەزا

گوندی کەلکەسماق– ناوچەی سورداش– سلێمانی

مامەڕەزا، برای شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵەیە ((ساڵی ١٩٠٥ لە شەدەڵە لە دایك بووە. دایکی ناوی ئامینەخانە و کچی شێخ عەبدولسەمەدی قازییە. پیاوێکی گەنم ڕەنگ، سەنگین، لەسەرخۆ، قسەخۆش و ڕوو ناکبیر بووە. جگە لە زمانی کوردی، عەرەبیی و فارسیشی زانیوە. شارەزای مێژووی گەلە کەیی و ئەدەبیاتی کوردیی و فارسی بووە. پەیوەندییەکی بەهێزی لەگەڵ کە سایەتییە نا سراوەکانی سەردەمی خۆیدا هەبووە و گفتوگۆی لەگەڵ زۆربەیاندا کردووە.))[١] لە ژیانیدا یەك

١– تێڕوانینێك بۆ ڕابردووی هەشتاساڵەی گروپی هەقە، سەرچاوەی پێشوو...، ل٢٢.

جار ژنی هێناوه و چوار[١] کوڕی بەناوەکانی: شێخ مستەفا، شێخ حەمید و شێخ محەممەد و شێخ تەها[٢]وە، هەبووە.

مامەڕەزا لە ساڵی ١٩٥٣ دا*

١– جەمال بابان لە ناوهێنانی براکانی شێخ عەبدولکەریمدا، ناوی شێخ تەهای نەهێناوە، بڕوانە (یاداشت نامەی ژیانم، سەرچاوەی پێشوو...، ل١٨٠)

٢– شێخ تەها: کوڕی چوارەمی مامەڕەزایە و کەسێکی خوێنەوار و ڕۆشنبیربووە. ساڵی ١٩٦٣ کۆلێژی حقوقی لە بەغداد تەواوکردووە. بەشداری لە شۆڕشی ئەیلولدا کردووە و لە ناوچەکانی (خۆشناوەتی، پشدەر، مەرگە، قەرەداغ) دا وەکو حاکمی شۆڕش دەست بەکاربووە. دوای دەرچوونی بەیاننامەی یازدەی ئازاری ساڵی ١٩٧٠، کراوە بە مودیر ناحیەی بنگرد و پاش ماوەیەك گوازراوەتەوە بۆ ڕانیە. دوای ڕێککەوتننانەی جەزائیر، بۆ پارێزگای کەربەلا دوورخراوەتەوە. (نامەیەکی "ڕەشید محەممەد عەلی" بۆ لێکۆڵەر لە ٢٠٠٩/١١/٢٥ دا)

دوای ئەوەی شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵە نەخۆش دە کەوێت و ئە گەری مردنی نزیك دەبێتەوە، لەلایەن ئەندامانی کۆمەڵی هەقەوە قسە لە ئەوە دەکرێت کە ئاخۆ کێ شوێنی شێخیان بۆ دەگرێتەوە!؟ چەند بۆ چوونێك دێتە ئاراوە و هەندێك پێیان وایە کە" شێخ عەبدوڵڵای براگەورەی شێخ" لە هەرکەسێکی تر لە پێشترە و هەندێکی تر"مامەڕەزا" و هەندێکی تر"حەمەسوور" و دە ستەیەکی تر " حەمە ئاغا"[1] بە شایستەی شوێنگرەوەی شێخ دادەنێن... بۆ یەکلاییکردنەوەی ئەم با سە، ڕوو دەکە نە شێخ خۆی و پ ێی دە ڵێن: کێ شوێنی تۆ مان بۆ دەگرێتەوە؟ شێخیش لەوەڵامدا کەس لە شوێنی خۆی دانانێت و پێی وا یە ئە گەر کەسێکیش دابنرێت، ئەوا کەس لە مامەڕەزا لەپێشتر نابێت!؟

ئەم وەسێتەی شێخ، سەرەڕای ئەوەی ڕێگە بە کەس نادات لە شوێنی دابنرێت، بەڵام هەر دوای کۆ چی دوا یی شێخ عەبدولکەیم، نەیارێتییە کە زۆرتر لە نێوان مامەڕەزا و حەمە سووردا چڕدەبێتەوە و هەر یە کەیان خۆ یان بە شیاوی ئەوە دەزا نن ئە گەر جێ گەی شێخیش نەگرنەوە، دە توانن کۆ مەڵی هە قە ڕێنمایی و سەرپەر شتی ب کەن، چونکە هەر یە کەیان ئەوە ندە هەوادارییان هەبووە کە داکۆکییان لێ بکات و پشتگیریان بکات، بۆ خۆشیان کەسانێکی لێهاتوو و خاوەن بیرێکی وەهابوون کە ب توانن بەردەوامی بە ڕێبازە کە بدەن و ڕێنمایی کۆ مەڵی هەقە بکەن. سەرەنجام مامەڕەزا لە ناو ناڕەزایەتی کەمینە و داوا کاریی زۆرینەی

---

*– ئەم وێنە یە لە کتێبی (ئاوڕدانەوە یەك لە بزووتنەوەی هە قە، سەر چاوەی پێ شوو....)وەوە، وەرگیراوە.

١– هەر بەهۆی ئەم کەسەوەیە کە ناوی "حەمە ئاغاییەکان دەهێنرێت" (کە زۆرتر نیشتەجێی گوندی "کانی توو"بوون، بەڵام پاش ماوەیەکی کورت، حەماغا وازی هێنا و چوو بۆ سەردانی گۆڕی شێخ عەبدولکەریم لە شەدەڵە و دوای گەڕانەوەی، کۆچی دوایی کرد.) بڕوانە (ئاوڕدانەوەیەك لە بزووتنەوەی هەقە، سەرچاوەی پێشوو...، ل٤٩.)

هەقەکاندا، وەك کەسایەتییەکی دیار و لێهاتوو، دەبێتە جێگەی متمانەی هەقەکان و بە شێوەیەك لە شێوەکان، شوێنی شێخ دەگرێتەوە و ڕێکخستنی کۆمەڵی هەقەکان لە ڕێکخستنێکی ئایینیی و تەریقەتییەوە، بۆ ڕێکخستنێکی کۆمەلایەتی، فراوان دەکات.

قسەکانی مامەڕەزا، لە ڕێکخستنی دابونەریت و جوولانەوەی کۆمەڵی هەقەدا، کاریگەری زۆری هەبووە. بە شداریی ڕا ستەوخۆ و ناڕا ستەوخۆی ما مەڕەزا، بە جۆرێك کاری لە سەر ڕێکخستنی ئایینی و کۆمەلایەتی هەقەکان داناوە، کە بتوانین کۆمەڵێك بنەما بۆ ئەم ڕێبازە دیاری بکەین و بڵێین: ڕێبازە کە ڕێچکەیەکی تری وەرگرتووە. ڕێنمایەکانی ما مەڕەزا، ڕۆ چووەتە ناو هەموو لایەنەکانەوە، بۆ نموونە لە نەریتی باودا چەند نەریتێکی بۆ خەڵکەکە داهێناوە کە پێشتر بوونیان نەبووە وەك ئەوەی ((پێش مامەڕەزا، شەڕواڵ و مراخانی نەدەکرایەبەر، مامەڕەزا دای هێنا. لە باتی دەست ماچکردن، خوشك و برایی و یاکەریم و یاڕەزای[1] داهێنا. پێش ئەم، گۆرەوی لە پێ نەدەکرا، بەلام ئەم دای هێنا. مشکی نەدەبە سترا، تەراشی بەردەوام نەدەکرا، بەلام ئەو هەموو ئەمانەی داهێنا.))[2] هەروەها لە بواری

١- بریتیی بوو لە تەوەقەکردنێکی تایبەتیی و دوای ئەوەی دە ستیان بەردە ستی یەك کەوتووە، وتوویانە: یا کەریم و یا ڕەزا. ئەم تەوقەکە کردنە، جگە لەوەی وەك جۆرە موجامەلە یەکی سلاوکردن بەکارهێنراوە، ڕەهەندێکی تریشی ئەوە بووە کە ئیتر ئەو با سە با کۆتایی بێت و ببڕێتەوە و هیچ پاشماوەیەکی لە دڵدا نەمێنێت. هەقەکان بەم نەریتەیان وتووە: ڕەوشت. سەبارەت بە ناوی (کەریم) و (ڕەزا)ش دوو بیروبۆچوون هەیە: یەکەمیان پێی وایە کە دوو ناون لە ناوەکانی خوا. دووەمیان پێی وایە کە کورتکراوەی ناوی شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵە و مامەڕەزایە.

٢- چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ (عەبدوڵلا محەممەد شەریف) ڕۆژی ٢٠٠٨/١١/٣٠، سلێمانی.

ڕاگەیاندن و کارکردن بۆ بڵاوکردنەوە و ڕێکخستنی ڕێبازەکەدا، "براسەیارەکان"ی دامەزراند[1].

یەکێکی تر لەو داهێنانەی کە ما مەڕەزا کردوو یەتی، بریتـ یی بووە لە سەپاندنی ئابوونەی مانگانە بە سەر هەقەکاندا، کە ئەم ئابوونەیە لە ڕێگەی براسەیارەکانەوە کۆکراوە تەوەو بە ئەو کە سانە دەدراوە کە لێ قەوماو بوون و پێویـ ستیان پـ ێی هەبووە. ڕێژەی ئابوونەکە بەپێی توانای کەسەکان بووە و بەشداریکردنیش تەنها بە پارە نەبووە، بەڵکو بە شتومەك و بەروبوومیش بووە. ما مەڕەزا گرنگیـ یەکی زۆری بە ژیانی تەندروستیی و پاکوخاوێنی داوە، بەجۆرێك لە سەر هەر کە سێکی گەورەی پێویـ ست کردووە کە بەرگێکی خاوێنی بۆ سەفەر هەبێت، پیاوە کان تەراش بکەن و... ئەم نەریتا نە بوو بووە هۆکار ێك بۆ نا سینەوەی هە قەکان بە ئاسانی، بۆ نموونە ئەگەر دێیەك سەد ماڵ بووبـ ێت و سی ماڵـ یان هە قە بووبـ ێت، هەستت دەکرد کە هەقەکان لە ئەوانی تر خاوێنتربوون.

١- ناوی "براسەیارەکان" بۆ سەردەمی مامەڕەزا دەگەڕێتەوە کە بۆ نوێنەرایەتی خۆی لە گوندەکا ندا کەڵکی لە ئەم کەسانە وەر گرت. برا سەیارەکان: کۆ مەڵێك کەس بوون کە بە مەڵبە ندەکانی هە قەدا بڵاودەبوونەوە، قسەیان بۆ خەڵکەکان دەکرد و گیروگرفتی ناوچەکانیشیان بە مەبەستی چارە سەرکردن بۆ خا نەقا و لای ما مەڕەزا دەهێنا یەوە. کە سانێکی پاکو تەمیس بوون، پوزەوا نەیان لەپـ ێدا بووە، مشکییان بەستووە، هەموو ڕۆژێ ڕیـ شیان تا شیوە. دارێـ کی سووریان بەدە ستەوە بووە، کە یا لە بەڵاڵوك، یا لە هەڵوژە دروست کراوە، ئەم دارە نزیکەی مەترێك بووە. ژ مارەی برا سەیارەکان دە بۆ پازدە کەسێك بووە. هەڵبژاردنی ئەو کە سەی کە بووە بە برا سەیار، هەروا لە خۆوە و بە ئارەزوو نەبووە، بەڵکو لە نێوان خەڵکانی هۆشیار و ز مان شیریندا هەڵـ بژێردراون و پە سەند کراون. لە نـ ێوان برا سەیارەکان و موخلیـ سەکاندا، جـ یاوازی ئەوە یە کە (ئەوا نەی بە شێوەی دوو دوو بە گوندەکا ندا گەڕاون، پێـ یان وتراوە"برا سەیارەکان"، بەڵام ئەوا نەی کە لە گوندەکا ندا جێگیربوو بوون، پێـ یان وتراوە"موخلیس") بڕوانە (تاریخ تصوف در کردستان، تالیف و تحقیق: محمد رئوف توکلی، چاپ ١، ١٣٧٨، انتشارات توکلی، ٢٠٠٠، ص٣١١.)

شوێنەواری خانەقای کۆنی کەلکەسماق

خانەقای نوێی کەلکەسماق

پاش کۆچی دوایی شێخ عەبدولکەریم، مامەڕەزا توانی لە ماوەی دوو ساڵدا کۆمەڵی هەقەکان لە ڕووی ڕووخسار و ناوەڕۆکەوە بەشێوەیەکی نوێتر ڕێك بخات و چوارچێوەیەکی بەرنامە بۆڕێژکراویان بۆ دابنێت، ئەمە لە لایەك و ئەو ناتەبایی یەی کە دوای کۆچی شێخ لە نێوان مامەڕەزایی و حەمەسوورییەکاندا درو ست بوو بوو، بوونە هۆکارێك بۆ ئەوەی کۆمەڵ و ڕێبازی هەقە ببنە جێگەی ق سە و ناڕەزا یەتی خەڵکانی دەوروپ شتیان و دژا یەتی ب کرێن. دژا یەتی هە قەکان لە سەردەمی مامەڕەزادا، لە سەر ئاستێکی بەربڵاو[1] ڕەنگی دا بووەوە و دژایەتییە کە ئەوە ندە

١– لە چەند لایەکی جیاوازەوە دژایەتی کراون وەك:

- بەشێکی زۆری ئەم جۆرە لە دژایەتی هەقەکان بۆ پشتگیری لێکردنی مامەڕەزا دەگەڕێ تەوە لە ئەو کەسانەی کە نو ێژیان نەکردووە. (شاکیر فەتاح) دەنوو سێت (" شێخ ڕەزا"ی گەورەیان دەیوت: ئێمە ئەوسا نو ێژ و ڕۆژوو و حەج دە کەین کە کردەوەی خۆ مان ڕا ست کردبێ تەوە، ئەگینا ئێمە موسوڵمانیین!) بڕوانە (ئاوێنەی ژ ینم، سەر چاوەی پێ شوو...، ل١٨٨.) (ڕە ئوف محە ممەد زو هدی)یش دەنوو سێت ((سوفییەکی هە قەم دوا ند و لێم پر سی: ئ ێوە خاوەن تەریقەتن کەچی لە بەئەنجام گەیاندنی داب و دەستوری ئایی ندا کەمتەر خەمن، بۆ یە لە گ شت لایەکەوە پەلامار دەدرێن؟ کابرای هەقە گەرچی بیَ سەوادیش بوو، بەڵام بەڵ گە و بەهانە کەی ڕاستییەکی تێدابوو کاتێ و تی: کە سی کاکی، وە کو دەزاذ یت دذ یا پێش قیا مەت کەوتووە، لێپرسینەوە لە قیامەتدا لە سەر کردەوەی ئەم دنیایەمانە... ئەگەر لە ئێرە کردەوە مان خراپ بێت، ئیتر لە ئەوێ بەتەمای چی بین؟ ئینجا لەبابەت نوێژ و ڕۆژووەوە و تی: ئەم دوو پەیڕەوە لەنان بەسەزمان ترن؟ هەموو کەسێك پێیان دەوێرێت و دەتوانن بی کەن، گەر چی بۆ ڕوا ڵەت و سەرزارەکیی یان بۆ چاو بە ست ب ێت. ئە گەر کە سێك ڕەو شت و کردەوە خراپ و بەد ب ێت، ناشرینە بەسەر ئەم دوو پەیڕەوەوە خۆی هەڵکێ شێت، کە ئەنجامە کەی دەبێ تە سوکایەتی دەربارە یان؟ چونکە ڕەو شت نزم ێك دەیـ کات بەکور تەکی دە ستیی و نان و پـ یازی پـ ێوە دەخوات.)) بڕوانە (بۆ لە هەقە کەوتنە تەقە، سەرچاوەی پێشوو...، ل١٨– ١٩)
- هەر لە ئەم بارەیەوە، (د. عیزەدین مستەفا ڕە سوڵ) دەنوو سێت ((لە کۆبوونەوە یەکی ن ێوان (مستەفا عومەر)ی وەزیری ناوخۆی ئەو کاتانەی ئێراق و مەلاکانی سلێمانیدا، م ستەفا عو مەر پرسیاری ئەوەی کردبوو ئاخۆ چی بکرێت بۆ چارەسەری ئەم مەسەلەیە؟ هەندێك لە مەلاکانیش

کاریگەربووە کە ڕێگەی نەداوە ئاسۆی ڕێبازی هەقە لە ئەوە زۆرتر بەرفراوان بێت، بۆیە دە سەڵاتدارانی ئەو سەردەمە، بەپلانێك ما مەڕەزایان دە ستگیر کرد و بۆ عەممارە دووریان خستەوە.

(ئیدمۆنز) ڕووداوی دەستگیر کردنەکەیمان بە ئەم شێوەیە بۆ دەگێڕێ تەوە. ((ساڵی ١٩٤٤، لە نێوان شەڕی دووەمی جیهانی، ڕووداوێکی ناخۆش لە ناوچەکەدا ڕوویدا: پارێزگاری گەنجی هەولێر، بەبێ ئاگادارکردنەوەی بە غدا، یان ڕاو ێژکردن بەهاوکارانی لە سلێمانی و کەرکووك کە زۆربەی ئەندامانی ئایینی هەقە لە ناوچەی ئەواندا بوون، لە پڕ مامەڕەزای جێنشینی عەبدولکەریم کە لە گوندەکەی خۆی لە کەلکەسماق، لە دا مێنی ڕوو بار بەلای هەولێردا دەژ یا، دە ستگیر کرد و نارد یە زیندانی گومان لێکراوە سیاسییەکان لە"عەممارە" لە بەشی خوارووی دیجلە. لە ئاکامی ئەم کارە، سەدان[1] سەر لە موریدی ناوبراو، بەژن و مندا ڵەوە گوندە کەیان بەجێهێ شت و بۆ نز یك بوو نەوە لە شێخە گیراوە کەیان، سەفەرێکی پێنج سەد

وتبوویان: ئێوە مامەڕەزا و یەك دووانێکی تر لە سەرۆکەکانی هەقە بکەن بە دارا، ئیتر ئەوانی تر سووك سووك واز د ێنن و دەگەڕێ نەوە.)) بڕوا نە (ئاوڕدانەوە یەك لە بزووت نەوەی هە قە، سەرچاوەی پێشوو...، ل١١٣- ١١٤.)

- حکومەتی بریتانیا ئەم ڕێبازەی بە هۆ کاری هۆ شیارکردنەوەی خەڵکیی و پ تەوکردنی هە ستی نیشتیمانپەروەریی و بیری پێشکەوتنخواز داناوە، هەندێك وا دەگێڕنەوە کە بریتانیا پێی وا بووە ئەم ڕێ بازە لە خۆڕا پەیدا نەبووە و بە بیری سۆشیالی ستیی بار گاوی کراوە، بۆ یە لە دژی بڵاوبوونەوە و تەشەسەندی دەوەستایەوە.
- لەلایەن ئەو کەسانەوەی بەرژەوەندیی و مەبەستیان لەگەڵ ڕێبازەکەدا نەدەهاتەوە، ناوو ناتۆرە و قسە بۆهەڵبەستن، شێوەیەکی باوی وەرگرتبوو.

١- لە کتێبەکەی مستەفا عەسکەریدا، ژمارەی ئەو هەقانەی کە لە (یاروەلی)دا بار یان خ ستبوو، بە دوازەهەزار کەس خەملێنراوە. بڕوانە (ئاوڕدانەوە یەك لە بزووت نەوەی هە قە، سەر چاوەی پێ شوو...، پەراوێزی ژمارە ٢، ل٩٢.)

میلییان دەست پێکرد. لە نزیك کەرکووك پێشیان پێگرتن، بەڵام جگە لە ئەوەی کە هیلاکیی و ماندوبوونێکی زۆریان دیبوو، ڕێگەیان پێ نەدەگیرا! تا سەرەنجام مامەڕەزایان هێنایەوە سلێمانی[1] کە جێگەیەکی باش و ئاسایی تر بوو بۆ زیارەت و چوونە لای. دوای گەڕانەوەی، چوومە لایی و چاوم پێی کەوت. پیرەپیاوێکی ئارام و لە سەرخۆ بوو. هەرچەندە ڕێنوێنییەکانی لە لایەنی ئایینییەوە هەڵەبوون، بەڵام هیچ مەترسییەکی بۆ حکومەت نەبوو.))[2]

کاردانەی مامەڕەزا بەرامبەر بە دە ستگیرکردنەکەی، تەنها ئەوە ندەبووە کە داوای لە هە قەکان کردووە کاردا نەوەی توندوت یژیان نەبێت و بە شێوەیەکی ئاشتییانە هەموو دوای کەون و داوای ڕزگارکردنی بکەن. لەژێر کاریگەری ئەم داوایەدا، ژمارەیەکی زۆر لە هە قەکان، ماڵ و موڵکیان دەفرۆشن و یەکی دارێك بەدەستەوە دەگرن و بە پێ، بۆ ئازادکردنی ما مەڕەزا، بەرەو کەرکووك بەڕێ دەکەون. سەرەتا تا " یاروەلی" دەڕۆن و ماوە یەك لە ئەوێ دەمێننەوە، بەڵام سەرما زۆریان بۆ دەهێنێت و ژمارەیەکیان بە نەخۆشی کۆچی دوایی دەکات و هەر لە ئەوێ بەخاکی دەسپێرن، دوای ئەوەی گفتوگۆی ڕێگەچارە لە نێوان دە سەڵات و هەقەکاندا شکست دەهێنێت، تێکڕا بڕیار دەدەن کە بەرەو کەرکووك بکەونە ڕێ، ئەگەرچی پۆلیس ڕێگەیان لێ دەگرێت، بەڵام تا نزیك ماڵی پارێزگاری کەرکووك، لە کەرکووك، ناوەستنەوە.

شایەتحاڵێکی ئەم ڕووداوە، ڕاستی ئەم داوا یەمان بۆ دەگێڕێتەوە و دەڵێت ((کە هاتن مامەڕەزا بگرن، ئێمە هەموو کۆبووینەوە و ئەویش پێی وتین: هیچ

١- شەپۆلی ئەم کۆچ و ڕەوە، لە ئەیلولی ١٩٤٤دا ڕوی داوە و سێ مانگی خایا ندووە. کە دەسەڵاتداران مامەڕەزاشیان ئازادکردووە، نەیانهێشتووە تا ساڵی ١٩٤٩ بۆ کەلـکەسماق بگەڕێتەوە و ڕەوانەی سلێمانیی و دواتریش هەڵەبجەیان کردووە.

٢- کرد ترك عرب، سي. جي. ادموندز، سەرچاوەی پێشوو...، ص١٨٨- ١٨٩.

نەکەن بەرامبەریان، ئەوەی منی دەویَ و بروای بەخوا و پیَغەمبەر هەیە، با تەنها داوای ڕزگارکردنم بکات. ئیَمەش لە پیَناو ڕزگارکردنی، مالّ و مولّکمان فرۆشت و شویَن مامەڕەزا کەوتین. ماوەیەکی زۆر بەریَگاوە بووین و دواتر چووینە کەرکووك بۆ بەردەم مالّی "لاین"، لاین وتی: دوان سیانیَکتان بۆ قسەکردن بیَنە ژوورەوە. مامە سەلام و مەلاسابیری سلیَمانیی و یەك دووانیَکی تر چوونە ژوورەوە. لاین پیَی وتبوون: چیتان دەویَ بۆتان دەکەین، معاش بۆ مندالّی سەربیَشکەتان دەبرِینەوە، بەلاّم واز لە مامەڕەزا بهیَنن. ئەوانیش وتبوویان: هیچمان ناویَت مامەڕەزا نەبیَت، بۆیە پاش ماوەیەك مامەڕەزایان ئازاد کرد و ڕەوانەی هەلّە بجەیان کرد، ئیَمەش بەردەوام سەردانیمان دە کرد.))[1] (جەمال با بان) وەك بینەریَکی ئەم ڕووداوە، دەنوو سیَت: خەلّکە کە ((ئیخلا سیان بۆ شیَخەکانیان هەبوو، بینیم لە دوای دە ستگیرکردنەکەی ما مەڕەزا، خەلّکانیَکی زۆر هاتبوو نە سەر جادە کە و دانیشتبوون، هەر یەکەی شتیَکی پیَ بوو لە نویَن و سندوق و کەلوپەل و... دەیان فرۆشت، پر سیارمان کرد ئەوە چییە؟ وتیان ئەوە هە قەکانن، شتەکانیان دەفرۆشن و شویَن ئازادکردنی شیَخەکەیان دەکەون.))[2]

١- چاوپیَکەوتنی لیَکۆلّەر لەگەلّ (عەبدوللاّ محەممەد شەریف) ڕۆژی ٢٠٠٨/١١/٣٠، سلیَمانی.
٢- چاوپیَکەوتنی لیَکۆلّەر لەگەلّ (جەمال بابان) ڕۆژی ٢٠٠٩/١/٥، سلیَمانی.

وێنەیەك لە ئەو (دارە قوڵە– كوڵە) یەی كە لە خۆپیشاندانی ساڵی ١٩٤٤دا بەدەستەوە گیراوە*

سەرەڕای ڕێگریكردن لە مامەڕەزا بۆ سەفەر و دووركەوتنەوە لە هەڵە بجە، بەڵام چونكە مامەڕەزا كەسێكی كۆمەڵایەتی بوو، هەوڵی داوە نزیكایەتی لە گەڵ خەڵكیدا پەیدابكات، بۆ نموونە (كەریم زەند) كە ماوەیەك لە هەڵە بجە لە گەڵ مامەڕەزادا بووە، دەڵێت ((ئەو كاتەی مامەڕەزا لە هەڵە بجە بوو، نزیكەی دوو مانگ بەیەكەوە لە ئوتێلێكدا بووین. دەیەویست چاوی بە شێخانی عەبا بەیلێ و بیارە بكەوێت، بۆ ئەم مەبەستە، مۆڵەتمان لە دەسەڵاتدارانی هەڵەبجە وەرگرت و

*– لە ڕۆژی ٢٠٠٩/١/١٩دا و لە سەردانێكدا بۆ خانەقای كەلكەسماق، شێخ هاوڕێی كوڕی كاكەحەمەی كوڕی مامەڕەزا، ئەم دارەی پیشان داین كە دیار بوو ئەویش لە سەرقسەی ئەوكەسانە وێنەی گرتبوویەوە كە خۆیان بەدەستیانەوە گرتبوو.

چوونیە لای ئەو شێخانە. ئە مەش بەڵگە یە لە سەر ئەوەی کە پەیوەندیەکی ڕیشەیی و سۆفێتی و نەقشێتی لە نێوان ئەمان و ما مەڕەزادا هە یە.))[1] یان ئاشنایەتیی و پەیوەندی هەقەکان لەگەڵ کۆماری کوردستان لە مهابادداا، هەر بۆ ئارەزووی تێکەڵی کۆمەڵایەتی ما مەڕەزا دەگەڕێتەوە، هەروەها کاتێك ((کە بۆ عەمارە دوور خرا بووەوە، پەیوەندیەکی بەهێزی لە گەڵ"میر حاج"دا پەیدا کردووە کە لە ئەم پەیوەندییەوە هەقەکان پەیوەندییان لەگەڵ کۆماری مەهابادا سەری هەڵدا.))[2] و لە ساڵی ١٩٤٦، مامەڕەزا بۆ پشتیوانی لە کۆماری کوردستان لە مهاباد چەند چەکدارێك دەنێرێتە کۆمارەکە و لە ڕێی ئەم چەکدارانەوە ئاشنایەتی لە نێوان هە قەکان و قازی محەممەدیشدا درو ست دەبێت. لە ئەم بارە یەوە مامۆستا (کەریم زەند) ئەو پەیوەندیەمان بەم شێوەیە بۆ دەگێڕێتەوە ((ئەو کاتەی کۆماری کوردستان لە مهاباد دامەزرا، من لە مهاباد مامۆستای دەبیر بووم، بەڕێکەوت چاوم بە "شێخ محەممەد ئەمینی مەڵحە"[3] کەوت کە ما مەڕەزا لە گەڵ حەڤدە یان هەژدە چەکدارێکدا[4]، بۆ یارمەتی کۆمارەکە ناردبوونی. کە منی بینی و بەوەی زانی کە دۆستی ما مەڕەزام، زۆری پێ خۆش بوو، بەم شێوەیە، ئاشنایەتیمان لەگەڵ یەکتریدا پەیدا کرد و ئەم ئاشنایەتییەمان بۆ پێشەوا قازی محەممەد ئاشکرابوو، لەبەر ئەوە پێشەوا داوای لێ کردم تا ڕاپۆرتێکی لە بارەی هەقەکانەوە بۆ ئامادەبکەم. منیش گەڕامەوە و باسەکەم بۆ شێخ محەممەد

١– چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ (کەریم زەند) ڕۆژی ٢٠٠٨/١١/١٤، سلێمانی.

٢– تێڕوانینێك بۆ ڕابردووی هەشتا ساڵەی گروپی هەقە، سەرچاوەی پێشوو...، ل٢٢.

٣– شێخ حەمە ئەمینی مەڵحە: ساڵی ١٨٩٤ لەگوندی سەرگەڵو لەدایك بووە. لە ساڵی ١٩٥٩دا کۆچی دوایی کردووە. لە ناو هەقەکاندا بە (وریا) ناسراوە.

٤– لە کتێبەکەی مستەفا عەسکەریدا، ئەم ژمارەیە بە ٤٠ چەکدار تۆ مارکراوە. بڕوا نە (ئاوڕدانەوە یەك لە بزووتنەوەی هەقە، سەرچاوەی پێشوو...، ل٥٥– ٥٦.)

ئەمینی مەڵحە گێڕایەوە، ئەویش زۆری پێ باش بوو. لە ئەو کاتا نەدا " حاجی محەممەد ئەمینی کوێرەکانی" کە پۆستەبەری نێوان شێخ محە ممەدی مەڵحە و مامەڕەزابوو، نامەی شێخ محەممەد ئەمینی گەیاندبووە مامەڕەزا، ئەویش جگە لە ئەوەی پەسەندی کردبوو، زانیاریشی پێدابوو.))[١]

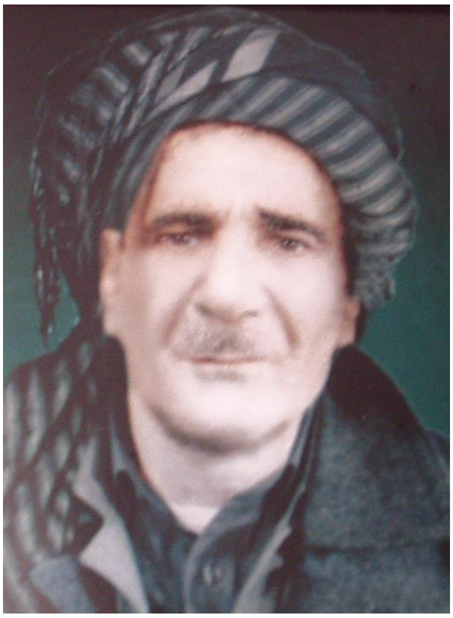

شێخ محەممەد ئەمینی مەڵحە*

هەر لە بارەی لایەنی کۆمەڵا یەتیی و تێکەڵاوی ما مەڕەزاوە، (جەمال با بان) ئەمەمان بۆ دەگێڕێتەوە ((لە ساڵانی ١٩٤٦-١٩٤٨دا سەردانی هەڵەبجەم کرد کە لە ئەو کاتا نەدا، مامم " شەوکەت عەزمی با بان" بەڕێوە بەی ناحیەی ناوە ندی هەڵەبجە بوو. لە ئەوێ، پیاوێکی ڕێکوپێکی باڵا تاڕادە یەك بەرز، جوان و پاك و

١- چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ (کەریم زەند) ڕۆژی ٢٠٠٨/١١/١٤، سلێمانی.

*- ئەم وێنەیە لە ئەرشیفی (کەریم زەند)ەوە پێشکەش بە لێکۆڵەر کراوە.

خاوێنم بینی كه لهگهڵماممدا بهیهكهوه دهچوونه یانهیهك. منیش لهگهڵیاندا بووم و له مامم پرسی ئهمه كێیه؟ وتی: ئهمه مامهڕهزایه و دوور خراوه تهوه بۆ دێره. دیاربوو پهیوهندی لهگهڵ ماممدا خۆش بوو، چونكه ئهو ماوه یهی من له ئهوێ بووم– كه نزیكهی ههفتهیهك بوو– ههموو ڕۆژێك لهگهڵ ما ممدا بوو، بهڵام دوای ئهوهی ڕۆژگار هات و ڕۆژگار ڕۆیشت... ئهوكا تهی بهڕێوه بهری ناحیهی میرزا ڕۆستهم بووم ١٩٥٥–١٩٥٦ و كا تێ به دێهاتهكا تدا وهك نا سین و شارهزابوونی ناوچهكه مامهڕهزام بینییهوه، وهك پێشتر نهمبینی؟ چونكه ئهو كا ته نهخۆش كهوتبوو، نزیكهی نیو سهعاتێك زۆرتر لهگهڵی مامهوه، بهدا خهوه ما مهڕهزا قسه خۆش و جوانهكهی ههڵبجهی نهمابوو! شهلهل له لایهكی دا بوو و قسهی زۆر بۆ نهدهكرا...))[1] ئهوهبوو ئهم نهخۆشییه تا كۆچی دوایی له ١٩٦١/٢/٢٥دا، وازی لێ نههێنا و دواتر كاكه حهمهی كوڕی جێگهی گرتهوه.

ئارامگهی (مامهڕهزا) له خانهقای شهدهڵه

١– چاوپێكهوتنی لێكۆڵهر لهگهڵ (جهمال بابان) ڕۆژی ٢٠٠٩/١/٥، سلێمانی.

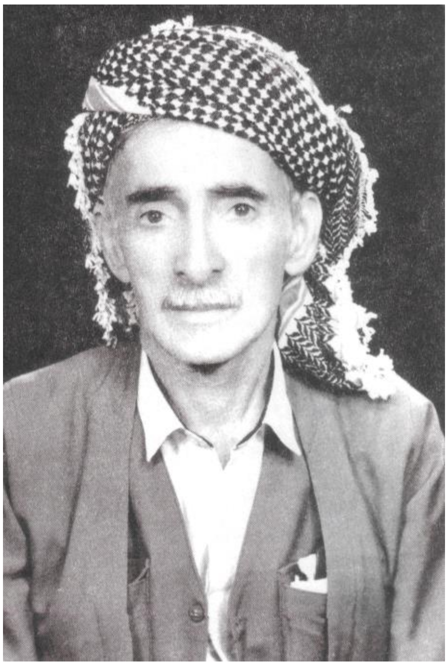

کاکە حەمەی کوڕی مامەڕەزا

باسی سێیەم:

حەمەسووری کلاوقوت

گوندی کلاوقوت– ناحیەی شوان– کەرکوک

لە سەر بنەچە و بنەمالەی حەمە سوور، چەند بیروبۆچونێکی جیاواز هەیە. (عارف تەیفور) دەنووسێت ((حەمەسووری کلاوقوت، کەسێکی نەناسراو بووە، کە بۆ شەدەلە هاتووە، نەخوێندەوار بووە، بەلام کەسێکی قسەزان و زمان پاراو بووە و شارەزایی تەواوی لە بوارەکانی ژیاندا هەبووە.))[1]

١– تەریقەتی نەقشبەندی لە شێخ ئەحمەدی سەرداری سەرگەلوییەوە بەرەو حەقە، سەرچاوەی پێشوو...، ل٢٢٢.

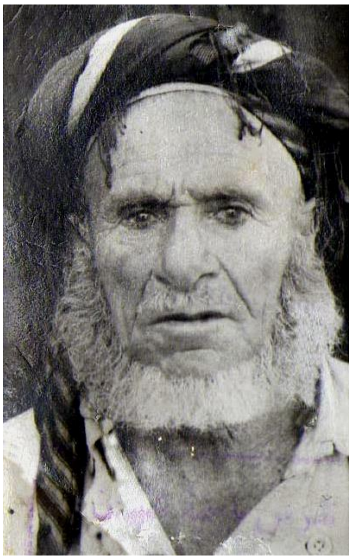

حەمەسووری کڵاوقوت*

مامۆ ستا (ڕە شید محە ممەد)[1] دەڵ ێت ((ساڵی ١٩٧٤ بۆ یە کەمجار کە حەمە سوورم بینی، لە شولاریێکی دا مەزراوی هەبوو، لە ئەو کاتا نەدا، تە مەنی حەفتاو پێنج ساڵێك دەبوو. خەڵکی دەیان وت: ڕوسیی یان فەرەنسییە، ئە مەش لە ئەو گۆشەنیگایەوە دروست بووە، کە حەمەسوور چاوی سەوز بووە و ڕەنگی پێستی سوور و سپی بووە، بەڵام ئەم بۆچوونە ڕێی تێناچێت؟ چونکە من هەر لە خەڵکی گوندی کڵاوقوت خۆیانم بیستووە کە خەڵکی دەوروپشتی ماوە تە و یەك دوو جار، لە لای ماوەتەوە هاتوونەتە لایی و وتویانە: ئامۆزای حەمەسوورین.))[2]

*– ئەم وێنەیە لە ناسنامەکەیەوە وەرگیراوە، بڕوانە بەڵگەنامەی پێنجەم لە کۆتایی ئەم پەرتووکەدا.

١– مامۆ ستا ڕە شید محە ممەد عەلی: ساڵی ١٩٤٥– ١٩٤٧ لە ناوە ندی قەرەداغ لەدایك بووە. ئاشنایەتی لەگەڵ هەقەکاندا دەگەڕێتەوە بۆ ئەو ئاشنایەتییەی کە باوکی لە گەڵ هەقەکا ندا هەیبووە، کە دواتریش خۆی شارەزایان بووە و تا ئێستاش هاوڕێیەتیی و دۆستایەتی لەگەڵیاندا هەر ماوە.

٢– چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ مامۆستا (ڕەشید محەممەد عەلی) ڕۆژی ٢٠٠٨/١١/٣٠، سلێمانی.

سەبارەت بە ناوی حەمەسوور، مامۆستا (ڕەفیق مەجید عەبدوڵڵا) دەنووسێت ((لە کاتی دادگاییکردنەکە یدا- کە لە ساڵی ١٩٥٨دا بوو- ناوی بە"محە ممەد ئە حمەد با بەکر"هاتووە، ئە مەش لە کاتێ کدا تۆ مار کراوە کە لە گەڵ دادوەر "موعتەسەم"ی نیشتەجێی کەرکووک، لە کێشەدا بووە...، بەڵام ئەوەی ڕا ستیی بێت، کەسێکە بنە چەو ڕە چەڵەکی ناد یارە. ئەوە شی کە لە سەری دەوترێت، ناگا تە باوەڕێکی تەواوەتی و ئەم گریمانا نەی لە سەر هە یە: یە کەم: خەڵکی ناو چەی ماوەت- ئالان بێت. دووەم: لە ڕێ گەی ڕو سیا و ئێرا نەوە هاتبێ تە ئێراقەوە. سێیەم: لە لایەن دادوەر "موعتەسەم"ـەوە، بەڕوسی تاوانبار کرابوو[1] و خەڵکی تریش بە ئینگلیز ناویان بردووە. بەڵام کەسێکی نزیکی هەڵنەکەوتووە کە ئەم گریمانانە بەرپەرچ بداتەوە، یان سەردانی کردبێت.))[2]. (فر یاد شوانی)یش دەنووسێت ((ناوی "محەممەد ئەحمەد مەحموود"ە، بە حەمە سووری کڵاو قوت ناسراوە و لە ساڵی ١٨٧٧دا لە گوندی شەشۆی ناوچەی ماوەت لە دایک بووە))[3]. هەروەها (عەبدئەلمونعیم محەممەد) دەڵێت ((لە کاتی لێکۆڵینەوەدا دەرکەوتبوو حەمەسوور لە یەکێك لە گوندەکانی سلێمانیدا لە دایك بووە، بە فەرمی بە ئێرا قی

١- (بەهجەت محە ممەد- شاهۆ) ش لە سەر ئەم باوەڕە یە و دەنووسێت (حەمە سوور بەڕە چەڵەك خەڵکی ناوچەی ئالان و سوەیلە لە کورد ستانی ڕو سیا) بڕوا نە (کور تە یا سێك حەمە سووری گوندی کڵاوقوت، بەهجەت محەمەد- شاهۆ، گۆڤاری بانەڕۆژ، ژمارە ٢٩، ساڵی ٢٠٠٦، ل٥١.) بەڵام ئەوەی کە لە ئێرەدا جێگەی سەرنجە، ئەوە یە کە ئالان و سوەیل (سیوەیل) دوو گوندی سەر بە ماوەتن لە ناوچەی شارباژێڕ و هیچ پەیوەندییەکیان بە ڕوسیاوە نییە کە نووسەر ناوی بردوون!

٢- حركة حقة والحمسورية والاسلام الباطنية، رفيق مجيد عبداالله، مجلة جامعة دهوك، مجلد ٢، عدد١، ١٩٩٩، ص١٦٦.

٣- حەمەسووری کڵاو قوت و بزوتنەوەی حە قە، فر یاد شوانی، گۆ ڤاری با نەڕۆژ، ژ مارە ٣٣، ساڵی ٢٠٠٦، ل٥٦.

دانرابوو، که له دایکبووی گوندی راوتی[١] سەر به ناحیەی سووردا شە.))[٢] هەرچی له سەر گۆڕەکەشی هەیە، نووسراوە (حەمەسوور ئەحمەد)

پاش گەڕانێکی زۆر به دوای بنه چەی بنەما ڵەی حەمە سووردا، (بەختیار حەسەن کەریم)[٣] گرێی ڕاستی بۆ کردینەوە و له پوختەیەکدا به ئەم شێوەیە باسی باپیری کرد ((ناوی تەواوەتی "حه مه عەلی ئەبو بەکر"ه و بەهۆی ئەوەی که ڕەنگی سوور بووە، به "حەمەسوور" ناوبانگی دەرکردووە. دایکی ناوی "حەنیفه ئەحمەد" بووە. له ساڵی ١٨٩٠ له دایك بووە. ئەگەرچی له نا سنامەکەیدا شوێنی له دا یك بوونی به "سووورداش" د یاری کراوە، بەڵام سەرچاوەی سەرهەڵدانی بنەماڵەکەی بۆ گوندی "شەشۆ"ی سەر به ناو چەی شارباژێڕ دەگەڕێتەوە. وەك بیستوومە، لەبەر ئەوەی حەمەسوور له تەمەنێکی زۆر کەمدا باوك و دایکی کۆ چی دواییان کردووە، سەرەتا سۆفی شەریفی باوکی مەلا کەریمی سووورداش و دواتریش

١– جگه له ئەوەی که ناوی (راوت) هەڵه یه و مەبه ست له ناحیەی (ماوەت)ی ئێستایە، بەڵام وەك بۆمان دەرکەوتووە خەڵکی گوندی (شەشۆ) بووە نەك ماوەت.

٢– ڕۆژنامەی (الجمهوریه) ڕۆژی پێنج شەممەی مانگی ئەیلوولی ساڵی ١٩٥٨.

٣– بەختیار حەسەن کەریم: کچه زای (حەمه سووری کڵاوقوت)ـه. ژنی یه کەمی حەمه سوور، ناوی (حەمدیه ئەحمەد) بووە، له ئەم ژنە، کچ و کوڕێکی به ناوه کانی (فا تمه و عه بدوڵڵا)وە هەبووە، که ناوبراو، کوڕی کچەکەیانە، واته حەمەسوور دەبێته باپیری ناوبراو. کاتی خۆی (مەلا کەریمی سۆفی شەریف، داوای له حەمەسوور کردووە که لەبەر ئەوەی باوکی مەلاکەریم (سۆفی شەریف) حەمه سووری بەخێو کردووە، داوا له حەمه سوور ده کات که فا تمەی کچی بدا ته کوڕه کەی مەلا کەریم که ناوی "حەسەن"ـه، ئەویش بەقسەی دەکات و کچەکەی دەدا تێ) (چاوپێکەوتنی لێکۆ ڵەر له گەڵ مەحموود حاجی ئەحمەد بابەکر شەشۆیی، ڕۆژی ٢٠٠٩/١/١٨، سلێمانی) ئەمەش یەکێکی تر له ئەو بەڵگانەی که هەر له منداڵییەوە حەمەسوور له لایەن سۆفی شەریفەوە بەخێوکراوە و له ئەم ڕێگه یەوە ده توانین له ڕاستی ئەوە تێبگەین که تەمەنی حەمەسوور له تەمەنی شێخ عەبدولکەریم گەلێك مندالّتر بووە و به ئەمەش ئەو مێژووەی که بۆ له دایکبوونی شێخ د یاری کراوە، بۆ مان دەردە کەوێت که هەڵه یە. (بگەڕێوە بۆ بەشی دووەم، باسی یەکەم: شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵە)

شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵە بردویانەتە لای خۆیان و لە لای شێخ عەبدولکەریم، بووە بە مورید و ئیشوکاری کردووە.))[1]

حەمەسوور بە پێچەوانەی نەریتی هەقەکانەوە، زیاتر لە ژنێکی هێناوە، لە ئەم بارەیەوە (بەهجەت محەمەد–شاهۆ–) دەنووسێت ((حەمەسوور چوار ژنی هەبووە کە کچی دارودەستەکەی خۆی بوون. ژنەکانی لە جوانترین ژنی گوندە کە بوون کەس و کارەکانیان هەر بە مندالّی بە حەمە سووریان بەخشیوە و هەتا کۆچی دوایی کردووە، لەگەڵیدا ماونەتەوە.))[2] بەڵام ڕاستییەکەی ئەوەیە کە حەمە سوور لە ژیانیدا، ڕاستە چەند ژنێکی هێناوە و ((ژنی یەکەمی ناوی"حەمدییە ئەحمەد" بووە و خەڵکی هەمەوەندە بووە و لە ئەم ژنە کچ و کوڕێکی بە ناوەکانی "فاتمە، عەبدوڵڵا" بووە و عەبدوڵڵا، پێش ئەوەی کە ژن بهێنێت، بە ڕووداوی "هاتوچۆ" کۆچی دوایی کردووە و فاتمەش بووە بە خێزانی کاک "حەسەن کەریم". ژنی دووەمی ناوی "بەهێ" بووە و زۆر لای نەماوەتەوە. ژنی سێیەمی ناوی "خەدیجە عەبدولڕەحمان" بووە و سەرمۆردیی بووە. ژنی چوارەمیشی ناوی"تەلحە سەید حەمید دەلۆیی" بووە و دەلۆیی بووە.))[3] بەڵام ئەم ژنانە، جگە لە ئەوەی هەر چواریان لە یەك کاتدا لە گەڵ حەمە سووردا نەژیاون (تەلحەی سەید حەمیدی دەلۆیی) خێزانی چوارەمی حەمەسوور دەڵێت ((کە حەمەسوور منی خواست، ئیتر بەهێ لە لای دانەنیشت و چووەوە بۆلای ئەو منداڵانەی کە لە پیاوێکی تر هەی بوو.))[4] هەروەها ژنی یەکەمی حەمەسوور لەدارودەستەکەی نەبووە هەروەك شاهۆ

١– دەستنووسێکی (بەختیار حەسەن کەریم) بە ناوی (ژیاننامەی حەمە سووری باپیرم) ٢٠٠٩، کە پێشکەش بە لێکۆڵەری کردووە.

٢– کورتە باسێك حەمەسووری گوندی کڵاوقوت، سەرچاوەی پێشوو...، ل٥١ و ٥٣.

٣– دەستنووسێکی (بەختیار حەسەن کەریم) ٢٠٠٩ کە پێشکەش بە لێکۆڵەری کردووە.

٤– چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ (تەلحە سەید حەمیدی دەلۆیی) ڕۆژی ٢٠٠٩/٩/٢، کەرکوك.

دەیلێت، چونکە ئەو کاتانەی کە ئەم ژنەی هێناوە، حەمەسوور جیانەبووە تەوە و داروەستەی خۆیی نەبووە، ئەوەشی ڕاستی ئەم قسەیەمان دەسەلمێنێت ئەوەیە کە لە ئەم ژنەی منداڵی هەبووە.

یەکێکی تر لە خزم و ناسیاوانی حەمە سوور (مەحموود حاجی ئە حمەد بابەکر شەشۆیی)یە کە جگە لە ئەوەی بەشێکی زۆری وتەکاتی (بەختیار حە سەن کەریم)ی پشتڕا ست کردەوە، چەند زانیاری یەکی نوێ شی درکا ند، کا تێ و تی ((باپیرە گەورەی من کە ناوی "سۆفی عەلی"یە لەگەڵ باوکی "حەمەسوور"دا، کە ناوی "ئەحمەدە سوور"ە برای یەکن. وا تە: باپیری من و حەمە سوور، ئامۆزای یەکترن. کاک ئەحمەدە سووری باوکی حەمەسوور، بە ڕووداوی کەوتنە خوارەوەی لە سەر دار مازوو کۆچی دوایی کردووە و پاش ماوە یەکیش دای کی کۆ چی دوا یی دەکات و حەمەسوور بە تەنها دەمێنێتەوە. سۆفی شەریف وەك پ یاوێکی ناوداری خەڵکی شە شۆ، کە پێ شتر چووەتە سوورداش و لە ئەوێ نی شتەجێ بووە، حەمە سووری بردووە تە سوورداش و لای خۆی دای ناوە. شێخ عەبدول کەریمی شەدەڵەش کە چاوی پێی کەوتووە، وەك شوان بردویەتییە لای خۆی.))[1]

سەرەڕای ناسینی بنەڕەت و بنەماڵە و شوێنی سەرەکی حەمە سوور، بەڵام لە سەر ناوی تەواوەتی حەمە سوور، دوو بیروبۆ چونی ج یاواز هە یە: لە تۆ ماری دۆسییەی دادگاییکردنەکەیدا[2] بە (محەممەد ئەحمەد با بەکر) تۆ مارکراوە، بەپێی ق سەی خزمەکانی شی ب ێت، ناوی بە (حەمە سوور ئە حمەد) هاتووە و لە ناسنامەکەشیدا کە لە ١٩٦٢/٢/١٤دا تۆمار کراوە، بە (حەمەسوور عەلی ئەبوبەکر)

١- چاوپێکەوتنی لێکۆ لەر لە گەڵ (مەحموود حاجی ئە حمەد با بەکر شە شۆیی) ڕۆژی ٢٠٠٩/١/١٨، سلێمانی.

٢- بڕوانە بەڵگەنامەی چوارەم لە کۆتایی ئەم پەرتووکەدا.

نووسراوە. واتە: ئەوەی کە بەنادیاری دەمێنێتەوە، ناوی باوکییەتی، کە لە نێوان ناوەکانی (ئەحمەد) و (عەلی)دا جیاوازن و پێدەچێت هەردوو ناوەکەش یەك ناوی لێکدراوبێت.

سەرەتا حەمەسوور، وەك مورید و خزمەتکارێکی گوێڕایەڵی شێخ عەبدولکەریم جووڵاوەتەوە، بەڵام دواتر، گیانێکی یاخییانەی پڕ لە خۆشەویستیی بۆ تەریقەت و شێخ، ئاراستەی گوێڕایەڵییەکەی گۆڕیوە و دەستی بە شەتەحاتکردن کردووە. جا لەبەرئەوەشی کە ویستی حەمەسوور، ویستێکی سۆفیگەرییانەی ڕووت و بە سۆز بووە، نەیتوانیوە هاوشێوەی کەسەکانی تر و ڕۆژگاری ڕابردووی خۆی بێت، بۆ یە لە بازنەی شێتەکاندا[1] کۆ مەڵێك کاردا نەوەی بۆ خۆشەویستی ڕێبازە کە و شێخ دەربڕیوە، کە شێخ عەبدولکەریم بە ئەم ویستەی ڕازی نەبووە و بەلادان لە ڕێباز و کۆمەڵەی هەقەی زانیوە، بۆیە ناکۆکی دەکەوێتە نێوان شێخ و حەمە سوورەوە و حەمەسوور پێش ئەوەی کە شێخ کۆچی دوایی بکات، وەك شێتێك لە گەڵ چەند شێتێکی تردا چەند هەڵسوکەوتێك دەکەن کە نەك هەر ڕەزامەندی شێخی لە سەر نەبووە[2]، بەڵکو دەبێ تە هۆی ئەوەی کە شێخ بێزار بکات و تەنا نەت وەك

١– شێت: گەرچی لە لا یەنی کۆمەڵایەتییەوە زاراوە کە بەچاو سەیرکردنێکی سووکە، بەڵام لەلا یەنی بەرامبەرەوە، ئەوپەڕی خۆشەویستیی و تواندنەوەیە بۆ باوەڕ و ڕێی ڕاست. تەنا نەت بێ بڕوا کان لە کاتی خۆیدا، وتە و کردەوەکانی پێغەمبەریان (د. خ) بە وتە و کردەوەی شێت داوەتە قەڵەم و وتویا نە ﴿**أم يقولون به جنة بل جاءهم بالحق واكثرهم للحق كارهون**﴾ (القران الكريم، سورة المؤمنون، آية ٧٠) واتە ﴿دەڵێن: پێغەمبەر شێتە؟ بەڵام ئەو هەقی بۆ هێناون و زۆر بەیان ڕقیان لە هەق دەبێتەوە﴾ هەرچی حەمەسوور خۆیشی هە یە، هەقیقەتنامە کەی بە پرسیاری شێتی چییە؟ دەست پێدەکات (بڕوانە بەڵگەنامەی پێنجەم لە کۆتایی ئەم پەرتووکەدا)

٢– ڕەنگە ئەم هەڵسوکەوتانە بە شێك بێت لە ڕاستی باسی ئەو کەسانەی کە ئیدمۆنز و تەکانیانی گواستووەتەوە.

دەگێڕنەوە ((شێخ لێشی داوە و پێی وتووە: بڕۆ لە کۆڵمان بەرەوە. لە دنیاو قیامەتدا تۆ هاوڕێی ئێمە نیت و لە پۆلی ئێمە نیت.))[١]

حەسەن زێنەب*

وەك لە پێشتردا باس کرا، پاش کۆچی شێخ عەبدولکەریم، حەمە سوور وەك یەکێك لە کەسایەتییە دیارەکان، ئەگەرچی لە بنەماڵەی شێخانیش نەبووە، خۆی بە یەکەم شایستە و جێگرەوەی شێخ زانیوە و بانگەشەی ئەوەی کردووە کە جگە لە ئەم، کەسێکی تر شایستەی ئەو جێگە یە نییە، بۆ یە وەك مامۆستا (هەمزە عە بدوڵڵا) دەڵێت ((پاش کۆچی دوایی شێخ عەبدولکەریم، حە مە سوور مێزەرەکەی شێخ لەسەری خۆی دەنێت و جبە کەی لە بەر دە کات و بانگە شەی

١– ئاوڕدانەوەیەك لە بزووتنەوەی هەقە، سەرچاوەی پێشوو...، پەراوێزی ژمارە ٢، ل٤٨.

*– ئەم وێنەیە لە ئەرشیفی (عەباسی ڤیدیۆ)وە پێشکەش بە لێکۆڵەر کراوە. وەك لە وێنەکەشدا دیارە سەرپەنجەی سێ پە نجەی حە سەن زێنەب سوور بووە، کە هۆی ئە مەم لە (تە لحە)ی خێزانی حەمەسوور پرسی، وتی: ئەوە بەهۆی قەزوان لێکردنەوەوە ئەو ڕەنگەی گرتووە.

شێخێتی دە کات، بەڵام شێخەکان م لی بۆ کەچ نا کەن و لە شەدەڵە دەری دەکەن.))[1] هەر لە ئەم بارەیەوە (حە سەن زێ نەب)[2] لە چاوپێکەوتنێکدا دەڵێت ((کاتی خۆی هەمووومان لە شەدەڵە پێکەوە بووین، بەڵام دوای وە فاتی شێخ، لەگەڵ مامەڕەزادا لە سەر مەسەلەی خەلافەت تێکچووین، چونکە کاتی خۆی شێخ فەرمووبووی: کەس بەخەلافەتی تەریقەت مەعزووم نییە، بەڵام ئەوان دە یانگوت: دەبێت ما مەڕەزا خەلا فەت بکات، بۆ یە ئێ مەش جیابووینەوە.))[3] د یارە ئەم قسانەش ئەوە دەردەخەن کە تا ئەو کاتا نەی شێخ لە ژیا ندا بووە، پەیوە ندی نێوان ما مەڕەزا و حەمە سوور ئا سایی بووە و بە مەرگی شێخ، پەیوەندییە کە تێکدەچێت و حەمەسوور و هەوادارانی، شەدەڵە بەجێ دە هێڵن و ڕوو لە گو ندی کڵاوقوت دەکەن[4] بەڵام تێکچوونی پەیوەندی نێوانیان نەگەیشتووەتە ئاستێك کە قسە لەگەڵ یەکتریدا نەکەن و دژایەتی یەکتری بکەن، تەنا نەت هامو شۆیان هەر بووە و پێیان لە یەکتری نەبڕاوە، هەروەك (پووره سەوزە)ی لایەنگرای مامەڕەزا، دەڵێت ((ئێ مە باوەڕ مان نەبوو کە ئەوان شێخ بن. من بۆ خۆم ئەگەر چی حەمەسوورییەکانم خۆ شم نەویستووە، بەڵام هەر سەردانم کردوون و ئەوانیش

١– ئاوڕدانەوەیەك لە بزووتنەوەی هەقە، سەرچاوەی پێشوو...، پەراوێزی ژمارە ٢، ل٤٧.

٢– حە سەن زێ نەب: وەك وەکی لی حەمە سوور وا بووە، لەدوای حەمە سووریش، سەرپەر شتی حەمەسوورییەکانی کردووە، لە دوای ڕاپەڕین بەڕووداوی هاتوچۆ کۆچی دوایی کردووە.

٣– ئەم وتەیەی، لە ئەو چاوپێکەوتنەدا هاتووە کە لەلایەن کاك (عەبا سی ڤ یدیۆ)وە لە ساڵی ١٩٨٦دا وێنە گیراوە.

٤– مەلا سەلامی ترێخۆر لە ئەو دیدارەیدا کە لەگەڵ شێخ ستاردا کردوویەتی، بە هەڵە با سی ڕۆیشتنی حەمەسوور و هەوادارەکانی دەگەڕێنێتەوە بۆ پێش کۆچی دوایی شێخ عەبدولکەریم، بەڵام ڕاستییەکەی ئەوە یە کە ئەگەر چی شێخ پێ شتر داوای بەجێهێ شتنی شەدەڵەی لە حەمە سوور کردووە، بەڵام حەمەسوور تا کۆچی دوایی شێخ، شەدەڵەی بەجێ نەهێشتووە و هەر لە شەدەڵە ماوە تەوە. بڕوا نە (ئاوڕدانەوەیەك لە بزووتنەوەی هەقە، سەرچاوەی پێشوو...، پەراوێزی ژمارە ٢، ل٤٧– ٤٨.)

سەردانیان کردوین و پێمان لە یەکتری نەبڕیوە.))[1] یەکێك لە ئەو بەڵگانەشی کە لە ئەم ڕووەوە لە بەردەستدا بێت و سەلمێنەری ئەو ڕاستییە بێت کە دوای کۆچی شێخ، حەمەسوور سەردانی شەدەڵەی کردووەتەوە، ئەو چیرۆکەیە کە باس لە هاتنی خوالێخۆشبوو (مەلا مستەفای بارزان) لە ساڵی ١٩٦٧دا، بۆ شەدەڵە دەکات، کاتێ بەمەبەستی کۆبوونەوە لەگەڵیدا، حەمەسوور و حەسەن زێنەب داوەتی شەدەڵە دەکرێن و لە ئەوێ، دیدار لەگەڵ بارزانیدا سازدەدەن[2]، تەنانەت کە مامەڕەزا کۆچی دوایی دەکات، حەمەسوور بۆ پرسەکەی چووەتە کەلکەسماق

١– چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ (سەوزە عەبدوڵڵا محەممەد ئەمین) ڕۆژی ٢٠٠٨/١٢/١٧، سلێمانی.

٢– لە سەر ئەم دیدارە، مامۆستا (ڕەشید محەممەد عەلی) دەڵێت ((ڕۆژێکیان وەرەقە یەکی پیشاندام کە وەك بەرنامەکەیان وا بوو، لە شێوەی شیعردا بوو، من بزانم لە بەریکردبوو، چونکە خوێندەواری نەبوو. لە سەر ئەمە: شتێکی بۆ گێڕامەوە: ڕۆژێکیان لە شۆڕشی ئەیلولدا، مەلا مستەفای بارزانی هاتووە بۆ شەدەڵە و ناردویانە بە دوای کەسە بەناوبانگەکاندا، تا لەگەڵی دابنیشن. یەکێك لە ئەو کەسانە، کاکە حەمەسوور دەبێت کە هاتووەتە شەدەڵە و لە دەوری حەوزێکدا و هەموو پێکەوە دانیشتوون، هەر کەسە و قسەی خۆی دەکات و حەمەسووریش ئەم وەرەقەیە دەردەهێنێت و پیشانی مەلا مستەفای دەدات، تا سەرنجی ئەو بزانێت لە سەر بەرنامەکەی؟ مەلا مستەفاش پێی وتووە: کاکە حەمە شیعری چاکە. حەمەسووریش زۆر ڕقی لە ئەم قسەیە هەستاوە– کە ئەمەی بۆ گێڕامەوە، دەیوت: توخوا ئەمە شیعرە؟!– حەمەسوور وتی: لەو چەلەیەوە"لەم جارەوە" قەرارمدا مەلا مستەفا نەبینمەوە.)) (چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ مامۆستا "ڕەشید محەممەد عەلی" ڕۆژی ٢٠٠٨/١١/٣٠، سلێمانی) هەروەها (د. عیزەدین مستەفا ڕەسوڵ) دەنووسێت ((دەڵێن: گوایە جارێك حەمەسوور چۆتە خزمەت مەلا مستەفای بەرزان، ئەویش زۆری ڕێز لێگرتووە و تاقەتی لە گوێگرتنی ئەو شتانەی حەمەسوور نەبووە کە بە "سەجع" لە بارەی بیری خۆیەوە بۆی خوێندووەتەوە، بۆیە مەلا مستەفا پێی وتووە: کاکە حەمە تاقەتی ئەم جۆرە هۆنراوانەم نییە. حەمەسوور لێی پرسیوە: مەلا مستەفا دەزانی کە نازانیت؟ بۆیە مەلا مستەفاش وتوویەتی: دەزانم کە نازانم. لە کۆتاییدا حەمەسوور وتوویەتی: جەنابی مەلا مستەفا، سوپاسی دوو شتت دەکەم: یەکەمیان ئەوەیە کە ڕێزێکی زۆرت لێگرتم و دووەمیشیان ئەوەیە کە دەزانی کە نازانی.)) (دەستنووسێکی "د. عیزەدین مستەفا ڕەسوڵ" ٢٠٠٩، کە پێشکەش بە لێکۆڵەری کردووە.)

و لە پرسەکەیدا بەشداری کردووە، هەروەك (عومەر ئاشتی) وەك شایەتێك لە سەر ڕاستی ئەم بەسەرهاتە دەنووسێت ((کاتێك لە گەڵ گۆرانی شاعیردا بۆ پرسەی مامەڕەزا چووینە کەلکەسماق، لە پرسەکەیدا حەمەسوورم بینی دانیشتبوو، لێی چوومە پێشەوە و چەند پرسیارێکم لێ کرد، ئەویش هەمووی وەڵام دامەوە، بەڵام کاتێك هاتە سەر ئەوەی پرسیاری دەستگیرکردنەکەیم لێ کرد، بە پێکەنینێکەوە وتی: دیارە تۆ سیاسییت بۆیە وا وردە وردە هاتیتە سەر ئەم پرسیارە، لە بەر ئەوە وەڵامت نادەمەوە...!! ئەوەبوو وەڵامی نەدامەوە.))[1]

گوندی کلاوقوت ((کەوتووەتە سەر ئاوی خاسە. دێیەکی خۆش بووە و خۆشییەکەشی بۆ ماندوبوونی حەمە سوور لەگەڵیدا دەگەڕێتەوە... لە ساڵی ١٩٥٦دا نزیکەی ٨٠-١٠٠ماڵی تێدابووە... حەمە سوور لە ئەو سەردەمانەدا نزیکەی ١٠٠ موریدێکی هەبووە کە ٣٠ لە ئەم موریدانە لە کلاوقوت ژیاون.))[2] و ژمارەیەکیش لە ئەم سی کەسە، پێکەوە لە یەك خانوودا و لە گەڵ حەمە سوور خۆیدا ژیاون. حەمەسوورییەکان، جگە لە ئەوەی زۆرترینیان لە گوندی (کلاوقوت) نیشتەجێ بوو بوون، لە گوندەکانی (قەرانگوێ و قۆمەرغان)یشدا موخلیسیان هەبووە. ((سەرەتا کە چوونەتە کلاو قوت، خەڵکی کلاو قوت بەرام بەریان وەستاونەتەوە و وایان زانیوە کە ئەمان بۆ ئەوە هاتووەن تا دێیەکەیان لێ داگیر بکەن، بەڵام دوایی بۆیان دەرکەوتووە کە حەمە سوور دڵسۆزیانە و دێیەکەی ڕاگرتووە.))[3]

١- نامەیەکی (عومەر عەلی سەعید موتابچی) بۆ لێکۆڵەر لە ٢٠٠٩/١٢/١ دا.

٢- کاکە حەمەی کلاو قوت و هەندێ سەرنج و بیرەوەری، د. عەبدولستار تاهیر شەریف، گۆڤاری بانەڕۆژ، ژمارە ٣٤، ساڵی ٢٠٠٧، ل١٩.

٣- چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ (مەلیحە فەتحوڵلا سەعید) ڕۆژی ٢٠٠٩/٤/١٢، سلێمانی.

حەمەسوورییەکانی کلاوقوت بووبوون بە دوو دەستەوە، دەستەیەکیان بە جیا و هەریەکەیان لە خانووی خۆیدا بووە، دەستەیەکیشیان هەموو پێکەوە و لە یەك خانوودا ژیاون. ((ژمارەی ئەو کەسانەی کە لە کلاو قوت و لە یەك ما ڵدا لە گەڵی بوون، گەیشتووەتە پەنجاو دوو، یان پەنجا و سێ کەس.))[1] (مەلیحە فەتحوڵڵا سەعید) وەك یەکێك لە ئەو کە سانە دەڵێت ((من درەنگتر چوومە کلاو قوت، ژمارەمان لە ئەو ماڵەدا، نزیکەی سی کەسێك دەبوو. ماڵەکە سێ حەوش، چەند ژوورێك و سێ ئاودەستی هەبوو. یەکێك لە ئاودە ستەکان، تایبەت بە دیوە خان بوو، یەکێکی تریان بۆ ژنان و ئەوی تریشیان بۆ پیاوان بوو. سێ ژە مە بەیە کەوە نانمان دەخوارد. دوو کابان بە ناوەکانی "ئامینە" و "فاتم"– کە فاتم هەویەی من بوو– خواردنیان لە مەنجەڵی گەورەدا بۆ دروست دەکردین. ژن بەجیا دادەنیشت و پیاویش بەجیا. خۆ ئە گەر شایی و پرسەیەك لە گوندە کەدا هەبوا یە، ئەوا دە هاتن و ئەو مەنجەڵا نەیان دە برد و داوا یان لە ئامینە و فاتمیش دە کرد کە خواردنیان بۆ دروست بکەن.))[2]

(تەلحە سەید حەمەیدی دە لۆیی)یش وەك یەکێکی تر لە حەمە سوورییەکان دەڵێت ((ئەو کاتا نەی کە من چوومە کلاو قوت و بوو مە خێزا نی حەمە سوور، ژمارەمان زۆربوو، بێ لە کاکە حەمە، نۆ پیاو لە ئەو خانووەدا دەژیان، ئەوانیش: سەید نەجیم، سەید حەمەید، سەید عو مەر، حەمە شورتە، عە بدولڕەحمان سەرمۆردی، کاك حەسەن زێنەب، سمە عەتە، ئەحمەد فەقێ ئیسماعیل و عەبدوڵڵا

١– چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ مامۆستا (ڕەشید محەممەد عەلی) ڕۆژی٢٠٠٨/١١/٣٠، سلێمانی.

٢– چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ (مەلیحە فەتحوڵڵا سەعید) ڕۆژی ٢٠٠٩/٤/١٢، سلێمانی.

قوتانی بوون. هەموو خاوەن ژنی خۆیان بوون، ئەوەشی دوو ژنی هەبوایە[١]، لە دوو ژووری جویَ لە خانووەکەدا دانرابوون.))[٢]

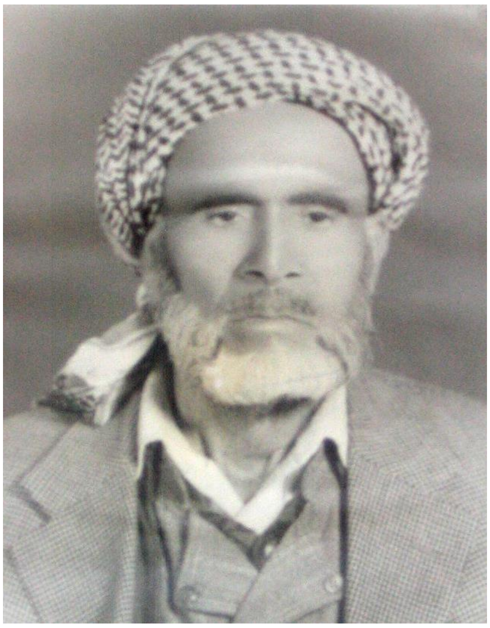

سەید نەجیم*

١– ئەم قسەیەی تەلحە بەڵگەیە لە سەر هەڵەبوونی ئەو زانیارییەکەی کە (عارف تەیفور) دەنووسێت (موریدەکانی حەمەسوور نەدەبوو لەژنێك زۆرتر یان بهێنا یە) بڕوا نە (تەریقەتی نەقشبەندی لە شێخ ئەحمەدی سەرداری سەرگەڵوییەوە بەرەو حەقە، سەرچاوەی پێشوو..، ل٢٢٢)

٢– چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ (تەلحە سەید حەمیدی دەلۆیی) ڕۆژی ٢٠٠٩/٩/٢، کەرکووك.

*– ئەم وێنەیە لە لایەن (تەلحە سەید حەمیدی دەلۆیی)ـەوە پێشکەش بە لێکۆڵەر کراوە.

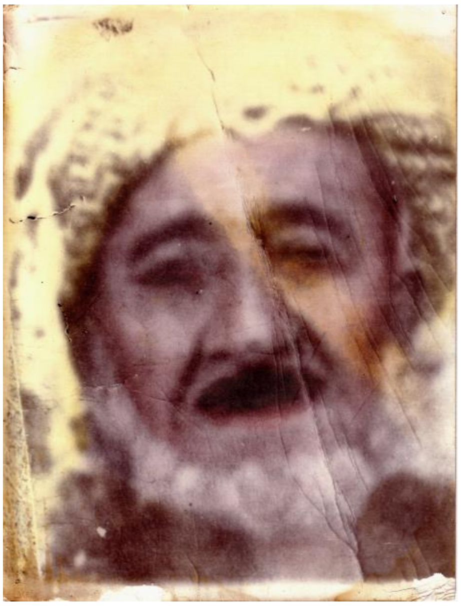

سەید حەمید دەلۆیی*

تەلحە سەید حەمید دەلۆیی (خێزانی حەمەسوور)

*– ئەم وێنەیە لە لایەن (تەلحە سەید حەمیدی دەلۆیی)ـەوە پێشکەش بە لێکۆڵەر کراوە.

مەلیحە فەتحوڵڵا سەعید

ئامان ئیبراهیم ئەحمەد

لەبەر ئەوەی کە حەمەسوورییەکان، کۆ مەڵێك ڕێسا و یا سای نوێیان پ ێڕەو دەکرد، ئەمانیش وەك مامەڕەزاییەکان ڕێچکەیەکی تریان بۆ ڕێبازەی هەقە هێنایە ئاراوە. بوونی چەند تایبەتمەندییەك لە هەر یەکەیا ندا، هۆکارێکی د یاربوو بۆ

نا سینەوە و جیاکرد نەوەی هەر یە کەیان لە ئەوی تر یان. بۆ نموو نە: حەمەسوورییەکان چەند تایبەتمەندییەکیان هێنایە ژیانی کۆمەڵایەتیی، ئابووریی و ئایینییەوە کە نەك هەر لە لای هەقەکان شتێکی نویٚ بوو، بەڵکو لە لای تەواوی خەڵکی کوردستانیش وێنەی نەبووە؟ چونکە حەمەسوورییەکان دوای ئەوەی کە لە گوندی کلاّوقوت نیشتەجێ بوون ((یەکێتی یەکی زۆر پ تەویان لە ناو خۆیا ندا دروست کرد کە نزیکی سیستمی سۆشیالیسی بوو. لە بارەی ژ یانی ڕۆژا نە و ئەو سەروەت و ماڵەی کە هەیانبوو، هەموویان پێکەوە هاو بەش بوون و هەر کە سە بەشی خۆی هەڵگرتووە و ئەوی تری بردووە بۆ کلاّوقوت بۆ ماڵی حەمەسوور. هەر کات پێویستیان بوایە، دەچوون لە ئەوێ، چییان بوی ستایە وەر یان دە گرت.))[1]
واتە: جۆرێك لە بیمەیان بۆ زامنکردنی لێقەوماوان و هەژاران دروست کردووە.

ئەگەر چی هەر لە سەردەمی شێخ عەبدولکەر یمەوە، چەند کە سێك لە کۆمەڵە کەدا نو ێژیان نەکردووە و ڕۆژوو یان نەگرتووە، هەروەها لە سەردەمی مامەڕەزاشدا، ژمارەی ئەم جۆرە کەسانە ڕوویان لە زۆربوون کردووە، بەڵاّم ئەم دیاردە یە لە لای حەمە سوورییەکان زۆر تر دەب ێت و وەك تایبەتمەندی یەکی ڕێچکەکەی لێدێت. (ڕەئوف محەممەد زو هدی) دەنوو سێت ((سۆفییەکی هە قەم دواند و لێم پرسی: ئێوە خاوەن تەری قەتن کە چی لە بە ئەنجام گەیا ندنی داب و دە ستوری ئایینی یدا کەمتەر خەمن، بۆ یە لە گ شت لایە کەوە پەلامار دەدر ێن؟ کابرای هەقە -گەرچی بێسەوادیش بوو- بەڵاّم بەڵگە و بەهانە کەی، ڕا ستییەکی تێدابوو کاتێ وتی: کەسی کاکی، وە کو دەزاز یت دن یا پێش قیا مەت کەوتووە، لێپرسینەوە لە قیامەتدا لە سەر کردەوەی ئەم دنیایەما نە... ئە گەر لە ئ ێرە،

١- تەری قەتی نەق شبەندی لە شێخ ئە حمەدی سەرداری سەرگەڵوییەوە بەرەو حە قە، سەر چاوەی پێشوو...، ل٢٢٢.

کردەوەمان خراپ بێت، ئیتر لە ئەویٚ، بەتەمای چی بین؟ ئینجا لە با بەت نو یٚژ و ڕۆژووەوە وتی: ئەم دوو پەیڕەوە لە نان بە سەزمانترن؟ هەموو کە سێك پێ یان دەوێرێت و دەتوانن بیکەن، گەرچی بۆ ڕواڵەت و سەرزارەکیی یان بۆ چاوبە ست بێت. ئەگەر کەسێك ڕەوشت و کردەوەی خراپ و بەد بـێت، نا شرینە بە سەر ئەم دوو پەیڕەوەوە خۆی هەڵکێ شێت، کە ئەنجامە کەی دەبێ تە سووکایەتی دەربارەیان؟ چونکە ڕەوشت نزمێك دەیکات بە کوتەکی دە ستیی و نان و پـ یازی پێوە دەخوات.))[1]

لە لای حەمەسوورییەکانیش، هەر کەسە و بەجۆرێك با سی هۆی ئەوەمان بۆ دەگێڕێ تەوە کە ئا یا هۆی چییە نو یٚژیان نەکردووە و ڕۆژوو یان نەگرتووە؟ (تەلحە)ی خێزانی حەمەسوور دەڵێت ((سەرەتا نوێژیان دەکرد، بەڵام کاتیٚ کا کە حەمەیان لە مزگەوت دەرکرد، ئیتر نوێژکردنەکەی کزبوو. لە ئەم دواییە شدا کە هۆشی لای خۆی نەمابوو، بەتەواوی وازی لە نوێژکردن هێنا.))[2] (مەلیحە فەتحوڵڵا سەعید) دەڵێت ((ئەوە ڕاست نییە کە هەموومان نوێژمان نەکردبێت، چونکە ئێمە بەردەوام و تائێستاش نوێژ و ڕۆژومان کردووە، بەڵام لە ئەم ئاخیرەدا، کە کاك حەمەیان لە مزگەوت دەرکرد و پێیان وت: تۆ کافر یت، هە ندێك لە پیاوەکا نمان نەچوونە مزگەوت و وازیان لە نوێژکردن هێنا، کاکە حەمە خۆیشی ڕێ گری کە سی نەکردووە کە نوێژ بکات، یان نەیکات.))[3]

مامۆ ستا (ڕە شید محە ممەد عەلی) دەڵ یٚت ((کاتـ یٚك پر سیاری ئەوەم لە حەمە سوور کرد: چۆن دەبـ یٚت کە سێك با سی خوا و پێغەم بەر بـ کات و ئەم

١- بۆ لە هەقە کەوتنە تەقە، سەرچاوەی پێشوو...، ل١٨- ١٩.

٢- چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ (تەلحە سەید حەمیدی دەلۆیی) ڕۆژی ٢٠٠٩/٩/٢، کەرکووك.

٣- چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ (مەلیحە فەتحوڵڵا سەعید) ڕۆژی ٢٠٠٩/٤/١٢، سلێمانی.

فەرزا نەش جێ بەجێ نەکات؟! حەمە سوور و تی: لە گەڵ ئەم خەڵ کەدا نو یژ ناکر یت!! د یاربوو ق سەی هەبوو لە سەر خەڵکە کە و لێ یان ناڕازی بوو. حەمەسوورییەکان چیرۆکێکیان لە سەر هۆی نوێژنەکردنی حەمەسوور دەگێڕایەوە و دە یان وت: لە ڕۆژێ کی هەیذ یدا حەمە سوور لە باخە کەی خۆی بەر چنەیەك هەنجیری هێنابویە بەردەم دەرگای مزگەوتەکە، بۆ ئەوەی کە نوێژکەرەکان هاتنە دەرەوە، لێی بخۆن. وەختێ پیر و پەککەوتەکان– کە هێوا شتر دەگە نە بەردەم دەر گای مزگەوتە کە– دەبـ ینن هەر چی هەنجیری نەگەیـ شتوو هە یە بۆ یان ماوەتەوە! ڕوو دەکەنە حەمەسوور و پێی دەڵێن: توخوا ئەوە هەنجیرە؟! ئەویش وەڵامیان دەداتەوە و دەڵێت: بەڵێ هەنجیر بوو، بەڵام ئـێوە مو سوڵمان نین؟! چونکە نەتان توانیوە گەنجەکانتان وافێربکەن کە ئاگا یان لە دوای خۆ یان بـ یت. لەبەر ئەمە، بڕیار بێت لەمە بەدواوە نوێژ نەکەم.))[1] یەکێکی تر لە ئەو چیرۆکانەی کە لە ئەم بارەیەوە باسی لێوە دەکرێت، ئەو دەمەتەقێ یەی نـ یوان حەمە سوور و مەلا ڕەسوڵە کاتێك ((ڕۆژێکیان لە سەر ئەوەی کە بۆچی ئەم نو یژ دە کات و ئەو نایکات، لێیان دەبێت بە قسە. حەمەسور دەڵ یت: ئەو ق سانەی پێ ناو یت، من دەزانم کە بۆچی نوێژ ناکەم، بەڵام پرسیارێکت لێدەکەم، مەلا ڕەسوڵیش دەڵ یت: فەرموو. حەمەسوور دەڵێت: ئەو کـ یوە کامە یە؟ مەلا ڕە سوڵیش دەڵ یت: ئەوە پیرەمەگروونە. حەمەسوور دەڵێت: با شە لە ئـ یرەوە مێر گەپان د یارە؟ ئەویش دەڵ یت: نەخێر. حەمە سوور دەڵ یت: ئەی ئە گەر بڕۆیـ تە بە شی سەرەوەی پیرە مەگروون؟ مەلا ڕە سوڵ دەڵ یت: بەڵێ مێر گەپان لە ئەوێوە د یارە.

---

[1]- چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ مامۆستا (ڕەشید محەممەد عەلی) ڕۆژی ٢٠٠٨/١١/٣٠، سلێمانی.

حەمەسووریش دەڵێت: دەی پێی ناوێت، نوێژی منیش وەك ئەمە وا یە؟ چونکە منیش هەتا بەهەشتم لێدەرنەکەوێت، نوێژ ناکەم.))[1]

حەسەن زێنەب دەڵێت ((ڕاستە نوێژ و ڕۆژوو لە لامان فەرزە، بەڵام تیاشماندایە نوێژ دەکات و ڕۆژووش دەگرێت، هەشمانە بەپێچەوانەوە نە نوێژ دەکات و نە ڕۆژووش دەگرێت.))[2] (مەحموود حاجی ئەحمەد بابەکر شەشۆیی) دەڵێت ((بەبیرمە کاتێ باوکم لە بارەی ئەوەوە پرسیاری لە حەمەسوور کرد کە بۆچی نوێژ ناکەن؟ حەمەسوور وەڵامی دەداyەوە و وتی: تۆ کاتێك دەتەوێت خانوویەك دروست بکەیت و کاتێ خانووەکە هاتە سەر ئەوەی پێویستی بە دارەڕابێت، ئەمە مانای ئەوەنییە کە ئیتر پێویست ناکات دیوارەکە لەوە زۆرتر بەرزبکەیتەوە؟! نوێژی ئێمەش وەهایە، ئیتر پێویست ناکات نوێژ بکەین و تەقوای ئێمە کۆتایی هاتووە.))[3]

١- چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لە گەڵ (مەحموود حاجی ئەحمەد بابەکر شەشۆیی) ڕۆژی ٢٠٠٩/١/١٨، سلێمانی.

٢- ئەم وتەیەی، لە ئەو چاوپێکەوتنەدا هاتووە کە لەلایەن کاك (عەبا سی ڤیدیۆ) وە لە ساڵی ١٩٨٦دا وێنە گیراوە.

٣- چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لە گەڵ (مەحموود حاجی ئەحمەد بابەکر شەشۆیی) ڕۆژی ٢٠٠٩/١/١٨، سلێمانی.

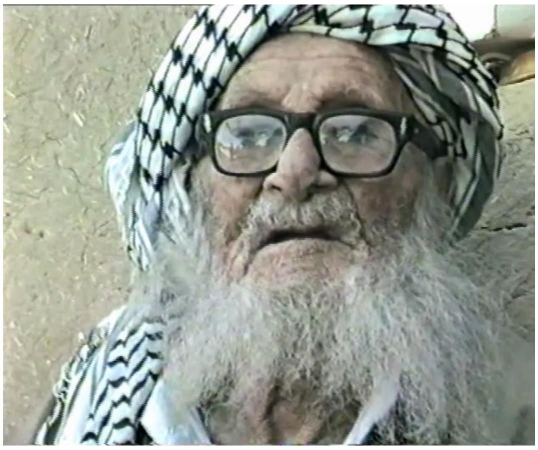

حەمەسووری کڵاو قوت لە دوا مانگەکانی تەمەنیدا*

هەر لە ناو حەمە سوورییەکاندا دوو د یاردەی تری سەیر هەبووە، ئەوانیش نەخوارد نەوەی چا و نەکێ شانی جگەرە یە. سەبارەت بە چا نەخوارد نەوە (د. عیزەدین مستەفا ڕەسوڵ) پێی وایە ئەمە دیاردەیەکی باوی ئەو سەردەمانە بووە و لە ژێر کاریگەری باری نا لەباری ئابووری ئەو کاتا نەدا بڕ یاری لە سەر دراوە، چونکە بە باوەڕی ئەم ((ئەم دیاردە یە هەر لای حەمە سوورییەکان باو نەبووە، بەڵکو لە سەردەمی جەنگی دووە می جیهاذ یدا، شەکر و چا زۆر گران و زۆر دەگمەن بووە، زۆر کەس چایان بە خورما خواردووەتەوە. زۆر ماڵ و کە سیش بە ئەو پێیەی کە چا پێوی ستی ژیان نی یە، بڕ یاری ئەوەیان داوە کە نەیخۆ نەوە،

---

*– ئەم وێنەیە لە ئەرشیفی (عەباسی ڤیدیۆ)وە پێشکەش بە لێکۆڵەر کراوە. وەك لەوێنە کەدا د یارە، شێوەی ڕیش دانان و ڕووخساری حەمەسوور وەك سۆفییەکی تەریقەتی نەق شبەندیی دەردە کەوێت؟ چونکە (سۆفیی نەق شبەندیی ڕ یش ناتا شن و تەنها مووی سەر و کولم و ژ ێر چەناگە دەتا شن. لەبەرامبەر مورشیددا، دە ست بە سینە ڕادەوە ستن. لەکاتی ڕووداو و گیروگرف تدا، داوای یار مەتی لە ڕۆحی پیرانی نەقشبەندیی دەکەن. هەر شتێك لە شێخەکان بە ئەوان بگات، متفەرکە و بەڕێزەوە ناوی شێخ دەبەن) بڕوانە (کۆمەڵناسی کوردەواری، سەرچاوەی پێشوو...، ل٢٧١)

ئەوەی حەمەسوورییەکانیش کردوویانە هەر لە ئەم گۆشەنیگایەوەیە و پەیوە ندی بە حەرامبوو نەوە نی یە.))[1] هەروەها (حە سەن زێ نەب)ی کە سی دووە می حەمەسوورییەکانیش لە ئەم بارەیەوە دەڵێت ((چا نەخواردنەوەمان بۆ سەردەمی شێخ دەگەڕێتەوە و پەیوەندی بە گرانییەوە هەبووە.))[2]، بەڵام مامۆستا (ڕە شید محە ممەد عەلی) بۆ چوونێکی پێ چەوانەی هە یە و دەڵ ێت ((هۆی چا نەخواردنەوەیان پەیوەندی بە گرانییەوە نییە؟ چونکە میوان هەرگیز لە لایان بێ چا نەبووە. بە بڕوای من هۆکارەکەی بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە ڕۆژێك شێخ بە برا گەورەکانی دەڵێت: موریدی من نابێت چا بخواتەوە، کاتێك حەمە سووریش گوێی لە ئەم قسەیە دەبێت، دەڵێت: من دەیخۆمەوە! شێخیش دەڵێت لەگەڵ تۆم نی یە شێتە. ئیتر لە ئەو ڕۆژەوە چا لایان قەدە غە کراوە و نەخوراوە تەوە، مە گەر بۆ میوان بێت. ئەو کاتانەی کە چا بۆ میوان تێدەکرا، چایەکیش بۆ حەمەسوور خۆی تێدەکرا، ئەویش قومێکی لێدەخواردەوە و دەیوت: ئەو چایەی من بەرە بۆ فلان برا، کە زۆربەی جار بەر من دەکەوت.))[3] ئەمەش ئەوە دەردەخات کە حەمە سوور بۆ خۆی چای خواردبێ تەوە، هەروەك چۆن (د. عەبدوڵ ستار تاهیر شەریف) دەنوو سێت ((تەنها حەمە سوور و کوێ خا حە مەی مەلاعوبێدی کڵاو قوت بۆ یان هەبووە چا بخۆنەوە و جگەرە بکێشن.))[4]

سەبارەت بە منداڵ نەخستنەوە لای حەمەسوورییەکان، پێش هەموو شتێك دەبێت ئەو ڕاستییە بزانین کە مەبە ستمان لە هەموو حەمە سوورییەکان نی یە و

١- دەستنووسێکی (د. عیزەدین مستەفا ڕەسوڵ) ١٩٩٥ کە پێشکەش بە لێکۆڵەری کردووە.

٢- ئەم وتەیەی، لە ئەو چاوپێکەوتنەدا هاتووە کە لەلایەن کاك (عەبا سی ڤ یدیۆ)وە لە ساڵی ١٩٨٦دا وێنە گیراوە.

٣- چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ مامۆستا (ڕەشید محەممەد عەلی) ڕۆژی ٢٠٠٨/١١/٣٠، سلێمانی.

٤- کاکە حەمەی کڵاوقوت و هەندێ سەرنج و بیرەوەری، سەرچاوەی پێشوو...، ل١٩.

تەنها ئەوانەمان مەبەستە کە لە خانوویەکدا پێکەوە بوون، چونکە ئەوانەی کە بە جیا و لە دەرەوەی ئەم خانووەدا بوون، منداڵیان هەبووە، تەنانەت ئەوانەشی کە لە خانووە کەدا پێ کەوەبوون، لە پێ شتردا، یان دوای ئەوەی کە لە حەمەسوورییەکان جیابوونەتەوە، منداڵیان هەبووە، بۆ نموونە: حەمەسوور خۆی پێش ئەوەی بچێتە کلاوقوت، لە یەکێك لە ژنەکانی، کوڕ و کچێکی هەبووە. هەر لە ئەم بارەیەوە (مەلیحە فەتحوڵڵا سەعید)[1] دەڵێت (("ئامان" پێش ئەوەی کە شوو بە حەسەن زێنەب بکات، لە پیاوە کەی تری کە ناوی "عوسمان" بووە، منداڵی بووە، چونکە عوسمان حەمەسووری نەبووە. منیش لە پیاوی دووەمم کە حەمە سووریی نەبوو، منداڵم بووە. تەنانەت عەبدوڵڵای کوڕی حەمە سووریش منداڵی هەبووە. هەروەها "سەید نەجیم"، کوڕێکی هەبووە کە ئێستا دکتۆرێکی بەناوبانگە لە سلێمانی و ناوی دکتۆر سەعیدە، بەڵام چونکە لە ئەوکاتا نەدا نەخۆشی سورێژە بڵاوبووە، منداڵ کەمتر ماوەتەوە. ئەوەش دەڵێن کە دوای ئەوەی تۆبەمان لە ناودا کراوە، ئیتر بووین بە خوشك و برای یەکتری.))[2]

١– لە ناو حەمەسوورییەکان لە ئەو کۆمەڵەی کە بەیەکەوە لە یەك خانوودا ژیاون، جگە لە (تەلحەی سەید حەمیدی دەلۆیی)ی خێزانی حەمەسوور، تەنها سێ ژن ماونەتەوە، کە ئێستا لە خانوویەکدا و لە ناحیەی شۆڕش دەژین، یەکەمیان (مەلیحە فەتحوڵڵا سەعید)ە کە لە تایفەی (مەلا عوبێد)ە و شووی بە (سەید عومەری دەلۆ) کردووە و پاش کۆچی دوایی سەید عومەر، شوی بە (ئەوڕەحمان سەرمۆردی) کردووەتەوە. (ئەوڕەحمان سەرمۆردی) لە ژنی پێشووی، کچێکی بە ناوی (خەدیجە)وە هەبووە و داوێتی بەحەمە سوور. دووەمیان (ئامان ئیبراهیم ئەحمەد)ە کە خەڵکی جوبلاخی لای بەحرەکەیە و ژنی دووەمی (حەسەن زێنەب) بووە، لەهەمان کاتیشدا ئامۆزای ناوبراو بووە. حەسەن زێنەب پێش ئەم، ژنێکی تریشی بە ناوی (سەفور)ەوە هەبووە. بەداخەوە لە بەر ئەوەی کە ئامان ئیبراهیم ئەحمەد گوێی گران بوو، نەمانتوانی بیدوێنین و قسەکانی تۆمار بکەین. سێیەمیان (ڕێحان حسێن مارف– حەلاو)ە کە خەڵکی قوتانە و خێزانی (عەبدوڵڵا خەلیفە عەبدوڵڵا) بووە.

٢– چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ (مەلیحە فەتحوڵڵا سەعید) ڕۆژی ٢٠٠٩/٤/١٢، سلێمانی.

ئەگەر چی (حە سەن زێ نەب) حا شا لە ئەوە دە کات کە ئەمان نەیانهێ شتبێت مە ندالّیان ببێت و دەلّێت ((ئێ مە ڕێگر یمان لە مە ندالّ بوون نەکردووە، بەلّ کە ڕاستییەکەی ئەوەیە: چونکە خەریکی تەریقەتین، منداڵەکانمان کە گەورەدەبن، لە لامان دانانیشن و جیادەبنەوە.))[1] بەلاّم ئەم وەلاّمە نامان گەیەنێتە باوەڕ و هەست دەکەین لە دێرەدا نهێنی یەك هە یە!؟ چونکە ئەوا نەی لە گەلّ حەمە سووردا لە خانوویەکدا ژیاون و ژمارەیان چەند خێزانێك بووە، هیچیان نەیانهێشتووە منداڵیان ببێت و منداڵیان نەبووە!

سەبارەت بە هۆ و چۆنێتی ڕێگریکردن لە مە ندالّبوون، چەند بیروبۆ چونێك هە یە، لەوانە (د. عیزەدین مستەفا ڕە سولّ) پێی وا یە ((بۆ یە نەیانهێ شتووە مە ندالّیان ببێت، تا ئەو پارە و بەرهەمەی ئەمان هەلّی دە سووڕێنن، نەبێ تە جێ گەی تەماع بۆیان، بەلاّم نابێت ئەوەشمان لەبیربچێت کە "رهبنة" پێ ڕەوی مە سیحییە و لە ئیسلامی شدا هاتووە کە **"لا رهبنة في الاسلام"** سۆفییەکانیش زۆر شتیان لە ئایینەکانی ترەوە وەرگرتووە.))[2] (فریاد شوانی) دەنووسێت ((لە ئەم بارە یەوە، چەند جارێك لەگەلّ حەمەسووردا قسەم کردووە، ئەو دەیوت: منداڵ دەبێتە هۆی ئاژاوە، بۆ یە ئێ مە مە ندالّ قەدە غە دە کەین.))[3] مامۆ ستا (ڕە شید محە ممەد عەلی)یش دەلّێت ((لە سەر ئەم باسە، حەمەسوور پاساوی بەو ئایەتە دەهێنایەوە کە دە فەرموێت ﴿**واعلموا أنما اموالكم و أولادكم فتنة وأن الله عنده أجر عظيم**﴾[4]))[5] بەلاّم (عارف تەیفور) پێی وا یە کە ((فەلسەفەی حەمە سوور بۆ

١- ئەم وتەیەی، لە ئەو چاوپێکەوتنەدا هاتووە کە لەلایەن کاك (عەبا سی ڤیدیۆ)وە لە ساڵی ١٩٨٦دا وێنە گیراوە.

2- دەستنووسێکی (د. عیزەدین مستەفا ڕەسوڵ) ١٩٩٥ کە پێشکەش بە لێکۆڵەری کردووە.

٣- حەمەسووری کلاّوقوت و بزوتنەوەی حەقە، سەرچاوەی پێشوو...، ل٥٦.

٤- القران الكريم، سورة الانفال، آية ٢٨.

قەدەغەکردنی منداڵ بوون ئەوەیە: کە منداڵ وەك کوتە گۆشتێك وایە و لە گرفت و ئازار و دەردەسەری بەولاوە، هیچی تری تووش نابێت، بۆیە مرۆڤ مندالّی نەبێت چاکترە.))[1]

دە توانین بڵێین: ویستی مندالّ نەبوون لای حەمە سوورییەکان بۆ مەیلی پیاوەکانیان بگەڕێنینەوە، چونکە ژنەکانیان ویستوویانە و مەیلی ئەوەیان هەبووە کە منداڵیان هەبێت. (تەلحە سەید حەمید دەلۆیی) لە ئەم بارەیەوە دەڵێت ((من حەزم لە منداڵ بوو، بەڵام چونکە دەمزانی کە کاکە حەمە حەزی لێ ناکات، نەمدەدایە ڕووی. هیچ دەرمان و شتێکیشمان نەخواردووە کە نەهێڵێت منداڵمان ببێت. کاکە حەمە دەی وت: ڕۆژێ دێت لە سەر ئەوەی کە نەمان هێشتووە منداڵمان ببێت، خەڵکی ئافەرینمان دەکەن، ئیتر نازانم چۆن منداڵمان نەبووە!؟ ژنێکمان عەمەلیات بوو، دە مانزانی لە بەر عەمەلیاتەکە یەتی مندالّی نابێت. ئەو کاتەی من شووم بە حەمەسوور کرد، ژمارەی ئەو ژنانەی کە لە ئەو ماڵەدا پێکەوە دەژیاین، چواردە ژن بووین، کەسمان منداڵمان نەبوو، ئەگەرچی تێماندا هەبوو کە پێشتر مندالّی هەبوو، واتە: لە پیاوێکی تر کە حەمەسووری نەبوون، بۆ نموونە: کاکە حەمە خۆی لە ژنی یەکەمی مندالّی بووە. بەلقیسی ژنی سەید نەجیم، لە پیاوێکی تر مندالّی هەبووە، ئامانی ژنی حەسەن زێنەب، لە پیاوەکەی تری کە ناوی "عوسمان" بووە و حەمەسووری نەبووە، مندالّی بووە...))[2]

مامۆستا (ڕەشید محەممەد عەلی) دەڵێت ((جارێکیان پێشمەرگەیەکی برادەرم پێی وتم: بەشکو بە کاکە حەمە بڵێی کە چۆن وادەکەن منداڵیان نەبێت!؟ وتم:

٥- چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ مامۆستا (ڕەشید محەممەد عەلی) ڕۆژی ٢٠٠٨/١١/٣٠، سلێمانی.

١- تەریقەتی نەقشبەندی لە شێخ ئەحمەدی سەرداری سەرگەڵوییەوە بەرەو حەقە، سەرچاوەی پێشوو...، ل٢٢٢.

٢- چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ (تەلحە سەید حەمیدی دەلۆیی) ڕۆژی ٢٠٠٩/٩/٢، کەرکووک.

باشه و ئەم پرسیارەم لە کا کە حەمە سوور کرد، ئەویش لە وەڵا مدا و تی: ئەم دەشتی ناوشوانە چەند بە بەرەکە تە، ساڵ دوازدەی مانگ گا سنی لێ دە، گەر تۆوی پێوەنە کەیت، ئا یا هیـ چت لێ دە ست دە کەوێت؟! هەروەها لەبیر مە جارێکیـ شیان دانیـ شتبووین و با سی مـ ندالٔ و ئەوا نەمان دە کرد، لە ئەوکاتا نەدا مـ نداڵێك لە د یوی حەو شەکەوە ها تە بەر چاومان، مـ نیش سەیرێکم کرد و وەك پر سیار لە لام کەو تەوە کە ئەی ئەم مندا ڵە چییە ئە گەر مـ نداڵیان نابـ ێت؟! حەمەسووریش لە سەیرکردنەکەم گەیشت و وتی: مەلا، ئەمە هی برا یەکی وە یە و لای ئێ مە بەجێی هێ شتووە، زۆر مەمنوون دەبم ئە گەر پـ ێی بڵێ یت کە بـ ێت بیباتەوە؟ وتم: بۆچی کاکە حەمە، بۆتان بەخێو ناکرێت؟! بەتوڕەبوو نەوە و تی: ژن بێ ئەقڵە، کە دە چمە ژوورەوە، دەبـ ینم ژ نەکان خۆ شیان دەوێ و دەیکە نە باوەش نەکا ئارەزووی منداڵیان لا دروست بێت، ئەگینا وەعد بێت تا پـ ێنج ساڵی تر، ئازوقە و نانیان لە سەر من بـ ێت.))[1] لە ئە مەوە دەردە کەوێت کە پیاوە کان رێگر یان لە مـ نداڵبوون گر تووە و نەیان ویـ ستووە کە مـ نداڵیان ببـ ێت و ڕەنـ گە ئەمەشیان لە ڕێگەی بەستنی سروشتی (منع طبيعي)ـەوە کردبـ ێت کە دیـ سانەوە ئەمەش جێی پرسیارە چۆن توانیویانە ئەمە بکەن؟!

سەبارەت بەکار و بژێوی ژیاذ یان، هەر دوای ئەوەی حەمە سوور ڕوودەکا تە گوندی کلاوقوت، چەند دۆنمێك زەوی دەکڕێت و دە ست بە چاندنی گەنم و جۆ دە کات و لە گو ندەکانی سەرگەڵو و بەر گەڵووەوە، نەمامی بەردار دەهێذ ێت و دەینێژێت، هەروەها ((لە کەنار دێیەکەدا، جگە لە بەخێوکردنی مێش هەنگوین، لە سەر ئاوی خا سە ڕەزە ترێ، هەنجیر، قەیـ سیی و هە ندێ جۆر دارە بەری با شی

١- چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ مامۆستا (ڕەشید محەممەد عەلی) ڕۆژی ٢٠٠٨/١١/٣٠، سلێمانی.

ڕوا ندووه.))[١] و (سەید عو مەر) لە ناو حەمە سوورییەکاندا وەك کار دابە شکەر ناسێنراوە و کەسەکانی بۆ کاری ناوماڵ، سەر زەوی کشتوکاڵیی، لای ئاژە ڵەکان، فرۆشتنی بەروبووم و کاری دەستیان لە بازاڕدا، دیاری کردووە. مامۆستا (ڕە شید محەممەد عەلی) دەڵێت ((ئیش لای حەمە سوورییەکان زۆر گرنگ بوو، بە کاری ئاژەڵداریی و کشتوکاڵ و تەزبیح دروستکردنەوە خەریك بوون. کارەکانیان دا بەش دەکرد. من خۆم کاکەحەمەم بینیوە کە جووتێ جزمەی سووری لە پێدابووە و خاکەنازی بەسەرشانەوە بووە و بەرەو ئیشکردن ڕۆیشتووە.))[٢]
(حەسەن زێنەب) سەبارەت بە سەرچاوەی بژێوییان دەڵێت ((کاری جووت یاریی و قەزوانکردن دەکەین، بەر هەمی کە سابەتەکەشمان دا بەش دە کەین و هەمووومان بەیەکەوە نان دەخۆین.))[٣] حەمەسوور لە پێش هەموویانەوە کاری کردووە و خۆی بووە بە وێنەیەکی لەبەرچاو بۆ کەسانی چواردەوری، هەروەك خۆیان دەڵێن ((کاك حەمە بەردەوام ئیشی دەکرد، بە ئەندازەی دوو پیاو ئیشی دەکرد، بەردەوام تەور و تەوردا سی بەدە ستەوەبوو. بەهۆی ئی شەوە، قا چی قڵێ شابوو، شەوانە مەرهەمێکی ڕەشی هەبوو، تێی هەڵدەسوو.))[٤]

لە ئەم زانیارییانەی سەرەوە ئەوە دەردە کەوێت کە حەمە سووری کڵاو قوت، هەر لە دوای ئەوەی کە هە ستی کردووە لە گەڵ شێخدا نایە تەوە و ناتواذ ێت لە شەدەڵە بمێنێتەوە، ئیتر بە پ ێی بەرنامە یەك کە خۆی بە ڕێک خەر و پێ شەوای داناوە، هەوڵی داوە مەیلی چەند کەسانێك لەدوای خۆی بخات و ڕوو لە کڵاو قوت

١- کاکە حەمەی کڵاوقوت و هەندێ سەرنج و بیرەوەری، سەرچاوەی پێشوو...، ل١٩.
٢- چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ مامۆستا (ڕەشید محەممەد عەلی) ڕۆژی ٢٠٠٨/١١/٣٠، سلێمانی.
٣- ئەم وتەیەی، لە ئەو چاوپێکەوتنەدا هاتووە کە لەلایەن کاك (عەبا سی ڤ یدیۆ)وە لە ساڵی ١٩٨٦دا وێنە گیراوە.
٤- چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ (مەلیحە فەتحوڵڵا سەعید) ڕۆژی ٢٠٠٩/٤/١٢، سلێمانی.

بکات. بەرنامەکەی حەمەسوور، زۆرتر لە بەرنامەی دەستەیەکی سیا سیی چووە. بۆ یە بەتەنیشت ناڕەزا یەتی ئایینی یەوە، ناڕەزایەتی یەکی سیاسیشی بەرام بەر بووەتەوە، بەڵام بە میانڕەوییەکی زۆرەوە، هەوڵی داوە یاخی بوونێکی گەورە بە بەرامبەربوونەوەیەکی کەم، کۆتایی پێ بهێنێت، سەرەنجامیش هەروابووە و تا ئەوکاتەی لە ساڵی ١٩٨٥دا نەخۆش دە کەوێت و لە ڕۆژی ١٩٨٦/١٢/٤دا کۆچی دوا یی دە کات، دە یان ڕووبەڕووبوو نەوەی گەورەی چارە سەرکردووە، کە هەندێکیان لە مەرگی خۆی گەڕاوەتەوە.

حەمەسووری کڵاوقوت و چەند مامۆستایەکی گوندی ڕێدار*

*– ئەم وێنە یە لە ساڵی ١٩٧٦دا گیراوە و لە (ئەرشیفی: جەلیل محە ممەد شەریف)ـەوە دە ست کەوتووە.

ئارامگەی (حەمەسوور) لە گوندی کڵاوقوت

بەشی سێیەم

باسی یەکەم:

جیهانبینی بیری هەقە

باسی دووەم:

پەیوەندی هەقە و ئەهلی هەق

باسی سێیەم:

پەیوەندی هەقە و بەهائییەکان

باسی چوارەم:

بەربەرەکانێکردنی هەقەکان

باسی یەکەم:

جیهانبینی بیری هەقە

لە گەڵ ئەوە شدا کە هە ندێك پێ یان وا یە جیـ هانبینی هە قە کاریـ گەری جیهانبینییەکی تری لە سەرە، وەك: ڕێبازی مەزدەکی[1] یان بیری (ناتوندوتیژی)ی غاندی، هەروەك (محە مەد مەلا کەریم) لە هەڵوێستی هەڵگرتنی دارەقوڵەیا ندا دەنووسێت ((جێ پەنجەی ڕێبازی "بێ زۆر– لاعنف"ی غاندی... بەئاشکرا بە ئەم هەڵوێستەی هەقەکانەوە دیارە.))[2] یان بەشێوەیەك لە شێوەکان لە قرمتیـ یەکان دەچن، هەروەك (د. عیزەدین مستەفا ڕەسوڵ) دەنووسێت ((ڕەنگە شێخ عارف و شێخ عەبدولکەریم وەك خوێندەوارێکی بەئاگا لە کتێـ بەکانی مـ ێژووی ئیـ سلامەوە ئاگاداری شۆڕشی قرمتی، بابەکیی و زنج بووبن، بەتایـ بەت حەمە سوورییەکان کە زۆر شتیان لە قرمتییەکان دەچێت.))[3] تەنانەت بە زیندووکەرەوەی بیرو باوەڕێکی

١– ((بزووتنەوەی مەزدەکی، کە لە سەدەی پێنجەمی زایینییدا لەدژی ڕژێمە چینایەتییە کۆمەڵایەتیی و ئابووریـ یە توندوتـ یژ و حوکمە کەی دەو ڵەتی زەردە شتی –د ینی فار سە سا سانییەکان– سەری دەرهێنا... بڕوای بنەڕەتی بە یەکسانی کۆمەڵایەتی خەڵکی هەبوو کە تائێـ ستاش بە شێوەیەکی د یار لای تایفەی یەزدانیدا باوە. مەزدەك بانگەشەی بۆ بە گشتییکردنی مو ڵك و ماڵی مادی کرد و ئەوەی خراوەتە پاڵ کە ئافرەتانی خستووەتە پاڵ ئەو مو ڵك و ماڵا نەوە. گو ناهی تێـ کەڵبوونی سێکـ سی تا ئەمڕۆ بە تەوێڵی تایـ فەی یەزدانییەوە یە. بە گ شتییکردنی مو ڵك و سامان، زۆر نوو سەری ئەم سەردەمەی ها نداوە کەوا ئەم تایفە یە بنا سێنن کە یە کەم سیـ ستەمی کۆمۆنیـ ستییان لەجیها ندا لێکەوتووەتەوە.)) بڕوانە (ئاین و تایفە ئایینییەکان لە کوردستان، سەرچاوەی پێشوو...، ل٢٦– ٢٧.)

٢– ئاوڕدانەوەیەك لە بزووتنەوەی هەقە، سەرچاوەی پێشوو...، ل٩٣.

3– دەستنووسێکی (د. عیزەدین مستەفا ڕەسوڵ) ١٩٩٥، کە پێشکەش بە لێکۆڵەری کردووە.

لە پێشتری دەزانن و دەنووسرێت ((نەقشبەندییەکانی سەرگەڵو لە کورد ستاندا، ئایینی پەردیوەرییان لە ژێر ناوی"هەقە"دا لە ناو خۆیاندا زیندووکردووەتەوە.))[1]

هەر یە کە لە ئەم تێڕوانینا نە، با بەتی سەربەخۆن و بۆ ئەوەدە شێن لێکۆڵینەوەی زۆریان لە سەر بکرێت، بەڵام ئەوەندەی پەیوەندی بە ئەم با سەوە هەبێت، دەتوانین بڵێین: سەرچاوە و جیهانبینیی بیری هەقە، بە پلەی یەکەم بۆ بیری سۆفیزمی ئیسلامیی و گۆ شەنیگای ج یاوازی تەری قەتی نەق شبەندیی دەگەڕێتەوە، هەروەك چۆن بیری سۆفیزم خۆی نیشانەی دەرکەوتنی فیکر و قۆناغێکی نوێیە لە هەناوی ئیسلامدا، بەهەمان شێوەش بیری هەقە دەرهاویشتەی جیهانبینییەکی نوێ بوو لە تەریقەتی نەقشبەندیی و سۆفیزمدا، چونکە وەك چۆن سۆفیزم ((لە ژێر کاریگەری گۆڕانی سیاسی- کۆمەڵایەتی- ئابوورییدا، دەکەوێتە بەردەم چەند ڕێگە و شێوازێکی جیاج یای ترەوە کە بە تەریقەت ناودەبرێت و ئاسۆی ڕێبازی خۆڕاهێنانیان بۆ خواپەرستیی و پاککرد نەوەی دەروون و شێوەی گەیشتنیان بە هەقیقەت و ڕا ستی ج یاوازە، بە ئەم جۆرەش لە دەرهاویشتەی یەکێك لە ئەم ڕێبازانەدا "نەقشبەندیی" کۆمەڵی هەقە بەلادانێکی ترو ڕێبازێکی تر کە هەر لە سۆفیزمەوە سەر چاوە دەگرێت، ڕێگە یەکی تری دۆزیەوە، کە ئەمجارەیان ڕێگەکە هەر سەفەر نەبوو بۆ هەقیقەتێك کە لە بوونی خوا و چییەتییە ئایینییەکەیەوە هاتبێت، بەڵکو سەفەرێکی کۆمەڵایەتی و ئابووری گەورەتربوو لە ئەوەی کە بە تەنها لە ئەو کاتا نەدا لە ناو گۆ شەنیگای بیرکرد نەوە ئایینی یە باوەکەدا هەبوو.))[2] بۆیە دەتوانین بڵێین: جیهانبینی بیری هە قە لە گەڵ کۆ مەڵێك

١- ڕا پەڕینی عەلەو یەکانی زا گرۆس یا لێکۆڵینە یەکی مێژوویی لە سەر ئەهلی حەق، سەرچاوەی پێشوو...، ل٣١- ٣٢.

٢- ڕەوشی ئاینی و نە تەوەیی لەکورد ستاندا، ڕە شاد میران، چ٢، چاپخانەی وەزارە تی پەروەردە، لەبڵاوکراوەکانی سەنتەری برایەتی، هەولێر، ٢٠٠٠، ل٦٥.

تایبەتمەندی کۆمەڵایەتی، ئابووریی و سیاسی سەردەم و ناو چەکەدا، لە هەناوی بیری سۆفیزم و تەریقەتی نەقشبەندییەوە، لە دایك بووە.

هەلومەرجی کۆمەڵا یەتی، م ێژوویی و ناو چەیی سەردەم، لە ئارا ستەکردن و دامەزراندنی هەر بیروباوەڕێکدا، ڕۆڵی کاریگەریان هەیە. بۆ نموونە: ئەگەرچی هەر یەك لە جیهانبینی (هەقە، بارزان و نورجوو) بۆ بیری نەق شبەندیی دەگەڕێ نەوە، بەڵام هەر یەك لە ئەمانیش، هەڵقوڵاوی هەلو مەرجێکن کە ژینگەی لە باری سەرهەڵدانیان بووە. هەروەك چۆن ((چ دیاردەی هەقە و چ نەریتی کۆمەڵایەتیی و ئابووریی بەرزان[1]، بۆ شەخسی مەولانا خالید و ئەو جۆرە "نەق شبەندێتی"یەی کە ئەو هێنایە ئاراوە دەگەڕێنەوە، بەڵام پرسیار ئەوەیە بۆ هەر لە ئەم دوو شوێنە نەقشبەندیی وا ڕۆیشت و لە شوێنی تردا وا نەبوو!؟ یان بۆ چی هە ندێکی تر لە ئەوان ڕێگەی شۆڕ شیان گرت و هە ندێك ڕێ گەی ئا شتیخوازانەیان گرت!؟ ئە مە پەیوەندی بە باری کۆمەڵایەتیی و جوگرافی ناوچەکەوە هەیە و بە ئە مەش، لایە نە فیکرییەکەی لێك دەدرێتەوە.))[2] هەروەها بزووتنەوەی (نورجوو) لەگەڵ ئەوە شدا کە چاوگەکەی هەر کورد ستانە و بیرەکە شی هەر بۆ تەری قەتی نەق شبەندیی دەگەڕێ تەوە، بەڵام ل ێرەدا پر سیار ئەوە یە کەئایا بۆ چی ئەم بزووتنەوە یە لە زەمینەی کوردستانی تورکیادا دەرکەوت و لە کوردستانی ئێرا قدا دەرنە کەوت!؟ ئایا ئەو هۆکارانەی کە ئەم بزووتنەوەیە بۆ سەرنجراکێشانی خەڵکی گرتنییە بەر،

١- (مارتین فان برونە سن) دەنوو سێت ((هە ندێ لە شێخان د نەی مەیل و ئارەزووی لەڕێ لادا نی لا یەنگرانیان دەدەن، هەتا شێخ بارزان گوا یە ڕێ گەی ز ێدەڕەویی و لەڕا ستەڕێ لادان و بانگە شەی مەهدێتی، خوایەتی، گۆشتی بەراز خواردن و هەتا پەڕەپەڕەکردنی قورئانیشیان داوە.)) بڕوانە (ئا غا و شێخ و دەوڵەت، مارتین فان برونەسن، وەرگێڕانی: د. کوردۆ عەلی، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی، ٢٠٠٣، ل١٧٨.)

٢- دەستنووسێکی (د. عیزەدین مستەفا ڕەسوڵ) ١٩٩٥ کە پێشکەش بە لێکۆڵەری کردووە.

وەك ((شەیدایانی عیر فان، بەهۆی جۆری تێڕوانینی عیرفانا نەوە و لە ڕوانگەی ڕیسالەی نوورەوە. ڕۆشنبیرانی ئایین پەروەر، بەهۆی دید و بۆچوونی چاکی بزووتنەوەکەوە بەرامبەر زانستی نوێ و سەردەم. نیشتیمان پەروەرانی کورد، بەهۆی هەڵوێستی کورد پەروەرا نەی کۆنە نەی سەعید نوور سی خۆیەوە. کۆنەخوازان، بەهۆی بیری دژە کۆمۆنیستانەی بزووتنەوەکەوە.))[1] هەر هەمان ئەو هۆکارانە بوون کە لای هەقە هەبوون؟ بێگومان نەخێر.

جیاوازی نەکردن لە نێوان قۆناغ و هۆکارەکانی سەرهەڵدانی کۆمەڵی هەقەدا، لێکۆڵەر زۆر بەئاگا نەبێت، دەکەوێتە هەڵەوە، وەك چۆن (مارتین فان برونە سن) تێی کەوتووە، کاتێك دەنووسێت ((شێخی نەقشبەندیی کە شێخ ئەحمەدی سەرگەڵووە[2]، ڕێبازێکی جوداکردۆتەوە، لە تەریقەتەکە لایداوە و لە هەندێ گوندی کورد ستانی ئێرا قدا جۆرە سیستمێکی کۆمۆنیستی سەرەتاییانەی دامەزراندووە.))[3] کە دیارە لە ئێرەدا جگە لە ئەوەی جیاوازی لە نێوان دوو قۆناغدا نەکردووە کە نزیکەی یەك سەدە لە یەکترەوە دوورن، ئەویش ماوەی نێوان شێخ ئەحمەدی سەردار و شێخ عەبدولکەریمە، هەروەها جیاوازیشی لە نێوان جۆری لادانی هەر یەك لە شێخ ئەحمەدی سەردار و شێخ عەبدولکەریمدا نەکردووە.

١- ئاغا و شێخ و دەوڵەت، سەرچاوەی پێشوو...، ل٢٢٢.

٢- ڕاستە (شێخ ئەحمەدی سەرگەڵو) شێخی تەریقەتی نەقشبەندییە، بەڵام ئەم شێخە سیستمێکی کۆمۆنیستی سەرەتاییانەی دانەمەزرا ندووە، بەڵکو ڕاستییەکەی ئەوە یە کە شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵە، دامەزرێنەری ئەو ڕێبازەیە کە بە سیستمێکی کۆمۆنیستی سەرەتاییانە چەند کە سێك ناوی دەبەن.

٣- ئاغا و شێخ و دەوڵەت، سەرچاوەی پێشوو...، ل١٧٨.

بەشێوەیەکی گشتی دەتوانین بیری کۆمەڵی هەقە بۆ دوو قۆناغ دابەش بکەین کە ئەوانیش قۆناغی سەرکردایەتی ئەم بیرەیە لە سەردەمی شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵەدا و دووەمیش قۆناغی دوای کۆچی دوایی شێخە کە دەکرێت بە قۆناغی ڕیفۆرمی بیری کۆمەڵی هەقەکانی ناوبەرین، چونکە پاش کۆچی دوایی شێخ، هەر یەك لە مامەڕەزا و حەمە سووری کڵاو قوت، ئاراستەی بیری هەقەیان ئاوێتەی هەلومەرجی نوێی کۆمەڵایەتیی و ئابووریی و سیاسی نوێ کرد و دوو ڕێچکەی جیاوازیان لە ڕێباز و بیری هەقەدا پەیدا کرد، کە هەر یەکەیان خاوەنی چەند تایبەتمەندییەکن و بۆ لە چوارچێوەگرتنی ئەم تایبەتمەندییانە و دابەشکردنیان بەسەر هەر یەك لە ئەم کەسایەتییانەدا، پوختەی بەرنامەکانیان لە دوو قۆناغدا دەخەینەڕوو:

خانەقای کەلکەسماق

خانەقای کەلکەسماق

قۆناغی یەکەم (١٩٢٠-١٩٤٢)

ئەم قۆناغە، سەردەمی ڕابەرایەتی شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵە دەگرێتەوە و دەتوانین پوختەی بەرنامەکەی، لەچەند بنەمایەکدا کورت بکەینەوە کە ئەمانەن:

١- هەقپەروەریی:

یەکەمین بنەمای کۆکەرەوەی ئەندامانی کۆمەڵی هەقەیە. لەسەر هەر یەك لە ئە ندامانی کۆ مەڵی هە قە، پێویست بووە کە لا یەنی هەق بگرن و لە نا هەقی دوورکەونەوە، با ئەم لایەنگریی و دوورکەوتنەوەیەش لە بەرژەوەندیشیاندا نەبێت، چونکە ڕێبازی هەقە خوا بە یەکەمین هەق دادەنێت و دەبێت هەموو هەقیقەتەکانی تری وەك (دادوەری، ڕاستگۆیی، هاوبەشی، یەکسانی، برایەتی...) ملکە چی ئەم هەقیقەتە گەورەیە بن و لە سایەیدا ناهەقی نەکرێت.

ڕێ بازی هە قە، هەقیـ قەت بەتەنیـ شت هەر یەك لە (شەریعەت، تەریـ قەت، مەعریفەت)ـەوە، بە پایەیەکی گرنـ گی خوانا سی دەزانـ ێت و پێویـ ستە ئە ندامانی کۆمەڵی هەقە، باوەڕیان بە هەر یەك ئەم هەقیقەتا نە هەبێت و لە سەری بڕۆن. ناولێنانی کۆمەڵەکەش وەك لە پێشتردا باس کرا، هەر بۆ ئەم بنەمایە دەگەڕێتەوە کە لە سەردەمی شێخ عەبدولکەریمدا زۆرتر لە لایەنی ئایینییدا ڕەنگی دابوویەوە و لە سەردەمی ما مەڕەزادا چووە ناو باری کۆمەڵایەتیـ یەوە و بە ناوی "ڕەوشت"ـەوە سنووری بۆ دیاری کرا.

٢- برایەتی (خوشك و برایەتی):

مەبەست لە تەبایی و پێکەوەییە. هەموو ئەندامانی کۆمەڵی هە قە، خۆ یان بە خوشك و برای یەکتری داناوە و پێیان وا بووە مافی یەکسان لە نێوانیا ندا هە یە. خۆشەویستییەکی خوشك و برایا نە، هەموویانی بەیە کەوە بە ستووەتەوە و وەك

پەیمانێکی گیانکرد، کۆمەڵی هەقەیان بە یەك خێزان دا ناوە. لە ئەم پەیما نەوە، ئەگەر هەر تێکەڵاوبوون و جۆرە ڕەوشتێکیان نواندبێت، ئەوا بۆیان بووەتە قسە و سەرزەنشت کراون و تانەیان لێدراوە.

٣- هەوڵدان بۆ نەمانی جیاوازی چینایەتیی و ڕەگەزیی:

لە نێوان شێخ و جووتیار، دەوڵەمەند و هەژاردا، جیاوازییەکی ئەوتۆ دیار نەبووە. ناکۆکی لە سەر ئاستی ئابووری، نەژادیی و ڕەگەزی لە کۆمەڵی هەقەدا، لە چاو کۆمەڵی کوردەواری ئەو سەردەمانەدا، زۆر باشتر بووە و زۆربەیان لە یەك ئاستدا بوون و چینی سەروتریان تێدا نەبووە. لە سەر ئەم بنەمایە، دەگێڕنەوە کە کاتی خۆی، چەند دەسەڵاتدارێك کە خاوەنی سەروەت و سامانێکی زۆربوون، یان چەند کەسێك بۆ هەر مەبەستێك بووبێت، کاتێك ویستویانە ببن بە هەقە، وازیان لە موڵکداریی و ئەو بەهایانە هێناوە کە لەگەڵ ڕێبازی هەقەدا نایەنەوە، لە ئێرەدا تەنها دوو نموونە بۆ سەلماندنی ئەم بنەمایە دەهێنینەوە:

نموونەی یەکەم: ((سێ ئاغا بوون بە هەقە، یەکێکیان "مەحموود ئاغای میراودەلی" بوو، کە یەکێك بوو لە دەوڵەمەند گەورەکانی ناوچەی پشدەر... ئەو دووانەکەی تریشیان "جەمیلی عەلۆی دزەیی و شێخ حەسەنی شێخ عومەری خانەقا" بوون، کە خاوەن موڵك و نیمچە دەرەبەگ بوون. ئەمانە لە ئەیلوولی ١٩٤١دا بوون بە هەقە و بۆیەش بوون بە هەقە؟ چونکە حەزیان لە دووکچی جوانی هەقە کردبوو، بەڵام کچەکان وتبوویان تانەبن بە هەقە شووتان پێ ناکەین.))[١]

نموونەی دووەم: (("کوێخا سمایلی مەلا سەڤ" کە یەکێك بووە لە پیاوە گەورەکانی تایەفەی کوێخا لە عەشیرەتی شیلانە لە بنگرد، کاتێك ڕێبازی هەقەی

١- ئاوڕدانەوەیەك لە بزووتنەوەی هەقە، سەرچاوەی پێشوو...، پاشبەندی یەکەم، ل١١٠ و ١١١.

وەرگرت، ئیتر گوێی نەداوەتە هەڕەشە و فشاری عەشیرەتەکەیی و گوندی بنگردی بەجێ هێشتووە و وازی لە دابونەریتی عەشیرەتەکەی هێناوە. لە بەر ئەوەی کە ڕووی لە گوندی مەلاسەفیی کرد– کە ئەم گوندە وەك مەڵبە ندێکی بزووتنەوە کە وەهابووە– ئیتر هەر بەناوی ئەم گوندەشەوە ناوبانگی دەرکرد.))[1]

٤- دابینکردنی بیمەی کۆمەڵایەتی و پێدانی ئابوونە یان مانگانە:[2]

لە سنووری کۆمەڵی هەقەنشیندا، ئابوونەی مانگانە هەبووە کە لە ڕێگەی براسەیارەکان، یان موخلیسەکانەوە ئەم ئابوونەیە لە هەر خێزانێك کۆکراوەتەوە و کاروباری تەکیە، خاناقا و کۆمەڵی هەقەی پێ دابین کراوە. ئەوەی ڕاستیی بێت، یاسایەك بۆ کۆکردنەوەی ئەم ئابوونەیە نەبووە، واتە: هەر کەسێك بەپێی توانا و ویستی خۆی، پارە یان بەشێك لە بەرهەمەکەی پێشکەش کردووە. ئەگەر کەسێك کارەساتێکی بەسەربهاتایە، لە ئەم پارە و بەرهەمە مۆڵکراوە، بیمە کراوە و نەهێڵراوە کارەساتەکەی پێوە دیاری بدات. ئەم بیمەکردنە، تەنها بۆ هەقەکان نەبووە، بەڵکو بۆ هەر کەسێك بووە کە پەنای بۆ هەقەکان بردبێت. کاکە حەمەی شێخ بەکر دەڵێت ((هەر پیاوێك یان ئافرەتێك لە هەر تایفە و عەشیرەتێك

١– نامەیەکی (ڕەشید محەممەد عەلی) بۆ لێکۆڵەر لە ٢٠٠٩/١١/٢٥دا.

٢– ئەم خاڵە لەلایەن مامۆستا جەعفەرەوە بە هەڵە لێکدراوەتەوە کاتێك دەنووسێت ((هەر هەموو ئەندامانی گوند، کاسەی هاوبەشیان Gemeinschaft Kasse هەبووە... دانیشتوانی دێیە کە هەر کەسە گیرفان و باخەڵی تایبەتی خۆی نەبووە، بەڵکو هەموو گوندەکە یەك "باخەڵ"ی هەبووە... هەرچی داهاتە هەیە لە ناو باخەڵدا کۆبووەتەوە و هەرچی مەسرەفیش هەیە هەر لەو باخەڵەدا دەرچووە، واتە: ئەو خەڵکە دەستیان لە مەسرەفی تایبەتی خۆیان هەڵگرتووە و هەموو دانیشتوانی گوند، پێداویستییەکانیان داپۆشراوە و لە سەر یەك سفرە خواردنی هاوبەشیان بۆ کراوە.)) بڕوانە (ئیدارەی کوردی ئاستەنگ و ئاسۆی گەشەکردن، سەرچاوەی پێشوو...، ل٧١.)

بوایە، ئەگەر بێکەس و دەستکورت بوایە، ئەوا دەچووە ماڵی شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵە و ئەوان لە ئەوێ بەبێ م نەت بەخێویان دە کرد.))[1] تەنا نەت ئەم خۆشەویستیی و گیانی هاوکارییە، کە لە خانەقاوە دەردەچوو، پاڵی بە هە ندێك کەسەوە نابوو تا وە سیەت بکەن لە دوای خۆ یان بە شێك لە ماڵە کەیان بدرێتە خانەقا، بۆ نموونە (("مام عەبدوڵڵا" کە سۆفییەکی خەڵکی بنگرد بوو و یەکێك بووە لە دەوڵەمەندەکانی ناو بنگرد، وەسێتی کردبوو کە ذیوەی سامان و مەڕ و ماڵاتە کەی لە دوای خۆی، بۆ خا نەقا و ڕێ بازی هە قە بێت، بەڵام خزم و کەسوکارەکەی بە ئەمە ڕازی نابن و ئەوەیان بۆ ڕوون کردووە تەوە کە ئەمانیش لەگەڵ ئەو سامانەدا ڕەنجیان کێشاوە و هەقیان تێیدا هە یە، ئەو کا تە بە ئەوە ڕازی بووە کە یەك لەسەر سێی بۆ خانەقا بێت و دوو لەسەر سێی بۆ مندا ڵەکانی بێت، تەنانەت سێ سەگی هەبووە و یەکێ لە سەگەکانی لە گەڵ مەڕەکا ندا بۆ خانەقا ناردووە.))[2]

٥- سەربەستی ئافرەت:

جگە لە ئەو کرانەوە و جۆرە سەربە ستییەی کە لە ئەم ڕێبازەوە چووبووە گیانی تاك بە تاکی کۆمەڵی هەقەکانەوە، ئافرەتیش ڕێزێکی تایبەتی بۆ دا نراوە و لە کۆڕوکۆبوونەوەدا بەشداری کردووە. ئافرەتی هەقە بە ئەوپەڕی سەربەستییەوە هاوسەری خۆی هەڵبژاروە و لە بە شوودانیاندا، شیربایی وەرنەگیراوە. لە چاو کۆ مەڵگای کوردی ئەو سەردەمانەدا، زۆر کەمتر فرەژنیان کردووە. ئافرەتی هەقە، ڕەدوو نەکەوتووە و پیاوی هەقەش ئافرەتیان ڕەدووی خۆیان نەخستووە.

١- یاداشت نامەی ژیانم، سەرچاوەی پێشوو...، ل١٧٩.

٢- نامەیەکی (ڕەشید محەممەد عەلی) بۆ لێکۆڵەر لە ٢٠٠٩/١١/٢٥دا.

باوەڕیان بە سەربەستی ئافرەت وای کردووە کە خا نەقای شەدەڵە ببێ تە لا نەی پاراستن و بەرگریکردن لە چەند ئافرەتێك لە ئەم لایە نەوە باس لە ژن و پیاو ێك دەکرێت کە هەر یەکەیان لە هاوسەری خۆ یان جیابوونە تەوە و بڕیار یان داوە لە خانەقای شەدەڵەدا پێکەوە ژیانێکی نوێ درووست بکەن.

٦- کۆڕی پرس و ڕاوێژ کردن:

لە کاتی پێویستدا خوشك و برای هە قە، هەموو بەیە کەوە و بەبێ ج یاوازی، کۆبوونە تەوە و ڕاو ێژ و ڕاپر سییان لە سەر با بەتێك کردووە، کە سەرەنجام هەمووان گەیشتوونەتە ئەنجامێك و کاریان پێی کردووە. هەموو ئەندامانی کۆمەڵی هەقە، کە تەمەنێکی پێگەیشتوویان هەبووبێت، لە ئەم پرس و ڕاپر سییەدا، ماف دەربڕینی بیروبۆچوونیان هەبووە[١].

٧- هزری ناتوندوتیژی:

ئەم بنەمایە، لە کۆمەڵی هەقەکاندا بووەتە کەلتوور. لە مێژووی ئەم کۆمەڵەدا، کوشتن و شەڕکردن زۆر کەم تۆمارکراوە. چەند حا ڵەتێکی دا کۆکیکردن لە ماف گ شتیی و یارمەت یدانی شۆڕ شی کوردی لێ دەرب چێت، چەکیان هەڵ نەگرتووە. تەنا نەت لە هەڵوێ ست وەرگرتنە کەی ساڵی گوێنییەکە شدا (١٩٣٤ز) کە بە مەبەستی شوێنکەوتن و ڕز گارکردنی شێخ عەبدوڵ کەریم بەرێ کەوتن، کە سیان توندوتیژییەکیان نەنواندووە! بەڵام لە سەر ئا ستی خودی شێخ و بۆ هە ندێك بابەت کە لە لای شێخ هێلی سوور بووە، شێخ پەر چەکردای تو ندی هەبووە، بۆ

١- ئەگەرچی لە ئێستاشدا بەشێوەیەك لەشێوەکان لە ئەم کۆبوونەوەیە لە کاتی جەژ نە ئایینییەکا ندا لە خا نەقای کەڵ کەسماق دەکر ێت، بەڵام لەڕووی جۆر و مەبە ستی کۆبوونەوە کەوە، لە گەڵ کۆبوونەوەکانی سەردەمی شێخ عەبدولکەریمدا، جیاوازی زۆری هەیە.

نموونه کاتێك شێخ له کاری هەندێ سۆفیی و شێتەکان بێزار بووە، به دەستی خۆی ((له سۆفییەکانی داوه و بەتوندی له گەڵیاندا جووڵاوه تەوه تا ئەو ڕێگا یه نەگرن، بەجۆرێك بووه داوای مەخفەرێکی پۆلیسی له ئەوێ کردووه.))[1]

٨- نهێنی ڕاگرتن:

کۆمەڵی هەقه، کۆمەڵێکی داخراوبووه و نەیانهێشتووه کەسانی تر زاذیاری له سەریان کۆبکەنەوه. له باسەکانی دواتردا، زۆرتر له سەر ئەم بنەمایه دەدوێین.

١- ڕۆژنامەی العراق، وتارێکی جەمال بابان، ژماره ٢٣٣٤، ١٩٨٣/١٠/٥. بەڵام ئەم هەڵوێسته ئەوه نده گەوره و زۆر نەبووه که له کۆنترۆڵی شێخ دەربچێت و شێخ داوای هێزی پۆلیس بکات؟ تەنانەت بوونی پۆلیس له ناو چەکەدا گرفتی بۆ کۆ مەڵی هه قه ناوه تەوه، وەك چۆن (ڕە ئوف محه ممەد زو هدی) دەنووسێت ((د ێی سەرگەڵو دێ یەکی هێمن و له سەرخۆبوو، هیچ ناکۆکی یەکی وەها یان نەبوو که پێویستیان به پۆلیس و پۆلیسخانه بێت... له ئەم لایەنەوه لەوێ پۆلیس هیچ دەورێکیان نەبوو که له خزمەتی ئەوان و له خزمەتی گەلدا بن، بەڵام وادیاربوو که دەورێ کی تر یان پێ سپێردرابێت! لەکاتی وروژانەکەیاندا excitation هەندێکیان وەك ئەوان جلی گونییەیان لەبەردەکرد و دەچوونه ناویا نەوه... خۆیان واپیشان دەدا که گوا یه "هیمەت و بەره کەتی شێخ" ئەمانی شی ڕاکێشاوه و که مەکێش یان کەمەندکێشی کردون... ئینجا بۆ ئەوەی جێی باوەڕ و متما نەی ئەوان بن، له ئەو بەزم و ڕەزمەدا سرەوتیان نەبوو، له هەقەکان بەجۆشتربوون... بەزاراوەی سیاسی له ئەوان چەپڕەوتر بوون... هتد هەندێکی تریان بەرگه ڕەسمییەکانیان دادەکەند و جلیان ده گۆڕی... سەربان و بنبان یان له ئافرەت دەگرت، چاوبڕکێیان لەگەڵدا دەکردن... لەپەنای ئەم ئەرکەوه که دیاربوو فەرمی بوو، چونکه دەبوا یه سنوور و لێپرسینەوەیەکی هەبوایه... بەتایبەتی سەبارەت به کابرایەکی فەرمانبەری میری که نابێت کارێکی وابکات... خۆ ئه گەر ئەو ئافره ته به سەزمانانەش له ئەمان قۆزتر و لاو چاکتریان ده ست نەکەوتبێت و تەنها به تیری ئەشقی ئەمان گرفتار بوبن... ده ئەوەندەی تریان پێوەده نا و به ئا شکرا دەیانگێڕایەوه و باسیان دەکرد... له سەرەتاوه بەمەبەستی ناوزڕاندنیان، لەدوایدا ئارا ستەکردنیان بۆ سەر ئەو ڕێبازەی که خۆیان مەبەستیانه.)) بڕوانه (بۆ له هەقه کەوتنه ته قه، سەر چاوەی پێشوو...، ل٥٤- ٥٥)

قۆناغی دووەم (١٩٤٢-١٩٨٦)

ئەم قۆنا غە بۆ دوو ڕێ چکە دا بەش دەکر ێت کە ئەوانیش ڕێ چکەکانی (مامەڕەزایی و ڕێچکەی حەمەسووریی)ن:

بەرنامەی مامەڕەزا:

ئەگەرچی ((مامەڕەزاش هەر لە سەر ڕێ بازی شێخ عەبدول کەریم ڕۆیشتووە، بەڵام لە ئەو زۆرتر ڕووی لە خزمەتی کۆمەڵایەتیی کردووە و کۆمەڵی هەقەی بەرەو بیرو باوەڕی پێ شکەوتوخوازیی و نیشتیمانپەروەریی بردووە.))[1] وە نەبێت ئەم گۆڕانکاریی و ڕێ چکەیە لە بیری هە قەدا، هەروا لە خۆوە لە بیری ما مەڕەزادا سەرچاوەی گرتبێت، بەڵکو بەرئەنجامی چەند فاکتەرێك بووە کە وەك پێویستی هاتووەتە پێشەوە، بۆ نموونە ((هۆ یەکی گەورەی بیرکرد نەوەی ما مەڕەزا بۆ ڕێکخستنەوەی بزووتنەوەی هەقە، ئەوە بووە کە بزووتنەوەکە تا ئەو کا تە وەك بزووتنەوەیەکی ئاینیی و سۆفیانە ناوبانگی دەرکردبوو، بەڵام لە سنووری شەرع دەر چوونی زۆر لە سۆفیی و موریدەکان، بەتایبەتی لە حاڵی جەزبەدا و ئەو گفتوگۆ و دەمەتەقێ فەلسەفیانەی لە ناو ڕیزەکانیدا بووبوو بە باو، مە سەلەکەی خەست کردبووەوە و کار گەیشتبووە ڕادەیەك کە هەقە وەك کۆ مەڵێکی لە ئایین دەرچوو ناوبانگ دەرکەن و لە ئەم بەینەدا شتە سەرەکییەکەی هەر بزووتنەوەیەك کە لە بنەڕەتدا بۆ ئەوە پەیدا دەبێت با پێیشی نەزانرێ، کە ڕێکخستنەوەی ژیانی کۆمەڵایەتییە، بەشێوەیەکی خراپتر لە جاران کەوتبووە دواوە... بۆ یە پێویست بوو کە مامەڕەزا بیرێ کی ورد لە ڕێکخ ستنەوەی بزووتنەوە کە بکا تەوە و کار ێك ب کات کە ب نەڕەتێکی ئا یدیایی و کۆمەڵا یەتیی و ڕەف تاریی داب نێ.))[2] لە ئەم

١- ئاوڕدانەوەیەك لە بزووتنەوەی هەقە، سەرچاوەی پێشوو...، ل٥٥.

٢- هەمان سەرچاوە، ل٦١- ٦٢.

پێناوەشدا، جگە لە ئەوەی چەند بنەمایەکی نەنووسراوی بۆ کۆ مەڵی هە قە دا نا، ئەو دابو نەریت و خالآنە شی کە حەمە سووری کلآو قوت وەك یەکێك لە دامەرزێ نەرانی بیرۆکە کەی بوو، وەك "ڕەو شت"[1]و "برا سەیارەکان"[2] ما مەڕەزا کردنییە کارنامەی ڕێچکەکەیی و هەوڵی دەدا کە ئەم لای خۆیەوە پیادەیان بکات.

بەشێوەکی گشتی، دەتوانین بەرنامەی مامەڕەزا بە هەموو ئەو خالآنەی کە بۆ بەرنا مەی شێخ عەبدوڵ کەریم با سمان لـ ێوەکردن[3]، لە ئەم چەند خا ڵەدا چڕبکەینەوە:

١- شێخ حوسەینی خانەقا دەڵێت ((ڕەوشت: بریتیی بوو لە قاعیدە و نیزامێك بۆ بەربە ستی خرا پە و دەست درێژی. حەمەسوور لە ریزی پێشەوەی ئەوانە بوو کە بیریان لە ئەمە کردەوە. لە گەڵ یار مەتی دەرێکی کە ناوی "حەسەن جۆبلآخی" بوو، هات نە لای من و سکالآی ئەم مە سەلەیەی کرد و و تی: نیازی شتێکم هەیە و منیش بە باشم زانی و گفتی یارمەتیم پێدا. ئەمەبوو سەرچاوەی دانانی ڕەوشت و پاشان مامەڕەزا بە یارمەتی شێخ محەممەد ئەمینی مەڵحە، کە وەك دەستەڕاستی بوو، مە سەلەکەیان قۆستەوە و بلآویان کردەوە و بە ناوی ئەوا نەوە دەر چوو.)) بڕوا نە (ئاوڕدانەوە یەك لە بزووت نەوەی هەقە، سەرچاوەی پێشوو...، پەراوێزی ژمارە ٣، ل٦٢.)

٢- مامۆستا هەمزە عەبدوڵلآ سەبارەت بە براسەیارەکان دەڵێت ((یەکەم جار حەمەسوور ئەم ڕێ بازەی دا نا بۆ هە ندێ لەهە قەکان کە کار نە کەن تا بەدێهاتەکا ندا بۆ ئامۆژ گاریی و خەڵك ڕاکێ شان و پڕوپاگە ندەکردن بـ گەڕێن.)) بڕوا نە (ئاوڕدانەوە یەك لە بزووت نەوەی هە قە، سەر چاوەی پێ شوو...، پەراوێزی ژمارە ١، ل٨٢.)

٣- مـ ستەفا عە سکەری لە کتێبەکە یدا (ئاوڕدانەوە یەك لە بزووت نەوەی هە قە) تەنها بەرنا مەی مامەڕەزای نووسیوە و لەهەندێك خاڵدا لەگەڵ بەرنامەی شێخ عەبدولکەر یمدا تێ کەڵی کردوون، بەڵام ڕاستییەکەی ئەوەیە لە چەند خاڵێکدا، جیاوازی بابەتیی و کاتیی لە نێوانیا ندا هە یە، بۆ یە بەباشمان زانی بە ئەم شێوەیە جیایان بکەینەوە.

١- ڕەوشت:

چەند یاسایەکی هەمەلایەنەی کۆمەڵایەتی، تەندرووستیی و ئابووری نەنووسراو بووە، کە لە سەر هەموو ئەندامانی کۆمەڵی هە قە پێویست بووە بەبێ جیاوازی لێی لانەدەن و پێڕەوی لێ بکەن. خۆ ئەگەر هەقەیەك ((پێڕەوی لێ نەکردایە، یان بە پێ چەوانەوە بجوڵایە تەوە، پێ یان دەوت "بێڕەو شت" و بەگوێرەی جۆری بێڕەوشتییەکەی، دەبوو هەندێ پارەبدات، یان بۆ ماوە یەك "تەجمید" بکرێت، یان ئەرکێکی بەسەردا بدرێت.))[١]

ڕەوشت چەند لایەنێکی جیاوازی ژیانی گرتووە تەوە، وەك ((دەست و زمان پاکی، دوورکەوتنەوە لە دزیی و درۆزنیی و بوختان و دووزمانی. ڕاگرتنی پاکوخاوێنی، پاراستنی لەش ساغی، پێڕەوی فەرمانی ناوکۆمەڵ کردن و دەرنەچوون لە ڕیزی برایەتی. دوورکەوتنەوە لە تەماعکاریی و چەوساندنەوەی خەڵکی، دوورکەوتنەوە لە کەسانی گومانلێکراو، چ لە ڕووی ئایینییەوە و چ لە ڕووی دنیاییەوە. لە کاتی بینینی یەکتر و چاکوچۆنی لەگەڵ یەکتریدا، دەبێت دەست بخەنە ناودەستی یەکتر[٢] و بڵێن "یاکەریم و یاڕەزا" کە مەبەستیان لە دوو ناوی خوا[٣] بووە.))[٤]

١- ئاوڕدانەوەیەك لە بزووتنەوەی هەقە، سەرچاوەی پێشوو...، ل٧٥.

٢- لە ئەم تەوقەکردنەدا دەستگوشین نەبووە، تەنها سەری پەنجەیان گەیشتووەتە یەك و لە ئەوە بەولاوە دەستیان نەدەچووتە ناو دەستی یەکەوە. (مستەفا عەسکەری)

٣- (محەممەد مەلا کەریم) دەنووسێت ((من وای بۆدەچم مەبەست لە (کەریم) و (ڕەزا) شێخ عەبدولکەریم و مامەڕەزا بووبێت، بەتایبەتی کەوا دیارە ئەم دروشمە لە سەردەمی مامەڕەزادا هاتووە نەك لەسەردەمی شێخ عەبدولکەریمدا کە هێشتا نەدەزانرا پاش ئەو کێ ئاڵای شێخییەتی هەڵدەگرێ. هەرچۆن بێت، ئەو کەسەی ئەم دروشمەی خستووەتە سەرزاری خەڵك، ئەوەندە زیرەك بووە بتوانێ بڵێت: مەبەستم لە (کەریم) ناوی خوا و لە (ڕەزا)یش ئیمام عەلی ڕەزای کوڕی ئیمام مووسای کازمە.)) بڕوانە (ئاوڕدانەوەیەك لە بزووتنەوەی هەقە، سەرچاوەی پێشوو...، ل٧٨.)

٤- ئاوڕدانەوەیەك لە بزووتنەوەی هەقە، سەرچاوەی پێشوو...، ل٧٦، ٧٧، ٧٨.

٢- سەربەستی ئافرەت:

ئافرەتی کۆمەڵی هەقە لە ئەم قۆنا غەدا، سەربە ستییەکی زۆرتر یان هەبووە. ئەو کەلتوورەی کە لە ئەم بارەیەوە لە سەردەمی شێخدا سەبارەت بە ئافرەت و سەربەستی ئافرەت درو ست بوو بوو، لە سەردەمی ما مەڕەزادا، زۆر تر گە شەی کردووە و پەرەی سەندووە.

٣- هزری ناتوندوتیژی:

مامەڕەزا لە ژیانی تایبەتی خۆیدا، جگە لە ئەوەی بە کە سێکی هێمن و لە سەرخۆ بەناوبانگ بووە و توندوتیژی بەرامبەر بە کەس نەکردووە، ((ڕێگری لە ئەوەش کردووە کە هیچ کەسێك لە هاوباوەڕ و موخلیسەکانی بەکاری بهێنن، هەر ئەم بیروباوەڕەشی بوو کە پاڵی پێوەنا ببێتە ئەندامی ئەنجوومەنی ئا شتیخوازانی ئێراق، چونکە ئەم سیفەتەی لە شێخی گەورەوە بۆ مابووەوە.))[١] لەگەڵ ئەوەشدا کە مامەڕەزا دەسەڵاتێکی زۆری هەبووە، هیچ کاتێك ئەم دەسەڵاتەی بۆ زۆرداری و توندوتیژی بەکار نەهێناوە و هەمیشە پشتگیری لە بیری ئا شتیخوازانە کردووە لە هەر شوێنێکدا بێت، بۆ ئەم مەبەستەش پشتگیری لە بیری ئاشیخوازانی جیهان کردووە و ((بووە تە ئە ندامی ئەنجوو مەنی ئا شتیخوازانی ئ یراق.))[٢] کە لە ئەو کاتانەدا بۆ بەرەنگاربوو نەوەی هزری توندوت یژی دا مەزرابوو. ئەم بیرو باوەڕەی ما مەڕەزا، بوو بووە بیرو باوەڕی هەموو ئە ندامانی ڕێ چکەکەی و ((دەیانەوی ست بیروڕاکانیان لە ڕێگەی دیالۆگی ئاشتییانەوە، لە دژی توندوتیژی بڵاوبێتەوە.))[٣]

١- نامەیەکی (ڕەشید محەممەد عەلی) بۆ لێکۆڵەر لە ٢٠٠٩/١١/٢٥دا.

٢- ڕێڕەوی تێکۆشان، سەرچاوەی پێشوو...، ل٢١١ و ٢١٢.

٣- هەمان سەرچاوە، ل٢١١.

سەبارەت بە ئا شتی دۆ ستیی و ئارامی ژیز گەی کۆمەلا یەتی ئەو ناو چانە، (جەمال بابان) دەنووسێت ((ئەو ماوەیەی کە من لە ناو هەقەنشینەکاندا بووم[1] رۆژێك تاوانێك رووی نەدا، نەهاتنە پۆلیسخانە شکاتێك بکەن، یان یەکێك شکاتیان لیّ بکات. دەست درێژییان نەدەکردە سەر مولّك و مالّی کەس و کۆمەلّێکی بەرێز و سەلار و خاوەنی کردەوەی جوان بوون.))[2] هەروەها (شاکیر فەتاح) دەنووسێت (("شێخ رەزا" لە ترسی خوێن رشتن، هەلّگرتنی چەکی لیّ قەدە غە کرد بوون. نزیکی دوو سالّ لە رازیە بووم، نەم بیست جارێك شەڕ و شۆڕێك، کوشتن و برینێك، دزییەك، ژن هەلّگرتنێك لە ناو هەقەکاندا رووبدات!))[3]

٤- نهێنی راگرتن:

کۆ مەلّی هە قە، هەر لە سەردەمی شێخ عەبدولکەریمەوە، وەك کۆ مەلّێکی داخراو مامەلّەیان لەگەلّ چواردەوریاندا کردووە و زۆر بە کەمی تێکەلاویان لە گەلّ کەسانی دەرەوەی خۆیاندا کردووە. هەر کەسێك چووبێتە ناویانەوە، رێزی زۆریان لیّ ناوە، بەلام نەیانهێشتووە بەشداری کۆبوونەوەکانیان بکەن و رێگەیان نەداوە کەس ئەو سنوورە ببەزێنێت کە ئەمان دەیا نەوێت. لە سەردەمی مامەرەزا شدا بەهەمان شێوە نهێنی راگرتن و خۆگرتنەوە لە هە ندیّ باس، نەك هەر بەردەوام بووە، بەلّکو وەك "رەوشت" مامەلّەی لەگەلّدا کراوە، کە رەنگە هۆ یەکی ئە مە ئەوەبێت کە لە سەردەمی ما مەرەزادا، پێگەی کۆمەلا یەتیی و ئابووری کۆ مەلّی هەقە، بەرەوپێشەوە رۆیشتووە و لە ترسی تێکچوونی ئەو بەرەوپێشەوە چوونە، گومانیان لە کە سانی دەرەوەی خۆ یان کردبێت، کە ئەم ژیان و رێکخستنەیان

١- مەبەستی لە ١٢/٣/ ١٩٥٥ ٢١/٦/١٩٥٦ یە.

٢- یاداشت نامەی ژیانم، سەرچاوەی پێشوو...، ل١٧٨.

٣- ئاوێنەی ژینم، سەرچاوەی پێشوو...، ل١٨٧.

بشێوێنن و لێیان تێك بدەن. لە ئەم بارەیەوە (شاکیر فەتاح) دەنوو سێت ((سێ جار چوومە ناو هەقەکان، تێکەڵاویان بووم، لەگەڵ شێخەکانیشیاندا گفتوگۆم کرد، بۆم دەرکەوت کە: شێخەکان بێجگە لە هە قەکان، ناهێڵن کە سی تر بچنە ناو کۆبوونەوەکانیانەوە، هەروەها ئەو شتانەیش کە بە هەقەکانی دە ڵێن، بۆ کە سی بێگانەی ناگێڕنەوە، با ئەو کەسە کورد و موسوڵمانیش بێ.))[1] هەروەها (جەمال با بان)یش کاتێك دە یەوێت ڕازی بەرنا مە و زاذ یاری لە سەر هە قەکان دە ست بکەوێت، هەمان ڕاستی بۆ دەردەکەوێت و دەنووسێت ((ئەو ماوەیەی کە لە میرزا ڕۆستەم بووم، زۆر هەوڵم دا لەگەڵ هەقەکاندا کە شتێکیان لێ تێبگەم و لای خۆم بینووسم، هەرچەندم کرد هیچیان لێ تێنەگەیشتم، لام وایە ئەوانیش نەیان دەزانی یان نەیان دەتوانی ئەوەی لایانە ڕوونی بکەنەوە؟ چونکە خوێندەواری یەکی وا یان نەبوو... هەروەها ئەگەرچی زۆریش لە پ یاوێکی ز یرەك و بەتوانای وەك " شێخ حسێنی سەید ئەحمەدی خانەقا"وە نزیك بووم، کە ماوە یەك تێ کەڵیان بوو بوو و شتی دەزانی، نەمتوانی لە ئەم ڕووەوە کەڵکی لێوەرگرم.))[2] تەنا نەت لە ساڵی ١٩٥٧دا کاتێك (هێنی هارۆ ڵد هاذ سن) سەردانی سەرگەڵو دە کات دەڵێت ((بەگوێمیان چپاند کە سەرگەڵو لە دە می خۆی ناو چەی هە قەکان بووە... خەڵکەکە بە ترس و ڕێزەوە باسیان دەکرد.))[3] کە لێرەدا ئەوە دەردە کەوێت تا چەند خەڵکی بە پێویستیان زانیوە ئەم بابەتە بەنهێنی ڕابگیر ێت و نەدرکێنرێت، تەنانەت وەك ناوچەیەکی هەقەنشینیش بە چپە بەگوێدا دراوە!

١– هەمان سەرچاوە، ل١٨٨.

٢– یاداشت نامەی ژیانم، سەرچاوەی پێشوو...، ل١٧٧.

٣ – کچانی کورد، هێنی هەرۆڵد هەنسن، وەرگێرانی: ناجی عەبباس ئەحمەد، چاپخانەی کۆڕی زاذ یاری عێراق، بەغداد، ١٩٨٠، ل١٢٥.

٥- كۆڕی پرس و ڕاوێژکردن:

به ههمان شێوهی سهردهمی شێخ عهبدولکهریم، ئه ندامانی ما مهڕهزایی کۆبوونهتهوه و پرس و ڕاوێژیان سهبارهت به با سی ڕۆژگاری خۆیان کردووه. ئهوهی ڕا ستی بێت، زۆرم ههوڵ دا تا له بارهی ناوهڕۆکی ئهو قسهوباس و گفتوگۆیانهوه شتێکم دهست کهوێت سهبارهت به ئهوهی که له ئهو کۆبوونهوانهدا کراون و وتراون، بهڵام له ئهوهنده زیاتریان نهدهوت که وهك چۆن ئهمڕۆ له نوێژی ههینیدا وتار پێشکهش دهکرێت، بهههمان شێوه له بارهی خوا و پێغهمبهرهوه، قسهوبا سیان کردووه. بهڵام نابێت ئهم کۆبوونهوا نه، به ههمان شێوهی کۆبوونهوهی ئاسایی شهوانهی ناو چهند خێزانێك دابنێین که مهبهست تێیاندا ههر بۆ خۆشیی و کات بهسهربردن بووه؟ چونکه ئهو کۆبوونهوانه شێوهیهکی فهرمی ههبووه و ڕهو شی به شداریی و چۆنێتی ئا مادهبوون له ئهم کۆبوونهوا نهدا، بهجۆرێك بووه که ((ژن و پیاو، پێکهوه دادهنیشن و بۆ گوێگرتن له په ند و ئامۆژ گاریی شێخهکهیان کۆدهبنهوه، ههروهها ئهوهش ڕا سته که له ئهو کۆبوونهوانهدا، ژن و پیاو خۆیان به جلوبهرگی جوان دهڕازێننهوه.))[1]

٦- دهستگیرۆیی و داڵدهدان:

چ ما مهڕهزا و چ مامهڕهزاییهکان، بهده ستگیرۆیی ههژاران و لێقهوماوان ناسراون. له ئهم باره یهوه دهگێڕنهوه که ((کا که حه مهی شێخ بهکر که له سلێمانی دادهنیشت و یهکێك بوو سهر به ههقه، وهختی خۆی له چاوپێکهوتنێکدا له ئهم بارهوه وتویهتی: ساڵێکیان لهگهڵ کاکه حهمهی خا نهقا، شێخ حو سهینی برای، کاکه ڕهزای سهرگهڵو و مامه قاله، چووینه دێی کهلکهسماق له ئهوێ له

١- ئاوێنهی ژینم، سهرچاوهی پێشوو...، ل١٨٨.

ماڵی کاکە ڕەزا "٢٣" ئاگری جیاجیام دی کرابونەوە و هەر یەکە لە ئەو ئاگرا نە، ئاگری ماڵە هەژارێك بوو کە لە ئەو حەو شەدەیەدا بوون و بەخێو دە کران.))[١] وەنەبێت ئەم هەڵوێستە هەر سەبارەت بە کەسانی هەژار و دەست کورت بووبێت، بەڵکو بۆ پشتیوانی گەل و حزبیش بەهەمان شێوە بووە. بۆ نموو نە بە شداری و دەستگیرۆیی مامەڕەزاییەکان لە کۆماری کوردستاندا هەروەك لە پێشتردا با سمان کرد، هەروەها دا ڵدەدانی ئە ندامانی حز بی شیوعی[٢] و ئەو ژ مارە زۆرەی شیوعییەکان کە ماوەیەك لە کەلکەسماق بوون و پەیوەندیەکی پ تەویان لە گەڵ مامەڕەزاییەکاندا درو ست کرد، هەروەك (جەلال دە باغ) دەنوو سێت ((لە دوای شۆڕشی ١٤ی گەلاوێژی ساڵی ١٩٥٨ەوە، ڕۆڵی برایانی ما مەڕەزایی گەورەتربوو،

١– یاداشت نامەی ژیانم، سەرچاوەی پێشوو...، ل١٧٩.

٢– مامۆستا هەمزەعەبدوڵڵا، لە دەستنووسێکیدا کە بیرەوەری ئەو ڕۆژانەیە و ڕۆشنایی دەخا تە سەر بوونی پەیوەندییەکی لە ئەو شێوەیە دەنوو سێت ((لە ساڵی ١٩٣٨دا لە گەڵ یو سف مەتی و زە کی خەیر یدا گیرام، دوو تۆ مەتم بە سەردا سەپا، یە کەم: بڵاوکرد نەوەی نامیلکەی "الا کراد و الا عرب"ی مامۆستا "ئیبراهیم ئەحمەد" و بڵاوکردنەوەی شیعرێکی کوردی کە دا نەری خودی مامۆ ستا ئ یبراهیم ئەحمەد بوو... چونکە لە ماڵی یوسف مەتی گیرابووم، بە کۆمۆنیست لە قە ڵەم درا بووم. پاش شەش مانگ لە تەوقیف و مەحاکەمەکردن، لە مەحکەمەی جەزای بەغداد و موسڵ ئازاد کرام، بەڵام "یو سف مەتی و زەکی خەیری" دوو ساڵ لە بەندیخانە و دوو ساڵ لە موراقەبە لە "عا نە"... لە ئازاری ١٩٣٨ شێخ عەبدوڵڵای خانەقا، برازای سەید ئە حمەدی خا نەقا، فیراری پێ کردم، لە بە غداوە بۆ دێیە کەی "البو صباح" و لە ئەوێوە بۆ دێیە کەی خۆی "کەوە لە" کە نز یك کەرکوو کە. پاش شەش مانگ، گوێزرامەوە بۆ خانەقای سەید ئەحمەد، بە ناوی مەلا براهیم لە ژێر ریعایەتی ئەو زاتە، تا ساڵی ١٩٤٢ کە ساڵێك لە "گۆپتەپە" لە ژێر چاودێری شێخ عە بدوڵڵای عە سکەریی باوکی عەلی عە سکەریدا ڕام بوارد. لە ئەو چوار ساڵەدا، پەیوەندیم لەگەڵ پارتی کۆمۆنیستی ئێراقدا نەما، هەرچەندە پرۆگرامی ئەو پارتە لە لام پەسەند بوو.)) (ئەم دەستنووسە لە لایەن مامۆستا مومتاز حەیدەرییەوە لە "کە سایەتی مەلا م ستەفا، هەمزەعە بدوڵڵا، گۆ ڤاری k21، ژ مارە ٢– ٣، ساڵی ٢٠٠٨، ل١٩– ٢١" دا بڵاوکراوەتەوە، کە مێژووی نووسینەکەی بۆ ساڵی ١٩٩٧ دەگەڕێتەوە.)

پشتگیریی شۆڕش و ئامانجەکانیان دەکرد. لە ناو ڕێکخراوەکانی حزبی شیوعیدا، چەند شیوعییەکی دڵسۆزی حزب و مامەڕەزایی هەبوو، لە ئەوانە: " مەلا سابیری سۆفی محەممەد" کە لە گەڕەکی کانێسکان دادەنیشت. لە ساڵی ١٩٦١ەوە کا تێ ڕژێ می عەبدول کەریم قا سم لە ڕێ بازی دیموکرا سی دوور کەوتبووەوە، من وەك ئەندامێکی کۆمیتەی پارێزگای سلێمانی حزبی شیوعی ئێراق، ئەرکی بەرپرسی کۆمیتەی قەزای ناوەندی سلێمانییم پێ سپێردرابوو کە لە ئەو کاتا نەدا، ناوچەی دوکانیش سەر بە ئەم قەزا یە بوو، کا کە حەمە یدی کوڕی ما مەڕەزا، ئە ندامی کۆمیتەکەمان بوو هەر خۆیشی بەرپرسی ناوچەی دوکان بوو، هاوڕێ حەمە ید کە دەهاتە سلێمانی، لە ماڵی هاوڕێ مەلاسابیر میوان دەبوو. هەر لە ئەم ساڵانەدا، شیوعییەکی تری مامەڕەزایی و کەسایەتییەکی تری نا سراوی کۆمەڵا یەتی، بووە ئەندامی کۆمیتەکەمان کە ئەویش "حاجی شێخ محەممەدی شەدەڵە " بوو. چەند ئەندامێکی تری حزب لە ئەم بنەماڵە یەدا هەبوون وەك: مام تەهای ما مەڕەزا و ساڵح عەسکەریی و... هتد.

دوای کودە تا شوومەکەی بەعسییەکان لە ساڵی ١٩٦٣دا، ئەو کاتا نەی کە شیوعییەکان کەوتنە بەر شاڵاوی داپڵۆسین و بە هەموو لایە کدا پەرتەوازە بوون، مامەڕەزاییەکان سەلماندیان کە کەسانی بە وە فا و هەقخوازی ڕا ستەقینەن، بە دەستپێشخەری کاکە حەمەی کوڕی مامەڕەزا و براکانی، دەرگای دێهاتەکانیان بۆ خستنە سەرپشت و داڵدەی هاوڕێ و دۆستەکانمانیان دا، بە تایبەتی لە گوندی کەلکەسماق کە بووبووە بارەگایەکی ڕاستەقینە و زۆرتر لە ٦٠٠ شیوعی لە ئەوێ کۆبووبوونەوە.))[١]

١- نامەیەکی (جەلال دەباغ) بۆ لێکۆڵەر لە ٢٠٠٩/٧/١٧دا.

حەمیدی مامەڕەزا و تەهای مامەڕەزا*

هەر لەبارەی پەیوەندی مامەڕەزاییەکان بە حزبی شیوعییەوە، لە چوارچێوەی باسی کودەتای ڕەشی شوبباتی ١٩٦٣دا، (کەریم ئەحمەد) بیرەوەرییەکانی خۆی بە ئەم شێوەیە لەگەڵ مامەڕەزادا دەگێڕێتەوە ((پاش ئەوەی مامەڕەزا لە ڕێگەی گەورە شاعیری کورد "عە بدوڵڵا گۆران "ـەوە[1] حز بی شیوعی نا سی، بە

---

*– ئەم وێنەیە لە ئەرشیفی (جەلال دەباغ)ـەوە پێشکەش بە لێکۆڵەر کراوە.

١– لە سەر پەیوەندی گۆران بە مامەڕەزاوە، (عومەر ئاشتی) دەنووسێت ((کاتێك وەك ئا شتیخوازاران هەواڵی ئەوەمان پێگەیشت کە مامەڕەزا لە نەخۆشخانەی سەلام لە شاری بەغداد کەوتووە، لە گەڵ گۆرانی شاعیر و دوو ئاشتیخوازی تردا لە سلێمانییەوە بەرەو بەغداد بەڕێ کەوتین. ئەو کاتانە شی کە ئێمە لە نەخۆشخانە لەگەڵی بووین، بەبیرمە "فواد عارف"ی وەزیریش سەردانی کرد. پاش ماوەیەکیش کە هەواڵی ئەوەمان بیست مامەڕەزا کۆچی دوایی کردووە، بۆ پرسەکەی دیسانەوە لە گەڵ مامۆستا گۆراندا چووینە کەلکەسماق و شەوێکیش لە ئەوێ مایەنەوە.)) (نامە یەکی "عومەر عەلی سەعید موتابچی" بۆ لێکۆڵەر لە ٢٠٠٩/١٢/١دا)

لایەنگرەکانی وت: ئێستا وا حزبی هەقمان دیتەوە، هەمووان دەبێت پشتگیری لە ئەم حزبە بکەین.))[1]

بەرنامەی حەمەسوور:

حەمەسووری کلاوقوت جگە لە ئەوەی لە هەقیقەتنامەیەکدا[2] بەرنامەکەی خۆی دەخاتە ڕوو، دەتوانین لە ئێرە شدا پوختەی بەرنامە کەی لە ئەم چەند خا ڵەدا چڕبکەینەوە:

١- ئابوریی هاوبەش و دابەشکردنی کار:

هەر لە سەرەتاوە و کاتێ ڕوویان لە ناو چەی شوان و گو ندی کلاو قوت کرد، بەشێکی زۆری حەمەسوورییەکان دەستیان دایە بەهێزکردنی ژ یانی ئابووریـ یان و سندوقێکی هاوبەشیان دانا، گرنگیی زۆریان بە کەرتی کـشتوکاڵی دا و لە کاری دەستیشدا بە تەزبیح هۆنینەوە ناوبانگیان دەرکرد.

حەمە سوورییەکان هەموو شەوێك بەرنا مەی کار یان دا بەش کردووە و هەر یەکەیان بە کارێکەوە تایبەت کراون کە (سەید عو مەر) لێپر سراوی دابە شکردنی ئەو کارا نە بووە. (تە لحە سەید حەمە یدی دە لۆیی) وەك یەکێك لە حەمەسوورییەکان ئەوە دەگێڕێتەوە کە ((دە بوو هەر کە سەو ئیـ شوکاری خۆی بزانیایە، بۆ نموونە من ئەگەرچی سەرەتا هیچ کاریان پێنەدەکردم، بەڵام لە دوایدا کاری نانکردنیان دامێ. هەر کە سەی کارێکی هەبوو، من ناذ کەر و یەکێکی تر

١– ڕێڕەوی تێکۆشان، سەرچاوەی پێشوو...، ل٢١١ و٢١٢.

٢– ئەم هەقیقەتنامەیە لە شێوەی هۆنراوەدایە و لەدانانی خۆیەتی، لە کاسێتەکەی لای کاك عەبا سدا، حەمەسوور بەدەنگی خۆی ئەم هۆنراوەیە دەخوێنێتەوە. (بڕوانە بەڵگەنامەی پێنجەم لە کۆ تایی ئەم پەرتووکەدا.)

حاجەت شۆر، یەکێکی تر شتن و سڕینی حەوشە و... پارەی فرۆشتنی بەر هەمی ئاژەڵداریی و کشتوکاڵ و تەزبیح و هەرشتێکیش لای من دادەنرا و کاك "حەسەن زێنەب"یش شتی لێدەکڕیی و خەرجی دەکرد.))[1]

خاڵی جیاکەرەوەی سەرەکی نێوان مامەڕەزا و حەمەسووری کلاوقوت، بۆ ئەو گرنگی دانە زۆرەی حەمە سوور دەگەڕێتەوە کە بە ژیانی ئابووریی و پێکەوە کارکردن دابووی. لە سەرێکەوە ((حەمەسوور جۆرێك لە هاوسانیی بۆ جووتیار دروست کردبوو، بەڵام مامەڕەزا زۆرتر وەك سەرکردەیەکی ئایینی یان تەریقەت بووە.))[2] لە سەرێکی ترەوە لە سەردەمی مامەڕەزادا، کۆمەڵی هەقە ((بەرەبەرە وازیان لە چاندن و بەرهەم هێنانی زەوی یوزار دەهێنا و کز دەبوون. هەژار دەبوون و شێخەکانیان هیچ ڕێگایەکیان بۆ نەدەدۆزینەوە کە تا دەرامەت و گوزەرانی پێوە بکەن!))[3]

٢-یاخی بوون لە شەریعەت:

حەمەسووری کلاوقوت هەر لە سەردەمی شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵەوە، وەك سۆفیی و شێتێك بە هەمان شێوەی بیرکردنەوەی هەندێك لە سۆفییەکانی سەردەمی کۆنەوە، بیری کردووەتەوە و پێی وابووە ئەگەر کەسێك لە خوای باڵادەست نزیك بوویەوە، ئەوا تەکلیفی لە سەر نامێنێت، هەروەك چۆن لە کۆندا ((تایەفە و کۆمەڵێك لە سۆفی، بانگەشەی ئەوەیان کردووە کە لە ناو دۆستانی خوادا، کەسانێك هەن کە لە سەرجەم پێغەمبەران و نێردراوان باشترن و پێیان

١- چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ (تەلحە سەید حەمیدی دەلۆیی) ڕۆژی ٢٠٠٩/٩/٢، کەرکووك.

٢- دەستنووسێکی (د. عیزەدین مستەفا ڕەسوڵ) ١٩٩٥ کە پێشکەش بە لێکۆڵەری کردووە.

٣- ئاوێنەی ژینم، سەرچاوەی پێشوو...، ل١٨٧.

وایە: ئەو کە سەی بگا تە ئەو پەڕی ئا ست و پ لەی ویلا یەت و دۆ ستایەتی، ئەوا سەرجەمی شەریعەتەکانی وەك: نو یژ، ڕۆژوو، زە کات و... لە سەر لادە چێت. تەنا نەت ژ نانی خەڵکی تر بۆ خۆ یان بە ڕەوا و حەڵاڵ زاذ یوە.))[1] حەمە سوور بە شێوەیەك لە شێوەکان لە ئەم گۆ شەنیگایەوە سەیری خوانا سیی و ژ یانی کردووە. ئەگەر سەرنج لە ئەو گفتوگۆ و باسانە بدەین کە حەمە سوور کردوو نی، زۆر بە ئا شکرا ئەم بیروبۆ چوونەی ت ێدا دەبینرێ تەوە، بەڵام ناب ێت ئە مەش بە بیروباوەڕی هەموو حەمەسوورییەکان بزانین، چونکە ئەم بۆچوونە، تەنها بۆچوونی حەمەسوور بووە و هیچ کەسێکی تر قسەی لە ئەم جۆرەی نەکردووە، تەنا نەت حەمەسوور خۆیشی، ئەم ق سانەی نەخ ستووتە بواری جێبەجێکرد نەوە و تەنها بەسەر زاریەوە بووە.

٣- هزری ناتوندوتیژی:

ئەو کەلتوورەی کە شێخ عەبدول کەریم دایمەزرا ندبوو، لە لای حەمە سوور و حەمە سوورییەکانیش بە شێوەیەك لە   شێوەکان پ یادەکراوە. هەمی شە لە بارگرژییەکاندا خۆی ڕێگەی ناوبژیوان و چارەسەری هەڵ بژردووە، هەر کاتێکیش کار گەیشتبێتە ئەوەی کە چارەسەر لە دە ست دەر چووبێت، ڕێ گەی یا سای بە باشترین ڕێگەی چارەسەر زانیوە. هیچ کاتێك خۆی یان شوێنکەوتەیەکی چەکی هەڵنەگرتووە و چەکی بەکاری نەهێناوە. مامۆستا (ڕەشید محەممەد) دەنوو سێت ((لە سەردەمی شۆڕشی ئەیلولدا، ڕۆژێکیان لە کا کە حە مەم پر سی: لە ئەمڕۆدا هەموو کەس چەکی هەیە، ئەگەر بۆ پارێزگاری خۆشی بێت، بەڵام ئەوە ندەی من

١- الصوفیە، أ. د. عبدالقهار داود العاني، سەرچاوەی پێشوو...، ص٦١- ٦٢. کە ئەمیش لە ک تێبی (الملل و النحل، ج٣، طبعة ١، ص٢٢٦)ی وەرگرتووە.

له تۆ و کۆمەڵە کەت تێ بینی دە کەم، نەك هەر چەکتان نی یە، بەڵکو باسی شی ناکەن! ؟ ئەویش لە وەڵامدا وتی: مەلا ڕەشید، هەندێك چەل[1] دە لێم: باقلێک مان[2] هەبێت، لە دوایدا دەلێم: ئەوەشمان ناوێت، چونکە چەك نی شانەی توندوت یژیی و شەڕ و ئاژاوەیە، ئێمەش ئەو شتانەمان پیٚ خۆش نییە.))[3]

٤- گرنگیدان بە فیکر و ئەقڵ. (بڕوانە هەقیقەتنامە)

٥- جگەرەنەکێشان و چا نەخواردنەوە. (لە پێشتردا ڕوون کراونەتەوە)

٦- منداڵ نەخستنەوە. (لە پێشتردا ڕوون کراوەتەوە)

١- چل: جار.

٢- قل: دانە.

٣- نامەیەکی (ڕەشید محەممەد عەلی) بۆ لێکۆڵەر لە ٢٠٠٩/١١/٢٥دا.

باسی دووەم:

پەیوەندی هەقە و ئەهلی هەق

ئەهلی هەق، لە زۆر نووسین و دەربڕیندا لە گەڵ زاراوە کانی وەك (کا کەیی، عەلی ئیلاهی و عەلەوی)دا بە هاوواتا بەکارهێنراوە، بەڵام ئەوەی ڕاستی بێت، لە زۆر ڕووەوە خاڵی جیاوازیی و هاوبەش لە نێوان ئەم ناوا نەدا لە لا یەك و ئەهلی هەق لە لایەکی ترەوە هەیە، کە لە ئەم لێکۆڵینەوەیەدا تەنها لە ڕووی هاوبە شی نێوانیانەوە، بە هاوواتای یەکتری ناویان دەبەین.[1]

((وشەی کاکەیی لە کوردستانی ئێراقدا، بەگرووپێکی ئایینی دەوترێت کە لە خۆرئاوای ئێران "عەلیوڵڵاهی"،" عەلی ئەڵڵایی" یان " عەلی ئەلاّیی"یان پێ دەڵێن[2]. زانایانی ئەم ئایینە، خۆیان زۆرتر بە ئەهلی هەق و هەقیقەت واتە: پیاوی " خوا" و خوا ناس دەنا سن... شێخ و ڕێ بەری ئەم "ئایی نە دەروونی یە"

١– مینۆرسکی پێی وایە کە جیاوازی لە نێوان عەلی ئللاهیی و ئەهلی هەقدا هەیە و دەنووسێت ((عەلی کەسایەتی سەرەکی نییە لە ئایینی ئەهلی هەق، بێجگە لە ئەوەش تێرمی عەلی ئیلاهییش دەر هەق بە تایفە یەك بەکارهاتووە کە تا ئێ ستەکە نزیکا یەتییان لە گەڵ ئەهلی هەق نە سەلمێنراوە. هەروەها دەنووسێت: شێخ مەحموودی حوکمداری کوردستان وتوویەتی: لە دوازدەهەمین وەچەی برای سوڵتان سوهاك کەوتووەتەوە. لە کەرکووك دەستنووسێك هەیە کە بنەچەناسی دوور و درێژی ئەم بنەماڵە یەی تێدایە.)) بڕوانە (بنچینەکانی کورد و چەند وتارێکی کوردنا سی، ڤلادمێر مینۆر سکی، وەرگێڕا نی: د. نەجاتی عە بدوڵڵا، لە بڵاوکراوە کانی مەکتەبی بیروهۆ شیاری، دەزگای چاپ و پەخ شی حە مدی، سلێمانی، ٢٠٠٧، ل١٤٩– ١٥٠، ١٦٢.) خاتوو (هێنی هارۆلد هانسن)یش دەنوو سێت ((هەر چۆنێك بێت دەتوانین بڵێین: ئەم مەسەلەیە، مەسەلەی پێڕەوکەرانی ئەهلی هەق نی یە کە خواپەر ستی ڕا ستن و لە خۆرئاوای ئێران پێیان دەوترێت عەلی ئیلا هی و لە کورد ستانی ئێراق پێیان دەوترێت کا کەیی و بەتایبەتی لە ناوچەی کەرکووك هەن.)) بڕوانە (ژیانی ئافرەتی کورد، سەرچاوەی پێشوو... ل٣٤٦.))

٢– ئەوەی ڕاستی بێت کاکەییەکانی ئێران بە خۆیان نالێن (عەلیوڵڵاهی، عەلی ئەڵڵایی، عەلی ئەلاّیی) بەڵکو ئەوان تەنها (ئەهلی هەق، یان یارسان) بەکاردەهێنن.

ســـــــ ــەید ئـــ یـسحاق کورە چکۆلەکەی شێخ عیـ سای[1-2] بەرز نجەیی گۆرانە.))[3] سەبارەت بە سەید ئیسحاق و بڵاوبوونەوەی ناوی کا کەیی، چیرۆکی

١- کاکەییەکان هەمیشە بە ناوەکانی موسا و عیسا دەڵێن: موسە و عیسە (ئیدمۆنز)، بەڵام ئەوەی ڕاستیی بێت، کاکەییەکان "عیسیٰ و موسیٰ" یان "عیسا و موسا"ش بەکاردەهێنن و هەمیشە ناوی عیسا پێش ناوی موسا دەخەن.

٢- سەبارەت بە بنچەی شێخ عیسیٰ و شێخ موسیٰ (محەممەد ئەمین زەکی بەگ) پێی وایە کە شێخ بابا عەلی برای فەیلەسوفی کورد بابا تاهیری هەمەدانی ناسراو بە (عوریان)ـە، بڕوانە (تاریخ السليمانيه و انحائها، محمد امين زكي، ترجمه: محمد جميل رۆژبەیانی، طبع شركه النشر و الطباعة العراقيه المحدوده، بغداد، ١٩٥١، ٢١٩) بەڵام ئەوەی ڕاستی بێت، بیروڕای لە ئەمەش جیاوازتر هەیە. بڕوانە (الشيخ معروف النودهي البرزنجي، محمد الخال، دار مطبعة التمدن، بغداد، ١٩٦١، ص٦٩- ٧١.) هەرچی شێخ بابا عەلیشە، ((سێ کوڕی دەبێت بە ناوەکانی " شێخ محەممەدی نوربەخشی، شێخ موسیٰ، شێخ عیسیٰ"، شێخ محەممەدی نوربەخشی دەچێتە ئەفغانستان و لەوێ نیشتەجێ دەبێت. هەرچی شێخ موسیٰ و شێخ عیسێش هەیە، لەساڵی ١٣٥٩ز دێنە بەرزنجە و هەر لەوێ شێخ موسیٰ ژن دێنێ و پاش ماوەیەك بۆ ئیرشادکردن ڕوو لە ئاغجەلەر دەکات. لە ئەم بارەیەوە بۆچوونێکی تری هەیە و پێی وایە کە شێخ موسیٰ بۆ دروستکردنی تەکیە ڕوو لە " شەدەڵە" ی نزیك بە بەرزنجە دەکات و لەوێ "فاتمە" ناوێك دەکاتە هاوسەری خۆیی و لە ڕووداوێکدا لەلایەن کۆمەڵێکی لادەر لە ئیسلام، دەکوژرێت و دوای ماوەیەك شێخ عیسێی برای، فاتمە دێنێتەوە و سێ کوڕی بە ناوەکانی " شێخ عەبدولستار، سەید عەبدولکەریم، سەید عەبدولقادر"ی لێ دەبێت.)) بڕوانە (علماء نا في خدمة العلم والدين، عبدلكريم محمد المدرس، دار الحرية للطباعة، بغداد، الطبعة الأولى، ١٩٨٣، ص٤٢١.) دیارە لە نێوان ئەم سەرچاوانەدا جیاوازی دەبینرێت لە ڕووی: ١- شوێنی ڕۆیشتنی شێخ موسیٰ بۆ ئیرشادکردن. ٢- دروستکردنی تەکیە. ٣- ئەو ژنەی کە سوڵتان ئیسحاقی لێ بووە. ٤- ساڵی لەدایك بوونەکەی. چونکە بەپێی سەرچاوەی (تاريخ السليمانية و انحائها، سەرچاوەی پێشوو... ص٢١٩.) ساڵی هاتنی هەردوو برا بۆ بەرزنجە (١٣٥٩ز) یە و لە نێوان ئەم ساڵە و ڕۆیشتنی شێخ موسیٰ بۆ شەدەڵە یان ئاغجەلەر و ژن هێنانی کە نەگەیشتووەنەتە ئەوەی مندالی هەبێت بمرێت و هێنانەوەی ژنی براکەی لە لایەن شێخ موسێوە و لەدایك بوونی سوڵتان ئیسحاق، وەك یەکێك لەو دوازدە کوڕەی کە لە ئەم ژنە دەیبێت، هەر دەبێت ١٠- ٢٠ ساڵێك ماوە هەبووبێت کە دەکاتە ساڵانی ١٣٦٩- ١٣٧٩، بەڵام لە سەرچاوەی (کرد، ترك، عرب: سي. جي. أدموندز، ترجمة: جرجيس فتح الله، مطبعة التايمس،

جۆراو جۆر دەگێڕنەوە. ناوەڕۆكی یەكێك لە ئەو چیرۆكانە وا باس دە كات كە ((ڕۆژێك شێخ عیسا تە مەنی زۆر چووبووە سەر و پیر بوو بوو، سێ دەروێشی پیاوچاكی "ئەرەنلەر"[1] هاتنە لایی و داوایان لێ كرد كە ژنێكی تریش بخوازێت. شێخ هەوڵیدا لەبەر پیریی، خۆی لە ئەم كارە بپارێزێت، بەڵام سەرەنجام ڕازی كرا و خۆ شحاڵی خۆی بۆ مارەكردنی "دا یرەك"[2] كچی میر محە ممەد[3] سەرۆكی جا فەكان دەر بڕی... و دوای ساڵێك لە مارەكردنە كە، لە ساڵی "١٢٧٢ز"دا، دایرەك خاتوون، سەید ئیسحاقی هێنایە ئەم دنیایەوە. ساڵەكان تێ پەڕین، سەید ئیسحاق گەورە بوو، نوێژگە كۆنە كەی سەید عیسا پێویستی بە نۆژەنكرد نەوە بوو. كاتێك كاریتەیان بۆ دارەڕا كردن بردە سەر دیوار، كاریتە قوڵە بوو و

بەغداد، ١٩٧١، ص١٧٠.) وا هاتووە كە ساڵی لەدایك بوونی سولتان ئیسحاق دەكا تە ١٢٧٢، وا تە لەئێرەدا نزیكەی یەك سەدە جیاوازی هەیە كە ئەمەش بۆ سەلماندنی زانستییانە پشتی پێنابەسترێت، ئەمە جگە لە ئەوەی كە هاتنی دوازدە كوڕ یان حەقدە كوڕ لەلایەن یەك ژنەوە وەك لە (تاریخ السلیمانیة و انحائها، سەر چاوەی پێشوو...، ص٢١٩.)دا هاتووە ((شێخ عیسێی برای ژنە كەی دێنێتەوە و ١٢ كوڕی لێی دەبێت بە ناوەكانی: عەبدولكەریم، محەممەد، سادق، میر سوور، وساڵە دین، سوڵتان ئیسحاق، كەماله دین، جەماله دین، عەبباس، بایەزید، حسێن، حەسەن، و هەریەكە لە ئەما نە بە پارێزگای سلێمانیدا بڵاودەبنەوە.)) كە دیارە ئەمەش شتێكی تاڕادە یەك نا سان نییە و پێدە چێت لەڕوی كاتەوە سوڵتان ئیسحاق لە ژنی دووەم بێت كە لە تەمەنێكی پیریدا هێناویەتی. بە هەرحاڵ ئەم جیاوازییانە ناكەنە ئەوەی كە كەسی سوڵتان ئیسحاق لە ئەم بنەچە و بنەڕەتە دابڕین، چونكە تێكڕای سەرچاوەكان لە ئەم بارەوە كۆك و تەبان.

٣- كورد تورك عەرەب، سەرچاوەی پێشوو...، ل٢٢٦.

١- **Erenler** (ئیدمۆنز)

٢- بە وتن (دایرە) خاتوونیان پێ دەوت (ئیدمۆنز)، بەڵام ڕا ستییەكەی (دایەراك)ـە نەك (دا یرە یان دایرەك) كە نازناوەكەشی (ڕەزبار)ە.

٣- ئەم ناوە لای مینۆرسكی بە (حەسەن بەگی جەلالە) هاتووە. بڕوا نە (بنچینەكانی كورد و چەند وتارێكی كوردناسی، سەرچاوەی پێشوو...، ل١٣٨.) هەرچی كاكەییەكان خۆشیان هە یە، پێیان وا یە دایەراك كچی حوسێن بەگی جافە.

نەدەگەیشتە سەر دوو لای دیوارەکان. ئیسحاق دیتی بابی ناڕەحەتە، لە بەر ئەوە بەپەلە چووە سەر دیوارەکە و سەرێکی کاریتەکەی گرت و بەبابی یان کاکی وت: "کاکە بیکێشە!" بە ئەم جۆرە، کاریتەیان کێشا و خستیانە سەر دیوارەکە[1]، ئیسحاق چونکە لاوێکی جوان و خۆش سیما بوو، بابی زۆری خۆش دەویست و ئەو کە سانەش کە موعجیزەی ئەویان دیتبوو، ڕێزیان لێ دەگرت، بەپێچەوانەوە براکانی بەتەواوی ڕەژدیان پێ دەبرد و لە قاویان دەدا کە داستانی ژن هێنانی بابیان لە تەمەنی پیریی و بەساڵا چوویدا، ساختەی دەستی دەروێشەکانە، ئیسحاق لە ئەو دەروێشانەیە و برای ئەوان نییە. ئیسحاق لە ئاکامی ئەو کردەوە قین لە دڵانەیە، براکانی بەجێهێشت، چووە هەورامان و جێگەی نوێژگە "نیازگە"یەکی ساز کرد. ئەم ئایینە دەروونییەی کە سەید ئیسحاق بناغەی داڕشت[2]، لە دەوروبەری ساڵی ٧١٦ی هیجری قەمەری "١٧– ١٣١٦ ز"دا، لە ئەم جێیە دامەزرا.))[3]

١– دەڵێن: کاریتەی مزگەوتی بەرزنجە، ئەو کاریتە سەرسوڕهێنەرەیە. (ئیدمۆنز)

٢– ئەوەی ڕاستیی بێت، سەید ئیسحاق بناغەی ئەم ئایینەی دانەڕشتووە، بەڵکو بناغەدارەکەی بۆ شاخۆشینی لوڕستانیی دەگەڕێتەوە و دواتر سەید ئیسحاق هاتووە ڕێژمی بۆ داناوە و کاکەییشی پێ وتووە.

٣– کورد تورک عەرەب، سەرچاوەی پێشوو...، ل٢٢٨– ٢٢٩.

کۆمەڵێك لە کاکەییەکانی دەڤەری گەرمیان

لە دوای کۆچی دوایی "شێخ عیسیٰ" ئیتر کوڕە گەورە کەی "عەبدولکەریم" دەست بە ئیرشادکردن دەکات و بەچەند بنە چە و نەوە یەك لە ئە مەوە، دەگا تە سەر سەید باباڕە سوڵی گەورە، ئەویش بە ئەم شێوەیە ((شێخ با با ڕە سوڵی گەورە، کوڕی سەید عەبدی دووەمە. عەبدولڕەسوڵ کوڕی سەید عە بدە و سەید عەبد کوڕی قەلەندەرە. قەلەندەر کوڕی سەید عەبدە و سەید عەبد کوڕی عیسێی ئەلئەحدە بە. عیسێی ئەلئە حدەب کوڕی حسێنە و حسێن کوڕی بایەزیدە و بایەزیدیش کوڕی عەبدولکەریمە.))[1] هەرچی سەید با با ڕە سوڵی گەورە (١٥٥٨–١٦٤٦)یش هەیە وەها دەگێڕنەوە کە حەڤدە کوڕی هەبووە ((کە زۆرترین ساداتی

١– الشيخ معروف النودهي البرزنجي، محمد الخال، دار مطبعة التمدن، بغداد، ١٩٦١، ص٧٢، کە ئەمیش لە (بحر الأنساب ورسالة سادات البرزنجة للسيد عبدالقادر محمد، سنة ١٣٧٥ هـ– ١٩٥٦م)ی وەرگرتووە. بەڵام ئەوەی جێگەی سەرنجە لە ڕیزبەندی بابەڕەسوڵی گەورەوە تا قەلەندەر، ناتەواو یەك هەیە کە لە دەقەکەی لای خاڵدا وەها هاتووە (بعد بايزيد بن عبدالكريم، فحسين بن بايزيد، فعيسي الأحدب بن السيد حسين، فالسيد عبد بن عيسي الأحدب، فالسيد قلندر بن عبد السيد، فالسيد عبدالرسول بن عبد السيد فالسيد بابا رسول الكبير بن عبد السيد الثاني)

بەرزنجە، دەچنەوە سەر ئەمان، وەك: ساداتی سەرگەڵو کە دەچێتەوە سەر سەید عەبدولسەمەد کە پیاوی ناوداری وەك: زانا، سەید ئەحمەدی سەرداریان تێدایە کە خەلیفەی مەولانا خالید بووە.))[1] هەروەها شێخ مارف نۆدێییش دە چێتەوە سەر ئەم بەرەبابە، هەروەك خۆی لە هۆنراوەیەکیدا بەزمانی عەرەبی ڕا ستی ئە مەی دەرخستووە.[2]

بەکورتی دەتوانین چەند سێریمۆنیایەك کە مینۆرسکی لای ئەهلی هەق د یاری کردوون[3] بکەینە خاڵی هاوبەشی نێوان هەقە و ئەهلی هەق کە بریتین لە ئەمانە:

١– الشيخ معروف النودهي البرزنجي، سەرچاوەی پێشوو...، ص٧٢- ٧٣.

٢– کاتێك لە هۆنراوەیەکیدا دەڵێت:

ان ينتـ سب مـحـ مد عـ نه عـ فا
بفـ ضله مولاه فابن مـ صطفى
من أ حمد الـ شهير فى القـ تال
نجل (محـ مد أ بى المـ عالى)
ابن(عـ لي) ذى الـ سجايا و لد
(عـ بد الر سول) نجل(عـ بد الـ سيد)
و هو فـ تى (عـ بد الر سول) و لد
(قلـ ندر) سليل (عـ بد الـ سيد)
عيـ سى الـحـ سين أ بن أ بي يز يدا
عـ بدالكريم لم يزل حمـ يدا
وا لده قـ طب غدا رئيـ سا
فى عـ صره للأولـ ياء عيـ سى
أول من أ قام فى برز نجه
يرشد بالـحـ جة والمحـ جة

بڕوانە (الشيخ معروف النودهى البرزنجى، سەرچاوەی پێشوو...، ص٧٨.)

٣– بنچینەکانی کورد و چەند وتارێکی کوردناسی، سەرچاوەی پێشوو...، ل١٥٤– ١٥٦.

((یەکەم: زۆر کەم باس لە نو ێژی کە سیی دە کەن، کە چی بەپێ چەوانەوە زۆر بەتو ندی گرن گی بەو کۆبوونەوا نە (جەم) دەدەن کە چارە سەری هەموو ئا ستەنگێکی تێدا یە. با یەخێکی گەورە   بە ژ یانی کۆ لەکتیڤی دەدەن و کۆبوونەوەکان لە کاتی دیاریکراو و ڕووداوگەلی گرنگدا، دەبەسترێن.

دووەم: دەرو‌ێ شەکان دەکەو نە حا ڵەتی لە جی هان دا بڕان و بێئیحسا سی، بەشێوەیەك کە دەتوانن لە سەر پشکۆی ئاگریش بڕۆن یان بەدەست بیگرن.

سێیەم: لایەنی پێویستی کۆبوونەوەکان بریتییە لە بەخ شش و قوربانی یەکان، نەزر و نیاز "واتە: بەخششی برژاو و نەبرژا و بە ئاژەڵی نێرینەشەوە، هێلکە، مەڕ، کەڵەشێر" بۆ قوربانی دانراون، یان خێر و خزمەت کە بریتیین لە خواردنی لێ نراو یان ئامادەکراو، وەك: شەکر، نان... هتد

چوارەم: بەمەبەستی چاککردنی ئەخلاقی، پێوه ندی تای بەتی لە ن ێوان یەك پیاو یان یەك ژندا کە بەبرا و خوشك دەناسرێن، دەبەسترێت.))[1]

جگە لە ئەم خاڵە هاوبەشانەی کە مینۆرسکی بۆ ئەهلی هەقی دیاری کردوون و دەتوانین بە هەمان تایبەتمە ندی هەقەکانی شیان داب نێین، چەند خاڵێکی تریش بکەینە خاڵی هاوبەشی نێوانیان، وەك:

١- هەردوولا بنەچەیان دەچێتەوە سەر شێخ عیسیٰ و شێخ موسێی بەرزنجە. بەجۆرێك کە ((شێخ مەحموود کە دوای جەنگی ١٩١٤–١٩١٨ حوکمداری "پا شای کوردستان"ی ڕاگەیاند، دەی وت: لە دوانزەهەمین وەچەی برای سوڵتان سوهاك

١– فرقان الأخبار١، ٧٤ (مینۆرسکی)، بەڵام لای کاکەییەکان نیاز، میوە و نوقوڵ و نەبات دەگرێ تەوە و ئەمانە لە ڕێگەی جەمەوە دەبەخشرێتەوە، بەڵام برژاو و هێلکە و مەڕ و ئاژەڵ و پەلەوەری مێینە، بە قوربانی دانانرێت.

کەوتووەتەوە. لە کەرکووک دەستنووسێك هەیە کە بنەچەناسی généalogie دوور و درێژی ئەم بنەماڵەیەی تێدایە.))[١]

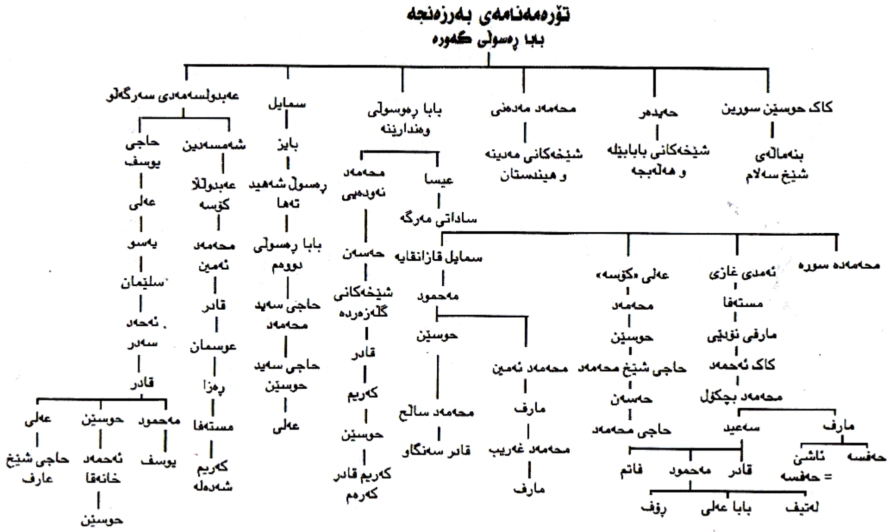

تۆرەمەنامەی بەرزنجە کە لە لایەن (ئیدمۆنز)ەوە کێشراوە*

١– بنچینەکانی کورد و چەند وتارێکی کوردناسی، سەرچاوەی پێشوو...، ل١٥٤– ١٥٦.

*– ئەم تۆرەنامەیە لە کتێبی (کورد. تورك. عەرەب، سەرچاوەی پێشوو...)وەوە وەرگیراوە.

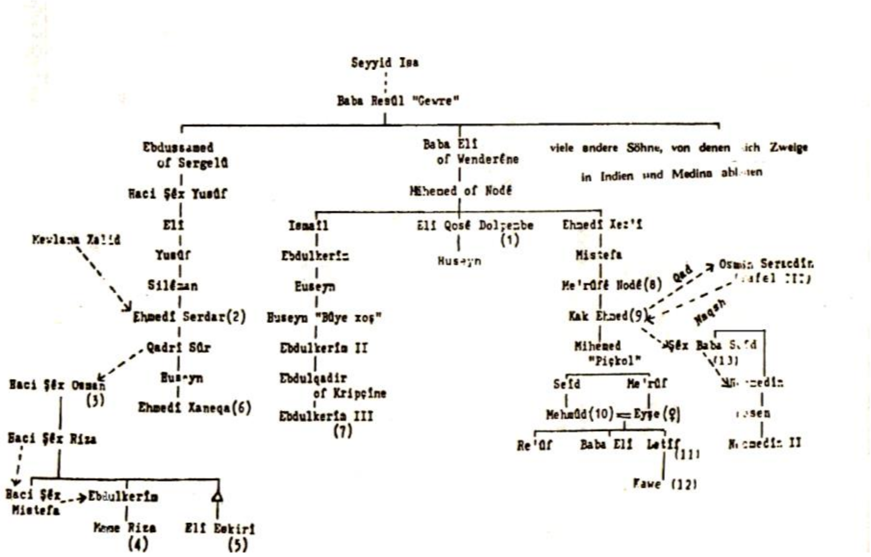

لقەکانی بنەماڵەی بەرزنجی*

٢- لە بنەڕەتی نهێنی پاراستن و نەچوونە دەرەوەی زانیاری لە سەر ڕێباز و تەریقەت و هەر شتێکی تری تایبەت بە خۆیان. ڕێبازی هەقە، لە ئەم لایەنەوە هەروەکو ڕێبازی ئەهلی هەق، (نهێنی پاراستن)ی تێیدا بە مەرج وەرگیراوە. ئەم نهێنیی پاراستنەش وەک دواتر باسی دەکەین بووەتە هۆی ئەوەی کە قسە و قسەلۆک و ناتۆرە یان شوێن بکەوێت، تەنانەت شاعیرێکی گەورەی وەک (شێخ

*- هێڵە ڕاستەکان پیشاندەری تۆرەمەکانەن و هێڵە پچڕەکانیش دەستاودەستکردنی تەریقەتەکەن. ئەم هێڵکارییە، لە کتێبی (ئاغا، شێخ، دەوڵەت، سەرچاوەی پێشوو...)وەوە وەرگیراوە.

ڕەزای تا ڵەبانی)[1] لە ئەم ناووناتۆرا نە بێدەنگ نەبووە و هەجوی کاکەیی یەکانی کردووە[2].

٣- لە ناو بەشێکی هەر یەکەیاندا، جۆرێك لە عیبادەت یان خواردن و کێشانێك قەدەغە کراوە[3].

٤- بە شێوەیەکی گشتی پێڕەوی لە تاك ژنێتی دەکەن.

٥- نزیکی ناوی هەقە لە هەردووکیاندا.

٦- گێڕانەوەی موعجیزە نواندنی سەرۆکەکانیان.

٧- هاوبە شی لە بنەڕە تەکانی (پاکوتەمیسی، ڕا ستی، خۆبە گەورە نەزانیین و بەخشندەیی)

بەڵام هەموو ئەمانە ناکەنە ئەوەی پێمان وابێت، نەقشبەندییەکانی سەرگەڵو یان کۆمەڵی هەقە، بەشێك بن یان زیندووکەرەوەی ئایینی ئەهلی هەق بن، یان پێمان وابێت کە نەقشبەندییەکان بە شێوەیەکی گشتی ناو بەناو لە ئەم شێوە

١- بنەماڵەی تاڵەبانی یەکان بەپێی باوەڕی مێژوونووسی بەناوبانگ (محە ممەد ئەمین زەکی) بێت، بنەچەیان دەچێتەوە سەر دانیشتوانی هەرێمی سووردا شی خۆرئاوای شاری سلێمانی. شێخ ڕەزا، ساڵی (١٢٥٣ك) لە دێی (قرخ)ی نزیك چەمچەماڵ لە دایك بووە و لە ساڵی (١٩٠٩ یان ١٩١٠ز) کۆچی دوایی کردووە.

٢- دیارە ئەم هەجوەی لە کاتێکدا وتووە کە ناکۆکی لە نێوان عەشیرەتی تاڵەبانیی و کاکەییدا هەبووە، بەڵام ئەوەی کە لە ئێرەدا جێگەی سەرنجە، جیاوازی ئەم هەجوەیە لەگەڵ ئەو هەجوانەی کە لە سەر عەشیرەتەکەنی: داوودە و هەمەوەند و جەباری، وتونی؟! بۆ زیاتر، بڕوانە (شێخ ڕەزای تاڵەبانی، د. مکرم تاڵەبانی، چ١، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، هەولێر، ٢٠٠١، ل١١٧- ١١٩.)

٣- حەمەسوورییەکان وەك کۆمەڵێکی جیابووەوە لە کۆمەڵی هەقە، جگەرەیان نەکێشاوە و چایان نەخواردووەتەوە، لای ئاتەشبەگییەکانی سەر بە ئەهلی هەقیش، ڕۆژوو گرتن و جگەرەکێشان نەبووە. بڕوانە (چەند باسێك دەربارەی ئەهلی هەق، "هـ. ئاجەریان، ف. مینۆرسکی، د. محەمەد موکری، ژ. هـ. کرامیرز" وەرگێڕانی لە فەرەنسییەوە: نەجاتی عەبدوڵڵا، هەولێر، ٢٠٠٥، ل٤٩.)

بزووتنەوانەیان بۆ ئەوە بەرپا کردبێت تا گەڕانەوە لە عورف و عادەتەوە بۆ سەر ڕێبازی شەرعی، یان لە ڕێبازی شەرعییەوە بۆ سەر عورف، بهێننە دی، هەروەکو چۆن (محەممەد عەلی سوڵتانی) وابیری لێدەکاتەوە و دەنووسێت ((نەقشبەندیی و عەلەوی، ناوبەناو بە بزووتنەوەیەکی ئایینی گەڕانەوەیەکیان هەبووە لە عورف و عادەتەوە بۆ ڕێبازی شەرعیی یان لە ڕێبازی شەرعییەوە بۆ عورف و عادەت.))[١] هەروەها ناوبراو پێی وایە کە ((ئەگەر چی بەهۆی ساردبوونەوە و دابڕانی چەند سەد ساڵەوە، بزاڤی هەقە سەربەخۆییەکی پێکهاتەیی لەگەڵ بنەما و ڕێوڕەسمی دێرینی عەلەویدا یە تو ندڕەوەکان " ئەهلی هەق= ئال هەق"، پەیدا کرد، بەڵام وەرگیراو و ژیاندنەوەی ئایینی پردیوەرییە و پەیوەندییەکی ڕیشەیی و مێژوویی و پتەوی لەگەڵ مەکتەبی سوڵتان ئیسحاقدا هەیە.))[٢] بەڵام پێمان ناڵێت کە ئایا ئەم پەیوەندییە ڕیشەیی و مێژووییە پتەوە لە کوێدایە و بۆچی لە ئەم کات و شوێنەی مێژوودا، ئەم پەیوەندییە هاتە ئاراوە و بۆ چی ڕێکەوتی کات و سەردەمێکی تر نەبوو؟! هەروەها پێمشان ناڵێت کە چۆن ئەم پەیوەندییە، لە پەیوە ندیی نێوان لێکچوونی هەر ئایین و ئایینزایەك، لە سەر یەکتریی گەورەترە؟!

١- ڕاپەڕینی عەلەویەکانی زاگرۆس یا لێکۆڵینەوە یەکی مێژوویی لە سەر ئەهلی حەق، سەرچاوەی پێشوو...، ل٣١- ٣٢.

٢- هەمان سەرچاوە، ل٢٨١.

باسی سێیەم:

پەیوەندی هەقە و بەهائییەکان

بەهائییەکان بزووتنەوەیەکی ئایینیی و کۆمەڵا یەتی سەدەی نۆزدە یە کە لە سەر دە ستی باب[1] و بەهائوڵڵا[2] دا مەزرێنراوە. باب و لا یەنگرانی، چەند بڕوا و ڕێو شوێنێکیان گرتووەتە بەر کە بوونە تە ج ێی تێڕا مان و سەرزەنشتکردنی دەوروپشتیان، وەك بڕوابوونیان بە خۆشەویستیی و برا یەتی، داواکردنیان بۆ فێربوونی سەرەتایی بەشێوەیەك کە گشتیی بێت و هەمووان بگرێتەوە. ئافرەت لە ناو بەهائییەکاندا ڕۆڵی زۆر تر و سەربەستانەتری هەبووە، لە خەزانەی گشتی یارمەتی هەژارانیان داوە و پێیان وابووە کە خواپەرستی لە ژێر سایەی پادا شت و

١– ((باب، ناوی"عەلی محەممەد"ە و لە شاری شیرازی سەر بە ئێران لە ساڵی ١٨١٩دا لەدایك بووە. باوکی هەر زوو دەمرێت و پەروەردەکردنی دە چێتە لای خاڵی. لەتە مەنی پازدە ساڵییەوە لە ژێر سەرپەرشتی خاڵیدا سەرگەرمی کاری بازرگانی دەبێت و بە خووڕەو شتی چاك و بێگەردەوە ناو بانگ دەردەکات. پەیڕەوی لە واجبی شەرعی نوێژ و ڕۆژوو و ئەو واجبە شەرعییانەی تر، نەکردووە کە لە سەر مرۆڤ دانراوە کە پیادەیان بکات. لە تەمەنی ٢٢ ساڵیدا ژیانی هاوسەری پێکهێناوە و کوڕێکی بووە کە پێش ساڵێك لە بانگەوازە کەی١٨٤٣ کۆ چی دوا یی کردووە. ساڵی ١٨٥٠ باب بەهۆی بیروبۆچوونەکانیەوە دەکوژرێت.)) بڕوانە (بهاءالله و العصر الجديد مقدمة لدراسة الدين البهائي، د. جون اسلمنت، الطبعة الأولى، مؤسسة النشر البهائية، ١٩٧٠، ص٢٢– ٣٣.)

٢– ((بەهائوڵڵا: ناوی میرزا حسەین عەلی یە، بە " بەهائوڵڵا" ناوی دەر کردووە. لە بنەماڵە یەکی دەسەڵاتدار و خاوەن سامان لە ساڵی ١٨١٧ لە دایك بووە. پلەی خوێندەواری زۆر نەبووە، بەڵام وریا و زیرەك بووە. لە کاتی بانگەوازەکەی بابدا، تەمەنی ٢٧ ساڵان دەبێت و پشتگیرییەکی تەواوی لێدەکات و لەبەر ئەمەش دوو جار زیندانی دەکرێت.)) (بهاءالله و العصر الجديد مقدمة لدراسة الدين البهائي، سەرچاوەی پێشوو...، ص٤٢– ٤٦.) تا دوا تر بەرەو ئەستەنبوڵ دوور دەخرێتەوە و دوا تریش بۆ "عەکا" و تا کۆتایی لە ١٨٩٢دا ژیانی لە ئەوێ بەسەر دەبات.

سزادا ناکرێت. جا لەبەر ئەوەی کە ئەم بیروبۆ چوونانە لە ئێرا نی ئەو کاتا نە و ناوچەکە شدا نەبووە ((بە سڕینەوەی شەریعەت و بەحەڵاڵ کەرانی شتە حەرامکراوەکان تاوانبارکراون و... دوای ململانێیەکی زۆر، بەرامبەر بە هەندێك لە یاسا شەرعییەکانی ئایین، وە ستایەوە و بڕیاری سڕینەوەی ژمارە یەك لە دە قە شەرعییەکانی دا، وەك: ئەو کاروبارا نەی پەیوەند یدارن بە ژنەوە، دوای ئە مەش سڕینەوەی ئەو کاروبارانەی کە پەیوەند یدارن بە عیبادە تەوە، وەك ئەوەی کە گیانی ڕۆژگار بەپێی سەرنجی ئەو، لە گەڵ کا تەکانی نو ێژکردن و ڕۆژوو گرتن و حەجدا نایەتەوە.))[1] لەبەر ئەمانە ژیانی هەر یە کە لە باب و بەهائوڵڵا لە لا یەن دەسەڵاتەوە ڕووبەڕووی مەترسی بوونەتەوە و ((بەوە تاواذ بار کران کە دە ستی بێگانە لە پ شتیانەوە هەبێت و بۆ ئەو ئامانجا نە کارد کەن کە پەیوە ندیان بە مەسیحییەت و یەهودییە تەوە هەبێت لە دژی ئیسلام، بۆ یە ناوی بزووت نەوەی تێکدەر و ڕووخێ نەریان لێ نان، کە ئەوەی ڕا ستیی ب ێت هۆ کاری ڕا ستەقینەی دەرکەوتنی بابیی و بەهائییەکان ڕەخنەگرتن بوو لە بیری هەتا هەتایی شەریعەت بە هەموو بەشەکانیەوە و دەیەویست بەش بەش نوێکرد نەوە لە بیری ئایینی و ڕێ گا فیقهییەکە یدا، بهێنێ تە ئاراوە.))[2] لە ئەم پێناوە شدا، ئەو هەوڵا نەی کە دەیانگرتەبەر، ڕۆژ لە دوای ڕۆژ زیاتر ڕقی بەرامبەریان ئەستوورتر دەکرد و زۆر تر دەکەوتنە دژایەتییکردنیان، بەتایبەت ئەو کاتەی کە کەوتنە گۆڕانکاری لە بواری عەقایدییەوە.[3]

١- الأديان و المذاهب بالعراق، رشيد الخيون، منشورات الجمل، الطبعة الثانية، ٢٠٠٧، ص٤٧٣.

٢- هەمان سەرچاوە، ص٤٩٠.

٣- بۆ زیاتر بڕوانە (الأديان و المذاهب بالعراق، سەرچاوەی پێشوو...، ص٤٩٩- ٥٠٠.)

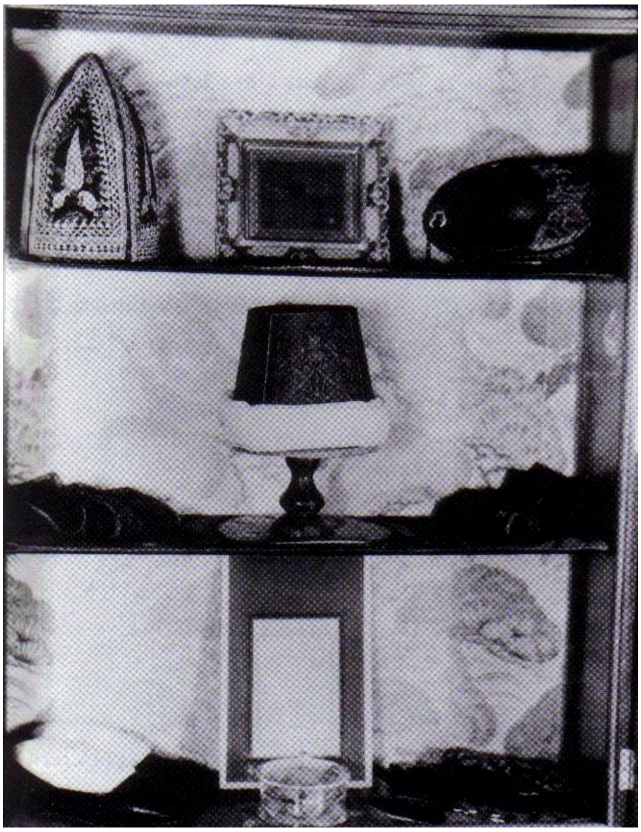

وێنەی ئەو کەلوپەلانەی کە بەهائوڵڵا لە سلێمانی بەکاری هێناون*

بەهائوڵڵا بەهۆی پشتگیری لە باب، زیندانی دەکرێت و دوا تر بەبڕیاری شای ئێران ڕەوانەی ئێراق دەکرێت و لە ساڵی ((١٨٥٣ کە تەمەنی ٣٧ ساڵ دەبێت، دەگا تە شاری بە غداد کە لە ئەو کاتا نەدا لەژێر دە سەڵاتدارێتی عوسمانییەکاندایە.))[1] و لە ئەو شارەدا دادەنیشێت. پاش ماوەیەك و بەهەر هۆیەك

---

*– ئەم وێنەیە لە کتێبی (عنقای بقا در قاف و فا، سەرچاوەی پێشوو...)وەوە وەرگیراوە.

١– هەمان سەرچاوە، ل٧٩.

ب يّت، له سالّی ((١٨٥٤دا دەگا تە سلێمانیی و له شاخەکانی سەرگەڵو و له ئەشکەوتەکاندا جێگیر دەبێت و ژیانێکی سادە بە سەردەبات و بە دە ستێك ج لی دەروێشانە و کەشکۆڵێکەوە و دوور لە ئاوەدانی و بە تەنها ژ یان بە سەر دە بات و بەناوی دەروێش محەممەدەوە خۆی دەنا سێنێت.)) هەروەك خۆیشی له (قرن بدیع)دا ئەم تەنهایی و ژیانەی خۆی باس کردووە.[١]

ئەو ئەشکەوتەی کە (بەهائوڵڵا– میرزا حسەین عەلی) لە سەرگەڵو خۆیی تێدا شاردووەتەوە

١– بەهائوڵڵا لە ئەم بارەیەوە تەنها ئەوەندە دەنووسێت **(وبالاختصار، ماذا نقول من البيان بعد هذا ممّا لا طاقة للإمكان أن يحتمله، إن كان هناك إنصاف؟ إنَّ هذا العبد في أوا ئل أ يّام وروده في هذه الأرض، لمّا رأى علائم الحوادث المقبلة، اختار المهاجرة قبل وقوعها، وهام في فيافي الفراق. وقضيت اثنين من السّنين وحيدًا في براري الهجر فجرت العبرات من عيوني كالعيون، وسالت بحور الدّم من قلبي. فكم من ليال لم أجد قوتًا، وكم من أيّام لم أجد للجسد راحة. ومع كلّ هذه البلايا النّازلة، والرّزا يا المتواترة، فو الّذي نفسي بيده كان كمال السّرور موجودًا، ونهاية الفرح مشهودًا. حيث لم يكن عندي خبر من ضرّ أحد أو نفعه، وصحّته أو سقمه. كنت مشغولاً بنفسي، نابذًا ورائي العالم وما فيه. وما كنت أدري أنَّ شرك قضاء الله أوسع من ميدان الخيال، وسهم تقديره مقدّس عن التّدبير. فلا نجاة لأحد من شرك قضائه، ولا مفرّ له إلا بالرّضاء في إرادته.)** بڕوانە (كتاب الايقان، من المنشورات دار النشر البهائية في البرازيل، ١٩٩٧، ص٢١٠.)

د یاره هۆی هاتنی بەها ئەڵڵا بۆ سلێمانیی و ناو چەی سەرگەڵو، بۆ دوورکەوتنەوە بووە لە ناڕەزایەتیی و حکومەت و ئەو کەسانە شی کە ئەمیان بە نەیاری بەرژەوەندییەکانیان زانیوە، بۆیە ژیانی دەروێشایەتیی و دوور لە ئاوەدانی هەڵبژاردووە و زۆر کەم تێکەڵاوی خەڵکی بووە، تەنانەت باس لە ئەوە دەکرێت کە سەردانی سەرگەڵوشی نەکردووە کە لە ئەو کاتا نەدا نزیکترین ئاوەدانی بووە لێوەیی و مەگەر شوانێك هاتبێت چۆڕە شیرێکی لێوەرگرتبێت و چەند قسەیەکیان پێکەوە کردبێت کە لە ئەو کاتا نەدا ((سەرگەڵو نزیکەی سەد ماڵێکی لێبووە و دانیشتووانەکە شی نزیکەی ٥٠٠ کە سێك بووە.))[١] تەنا نەت هۆی بڵاوبوو نەوەی دەنگوبا سی بەهائوڵڵا لەلا یەن خەڵکانی سلێمانییەوە، بۆ ڕێکەوتی سەردانی شێخێك دەگەڕێ تەوە کە ((لە سەرگەڵو باخێکی دەبێت و ڕۆژ ێك کات ێك لە باخەکەیدا دەخەوێت، لە خەونیدا دەنگێکی نادیار داوای لێدەکات کە بچێتە بەشی سەرەوەی شاخەکە و سەیری نوری پەروەردگار بکات، ئەمیش کات ێك بەخە بەر د ێت، بە شاخەکەدا سەردەکەوێت و لەڕێ گوێی لە دەنگی نزا و پاڕا نەوەی بەهائوڵڵا دەبێت!! شێخەکە لێی دە چێتە پێ شەوە و خەونە کەی بۆ دەگێڕێتەوە... تا دواتر بەهائوڵڵا ڕێگەی دەدات جار جار سەردانی بکات و بڕ ێك نانی بۆ بهێنێت.))[٢] ئەم هەواڵەش سەرزمان دەکەوێت و بەشاردا بڵاودەبێتەوە، تا (شێخ ئیسماعیل) ((داوای لێدەکات کە لە سلێمانییدا و لە خا نەقای مەولانادا دابنیشێت، بەهائوڵڵاش بە ئەم داوا یەی ڕازی دەبێت و لە یەکێك لە ژوورە کانی بەشی سەرەوەیدا دادەنیشێت.))[٣] بەڵام هەر بە شێوەی گۆشەنشین و دا بڕاو

١- هەمان سەرچاوە، ل١٢٤.

٢- هەمان سەرچاوە، ل١٣٣.

٣- هەمان سەرچاوە، ل١٣٤.

له خەڵكی دەمێنێ تەوە و ئەگەر چی چەندین کە سایەتیی ئایینی سەردانی ئەم دەکەن، بەڵام ئەم سەردانی کەم کەس دەکات و تەنانەت گوێ بۆ و تاری ڕۆژا نی ڕەمەزان ڕاناگرێت و نا چێتە دانیشتنە ئایینییەکانیشەوە، هەروەك ((یەکێك لە کوڕەکانی شێخ محەممەدی ئەربیللی بە باوکی دەڵێت: بۆچی بەم مانگی ڕەمەزانە ئەم ڕ یاوە –مەبە ستی بەهائوڵڵا یە– نایە تە دەرەوەوە؟ باوکی دەڵێت: ل ێی گەڕێن...))[1] سەرەڕای هەموو ئەما نە، بەهائوڵڵا تا ساڵی ١٨٥٦ لە سلێمانی دەمێنێتەوە و دواتر بۆ بەغدا دەگەڕێتەوە.

بێگومان لێکچوواندن لە نێوان هەندێك لە ئەو بیروبۆچوونانەدا هەیە کە لەنێوان هەر یەك لە بنەڕەتی بیری هەر یەکەیا ندا هە یە، بەڵام ئەما نە ناکا تە ئەوەی بوترێت: هەقەکان ڕاستەوخۆ لەژێر کاریگەری بیروباوەڕی بەهائییەکا ندان و ئەم کاریگەرییەش لە ڕێی بەهائوڵڵاوە وەرگیراوە کە لە سەرگەڵو ماوە تەوە؟ چونکە شێخ عەبدولکەریم لە ساڵی ١٨٧١ یان ١٨٩٢دا لە دایك بووە، بەڵام بەهائوڵڵا لە ساڵی ١٨٩٢دا کۆچی دوایی کردووە، هەروەها شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵە لە ساڵی ١٩٢٠ەوە ڕێبازی هەقەی داناوە، بەڵام بەهائوڵڵا لە ساڵانی ١٨٥٤–١٨٥٦ چووەتە سەرگەڵو، واتە: بەهیچ شێوەیەك ئەم دوو کە سە یەکتریان نەبینیوە و هیچ نووسراو و بەڵگەنامەیەکیش لە ئارادا نییە ڕاستی ئەوە بسەلمێنێت کە شێخ عەبدولکەریم کەوتووە تە ژێر کاریگەری بیروباوەڕی بەهائییەوە. هەر چی ئەو ماوەیەش هەیە کە بەهائوڵڵا لە سەرگەڵو بووە، شەدەڵە جێگە و ڕێگەیەکی وەهای نەبووە کە بێگا نە تێیدا دابنیشێت و بمێنێ تەوە و لە ئەو کاتانە شدا خا نەقای شەدەڵە درو ست نەکراوە، چونکە ((حاجی شێخ مستەفای باوکی شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵە، لە سەرەتای سەدەی بیستدا... خا نەقا و خانووی لێ

١– بۆ زیاتر، بڕوانە (عنقای بقا در قاف و فا، سەرچاوەی پێشوو...، ل٢١١– ٢١٢.)

دروست کردووه.))[1] هیچ بەڵگەیەکی وەهاش لەبەر دەستدا نییە کە ئەوە دەربخات پەیوەندییەکە لە ڕێگەی ئەو بەهائییە ئاوارا نەوە بووبێت کە لە کەرکووك یان سلێمانی دانیشتوون. وا تە نە لە سەردەمی بەهائوڵڵا و نە لە سەردەمی دوای خۆشیدا، هیچ پردێك بۆ گەیشتن و کاریگەری بەهائییەکان لە سەرهەقەکان لە ئارادا نییە و ئەوەی کە هەیە تەنها وەك پەیوەندی نێوان چەندین ڕێباز و بزووتنەوە و بیرۆکەیە کە لە مێژوودا وا ڕێککەوتووە کە دوو بیرورِا وەك یەکتر بووبێتن.

١- ئاوڕدانەوەیەك لە بزووتنەوەی هەقە، سەرچاوەی پێشوو...، ل٩٩.

وێنەی ئاوارە بەهائییەکانی نیشتەجێی شاری سلێمانی لە ساڵی ١٩٤٣*

*– ئەم وێنەیە لە کتێبی (عنقای بقا در قاف و فا، سەرچاوەی پێشوو...)وەوە وەرگیراوە.

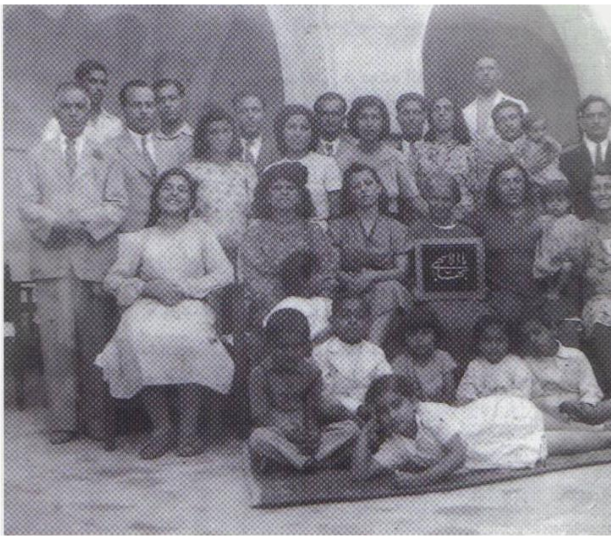

وێنەی ئاوارە بەهائییەکانی نیشتەجێی شاری کەرکوک لە ساڵی ١٩٤٣*

*– لە هەمان سەرچاوەوە وەرگیراوە.

باسی چوارەم:

بەربەرەکانێکردنی هەقەکان

بەربەرەکانێکردنی هەقەکان مێژوویەکی کۆنی هەیە و دەتوانین بەپێی جۆری ڕووبەڕووبوونەوەکان، بەچەند شێوەیەك پۆلێنی بکەین، کە بە دڵنیاییەوە هەر یەکەیان کەم و زۆر پەیوەندی بە ئەوی تریانەوە هەیە.

١- ڕووبەڕووبوونەوە وەك ئایین:

سەرەتای ئەم ڕووبەڕووبوونەوەیە، بۆ دژایەتیکردنی تەریقەتی نەقشبەندیی دەگەڕێتەوە، هەروەك لە پێشتردا باسی لێوەکرا، جا بە ئەو پێیە شی کە ڕێبازی هەقە لە تەریقەتی نەقشبەندییەوە داهێنراوە و لە ئەو تەریقەتەوە سەرچاوەی گرتووە، نەیارانی تەریقەتەکە بوونەتە نەیاری ڕێبازی هەقە و بە هەمان چاوەوە سەیری ڕێبازەکەیان کردووە، تەنانەت لە هەندێ نووسیندا بەیەکەوە باس کراون و ج یاوازی لە نێوانیا ندا نەکراوە، هەروەك چۆن (ئ یدمۆنز) دەنووسێت ((نەقشبەندییەکانی کورد ستان –مەبەستم جووتیارانی لادێ و شوێنە دوورە دەستەکانە نەك ئەوانەی کە لە شارەکاندا دەژین و خوێندەوارن– هەندێ جار کاری سەیر و سەمەرە دەکەن. بێگومانم لە ئەوەی کە ئەم کارانە لە گوندە دوورە دەستەکانی نێوان چیاکانی سووورداش و مەرگەدا دەکرێن و پەیوەندییان بە دنیای دەرەوەیانەوە نییە و لەگەڵ مەئموورەکانی حکومەتدا کەمتر ڕووبەڕوو دەبنەوە و ئەم کردەوانە دابونەرتێکی ناوچەیین. من بۆ یەکەم جار و دوای چەند ساڵێك مانەوەم، لە ساڵی ١٩٣٢دا بە ئەم کارانەم زانی، کاتێك یەکە یەکی پۆلیس بۆ ئاگارکردنەوەی ژمارە یەك لە خەڵکی گوندی هەڵەدن– کە چوارمیل لە

سەرگەڵوەوە دوورە و موڵکی شێخ مەحموود بووە– بە فەرمانی میری دە چنە ئەویٚ و دوای گەڕانەوەیان باس لە ئەوە دە کەن کە ژمارە یەك لە ژن و پیاو یان بینیوە بەیەکەوە لە حەوزی مزگەو تدا مە لەیان کردووە و هە ندیٚ کاری سەیری تریشیان بینیوە. بەرپرسانی پارێزگا گومانیان لە ئەو قسانە هەبوو، تاوەك چەند کەسێکی تریش لە قاچاخچییانی توتن هاتن و ئەوانیش وتویا نە شتێکی لە ئەم شێوەیەیان لە گوندی سەرگەڵو بینیوە، ئەمانە وتبوو یان، چونکە ڕەخ نەمان لە ئەم کارەی ئەوان گر تووە، شەڕیان لەگە ڵدا کردوین و لێ یان داو ین. لێکۆڵینەوەکانیش پەردەیان لە سەر داستانێکی سەیر لادا.

ئەم تەریقەتە نهێنییە گەلێك ڕێوشوێنی ئایینی پێشێل کردبوو: سۆفیان بینیوە تا سەر سەری ناوەتە پیسایی ئاژەڵەوە و زیکری خوای کردووە. شێوەیەك لە موڵکدارێتی گشتییان هەبووە، لەوانە: موڵکدارێتی گ شتی بە سەر ژنا ندا. گرو پی تێکەڵاوی ژن و پیاو یان بەیە کەوە بینیوە، پیاو یان بینیوە کە بەرگی ژنا نەی لە بەردابووە و ز ێڕ و ز یوی بەخۆوە کردووە و دوای خۆر ئاوابوون لە دەوری تەپۆڵکەکانی نزیك دێ، خولاوەتەوە. لە کاتێکدا کە ژن و پیاو لە حەوزی مزگەوتدا بەیەکەوە مەلەیان کردووە، هەندێ جار لەگەڵ خۆیاندا سەگیشیان بردووە تە ناو ئاوەکەوە – کە د یارە لە ڕوانگەی مو سوڵمانانەوە و بەپێی مەزهەبی حە نەفی، سەگی تەڕ حەرامە– قاپ و جامی پڕ لە میزیان بە دە ست گ ێڕاوە. دوای هێر شی تاقمێك لە سۆفی حاڵگرتوو بۆ سەر مزگەوتی سەرگەڵو و سووتاندنی لاپەڕە یەکی قورئان، شێخەکان بانگکرانە سلێمانی تا وەڵامی ئەو کارەیان بدە نەوە. ئەوانیش لە وەڵامدا وتویانە ئێمە ئەو کارە مەحکووم دە کەین، بەڵام ئە گەر مور یدێك لە کاتی حاڵگرتنیدا لە هۆش خۆی بچێت و کارێکی ناشایستە بەرامبەر ئایین بکات، ئەوا بەتاوان دانانر ێت، ئەوانیش ئەم وەڵا مەیان بەهە ند وەر گرت و بەتاوانیان

نەزانی. من ناتوانم ئەم قسانە بەتەواوی بەڕاست دابنێم، بەڵام بێگومانم لە ئەوەی کە ئەم قسانە دوور نین لە ڕاستییەوە. شێوەی هەرە باشی بەرگریکردن لە ئەم ئاکار و کردەوانە، دانانی خوێندنگە بووە لە ئەو جێگا نەدا. بەڵام ئەم جۆرە کارانە، لە دەسەڵاتی کارگێڕانی ناوچەدا نەبوو و تا چەندساڵ ئەو مەترسییانەیان بیردەخستینەوە کە ئایینی هەقە، هاوبیری نوێی پە یداکردووە و چووەتە خاکی دراوسێکانییەوە.))[1] ئەگەرچی لە ئەم یادا شتکردنەدا ئیدمۆنز ئەوە دەڵێت کە ناتوانێت بەتەواوی ئەو قسانە لە سەر هەقەکان بەڕاست دابنێت، بەڵام بۆ زۆرێك لە خوێندەواران و دەسەڵاتدارانی ئەو کاتانە، ئەم شێوە بیروبۆ چوونە لە سەر هەقەکان، بووەتە باوەڕ و تەنانەت لە ناو نووسەر و ڕۆشنبیری کوردیشدا دووبارە کراوەتەوە، هەروەك (شاکیر فەتاح) لە هەمان گۆشەنیگاوە لە کۆمەڵە ڕۆژنا مەی چەمچەماڵ[2] و لە ژێر ناوی (لێرە و لەوێ)دا دەنووسێت[3] ((هەقەکان: خۆپەرستان

١– کرد ترك عرب، سەچاوەی پێشوو...، ص١٨٧– ١٨٩.

٢– کۆمەڵە ڕۆژنامەی چەمچەماڵ: ڕۆژنامەیەکی مێژووییە کە لە ساڵی ١٩٤٦دا و لە ڕۆژی ٧/١ تا ٨/١٢ بەردەوام بووە و تەنها حەوت ژمارەی دەرچووە و هەفتانە لەڕۆژی دووشەمماندا دەرچووە و لەلایەن مامۆستاکانی خوێندنگای شەوانەوە خوێندراوەتەوە. ئەوەی شایەنی وتنە، شاکیر فەتاح لە ئەم کاتانەدا جێ نشینی (قائمقام)ی چەمچەماڵ بووە، خاوەن و سەرنووسەری ئەم ڕۆژنامەیەش بووە. شاکیر فەتاح لە ئەم شێوە ڕۆژنامەیەی لەپێشترداو لە ساڵی ١٩٤٠دا لەلادێی خورماڵدا بە ناوی (ڕۆژنامەی خورماڵ)ی دەرکردووە و لەساڵی ١٩٤٢دا و لەلادێی (قادر کەرەم) یش بە ناوی (ڕۆژنا مەی باسەرە)وە دەرکردووە. کە دواتر ئەم ڕۆژنامانە لەچوار چێوەی کتێبدا چاپ کراوە. بڕوانە (کۆمەڵە ڕۆژنامەی چەمچەماڵ، چاپخانەی الحوادث، بەغدا، ١٩٨٣.)

٣– کە لە دوا تردا و لە ئەنجامی تێگەیشتن لە ئەم بارەیەوە (شاکیر فەتاح) لە ئەم بۆ چوونانە پاشگەزدەبێتەوە و ئەو قسەوباسانەی کە سەبارەت بە هەقەکان و تراوە بە دەستی ئاغاکانی پشدەر دەزانێت و دەنووسێت ((ئاغاکانی پشدەر چاویان بڕیبووە داگیرکردنی ئەو گوندانە. لە ئەنجامی لێکۆڵینەوەیەکی دوور و درێژدا بۆم دەرکەوت، کە ئەو بەند و باوەی بۆ هەقەکانیان هەڵبەستووە، سەرچاوەکەی لە ئاغاکانی پشدەرەوە بووە!... هۆی ئەمەیش نەك تەنها زەوی و زار دەستکەوتن

و پوول پەرستان هێندە دەستکاری "ئایینی پاکی ئیسلام"یان کرد و بۆ کەڵکی ناپوختەی خۆیان، ئەم کوردەوارییە بەسەزمانەیان چەواشەکرد و بە هەموو جۆرە فرۆفێڵێك ڕوتاندویانەتەوە، دواییەکەی ئەم تەکیە و خانەقا و پرچ و ڕیش و تەپڵ و دەف و بە شیر سەربڕین و شاپلێتە خواردن و شێخ و خەلیفەو دەرو ێش و مریدەیان، پە یداکرد و "ڕ ێڕەوی نەقشبەندیی"یان گۆڕی و خ ستیانە شێوەی "ڕێڕەوی هەقە"، وە"ڕێڕەوی هەقە"یش کە تلّپەی "ڕ ێڕەوی نەقشبەندیی"یە، ئەگەر هیچی لێنەڵێین، ئەوە دەڵێین کە بووەتە هۆی بێ کار و فرمانی و گێژ و وێژیی و نەزانی، لەبەر ئەوە یەکێکە لە هەرە دوژمنەکانی گەلی"کورد نەژاد". لەبەر ئەوە پێویستە بە هەموو هێزێکما نەوە کۆشش و خەبات بکەین، ئەما نەی بوون بە هەقە بیانخەینەوە سەر ئایینە پاکەکەی ئیسلام. وەك بۆمان دەرکەوتووە "ڕێڕەوی" هەقە، کە بە ئەم جۆرە بەنهێنی گیراوە و شاراوەتەوە و لە هەقەکان بەولاوە ناهێڵن کەس تێی بگات، چووەتەوە سەر ڕێڕەوی "ئیسماعیلییەکان" کە هەر چییەك خۆشیی پێگەیا ندبێت، لا یان ڕەوا بووە! شێخەکانیان بەهەشت و دۆزەخ یان بۆ دا نابوون، لە پێ شەوە بەنگ و تریاک یان داوە بەدەروێش و مریدەکانیان تا بێهۆشیان کردوون، ئینجا هەر فرمانێکیان ئارەزوو بووە، پێیان سپاردوون و دەروێشەکان بەکارتێکردنی ئەو بێ هۆش داڕووا نە، دەست بەجێ فرمانەکانیان بۆ جێبەجێ کردوون. زانست وا پیشان دەدات ئەوەی ئەو جۆرە دەرمانانەی بدرێتێ، هەر چی پ ێی بلّێ یت بەقسەت دە کات، با زیان و نەمانی خۆیشی تێدا بێت، چونکە بەتەنیشت ئەو دەرمانانەوە، هۆش و خواستی مرۆڤ کز

بووە، بەڵکو تۆڵە سەندنەوەیش بووە لە شێخە هەقەکان کە توانیویا نە بە شێکی زۆر لە دانیشتووانی گوندەکانی ئاغاکانی پشدەر بکەن بە دەستەودایەرەی خۆیان!)) بڕوا نە (ئاوێنەی ژینم، سەر چاوەی پێشوو...، ل١٨٧.)

دەبێ. دەتوانرێ بەهۆی نوواندنی موگناتیسییەوە یاخود چاوبەستەوە، کار لە ئەوانە بکرێ، هەر کارێکیان پێ بسپێررێ پێیان ڕاپەڕێنرێ. پاشان کە هاتنەوە هۆشی خۆیان، هەر چییەکیان پێوتراوە و پێشان دراوە، لە بیریان دەچێتەوە. ئێمە ئەوەمان بۆ دەرکەوتووە کە هەقەکانی ئێمە لە لایەن شێخەکانیانەوە لە هەموو کۆبوونەوەیەکیاندا ئەوەیان دەرخوارد دەدرێت، بێجگە لە ئەوە وەك چاومان پێ دەکەوێت زۆر لە هەقەکان چاویان هەموو دەم ئەبڵەق و کزە!... زۆریشیان کز و بێهێز و سستن. لە دەنگی بەرز دادەچڵەکێن. ئەمانە هەموویان نیشانەی خواردنی بێهۆشدار یاخود دەرمانانی بێهۆش کردنن.))[1]

ئەم شێوەیە لە بەربەرەکانێکردنی هەقەکان پەیوەندی بە ئەو داخراویی و گۆشەنیگا جیاوازەوە بووە کە هەقەکان بۆ ناسینی خوا و ژیان و دابونەریت، هەیان بووە، کە لە لایەکەوە نەیانهێشتووە ئەوەی بیری لێدەکەنەوە و باوەڕیان پێی هەیە، بگاتە دەرەوەی خۆیان. لە لایەکی تریشەوە، کۆمەڵێك لە ناویاندا ڕێگەی تەسەوفی گرتووە و لە دنیابینی تەسەوفەوە نەیارێتی شەریعەتیان کردووە. هەموو ئەمانە، بوونەتە هۆی ئەوەی ئەو قسانەیان شوێن بخرێت و لە لایەنی ئایینییەوە بە لادەر و کەسانێکی خراپ ناوبهێنرێن. تەنانەت لە سەردەمی مامەڕەزادا، مەلاکانی سلێمانی لە کۆبوونەوەیەکدا داوای ئەوەیان کردووە بۆ وازهێنان لە ئەم ڕێبازو ڕێچکەیە، پێویستە مامەڕەزا و یەك دووانێکی تر لە سەرۆکەکانی هەقە بکەن بە دارا.[2] تەنانەت لە سەردەمی حەمەسووریشدا پڕوپاگەندەکە گەیشتووەتە ئەوەی کە گوایە حەمەسوور داوای پێغەمبەرایەتی دەکات و خۆی بە پێغەمبەر دەزانێت، بەڵام ئەوەی ڕاستی بێت ئەم پڕوپاگەندەیە

١- کۆمەڵە ڕۆژنامەی چەمچەماڵ، چاپخانەی الحوادث، بەغدا، ١٩٨٣، ژمارە٧، ل١٠١- ١٠٣.

٢- بڕوانە (ئاوڕدانەوەیەك لە بزووتنەوەی هەقە، سەرچاوەی پێشوو...، ل١١٣- ١١٤.)

له کێشەیەکی نێوان حاکم موعتە سەم و حەمە سووردا سەری هە ڵداوە، هەروەك (حەسەن زێنەب) دەڵێت ((خاڵۆی حاکم موعتە سەم کاتی خۆی لە لا مان کاری دەکرد، ئاسیاوێکی هەبوو، ئێمە لێمان کڕی. دوای کۆچی دوایی خاڵۆکەی، وەستا ئەحمەد لە سەر شا محمدی تاپۆ کردبوو، بە سێسەد دینار تاپۆکەی لێسەندین... لێرەوە موئامەرەی ئەوەمان بۆ هەڵبەسترا کە کاکە حەمە ئیدیعای پێغەمبەرایەتی دەکات و ئائەوەیە کە لە سەر ئێمە بڵاو بووە تەوە.))[1] سەبارەت بە ڕا ستی ئەم پڕوپاگەندەیەش، تەلحەی خێزانی حەمەسوور دەگێڕێتەوە کە ((شەوێکیان حاکم موعتەسەم و پۆلیسێکی گەورە هاتنە تەکیەکە و لەگەڵ کاکە حەمە دانیشتن و بە فێڵ چەند ق سەیەکیان لێ پر سی، بەڵام حەمە سوور ئەو کاتا نە با سی پێغەمبەرایەتی نەکردبوو، بەڵکو با سی پێغەمبەرا یەتی پەیوە ندی بە پێ شترەوە بووە کە کاتی خۆی و لە سەردەمی شێتەکاندا، شێتێك هاوار دەکات: خوا ڕەحمی نەماوە! چیتر هاواری لێناکەم و هاوار لە پێغەمبەر دەکەم، کاتێك شێتەکە چەند جار یێك هاوار دە کات: پێغەم بەر، پێغەم بەر... حەمە سوور لە ئەو بەرەوە هاواردە کات: بەڵێ، بەڵێ... ئیتر لە ئەو کا تەوە ئەم ق سەیەی لە سەر بڵاوکراوەتەوە.))[2]

٢- ڕووبەڕووبوونەوە وەك سیاسەت:

((هۆی ڕۆشنگەری و شێوازی هاوکاری نێوان پەیڕەوانی هە قە، وایکرد بوو کە ئەم دە ستەیە ڕەنـ گی سیا سی بە خۆوە بگر ێت، بەهۆی داوا کاری گ یانی

١- ئەم وتەیەی، لە ئەو چاوپێکەوتنەدا هاتووە کە لەلایەن کاك (عەبا سی ڤ یدیۆ)وە لە ساڵی ١٩٨٦دا وێنە گیراوە.

٢- چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ (تەلحە سەید حەمیدی دەلۆیی) ڕۆژی ٢٠٠٩/٩/٢، کەرکووك.

سەربەخۆیی لە لا یەن هەقەکا نەوە، لە شەڕی بەردەرکی سەرای سلێمانیدا، ئینگلیزە کان هە قەکانیان بە مەترسی بۆ سەر خۆ یان زا نی.))[1] بۆ یە بە شوێن ئەوەبوون تا بزانن هۆی ئەم دژایەتییەیان لە لا یەن دە ستەی هەقەکا نەوە بۆ چ هە ستێك دەگەڕێ تەوە؟ بەتایـ بەت دوای ئەوەی کە لە سەدەمی شێخ عەبدولکەر یمدا، هە قەکان یار مەتی شۆڕ شی شێخ مەحموودیان داوە و ((پێش شەڕی کۆتەڵ، شێخ عەبدولکەریم پەیوەندی بە شێخ مەحموودی نەمرەوە هەبووە و بەڵێنی یارمەتی دا نی داوە تێ... ئەوەبوو لە ئەو شەڕەدا ژمارە یەکی زۆر لە خزمانی شێخ عەبدولکەریم لە عەشایەری ناوچەی ئاغجەلەر، بە فەرمانی شێخ و بە سەرۆکایەتی شێخ عە بدوڵڵای برای، لە گەڵ کا کەڕەزای کوڕی کا کە عەلی عەسکەریدا، شاخی گەورەدێیان بۆ پاڵپ شتی لە شکری شێخ مەحموودی نەمر و ڕێگرتن لە هێرشی سوپای ئینگلیزەکان، لەو ناوچەیەوە بۆ سەر کۆتەڵ گرت و تا شەڕ کۆتایی نەهات، هەروەك شێخ مەحموود فەرمانی دابوونێ، سەنگەری خۆ یان چۆڵ نەکرد.))[2] جا لەبەرئەوەشی کە بیری هە قەکان لە لا یەن ئینگلا یزەوە جـ یی گو مان و پر سیار بووە و ئەو پڕوپاگەندا نەی لە سەر هە قەکانیش زۆر تر گومانەکەیان لەسەر هەقەکان گەورەتر کرد بووەوە، بەتایـ بەتی کا تێ وا باوبووە گوایە هەقەکان مەیلی کۆمۆنیستییان هەیە، کە دەبێت بۆچوونی ئیدمۆنزیش وەك ڕاوێژکارێکی ئەو کاتا نەی وەزارە تی ناوخۆ، ڕۆ ڵی خۆی تـ ێدا هەبووبێت، بۆ یە ئینگلیزەکان لە ساڵی ١٩٣٤دا شێخ عەبدولـ کەریمی شەدەڵە و چەند کە سێکی تر یان دەستبە سەر کرد. ئەم پڕوپاگەندە یەی کە گوا یە هە قەکان مەیلی کۆمۆنیستییان هەیە، تا سەردەمی حەمەسووریش هەر لە برەودا بووە، کاتێ ئەم

١- تاریخ تصوف در کردستان، سەرچاوەی پێشوو...، ل٣٠٥.

٢- ئاوڕدانەوەیەك لە بزووتنەوەی هەقە، سەرچاوەی پێشوو...ل٤٦.

تاوا نەی دەخە نە پاڵ کە گوا یە ((حەمە سوور بەڕا شکاوی ڕایدەگە یەنێت لە ڕوسیاوە هاتووە و بەنیازە ڕێبازی شیوعییەت و کۆمۆنیستی لە ئەو وڵاتە بۆ ئێراق بگوازێتەوە و ئێراق داگیربکات و پاشان بەرەو وڵاتانی تر بڕوات، لە لا یەن چەند کەسێکەوە لە کاسێتێکی دەنگاردا ئەم قسانەی تۆماردەکرێت و بەبێ ئا گاداری حەمەسوور دەیگەیەننە بەغدا.))[1] و لە کاتی دادگاییکردنەکەیدا لە سەر کێشەکەی خاڵۆی حاکم موعتەسەم، ئەم دۆسییەشی لەسەر دەکرێتەوە.[2]

٣- ڕووبەڕووبوونەوە وەك كێشەی كۆمەڵایەتی:

لە ئەو کاتانەدا، بارودۆخی کوردستان بەگشتیی و ناوچەکە بەتایبەتی، لە زۆر لایەنەوە لە ئەو پەڕی دواکەوتندا بووە. (شاکیر فەتاح) لە کۆمە ڵە ڕۆژنا مەی چەمچەماڵدا و لە ژێر ناوی (خۆشەویستی سەر چاوەی کامەرانی یە) با سی خرا پی ناوچەی چەمچەماڵ دەکات و دەنووسێت ((لە ئەو ڕۆژەوەی هاتووم بۆ چەمچەماڵ تا ئیمڕۆ[3]، ئەوە ندەی لە دە ستم هاتبێت ئامۆژگاری دانیشتوانی ئەم ناوچەیە دەکەم: کە برابن لەگەڵ یەکتردا، ئەمەندە دڵ پیس و قین ئەستوور و ڕق پەر ست و تۆڵەویست مەبن. بەسیەتی ئەمە ندە دوژمنا یەتیی و ناکۆکیی و نەکوڵی. ئەم ناوچەیە لە هیچ ناوچەیەکی تر، لە خاك و ئاو و شاخ و سامانی خواپێداو، کەمتر نییە. ئەوەی بۆ ئێرە هەڵکەوتووە، شوێنانی تر خەوی پێوە دەبینن، کە چی ناوچەکانی تر تادێن ئاوەدان ئەبنەوە، دانیشتووەکانیشیان ڕۆژ بەڕۆژ گەش و کا مەران و خۆش گوزەران دە بن. ئێرەش ڕۆژ بە ڕۆژ دادە کەوێ و هەژارتر و

١- کورتە باسێك حەمەسووری گوندی کلاوقوت، سەرچاوەی پێشوو...، ل٥٢.

٢- بڕوانە بەڵگەنامەی چوارەم لە کۆتایی ئەم پەرتووکەدا.

٣- مەبەستی لە ڕۆژی ١٩٤٦/٤/٢٨ بەدواوە یە کەتا ١٩٤٦/٨/١٢ وەك قائمقامی چەمچەماڵ دە ست بەکاربووە.

کەساستر دەبێ!... ئاخۆ دەزانیت ئە مە لە بەر چییە؟ ئە مە لە بەر دوو د ڵی و چەوتی و خراپیی دانیشتوانی ناوچەکەیە!))[1] کێشەی زەوییوزار بەتایبەتی لە ئەو کاتا نەدا، گەوەترین کێ شەی کۆمەڵا یەتی بووە و جووتیارە کان لە هەوڵی ئەوەدابوون کە لە هەر لایە کەوە بێت پاڵپ شتێکیان بۆ پە یدا بدێت. جا لە بەر ئەوەشی کە ((هەقەکان هاتوون تەنگوچەڵەمەی کۆمەڵایەتییان ئاوێتەی بەرنامەی سۆفیگەری خۆیان کردووە، کەوا ڕێبازەکانی تری مونافیسیان کەم و زۆر خۆ یان لە قەرەی نەداوە و توخنی نە کەوتوون، لە بەر ئەوە پیر و شێخی ئەو ڕێبازا نە تینیان بۆ هاتبوو، ترسیان لێ نیشتبوو، کە ئەگەر تەسەوف ئەم بەرە یە "هە قە" ببێتە هۆیەك، یان نموونەیەك کە سەرومڕ تەسەوف بەو ڕێگەیەدا بڕوات... مورید و مەنسوب و مەحسوبەکانی ئەمانیش واتە: جەماوەرەکەیان... لێیان دەکەونە پرتە و بۆڵە، کە ئەنجامەکەی بە داخوازیی و داواکاری دەشکێتەوە.))[2] لەئەمەش هۆیەك بوو بۆ ئەوەی ژمارە یەك لە جووت یارانی ناو چەکە ڕووبکە نە ئەو ئازادی یەی کە ڕێبازی هەقە بانگەشەی بۆ کردبوو، بە ئەمەش ئاغاکان نیگەران دەبن و دەکەو نە دژایەتی هەقەکان. لە لایەکی دیکەشەوە، ژمارە یەك کێ شە لە ن ێوان هە قەکان و جووتیارەکاندا ڕووی داوە و جگە لە پێکدادان، سکاڵای یاسایی لە سەر یەکتریی تۆمار کراوە و و قسەوباس و ناوبژیوانیش لە نێوانیاندا کراوە، کە لە ئێرەدا چەند نموونەیەك لە ئەو ڕووبەڕووبوونەوەیە دەهێنینەوە:

یەکەم: (شاکیر فەتاح) لە کۆمەڵە ڕۆژنامەی چەمچەماڵدا و لە ژێرناوی (شەڕ و ئاژاوە)دا دەنوو سێت ((لە ناوە ند دە ستەی " شێخ عە بدوڵڵای گۆپ تە پە" و دەستەی "سەید ئەحمەدی خانەقا" دا لە سەر ئاوی د ێی "عە سکەر" لە مانگی

١- کۆمەڵە ڕۆژنامەی چەمچەماڵ، چاپخانەی الحوادث، بەغدا، ١٩٨٣، ژمارە٣، ل٣٨.

٢- بۆ لە هەقە کەوتنە تەقە، سەرچاوەی پێشوو...، ل٤٢- ٤٣.

پێشوودا[1] شەڕە تفەنگێك و هەراوهوریا و ئاژاوەیەك ڕووی دا. یەكێك لە دە ستەی "شێخ عەبدوڵڵا" كوژرا. بەڵام فەرمانڕەوایی زوو فریاكەوت. شەڕەكەی كوژاندەوە و لەشكری " هەقەكانی شێخ عەبدوڵڵای گۆپ تەپە"ی بڵاوە پێكرد. پێنج كە سی لە "هە قەكان" و هەر چوار كوڕە كانی شێخ عە بدوڵڵای خ ستە بەندیخا نەوە و پیاوێكی سەید ئەحمەدی خانەقایشی گرت. "ئاوە كەی عەسكەر"یشی خ ستەوە دە ست سەید ئە حمەدی خا نەقا، كە بەفرمانی پارێز گاری كەركووك درا بووە دەستی.))[2]

سەید ئەحمەدی خانەقا*

١- مەبەست لە مانگی شەشی ساڵی ١٩٤٦ـە، چونكە شاكیر فەتاح ئەم نووسینەی لە ژمارە یەكی ڕۆژنامەی چەمچەماڵدا دەركردووە كە لە ڕۆژی ١/٧/١٩٤٦دا یەكەم ژمارەی لێدەرچووە.

٢- كۆمەڵە ڕۆژنامەی چەمچەماڵ، سەرچاوەی پێشوو...، ژمارە ١، ل٨- ٩.

*- سەید ئەحمەدی خانەقا (١٨٧٣- ١٩٥٢) كوڕی حوسێن كوڕی عەبدولقادر كوڕی سەید ئەحە مەدی سەردار بەرزنجییە. یەكێكە لە ناودارە پایەبەرزەكانی ئەو سەردەمەی شاری كەركووك. لە سەردەمی عوسمانییەكاندا، دەسەڵاتێكی زۆری بووە. هەموو هۆزەكانی ناو چەی كەركووك و هەولێر و سلێمانی، بەگەورەی خۆیانیان دا ناوە. خوێندنی ئایینی لە كەركووك تەواوكردووە. زۆر زیرەك و زمان پاراو و

دووەم: ((لە کاتی تەسویەی حقەقی زەوییوزاردا، هە ندێ لە ئاغا کانی پ شدەر و کۆیە ویستبوویان گوندی "گەڵنیری" کە کەوتە ناوچەی "میرزا ڕۆستەم"ی سەر بە ڕانیە، بۆ خۆیان داگیربکەن. خەڵکی گوندەکە دە چنە لای ما مەڕەزا بۆ ئەوەی یار مەتیان بدات. ئەو خەڵ کە سەنەدێکی فەرمی لای داد نووس بۆ ما مەڕەزا دەکەنەوە کەوا زەوییوزارەکانیان هی ئەوە. مامەڕەزایش پشت بە ئەو سەنەدە، ئاغا کان لە دە ست بە سەراگرتنی گوندە کە دوور دەخا تەوە و پا شانیش زەوییوزارەکان بۆ خەڵکی دەگەڕێنێتەوە.))[1]

هەر لە سەر کێ شەی زەوی یوزار، کێ شە لە ن ێوان حەمە سوورییەکان و جووتیارەکانی سەر ئاوی خاسە ڕووی داوە و (د. عەبدولستار تاهیر شەریف) ئەوە دەگێڕێتەوە کە ((لە ساڵی ١٩٦٣دا ناکۆکییەك کەوتە نێوان حەمە سوور و هە ندێ لە جووتیارەکا نەوە لە سەر بە شێك لە زەوی ڕەزە کەی کەنار ئاوی خا سە. حەمەسوور لە بەیانییەوە تا ئێوارانێکی درەنگ، جووتێ جز مەی دە کردە پ ێی و لەگەڵ هەندێ لە موریدەکانی خەریکی ئاوی خاسە دەبوون، بەبێڵکاری شیوەکەی ئاوی خا سەیان لە زەوییە کەیان دوور دەخ ستەوە. دوای چەند ساڵێك، توانی پاذ تایی زەوی ڕەزە کەی فراوانتر بکا تەوە. چەند جووت یارێکی د ێی کلاو قوت شکاتیان لە حەمەسوور کرد گوایە ئەو زەویە زیادەی کە لە ئەنجامی بێڵکارییەکان درووست بووە، کا کە حە مە دەب ێت بە شێکی بگەڕێنێ تەوە بۆ سەر زەو یەکانی ئەوان، کە زەوی یەکانیان لە دەم زەوییە کەی ئەو بوو، کەوا تە ئەوانیش بێ نە پێ شەوە و بە شێك لە زەوییە کەی ئەو قوت بدەن. ئەوەبوو لیژنە یەکم

قسەخۆش و ئەدەب دۆست بووە. زۆرباش زمانی کوردیی و عەرەبیی و فارسیی و تورکی زانیوە. پاش نەمانی دەوڵەتی عوسمانی، ئینگلیزەکان ویستیان هەندێك کار بگرێ تە دە ست، بەڵام سەید ئە حمەد ڕازی نەبوو. بەتاوانی تورك خواهی، بۆ بەغدا و بەسرە دوورخرایەوە.

١– ئاوڕدانەوەیەك لە بزووتنەوەی هەقە، سەرچاوەی پێشوو...، ل٦٣.

بەسەرۆکایەتی خۆم دا نا وەك لێپرسراوی ناوچەکە و بڕگەکانی یا سای حاویەم بەکارهێنا بۆ چارەسەری کێشەکە... حەمە سوور پێ می وت: شێخ ستار ئەگەر بەحوکمی خوا کێشەکەمان دەبڕێنیتەوە، یان بە قسەی کلاوقوتی، ئەوا پێویست بە ئەم دادگاییکردنە ناکات، خۆ ئەگەر بە قەناعەت و ویژدانی خۆت دادگاییمان دەکەیت، ئەوا من بەبڕیاری تۆ ڕازیم. منیش وتم: کاکەحەمە، من ئەگەر قەناعەتم نەبێت، بەقسەی کەس لەگەڵ ناکەم، ئەوەبوو هەقەکەم دا یە حەمە سوور و ئەویش وتی: بژی عەدالەت. پاشان بە حەمە سوورم وت: بۆ چی وات وت؟ وتی: شێخ ستار بەچاوی خۆت ئیشەکانی خوا دەبینی... زۆر درێژەی بە قسەکانی دا کە لە ئێرەدا جێگەی بلاوکردنەوەی نییە.))[1]

هەر لەبواری کێشە کۆمەلایەتییەکاندا، لە بەر ئەوەی ئافرەت لە کۆمەڵی هەقەدا سەربەستییەکی زۆرتری هەبووە، ئیتر ئەوەی ئەمەی بەلاوە پەسەند نەبووبێت، کەوتووەتە پڕوپاگەندە هەڵبەستن بۆیان و بە لادەر و داوێن پیس، ناویان بردوون و ((ئافرەت و سەربەستی ئافرەت بوو بەهۆی ئەوەی کە دوژمنەکانی بزووتنەوەی هەقە و مامەڕەزایی، وەك هۆکارێك بۆ ناوزڕاندنیان، بەکاری بهێنن. بەبڕوای من ئەمە بە دەستی ئینگلیزیی و حکومەتی پاشایی ئەوکاتە بوو. لە شۆڕشی شێخ مەحموود و شۆڕشەکانی بارزان و شورشی ئەیلول و نوێشدا، هیچ کات ئەمان لە سەنگەری حکومەتدا نەبوون، تەنانەت، یارمەتی کۆماری کوردستانیشیان داوە. ئەمە لە لایەکەوە و لە لایەکی تریشەوە کوێخا و ئاغاکانی ئەو سەردەمان بە شێوەیەکی گشتی لە گەڵ دەسەلاتدا بوون. بۆ ئەم مەبەستەش، دەسەلات لە ڕێگەی ئەوانەوە بابەتی ئافرەتی کرد بووە چەکێك بۆ دوژمنایەتییان. ئەوەندەی کە من تێکەلاویان بووبێتم، ئافرەتیان کراوە و بەڕێز

١- کاکە حەمەی کلاوقوت و هەندێ سەرنج و بیرەوەری، سەرچاوەی پێشوو...، ل٢١- ٢٢.

بووه، پرسیان پێکراوه و قسەیان بەهەند وەرگیراوە، لە کۆڕو کۆبوونەوەکاندا قسەیان هەبووەو لە هەندێ کاتدا قسەیان زیاتر لە پیاوان وەرگیراوە. ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ، شتێکی لە ئەم بارەوەم نەبیستوە و نەدی.))[1] تەنانەت لە ئێستاشدا بە شێك لە ئەم پڕوپاگەندانە بەبێ ئەوەی ڕاستییەکی تێدابێت، دەوترێنەوە، هەروەك چۆن (بەهجەت محەممەد) دەنووسێت ((حەمە سوور خۆی چوار ژنی هەبوو کە کچی دارودەستەکەی خۆی بوون، لە جوانترینی ژنی گوندەکە بوون، کەس و کارەکانیان هەر بە منداڵی بەخشیبوویانە حەمەسوور کە لە تەمەنی باوکەکانیاندا بوون، هەتا کۆچی دوایی کردووە، لەگەڵیدا مانەوە. حەمە سوور پیاوێکی توندوتیژ بوو، وەك منداڵ لە کاتی سەرپێچییکردندا لە پیاوەکانی خۆی دەدا. ڕووی نەدەدا کە کەسێك لێی هەڵبگەڕێتەوە، لە پاش دارکاریی و تێهەڵدان، زەلامەکانی لێی دەپاراستەوە و دەست و پێیان ماچ دەکرد، بۆ ئەوەی لێیان ببوورێت. گەر کەسێکی سزا بدایە، دەری دەکرد و ژنەکەیشی لێدەسەندەوە و لە کەسێکی تر لە پیاوەکانی مارەی دەکرد. حەمەسوور بە ڕەچەڵەك خەڵکی ئالان و سوەیلە لە کوردستانی ڕوسیا... سەرەتا بەبێ مەلا ژنیان دەهێنا و مارەیان دەکرد...))[2] هەروەك پێشتر وترا، ئەوەشی کە وایکربووە ئەم بۆچوونە هەڵانە لای هەندێ کەس بە ئاسانی جێگەی باوەڕبێت، داخراویی ناوهەقەکان و تێکەڵاو نەبوونیان بووە لە گەڵ کەسانی ناهەقەدا، بۆیە قسەوباسی ناڕەوا ئەگەر هەشبووبێت، زۆرتری پێوەنراوە و بە هەموو لایەکدا بڵاوبووەتەوە. هەر لە ئەم بارەیەوە (جەمال بابان) دەنووسێت ((لە ڕاستیدا منیش ئەو قسەو قسەلۆکانەم بیستبوو لە سەر هەقەکان، بۆیە بە پەرۆشەوە دەمەویست بچمە ناویانەوە و

١- چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ مامۆستا (ڕەشید محەممەد عەلی) ڕۆژی ٢٠٠٨/١١/٣٠، سلێمانی.

٢- کورتە باسێك حەمەسووری گوندی کلاوقوت، سەرچاوەی پێشوو...، ل٥١ و ٥٣.

لێکۆڵینەوەیان لەگەڵدا بکەم، بۆ ئەم مەبەستە لە کەسە ناودار و بەناوبانگەکان و زانایانیان نزیک دەبوومەوە، ئەوانیش دە یان وت، ئێمە هیچ کاتێك بە نەخوێنی حەرامماڻ لە کەس نەکردووە تەوە و کە سیش بە نەخوێنی حەرامی لێ مان نەکردووەتەوە، تەنانەت ناودارێکیان لە ئەم بارەوە پێی وتم: من لە ئاست غەیری مەحرەمی خۆمدا، پیاوەتیم نامێنێت. هەرچییەکیش لە بارەیانەوە وترابێت ڕاست نییە.))[1] بۆ نموونە ئەوەی ئیدمۆنز لە سەر ژن و پیاوی هە قە نووسیویەتی و لە زمانی کەسێکی ترەوە وەری گرتووە، ڕەنگە هەر ئەو پێکەوەبوونە بێت کە کاتی خۆی لە سەرگەڵو و ((دوای نوێژی خەوتنان ئافرەت و دە ستە کچ، کوڕێکی هەڵ پەڕکێیان سازدەکرد و بە شێخیاندا هە ڵدەوت و بە ئاوازێ کەوە دە یان وت: "هیمەی ناکەم هیمەی بەدرۆ"... ئینجا دوای ئەوەی کە ئەم کوڕە تەواو دە بوو، دەستیان هەڵدەگرت و چەند کەسێك لێیان، حاڵ یان جەزبە دەیگرتن.))[2]

یەکێکی تر لە ئەو خەوشانەی کە دراوەتە پاڵ هەقەکان، ئەوەیە کە هە قەکان نەیاری خوێ ندن و مەکـ تەب بووبن لە ناو چەکانیاندا، کاتێك (شاکیر فەتاح) دەنووسێت ((ئەما نە بەزیندان کردن و لێدان، چارە ناکرێن. تەنها شتێك کە بیانخاتەوە سەر ڕێی ڕاست ئەوەیە کە شێخ و سەرکردەکانیان لیێ دوور بخرێنەوە. ئنجا خوێندنگایان بۆ بکرێتەوە، تێیاندا بخوێنن و فێری کار و پیشە سازی ببن، کارگەشیان بۆ بکرێتەوە تا بەرەنجی شانی خۆیان، نانی خۆیانی تێدا پەیدا بکەن و بیروباوەڕی زانست و هونەر و پیشەسازی بچێتە مێشکیانەوە، بۆ ئەوەی ئەم مێشکانەیان لە بیروباوەڕی پڕوپووچ پاك بکا تەوە و کردەوە شیان بەوپێیە پێ

١- چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ (جەمال بابان) ڕۆژی ٢٠٠٩/١/٥، سلێمانی.

٢- بۆ لە هەقە کەوتنە تەقە، سەرچاوەی پێشوو...، ل٤٨- ٤٩.

بگۆڕێ و بەرەو پێشکەوتنیان ببات. جا خۆزگە ئەم ئاواتەمان دەهاتە دی.))[1] هەر بۆ یە ئەو ماوە یەی کە لە ئەوێ وەك فەرماذ بەر و دە سەلاتدارێکی میری دەستبەکاربووە ئەم ڕێگە چارەیەی جێ بەجێ کردووە و دەنوو سێت ((لە پاش چەندو چوونێکی زۆر، توانیم خوێندنگا یەکیان بۆ بـ سێنم و لە دیوە خانی شێخەکەیاندا بۆ منداڵەکانیان بکەمەوە، بەڵام تاوەکو هەقەکانم هێنایە سەر ڕێ کە بخوێنن و تا شێخەکانیانم بۆ دەمکوت کرا کە واز لە تێکدانی خوێندنگا کە بهـ ێنن، زۆر ماندو بووم! ناچار بووم ڕێ نەدەم بە شێخەکانیان بێ نەوە جـ ێی خۆ یان، لە ترسی ئاژاوەنانەوە و تێکدانی ئەو خوێندنگایە و تەمەڵ کردن و هەژارکردنی ئەو هەقە بەسەزمانانە.))[2] بەڵام ئەم قسەیە بۆ تەواوی مێژووی هەقەکان ڕاست نی یە، چونکە هەر لە سەرەتاوە ژمارە یەکی لەبەر چاو لە بنەما ڵە دیارە کانی هە قەکان نراونەتە بەر خوێ ندن و کە سانی خوێ نەوار بوون، وەك چۆن لە ((سەرگەڵو لە ساڵانی ١٩٣٥–١٩٣٦دا... گەلێك لە کوڕە شێخەکانی سەر بە "هە قە" لە گەڵ خۆمدا قوتابی بوون، وەکو "شێخ عە بدولڕەحمانی کوڕی شێخ عەبدولـ کەریم"ی شەدەڵە و خوالێخۆ شبوو" شێخ مـ ستەفای کوڕی ما مەڕەزا"... هەروەها "عەبدولقادری کوڕی شێخ عەبدوڵڵای عە سکەر" و "سەید ئە حمەد"ی برای کە پێمان دەوت "سەیدە"... "ما مە قا لە"ی کوڕی "حاجی شێخ عارف"یش... ژمارەی قوتابیانی ئەوسای سەرگەڵو دەگەیـ شتە ٣٠–٤٠ قو تابی.))[3] کەوا تە ئەو قسەیەی (شاکیر فەتاح) بۆ هەموو مێژووی هەقەکان ڕاست نییە.

١– کۆمەڵە ڕۆژنامەی چەمچەماڵ، چاپخانەی الحوادث، بەغدا، ١٩٨٣، ژمارە٧، ل١٠١– ١٠٣.

٢– ئاوێنەی ژینم، سەرچاوەی پێشوو...، ل١٨٨.

٣– بۆ لە هەقە کەوتنە تەقە، سەرچاوەی پێشوو...، ل١٦– ١٧.

بەڵگەنامەکان

بەڵگەنامەی یەکەم:

دەقی نامەیەکی (مەولانا خالید) بۆ (شێخ ئەحمەدی سەردار)

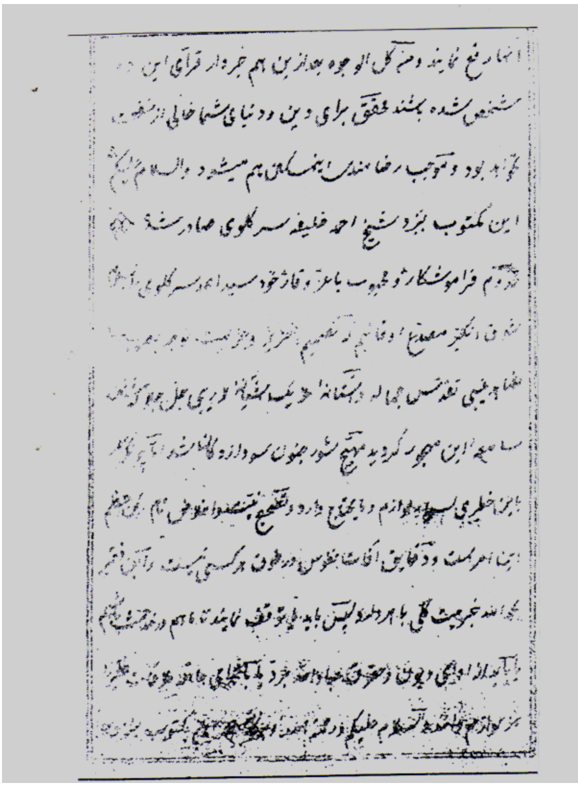
مشغول شده بشنید تحقیق برای دین و دنیای شما خالی از ...
نخواهد بود و موجب رضامندی اینمسکین هم میشود والسلام
این مکتوب بنزد شیخ احمد خلیفه سرکلوی صادر شد

بەڵگەنامەی دووەم:

دەقی نامەیەکی (شێخ ئەحمەدی سەردار) بۆ (مەولانا خالید)*

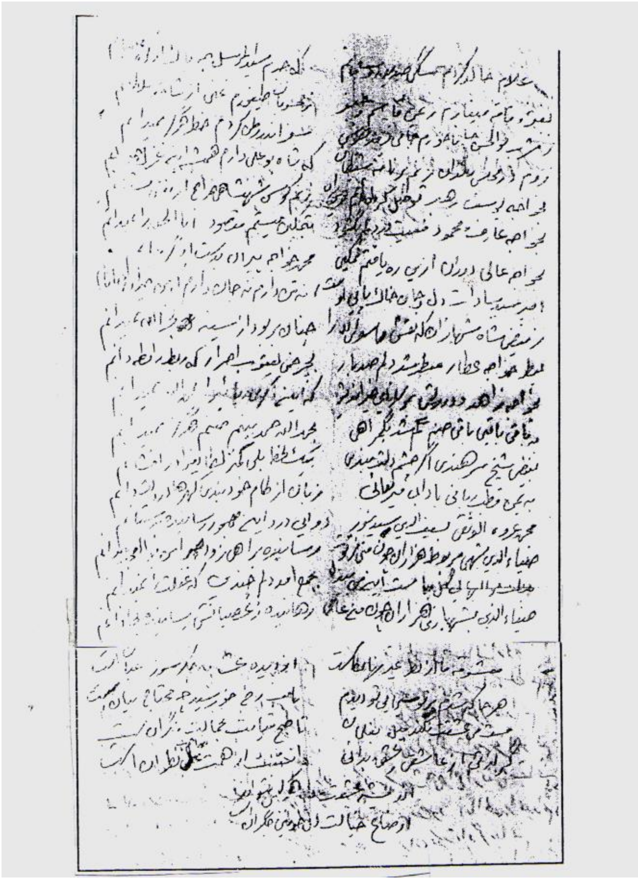

*– ئەم نامەیە لە وەڵامی نامەکەی مەولانا خالیددا، نووسراوە.

بەڵگەنامەی سێیەم:

ناسنامەی باری شارستانیی حەمەسوور

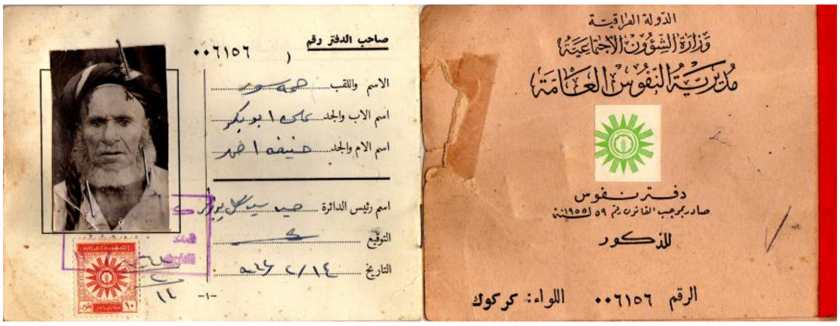

الدولة العراقية
وزارة الشؤون الاجتماعية
مديرية النفوس العامة
دفتر نفوس
صادر بموجب القانون رقم ٥٩ لسنة ١٩٥٥
للذكور
الرقم ٠٠٦١٥٦ اللواء: كركوك

صاحب الدفتر رقم (٠٠٦١٥٦)
الاسم واللقب
اسم الاب والجد
اسم الام والجد
اسم رئيس الدائرة
التوقيع
التاريخ
-١-

ڕووی دەرەوەی ناسنامەی باری شارستانیی (حەمەسووری کلاوقوت)*

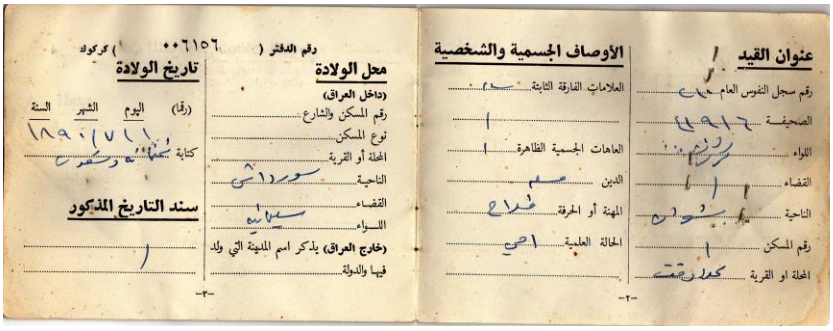

رقم الدفتر (٠٠٦١٥٦) كركوك
محل الولادة
(داخل العراق)
رقم المسكن والشارع
نوع المسكن
المحلة أو القرية
الناحية
القضاء
اللواء
(خارج العراق) يذكر اسم المدينة التي ولد فيها والدولة
تاريخ الولادة
(رقماً) اليوم الشهر السنة
كتابة
سند التاريخ المذكور
-٣-

عنوان القيد
رقم سجل النفوس العام
الصحيفة
اللواء
القضاء
الناحية
رقم المسكن
المحلة او القرية
الأوصاف الجسمية والشخصية
العلامات الفارقة الثابتة
العاهات الجسمية الظاهرة
الدين
المهنة أو الحرفة
الحالة العلمية
-٢-

ڕووی ناوەوەی ناسنامەی باری شارستانیی (حەمەسووری کلاوقوت)

*– ئەم بەڵگەنامەیە لە ئەرشیفی (بەختیار حەسەن کەریم)ی کچەزای حەمە سوورەوە، پێشکەش بە لێکۆڵەر کراوە.

بەڵگەنامەی چوارەم:

دادگاییکردنی حەمەسوور

لە ڕۆژنامەی (الجمهور یە)ی ڕۆژی پێنج شەممەی مانگی ئەیلوولی ساڵی ١٩٥٨دا، لە ژێر ناونیشانەکانی (یاریدەدەرێك لە هێزی سەیار، ڕێبازی حەمەسوور، بە کردەوەی خراپ ناودە بات) و (یەکێك لە شایەتەکان، "حەمە سوور" بەوە تاواذ بار دە کات کە لە بذ چینەدا ڕو سییە و لە ئێرا نەوە هاتووە)دا، (سەجاد ئەلغازی) بەم شێوەیە دەنووسێت:

ئەنجومەنی عورفی سەربازی، بە سەرۆکایەتی عەقید (شەمسەدین عە بدوڵلا) و بە ئە ندامێتی هەر یەك لە مو قەدەم (عە بدولڕەزاق جەددە) و مو قەدەم (نافیع ئەحمەد) دانیشت. لە ئەم دانیشتنەدا، هەریەك لە مولازم (راغیب فەخری) وەك داواكاری گشتیی سەربازیی و یاریدەدەر (یوسف سەراج) وەك نوێنەری پۆلیس و (محەممەد ئەحمەد حافیز) وەك پارێزەری تۆمەتباران، ئامادەبوون.

دانیشتنەکە تایبەت بوو بە کێشەی (حەمە سوور) کە بە (بانگە شەکردنی پێغەمبەرا یەتیی و بڵاوکرد نەوەی خرا پەکاری) تۆ مەتبار کراوە. ئەنجو مەن گوێبیستی وتەی دوو شایەتی تر بوو کە لە سەر هەندێ لا یەنی تر و خرا پەکاریی تری ڕێبازی خراپەکارانەی تۆمەتبار (حەمەسوور) و بانگە شەکەیەوە، شایەتییان دا.

شايەتی یەكەم:

یاریدەدەر (عەبدئەلمونعیم محەممەد)

یاریدەدەر لە هێزی سەیار لە بەغداد:

لە مانگی شوبباتی پێ شوودا، زانیار یمان لە سەر كە سێك بە ناوی (حەمەسوور)ەوە پێگەیشت كە دانیشتوی گوندی كلاوقوتە. بۆ ئەم مەبەستە، لە كەركوك لەگەڵ خەڵكیدا دەستمان بە لێكۆڵینەوە كرد. یەكێك لە ئەوا نە، بەڕێز (موعتەسەم) بوو كە زانیاری با شی لە سەری هەبوو، لە بەر ئەوەش كە زمانی كوردی دەزانی، داوام لێ كرد كە بچین و لە كلاو قوت چاومان بە (حەمە سوور) بكەوێت. ئەوەبوو ڕۆژێكیان چوومە ماڵی موعتەسم و لە ئەوێ سێ كە سم بینی، بەیە كەوە و بەڕێ بەری یەكێك لە شوێنكەوتوانی (حەمە سوور) چووینە گو ندی كلاوقوت و سەرمان لە ماڵی (حەمە سوور) دا. لە ئەو كاتا نەدا (حەمە سوور) لە ئەوێ نەبوو، پاش ماوە یەك ئیذ جا ها تەوە و م نیش وەك نەنا سێك و لە ڕێ گەی وەرگێڕێكەوە – موعتەسەم – كەوتمە پرسیار لێكردنیی و ئەمانەم بۆ دەركەوت:

١– (حەمەسوور) دان بە بوونی خوادا نانێت و پێی وایە دنیا لە كۆنەوە بووە و هێزێك نییە كە ئەم دنیایە بسوڕێنێت.

٢– پێی وایە شێخ عەبدولكەریم وەك خوا وا یە و دامەزرێ نەری یە كەمی ئەم ڕێبازەیە.

٣– خۆی بە كەسێكی تێگەیشتوو دادەنێت لە سەر ئەم زەوی یەدا و پ ێی وا یە كە ڕۆژێك دێت كۆنترۆڵی هەموو بوونەوەرەكان دەكات.

٤– هەر كەسێك كە بێتە ناو ئەم ڕێبازەوە، پێویستە لە سەری كە دە ست لە موڵك و خێزانی خۆی هەڵگرێت. (حەمەسوور) خۆی دارایی بەپێی پێویست بەسەر شوێنكەوتوانیدا، دابەش دەكات.

٥- خەڵكی دابەشی دوو بەش دەكات: یەكەمیان: ئەوانەن كە خراپن و خیانەت لە كۆمەڵە كەیان دە كەن، ئەما نە، دوای ئەوەی كۆ چی دوا یی دە كەن، گیاذ یان دە چێتە ناو لا شەی ئاژەڵی خرا پەوە، وەك: سەگ، بەراز. دووەم یان: وەك كۆمەڵەكەی ئەون، ئەمانە كەسانی باشن و خیانەت لە كۆمەڵەكەیان ناكەن. گیانی ئەمان، دوای كۆچی دوایی، دەچێتە ناو لاشەی كەسانی باشی وەك خۆیانەوە.

٦- شیعرێكی لە بەری بۆ خوێندیـنەوە، كە بە و شەی كوردیی و فار سی هۆنیبونییەوە. لە ئەم شیعرەدا هەندێك ئایەتی قورئانی بە نا تەواوی تـێدا بەكار هاتبوو.[١]

٧- ئەوەندەی كە لە ماڵەكەیدا ماینەوە، لە بەردەم دەرگاكەدا، چەند ژنێكمان بینی كە دانیشتبوون و دەست و دەموچاویان دەرخـستبوو، تا هە ستی گەنجانی ئەویٚ و لایەنگرەكانیان ببزوێنن.

دوای كۆتایی هێنان بەم قسەوباسانە و هێنانەوەی پەندی مشك و پشیلە، داوام لیٚ كرد كە پەیوەندی بە ڕێبازەكەیانەوە بكەم، ئەویش پێش هەر شتێك بە ئەوە وەڵامی دامەوە كە دەبێت دەست لە سەیارە و هەر شتێكی تر هەڵگرم كە هە مە و خۆم لە هەموو بەهاكان دابڕم و دوای ماوەیەك ئینجا دەتوانم لە كۆمەڵەكەیدا وەك ئەندام وەربگیرێم. دواتر داوای لیٚ كردم كە لە ژوورێكدا پێكەوە خەڵوە بكەین...[٢] پاشان بۆ كەركووك گەڕاینەوە و ئەم خالاّ نەمان پێشكە شی لا یەنی پەیوەند یدار كرد.

لە كۆتایی مانگی ئاداری ساڵی ١٩٥٨دا پارێزگار داوای گرتنە بەری ڕێو شوێنی لە دژی (حەمەسوور) و شوێنكەوتوانی كرد تا لێكۆڵینەوە لە ناسنامەكەی بكرێت.

١- بڕوانە بەڵگەنامەی پێنجەم لە كۆتایی ئەم پەرتووكەدا.

٢- بە ئەندازەی دوو دێڕ نووسین لە ڕۆژنامەكەدا نەتوانرا بخوێنرێتەوە، بۆیە وەرنەگێڕدرا.

هەر لە ئەو ڕۆژەدا، (حەمە سوور) و یەکێك کە لەگەڵیدا بوو، لە ناو بازاڕی کەرکووك دە ستگیرکران و هێنرا نە دا ئیرە. دوای پ شکنینیان، دە ست بە سەر کاغەزێکی دەستنووسدا گیرا کە بە زمانی کوردی لە سەری نوو سرابوو. دوای وەرگێڕانی نووسینەکە، دەرکەوت کە بەڵێننامەی چەند کەسێك لە شوێنکەوتوانی (حەمەسوور)ە و بە شایەتی چەند کەسێك بەڵێن دەدەن کە ئا مادەن دە ست لە هەموو مو ڵك و ماڵیان هەڵبگرن و ژنەکانیشیان بە تەڵا قدراو دابنرێت، ئە گەر پاشەکشێ لە ئایینی (حەمەسوور) بکەن. کاتێکیش پرسیاری ئەوەی لێ کرا کە ئاخۆ ئەم کارەی بۆ چی کردووە؟ بە ئەوە وەڵا می دا یەوە کە هە ندێك لە شوێنکەوتوانی ڕایان کردووە، لەبەر ئەوە دەبێت هەموو شوێنکەوتووەکانی ئیمزا لە سەر ئەوە بکەن.

دوای ئە مە، بۆ لێکۆڵینەوە لە ڕەگەزنامە کەی، نێردرا یە سلێمانیی و دوای گەڕانەوەشی لە دێی کلاوقوت، ماڵەکەیم پشکنی، بەڵام هیچ شتێکم نەدۆزییەوە کە پەیوەندی بە ئەم باسەوە هەبێت. هەر لە کاتی پشکنینەکەدا ئەوەم بینی کە لە بتڵێکدا بۆنی مەی دەهات و لە ئەم بارە یەوە کە سێکی دانیشتووی ماڵە کە وتی (...)[1]

هەندێك لە ئەوانەی کە لەسەر (حەمەسوور) دەستگیرکرابوون، داوایان کرد کە شایەتی لە دژی (حەمەسوور) بدەن؟ چونکە لە پێشدا لێی ترساون و نەیان وێراوە کارێکی لە ئەم شێوەیە بکەن. دوای تەواوبوونی لێکۆڵینەوە کە، دۆسێکە بەپێی تایبەتمە ندێتی داد گا، نێردرا یە لای حاکمی سزای کەرکووك و پا شان ڕەوا نەی دادگای گەورە کرا. بەڕێوەبەری ناحیەی سووورداشیش لە سەر ئەمە، زانیاری دامێ و هاوپێ چی دۆ سیەکە کرا، کە ئە مەش پشتڕا سکەرەوەی ق سەکانمن. دوای

١– بە ئەندازەی دوو دێڕ نووسین لە ڕۆژنامەکەدا نەتوانرا بخوێنرێتەوە، بۆیە وەرنەگێڕدرا.

ڕۆیشتنمان بۆ گوندەکە لەگەڵ حاکم موعتەسەمدا، زۆر ژنمان بینی، بەڵام منداڵمان نەبینی؟ دواتر زانیمان کە ڕێبازی (حەمە سوور) ڕێگەنادات بە ئەوەی م ندالّیان ببێت و تەنها بە چێژی سێکسی دەوەستنەوە.

شایەتەکە لە کاتی شایەتی دانەکە یدا، ڕەز گی سوور هەڵ گەڕابوو. ئەم دەنگوبا سانە، وەك پڕوپاگە ندە– نەك وەك شتێکی نوو سراو– بە شاردا بڵاوبووبووەوە.

من موعتەسەمم وەك هاوڕێیەك– بە ئەو پێ یەی کە حاکمی سزای شارەوانی کەرکووك بوو– نا سیوە، خالّی شی هەر لە شوێنکەوتوانی (حەمە سوور) بوو. (حەمەسوور)م نەبینیوە کە پەیوەندی بە خەڵکەوە بکات، کە چوو شینە مالّی (حەمەسوور)، تێبینی ئەوەمان کرد کە (حەمەسوور) حاکم موعتەسەم دەناسێت.

من بەشێوەیەکی نافەرمی داوام لە موعتە سەم کرد، ئەویش تەنها لە ئەوە ئاگاداری کردمەوە کە ئەمانە خەڵکانێکن کە کردەوەی خراپ دەکەن.

پ/ تۆ زمانی کوردی نازا یت، پ ێت وا یە کە ئەو وەرگێڕا نەی بۆت کراوە، ڕاستە؟ چۆن بۆ ئاسایشت نارد؟

و/ ڕاستە ڕەنگە وەرگێڕانەکە ڕاست نەبێت، بەڵام کە سم دە ست نە کەوت کە کاری وەرگێڕانم بۆ بکات.

چارەکە سەعاتێك دوای نانی ئێوارە، جگە لە مالّی (حەسەن مەحموود، عومەر شێخ مەعرووف و کوێخا مەحموود) کە گوندەکەیان سەر بە ناحیەی شووان بوو، پەیوەندیمان بە کەسی ترەوە لە خەڵکان و فەرماز بەر و بەڕێوە بەری ناح یەوە نەکرد... ئەوەم بۆ دەرنەکەوت کە لە ڕێبازەکەدا شووکردن و ژن هێ نان نەبێت، (حەمەسوور)یش دیاربوو کە نەخوێندەوارە و نازانێت بخوێنێتەوە و بنووسێت.

پ/ مەبەستی لە (خەڵوە) چی بوو؟

و/ تۆمەتبار بە بابەتێکی سێکسی ناوی برد. موعتە سەم لە سەر ناوەڕۆکی ڕاپۆرتی سەر تۆمەتبارەکان، هیچ نازانێت.

پ/ چۆنت زانی کە تۆمەتبارەکانی تر، لە شوێنکەوتوانی تۆمەتبارن.

و/ دوای وەرگرتنی وتەی تۆمەتبار، خۆی ئەوەی ئاشکرا کرد کە تۆمەتبارەکان لە شوێنکەوتوانی ئەون.

پ/ دوای گرتنی تۆمەتبار، بۆ لای ئەو کەسانە گەڕایتەوە؟

و/ نەخێر، بەڵام داوام کردن و هەواڵمان پێ دەگەیشت.

پ/ داوا کاری گ شتی: شایەت چۆن تەفـ سیری خەڵوە دە کات لەکاتێ کدا کە کوردی نازاد ێت؟ هەر دەبـ ێت وەرگ ێڕی هەبێت تا لە سەر بیرو باوەڕی حەمەسووریی، بگات؟

و/ پ شتم بە گێڕا نەوەی موعتە سەم بە ستبوو. لە کاتی لێکۆڵێ نەوەدا دەرکەوتبوو کە (حەمەسوور) لە یەکێك لە گوندەکانی سلێمانیدا لە دایك بووە، بە فەرمی بە ئێرا قی دانرا بوو، کە لە دایک بووی گو ندی راو تی سەر بە ناحـ یەی سووورداشە، لە لای شێخ عەبدولکەریم خزمەتکار بووە، هیچ پارە و موو چەیەکی نەدراوەتێ و دواتر چووەتە گوندی کلاوقوت. تۆ مەتبار شیعرێکی خوێ ندەوە کە هەندێ ئایەتی قورئانی بە نا تەواوی تـ ێدابوو. من ئەو ئایەتا نەم دەزا نی کە لە شیعرەکەدا هاتبوون و موعتەسەمیش نەیدەتوانی شیعرەکە وەربگێڕێت.

پ/ ئا یا بۆت دەر کەوت کە ئەوا نەی ئیمزا یان لە سەر وەرەقە کە کرد بوو، دەستیان لە موڵك و ماڵی خۆیان هەڵگرتووە؟

و/ بەڵێ، دانیان بەوەدا نابوو کە لە شوێنکەوتووانی ئەون.

شایەتی دووەم:

(موعتەسەم محەممەد خەلیفە) تەمەن ٣٤ساڵ،

دادوەری سزای شارەوانی کەرکووك:

یاریدەدەر (عەبدئەلمونعیم) دەناسم و ماوەی سێ ساڵە هاوڕێمە.

پ/ ئایا پێشتر ئەوەت دەزانی کە یاریدەدەر زانیاری لە سەر (حەمە سوور) و ڕێبازەکەی هەیە؟

و/ بەڵێ، بەر لە نۆ مانگ پێش ئێستا، کاتێك لە گەڵ سەرۆکی یە کەمی خانەنشینکراو (خەیروڵڵا عەتا)ی ئەفسەری هەواڵگریی فیرقەی سێ لە کەرکووك دانیشتبووم، وتی: هەواڵگری سەربازیی زانیاری لە بارەی حەمە سوورەوە هە یە و چۆن پۆلیس هیچ لە بارەیا نەوە نازانێت؟! بەڕێوە بەری پۆلیس (عە بدولڕەزاق غەفوور) تازە بۆ لیوا کە (لیوای سلێمانی) هاتبوو، منیش سەردانی ئەو و جێگرەکەی (عەبدولمونعیم)م کرد. گۆڤارێکی سێکسیم لەلا بینیی و بە جێگرەکەی (عەبدولمونعیم)م وت: لە سوپادا هەواڵگری فەرمی لە سەر (حەمە سوور) هە یە، ئایا هیچ زانیاریتان هە یە؟ ئەویش پێی وتم کە پەیوە ندی بەلا یەنی فەرمییەوە دەکات هەتا لە ڕاستی هەواڵە کە ئاگاداربێتەوە. ئیتر نازانم چۆن عە بدولمونعیم شوێن بابەتەکە کەوتووە، چۆن لێکۆڵینەوەی لەسەر کردووە و چۆن (حەمەسوور) دەستگیرکراوە! (حەمە سوور) وای ڕاگەیا ندبوو کە موعتە سەم بەهۆی کێشەی ئاشەکەوە شکاتکەرەکانی ها نداوە کە شایەتی لە سەر بدەن. کێشەی ئا شەکە پەیوەندی بە شەریکایەتی چەند کەسێکەوە هەبوو، کە یەکێك لە ئەو شەریکانە، بریتی بوو لە خاڵم کە ناوی (ئە حمەد عو سمان) بوو و یەکێکیش بوو لە شوێنکەوتوانی (حەمەسوور) خۆی. دوای کۆچی دوا یی خاڵم، میراتگرە کانی کە بریتی بوون لە دوو کوڕ و دوو کچ، داوایان لە (حەمە سوور) کرد کە بە شەکەیان

بەرن، لەسەر ئەمە، پەیوەندی لە نێوان ئەوان و (حەمە سوور)دا کۆ تایی پێ هات؟ چونکە حەمەسوورییەکان دەیان وت: ئێمە ئاشەکەمان بە ٦٠٠ دینار لە باوکیان کڕیوە. ڕۆژێکیان (محەممەد مەلا عوبێد) هاتە لام و داوای لێ کردم کە پەیوەندی لە نێوان ئەوان و منداڵەکانی خاڵم دروست بکەمەوە، منیش وتم: باشە، ڕێککەوتن ئاسانە، بەڵام من برایەکی لە خۆم گەورەترم هەیە بە ناوی موقەدەم (عەبدولقادر محەممەد خەلیفە)وە، بابچینە لای ئەو، وتی: باشە. چووینە لای کاکم و لە ئەوێ محەممەد وتی: ئێمە نزیکەی ٣٠٠ دینارمان وەك نۆژەنکردنەوە لە ئەو ئاشەدا خەرج کردووە و دەبێت بۆمان بگێڕنەوە. کاکیشم وتی: باشە، باسەکە دەبەینە لای سێ کەسی شارەزا، تا ئەوان بڕی ئەو پارەیەمان بۆ بخەملێنن. هەردوولا لەسەر ئەمە پێکهاتن و ئیتر من ئاگام لە هیچ نەما تا ڕۆژێك تۆمەتبار (محەممەد مەلا عوبێد) هاتەوە لام و پێی وتم: منداڵەکانی خاڵت نایانەوێ ڕێك بکەون، منیش بۆ خۆیانم بەجێ هێشت و دوای ماوەیەکی تر، لە ماڵی خۆماندا و بەئامادەبوونی (ڕەشید عەلی) کوڕە خاڵی باوکم و (محەممەد مەلاعوبێد) و کوڕە خاڵەکەم... محەممەد داوای کرد کە ئەو پارەیەی بۆ ئاشەکەی خەرج کردووە، بۆی بگێڕنەوە. منیش وتم: لەبەر ئەوەی کە خاڵم سەر بەخۆتان بووە، بەشکو یارمەتی منداڵەکانی بدەن و ئەو پارەیەی بۆ کەم بکەنەوە. هەردوولا لە سەر ئەوە ڕێککەوتن کە بڕی ١٥٠ دینار بە (حەمەسوور) بدرێت تا ئەویش دەستبەرداری ئاشەکە بێت بۆیان. عوسمانیش وتی: ماوەیەکمان بدەرێ تا ئەو بڕەت بۆ پەیدا بکەین، ئەویش وتی: باشە، بەڵام ئاشەکە لە ژێر دەسەڵاتی ئێمەدا دەمێنێتەوە تا پارەکە ئامادە دەکرێت. پاش ماوەیەك پارەکە لەبەردەم نووسەری دادی کەرکووکدا ئامادەکرا... لە ئەمەنە زۆرتر کە بۆم گێڕانەوە، بە شداریم لە باسەکەدا نەکرد و هەموو ئەو بەڵگانەشم خستووەتە بەردەستی بەڕێزتان کە پشتگیری قسەکانم دەکەن.

پ/ ئەوەندەی تێگەیشتبێتم و گوێم لێت بوو، تۆ لە سەرۆك (عەتا)وە زانیاریت لەسەر (حەمەسوور) داوەتە یاریدەدەر؟

و/ من پارێزەری باوکە کوژراوەکە بووم کە لە شوێنکەوتووانی (حەمە سوور) بوو، ئەو هیچی دەربارەی ڕێبازی هەقە باس نەدەکرد. سەبارت بە هەر شتێك کە لە تایبەتمەندی ڕێبازەکە بێت، هیچی نەدەخستە ڕوو. من سێ جار سەردانیم کردووە و لە یەکێك لە ئەو سەردانانەم شەوێك بوو کە (خەلیل، عومەر خەیات، عەلی مەلا مەجید)م لەگەڵ بوون کە خەڵکی ناوچەکەم و عەشیرەتەکەم بوون. لە سەر ئەوان هیچ زانیارییەکم نییە کە ئاخۆ زانیارییان لە سەر ڕێبازەکە هەبوو یان نا، لە ئەو کاتانەی کە سەردانی ماڵی تۆ مەتبارمان کرد، ئەو لە ماڵەوە نەبوو، بەڵام لە ئەوێ چەند کە سێکمان بینی کە نەمدەنا سین و پاش ماوە یەك (حەمە سوور) و چەند پ یاوێکی گوندە کە دەر کەوتن. دوای دانیشتن و چا خواردنەوە، یاریدەدەری ئاسایش، لە ڕێگەی منەوە، چەند پرسیارێکی ئارا ستەی (حەمەسوور) کرد و داوای لێ کرد کە بچێتە ناو ئایینەکە یەوە، (حەمە سوور)یش بە ئەوە وەڵامی دایەوە کە تۆ ناتوانیت ئەمە بکەیت و نموونەی پشیلە و مشکی هێنایەوە و داوای لێ کرد کە دەست لە سەیارەکەی هەڵگرێت و لە گەڵیدا بچێتە (خەڵوە)وە، کە مانای خەڵوەی نەدەزانی. سیازدە ڕۆژیش لە ئەوەوبەر، (فەتحییە عەزیز)ی ژنە خاڵم هاتە سەردانمان و لێم پرسی: بۆچی خاڵم تەڵاقی دا یت؟ وتی: هۆیە کەی دوور و درێژە و تۆش چاکم دەنا سی کە ئێ مە کار ێك نا کەین کە پێچەوانەی ئایین بێت، خاڵت داوای لێ کردم کە لەگەڵ ژنەکانی تردا کە لە کۆمەڵی (حەمە سوور) بوون ئاڵوگۆڕم پێ بکات، منیش بە ئەوە ڕازی نەبووم و داوای تەڵاقم لێ کرد. خاڵم ژنێکی تری هەبوو بەناوی (فاتمە مستەفا)وە و ئەویشی تەڵاق دا و هەمان باسی لێ گێڕا یەوە. خاڵم بەر لە ئەوەی نوقمی ئەم ڕێبازە بێت،

پیاوێکی له خواترس بوو، بەڵام دوای ئەوەی کە باوەڕی بەم ئایینە هێنا، وازی لە نوێژ و ڕۆژوو هێنا و ئایینەکەی بەدرۆ دەخستەوە. خا لە ئە حمەدم حەوت ساڵ لەمەوبەر کۆچی دوایی کردووە. خاڵم دەیوت: باوکم بێ بڕوا بوو، پ ێی دەو تین: ئەگەر قورئانەکەم لێ نەکڕن، ئەوا دەیکەم بە تەپڵەکی جگەرە، هەروەها گوێم لە کچی خاڵم بووە کە ئافرەتێکی لە خواترس بووە، دەیوت: کات ێك نو ێژم دە کرد، پێی وابوو کە ماڵەکەیم پیس کردووە. کاتێ لەگەڵ (عەبدئەلمونعیم) سەردانی لای (حەمەسوور)مان کرد، (عەبدوڵڵا عەبدولمەج ید) پر سیاری ئەوەی لێ کرد کەوا کاتی نو ێژکردنی ئ ێوارە و خەوتن ڕۆی شت، کە چی نە خۆت و نە کۆمەڵە کەت نوێژتان نەکرد؟! (حەمەسوور)یش وتی: نوێژ و ڕۆژوو لە سەر ئێ مە هەڵگیراوە. هەموو خەڵکی کەرکوك ئەوە دەزانن کە (حەمەسوور) باوەڕی بە ئایینی ئی سلام نەهێناوە، خاڵیشم لە سەر ئەم ڕێبازە دیاری کراوە، قسەی بۆ نەکردوین.

پ/ بۆچی ماوەی ١٥ ساڵە شکاتت لێ نەکردووە؟

و/ ساڵی ١٩٤١ شکاتم لێ کرد، بەڵام خەڵك هاتە نێوانمانەوە و بابەتەکە داخرا.

پ/ شوێنی ئەم ڕێبازە کوێیە؟

و/ سلێمانیی و دەلو و کلاوقوت.

پ/ ئایا (حەمەسوور) بۆ ئەوەی کە ئەم ڕێبازە بڵاوبکاتەوە، دەگەڕا؟

و/ خۆم نەمبینیوە.

پ/ خاڵت کەی کۆچی دوایی کرد؟

و/ پێش ساڵێك.

پ/ ئایا (حەمەسوور) هەوڵی نەدا کاریگەری لە سەر منداڵەکانی خاڵت هەبێت؟

و/ بەڵێ دەیەویست کە کاریگەرییان لە سەر دروست بکات، بەڵام دوای ئەوەی کە گەورە بوون، ڕایان کرد.

پ/ له کوێوه هاتووه.

و/ له شێخ (حەسەنی خا نەقا) له ئێرا نەوه، لای شێخ (عەبدولکەریم) کاری کردووه و دوای کۆچی دوایی شێخیش، شوێنکەوتوانی شێخ دابه شی سێ بەش بوون، یەکێك له ئەو بە شانە، کۆ مەڵی (حەمە سوور) بووه. له نێوان من و تۆمەتباردا ناکۆکی هەیە، پێشتریش هەڕه شەی ئەوەی لێ کرد بووم که بۆ مب فڕێدەداته ماڵەکەمانەوه.

پ/ ئایا هیچ بەڵگەیەکت لایە کە ئەوە بسەلمێنێت کە خاڵت دەستی لە هەموو سامان و موڵکی خۆی هەڵگرتبێت؟

و/ نەخێر، تەنها بەڵگەی فرۆشتنی ئاشەکە لەبەردەستدایە.

پ/ ئایا شایەت لە ئاشەکەدا بەشی هەیە؟

و/ بەڵێ.

شایەت ئەوەشی وت: جارێکیان (حەمەسوور) لە سەر بنچینەی نەزانراوی خۆی قسەی کردووە و وتویەتی: لە ڕوسیاوە بۆ ئێران هاتووە.

سەرۆکی ئەنجومەنی عورفیی سەربازی دانیشتنەکەی بۆ ڕۆژی چوار شەممەی دا هاتوو بۆ گوێگرتن لە شایەت و بەرگرییکردن و قسەی برِیکاری تۆمەتبار، دواخست.

معاون في القوة السيار يفضح مبادىء مذهب حمه سور

احد الشهود يتهم حمه سور بان اصله من روسيا وهاجر الى ايران

كتب سجاد الغازي يقول :

انعقد المجلس العرفي العسكري ظهر امس برئاسة العقيد شمس الدين عبد الله وعضوية كل من المقدم عبدالرزاق الجدة والمقدم نافع احمد وقد حضر الجلسة الملازم راغب فخري المدعي العام العسكري والمعاون يوسف السراج ممثل الشرطة والمحامي محمد احمد حافظ وكيل المتهمين .. وقد واصل المجلس النظر في قضية حمه سور المتهم بادعاء النبوة واشاعة الاباحية

وقد استمع المجلس امس الى شاهدين اخرين من الشهود حيث كشفا جوانب اخرى وفضائح جديدة من المذهب الاباحي المتهم حمه سور باشاعته

الشاهد المعاون عبدالمنعم

اعضاء هيئة المحكمة العسكرية العرفية اثناء محاكمة الحمسوريين

هل تعتقد ان الترجمة كانت صحيحة وكيف ارسلتك دائرة الامن وانت تجهل اللغة الكردية

ج - صحيح ان الترجمة يمكن ان تكون غير صحيحة ولكني لم اجد احدا يترجم

ج - عدنا بعد العشاء بربع ساعة وكان في الدار حسن محمود وعمر شيخ معروف وكوخه محمود وان قريتهم تابعة الى ناحية شوان ولم نتصل باحد من الاهالي والموظفين او مدير الناحية ولم يبين لي عدم وجود زواج في المذهب وسالت حمه سور بانه لايعرف الايات القرانية الناقصة وكنت اعرف الايات القرانية الا ان الشعر لم يتمكن معتصم عن ترجمته

س - هل حققت من الموقعين على الورقة الذين تنازلوا عن اموالهم

ج - نعم اعترفوا بانهم من اتباعه

حاكم الجزاء

الشاهد معتصم محمد خليفة ٤٣ سنة حاكم جزاء بلدية كركوك اني اعرف المعاون عبدالمنعم وصديقي لـ ٣ سنوات

س - هل سبق ان اتهمت المعاون كان حمسور اية علاقة الا ان جماعة حمه سور ادعوا انهم قد اشتروا الطاحونة من احمد عثمان في حال حياته بمبلغ ٦٠٠ دينار وقد راجعني المتهم محمد ملا عبيد وقال لي اود ان تبقى العلاقات بيننا وبين اولاد خالك طيبة فقلت ان كان الامر كذلك فان المصالحة واصر على ان الوسط بينهم وقلت له يامحمد ان لي اخ اكبر مني انا ارغب ان تذهب اليه لتشاوره في الموضوع وهو المقدم عبد القادر محمد خليفة فذهبنا سوية وابن خال عثمان الى اخي فساله اخي عن الموضوع فاجابه محمد بانه

تاجيل الجلسة

الحمه سوريون يمثلون امام هيئة المحكمة

بەڵگەنامەی پێنجەم:

هەقیقەتنامەکەی حەمەسووری کلاوقوت

بێ سم الله الرحمن ا لرحیم

بخوێنن مەتڵەبی... کەریم

دەلی لی هەق شونا سی، هەروەکو ما سی

کەوتنە بەحری غەوا سی

هەموو مەست و فەنا فی الله بوون

مەستی نەزەری خاتەمول ئەولیا بوون

وا سیتە حوکمی مەتین بوو...

لە خەتی شەریعەت و تەریقەت تەوەلا بوون

هەموو ئەهلی زیکر بوون خالید بوون لە زیکر

بوون بە ئەهلی فیکر، فیکر یان کرد لە عیلمی ڕەحمانی

وتیان: ئەوە چ حوکم و مەتڵەبێ، ئێمەی هانی

.... انــی

لە ئیمتیحانی بەحری مەعانی

... لە سەر دەستوورێکی شەیتانی

ئیشێکی عەجایب و نادر بوو

خوا بۆ خۆی حوکمی عادل بوو

ئیرادەی لە سەر سابت بوو

ئارەزووی ئیجتیهاد یان کرد

یەعنی ڕێگەی سەربەخۆ

لە ئارەزووی ئیجتیهاددا فیرقە فیرقە وەستانەوە

فیرقه یەکیان کرد بە... یەکیان کرد بە تەکبیر
خن کان و بوون بە ئەهلی موتە حەییر
هی چیان نەزانی هەردووکیان
والله ع لی کل شيء ال قدیر
... فەقیر
فیرقە یەك لە وان بوو نە مونکیر
و تمان بەڵێ لە واقیر عدا والله ع لی کل شيء ال قدیر
ئەمما ئیذ سان چەند شەرائیتێکی بۆ خوانا سی
دەکا تە تەکبیر و ز نجیر
ئەو لە می سال شەریعەت و تەکبیر
لە سەر ئەو شەرائیتانە، لیس للأذ سان الا ما سعی
... شەهری قەدیر
عیلـ می هەقیر قەتمان خوێ ند، چی دەبێ تە ق سە و کەلیـ مە
مەلیکی ئێ مە کێ یە؟ کەر یمە
ئە مە ق سەیەکی کوردیـ یە، کورت و موختە سەرە
دەلی لی هەق شونا سیمان برادەرە
ئە مە ق سەیەکی ئیـ سبات و بێ شکە
ڕەفیـ قی قیا مەتمان خو شکە
شەیتانمان عەدووە، دیذ مان دیـ ناره
بۆ چی؟ چونکە ئەوەڵ ئاخیر زەما نە
ما نای ئاخیر زە مان... شەیتانە
با تێبـ گات هەر کە سێ مەددی ڕەحما نە
بۆ ئێ مە نەزەری کەریم سوپەرە
با لە سەر بەحری هەق شونا سی

بیکەێ نە موجادە لە و موزا کەرە

بابزانین ما نای شێتی چییە؟

ئێ هە شێتی تەرێ قەتین

ما نای شێتی، هەقیقە تە

ما نای هەقێ قەت، خوێند نە

ما نای خوێ ندن سەعییکردنە

ما نای سەعییکردن، ئەقڵ و کەما ڵە

ما نای ئەقڵ و کەماڵ، تەرتیبا تە

چونکە تەرتیبات بۆ هەقشونا سی ئێ سباتە

کە سێ لە سەر ئەم شەرائیتانە ئیکما لە

... ئیهما لە

ئەو کە سە بۆ کوللی کە سێ، مەذ بەعی سوالە

ئەو کە سە موجتەهـ یدی بەینی حەرام و حەڵا ڵە

ئەو کە سە لە سەر نەفـ سی زا ڵم و زەوا لە

ئەو کە سە نەزانێکی شەیتانی دەجا لە

ئەو کە سە لە نەزەر دذ یادا فەقیر و توففا لە

ئەو کە سە سەر چەشمەی مەعالیم و کەما ڵە

پەنام بە تۆ یارەبی ئەی ئەو کە سەی کە عالم زا نی حا ڵە

... زورێ یەتی ئادەم و حەوا... شەیتانە

بۆ چی شەیتانە؟ تەوقی لەع نەت لە گەردنیا نە

ئەم ق سەیە ما عەدای موئمینا نە

تەوقی لەع نەت چییە؟ نەفـ سە

نەفس چییە؟ تە کەبوری دنیا یە

بە نەزەری ئەو کە سەی کە خا تەمول ئەولیا یە

ئێ شتیهادمان کرد لە دەرە جەی نیها یە
ڕووتێکرد نی خوا مان دا نا بە پ شت تێکرد نی دنیا یە
قە سەم بە قە سەمێ کە وەڵڵاهوبیلا یە
هەر کەسێ چاوی لە دنیا نەنووقێنێ، چاوی لای خوا هەڵنا یە
ئە گەر...
هەزار تەئویلم لە لا یە
ئەم عیل مە عیل می حا ڵە
عیل می... قەترە بەدەریا یە
کە سێ کە سە حەرفێکی بە سە
کە سێ ئەوە ندەی بەس نەبێ
هەر تالیبی هەوا و هەوە سە
ئەم عیل مە عیل می قەسە سە
.... –
.... –

کاکە ڕێبوار تۆفیق

دوای سڵاو و ڕێزم هیوادارم هەمیشە سەرکەوتوو بیت.
بە گشتی کارەکەتم دەربارەی هەقە خوێندەوە، کارێکی ڕێکوپێک
دیارە و لەو بڕوایەدام هێشتا پێویستیی بە خامەی دڵسۆزانە،
ئێستایش لە یادمە چۆن لە هەڵەبجەدا ئافرەتێکی بێ ئەندازە
خاوێن و دڵسۆز بە ناوی پەپوولە فاتمەوە کاری لەماڵ دەکرد، بۆ
خۆی هەڵگری سووڕداش بوو، ئێمە تاوەکو کۆچی دوایی کرد هەر
پێمان دەگوت (نەنە)، هەقەیەکی خاوێن و دڵسۆز بوو، هیوادارم
لە توێژینەوەی هەقەکانی کوردستاندا هەمیشە سەرکەوتوو بیت!
سڵاو و ڕێزم دووپات دەکەمەوە.

کەمال مەزهەر
هەولێر
٢٠١٠/٤/١٨

ئەنجام

کۆمەڵی هەقەکان، خاوەنی سامانێکی دەوڵەمە ندی هەمەلایە نەی فەر هەنگی کوردن، چونکە تۆ ماری کە لەپووری هە قەکان، نموو نەی سەردەمانێك پیِ شان دەدەن کە توانیویانە ئاراستەی گۆڕان و چەند نەریتێکی نویَ لە کۆمەڵگادا بهێننە ئاراوە کە لە پێشتردا وێنەی نەبووە، وەك تێڕوانینیَ یان بەرام بەر بە: یەکسانیی، برایەتی، دادپەروەریی، ژن، ئابووری هاوبەش، کاسەی هاوبەش، کاری هاو بەش، یار مەتیی و دە ستگیرۆیی،... کە چاوگەی هەر یەك لە ئەم تێڕوانینە شیان لە تەریقەت و ڕەوتی ڕۆژگارەوە هەڵگۆزیوە و و ژیانی خۆیانیان پیَ ڕێکخستووە.

لە ئەم لێکۆڵینەوە یەدا، جگە لە ئەوەی ئاوڕ لە تێ کرای ئەو نوو سینانە دراوەتەوە کە تا ئێستا لەسەر هەقەکان نوو سراون و هێ ندەی لەتوانادا بوویَ یت، ساغکردنەوە و بۆ چوونی نوێ یان لە سەر دراوە، کۆ مەڵێك چاوپێکەوتن و نا مە و سەردانی مە یدانیش بوونە تە هەوێنیی و ڕوناکیَ یان خ ستووەتە سەر د یوە شاراوەکانی ن ێوان ساڵانی (١٩٢٠–١٩٨٦) کە سەردەمی دەر کەوتن و کپ بوونەوەی ڕێباز و ڕێچکەجیاوازەکانی ئەم کۆمەڵەیەن.

بەکورتی، دە توانین پوخ تەی ئەو ئەنجاما نەی کە ئەم لێکۆڵینەوە یە پ ێی گەیشتووە، لە ئەم چەند خاڵەدا کۆبکەینەوە:

١. هەر نووسینێك تاکو ئێستا لە سەر هەقەکان نووسرابێت، ئەو ڕا ستییەی نەشاردووەتەوە کە نەیتوانیوە ڕۆ شنایی بخا تە سەر هەموو لایە نەکانی کۆمەڵی هەقە و تێیدا داواکراوە کە زۆرتری لە سەر بنووسرێت، ئەوەی لە ئەم لێکۆڵینەوەیەشدا هاتووە، هەمان ڕا ستی دوو بارە دەکا تەوە و پ ێی وایە هەموو لایەنەکانی ڕۆشن نەکردووەتەوە.

٢. ز نجیرەی تەریـ قەت لە مەولانا خالـ یدی نەق شبەندییەوە تا شێخ عەبدولکەریم، بە حەوت کەسدا تێپەڕیوە، کە پەیوەندی کوڕ و باوك، یان خزمایەتی، لە نێوان زۆربەیاندا هەبووە.

٣. ڕێبازی هەقە بە تەنها دەرئەنجامی تێڕوانینی بیری شێخ عەبدولـ کەریمی شەدەڵە نەبووە، بەڵکو دەرە نجامی ئا سۆی گۆڕاذ کاری: ئایینی، کۆمەڵایەتی، ئابووریی و نەتەوەیی ئەو ڕۆژگارەشی تێ کەڵاو بووە و هەر ئەمەش بووە بە هۆی ئەوەی کە کۆمەڵی هەقە، ڕێباز و ڕێچکەی جیاوازی هەبێت.

٤. شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵە، دامەزرێنەری ڕاستەقینەی ڕێبازی هەقە یە. لە سەردەمی شێخ عەبدولکەریمدا، کۆ مەڵی هە قە بە ڕ ێی دە ستورێکی جێگیر و نووسراو، بەڕێوە نەڕۆیشتووە.

٥. سنووری دانیشتوانی هەقە، بەشێوەیەکی گ شتی کەوتووە تە ناو چەکانی دەوروپـ شتی دەریا چەی دوکا نەوە و بە چڕی بە پارێز گای سلێمانیدا بڵاوبوونە تەوە، هەروەها لە سەنتەری هەردوو پارێز گای کەرکووك و هەولێر و چەند ناوچەیەکی زۆر کەمی ئەم دوو پارێزگایە شدا، نیـ شتەجێ بوون.

٦. حەمەسووری کڵاوقوت لە دوای کۆچی شێخ عەبدولـ کەریمی شەدەڵەوە، لەگەڵ مامەڕەزادا لە سەر شوێنگرتنەوەی شێخ، ناکۆکی لە نێوانیا ندا پەیدا دەبێت و شەدەڵە بەجێ دەهێڵێت.

٧. هەق پەروەریی وەك بنەما یەکی ڕێبازە کە لە سەردەمی شێخ عەبدولکەر یمدا، زۆر تر لە لا یەنی ئایینیـ یەوە ڕەنـ گی دابوو یەوە و لە

سەردەمی ما مەڕەزادا، تێ کەڵاوی باری کۆمەڵا یەتی بووە و بە ناوی (ڕەوشت)ـەوە سنووری بۆ دیاری کراوە.

٨. کۆمەڵی هەقە هەر لە سەردەمی شێخ عەبدولکەر یمەوە، وەك کۆ مەڵێکی دا خراو مامە ڵەیان لە گەڵ چواردەوریاندا کردووە و زۆر بە کەمی تێکەڵاوییان لە گەڵ کە سانی دەرەوەی خۆیا ندا کردووە. لە سەردەمی مامەڕەزا شدا بە هەمان شێوە، ذ هێنی ڕا گرتن و خۆگرتنەوە لە هە ندێ باسکردن، نەك هەر بەردەوام بووە، بەڵکو وەك ڕەوشت مامەڵەی لەگە ڵدا کراوە، بەڵام لای حەمە سوورییەکان، ئەگەر چی وەك کۆ مەڵ کەمتر چوونەتە ناو خەڵکییەوە، بەڵام لە زۆر بابەتدا، کراوەتر بوون.

٩. دروستکردنی پەیوەندی نێوان مامەڕەزایی و شیوعییەکان بۆ دا ڵدەدانی شیوعییەکان دەگەڕێ تەوە لە لا یەن ما مەڕەزاوە، کە لە ئەنجا مدا، ژمارەیەکی زۆر لە مامەڕەزاییەکان، پەیوەندییان بە ڕێکخستنەکانی حزبی شیوعییەوە کردووە.

١٠. یەکێك لە ئەو تایبەتمەندییانەی کە بەشێك لە حەمە سوورییەکان هەیان بووە، ئەوەبووە کە نەیان هێشتووە م ندالّیان بب ێت. ئەم وی ستی منداڵ نەبوونەشیان، بۆ مەیلی پیاوەکانیان دەگەڕێتەوە و ژنەکانیان هیچ ئاگاییەکیان لە سەری نەبووە. سەبارەت بە چۆنێتی ڕێگریی کردن لە منداڵ بوون، ڕێگەی بەستنی سروشتی (منع طبیعی)یان گرتووەتە بەر.

١١. خاڵی سەرەکی جیا کەرەوە لە ن ێوان ما مەڕەزا و حەمە سووری کڵاوقوتدا بۆ ئەو گرنگی دانە زۆرەی حەمەسوور دەگەڕێتەوە کە بە ژیانی ئابووریی و پێ کەوەکارکردنی بە گرووپ داو ێتی لە سەر ب نەمای "هاوبەشێتی".

١٢. له ساڵی ١٩٣٤ كه شێخ عەبدولكەریم دەستگیركرا، ڕێبازی هەقە بەتەواوی گەشەی كردبوو، گرتنەكەشی هەر بۆ ئەوەبووە كە نەهێڵرێت ڕێبازەكە لە ئەوە زۆرتر، بڵاوببێتەوە و فراوان ببێت.

١٣. له هەر سێ لا یەنی ئایینیی و سیا سیی و كۆمەڵایەتیـ یەوە، بەرەنگاری هەقەكان بوونەتەوە و بە بەرنامە دژایەتیی كراون. له لایەك بە داردە ستی ئینگلـ یز و له لا یەكی ترەوە، بە داردە ستی كۆمۆنیـ ستیان زانیون.

١٤. ئەگەرچی خاڵی هاوبەشی زۆر لە نێوان ئەهلی هەق و هەقەكا ندا هەیە، بەڵام ناكاتە ئەوەی هەقەكان بە در ێژكراوە، یان زیندوو كەرەوەی ئەهلی هەق بزانین.

١٥. بەهائیـ یەكان دوور و نز یك كاریـ گەرییان له سەر پە یدابوونی ڕێ بازی هە قە نیـ یە و ئەوەی هەبووە، تەنها لێك چواندنی ناوەڕۆكی پەیامەكەیانە و هیچ پردێك بۆ گەیشتن و كاریگەری بەهائییەكان له سەر هەقەكان لە ئارادا، نییە.

ڕاسپاردە

هەرچەند ئەم بابەتە بۆ ئەوە دەشێت کە پێشنیاز و ڕا سپاردەی زۆری لە سەر بنووسرێت، بەڵام ناچارین لە ئێرەدا و لە چوارچێوەی ئەم "کات و شوێن"دا تەنها ئەم چەند خاڵەی لەسەر بنووسین:

١- وەك بابەتێك لە پرۆگرامی خوێندندا دابنرێت و لە زانکۆ و پەیمانگاکاندا وەك بابەتێك لە هەر بوارێکی: مێژوو، ئایین، کۆمەڵایەتی، ئابووریدا بێت، لێکۆڵینەوەی لە سەر بکرێت. بەتایبەت بۆ خوێندکارانەی خەڵکی ئەو ناوچانەن کە کۆمەڵەکەی تێدا بووە.

٢- لایەنی بەرپرس لە شوێنی تایبەتیدا، هێمایەك یان شوێنێك بۆ ڕێزلێنان لە ئەم کۆمەڵەیە دروست بکات.

٣- بایەخی زۆرتر بەو شوێنە پیرۆزانە بدرێت کە تایبەتن بەم کۆمەڵە یە، بە تایبەت گۆڕی "حەسوور" کە ڕەنگە پاش ماوە یەکی تر، وون ببێت و نەناسرێتەوە.

٤- ئەم بابەتە، بکرێتە کەرە ستەی چەند فیلم یان تێکستێکی ئەدەبیی و هونەری.

٥- ئەو کەسانەی کە ماونەتەوە و شارەزاییان لە سەر ئەم بیروباوەڕە هە یە، بەسەر بکرێنەوە و قسە و وێنەکانیان ئەرشیف بکرێت.

ث

تمتلك جماعة (حهقه) تراثاً ، ب الثقافة الكورديه. فتراثها يعطى نموذجاً لزمن استطاعت فيه ان تؤدي الى التغيير واستحداث مفاهيم جديدة لم تكن معروفة في السابق، كرؤيتها الى: العدالة والمساواة بين الرجل والمرأة والاخوة والاقتصاد المشترك (الملكية المشتركة و العمل المشترك) والتعاون و... بهذه المفاهيم كان أتباع هذه الطريقة ينظمون حياتهم.

تطرق هذا البحث الى جميع الكتابات التي كتبت عن جماعة حهقه وحاول تحقيق وتنقيح ارائهم، واضاف عدد من المحادثات والرسائل والزيارات الميدانية التي سلطت الضوء على الجوانب الغامضة مابين ١٩٢٠– ١٩٨٦، وهذه الفترة هي فترة ظهور هذه الجماعة وخمودها.

بأختصار نستطيع ان نلخص النتائج التي وصل اليها هذا البحث في النقاط التالية:

١– عجز الكُتاب في كتاباتهم التي كتبوها عن جماعة (حهقه)، عن اظهار الجوانب الغامضة في حياة هذه الجماعة. وفي هذا البحث ايضا لا يمكننا ان ندعي باننا امتلكنا كامل الحقيقة عن هذه الجماعة، كما لم يستطع البحث تغطية جميع الجوانب التي تخص جماعة (حهقه) كما يجب.

٢– يفصل سبعة اشخاص آخرين تربطهم علاقة الاب مع الابن او صلة القرابة بين اكثريتهم، مابين الشيخ خالد النقشبندي وصولا الى الشيخ عبدالكريم.

٣– لم تكن ظهور جماعة (حهقه) من نتاج فكر و رؤية (الشيخ عبدالكريم شهدهله) فقط، وانما كانت نتيجة التغيرات: الدينية، الاجتماعية، الاقتصادية و القومية التي

شهدتها تلك الفترة بصورة مجتمعة، وهذا ماجعل جماعة (حەقە) ذو نهج وطريقة مميزة.

٤- المؤسس الحقيقي لجماعة (حەقە) هو الشيخ عبدالكريم شەدەلە، ولم تمتلك جماعة (حەقە) في عهده دستوراً مكتوباً أو ثابتاً.

٥- كانت حدود مناطق اسكان واقامة جماعة (حەقە) بكثافة في المناطق المحيطة ببحيرة دوكان وغيرها من المناطق التابعة لمحافظة السليمانية وكذلك في مركز محافظتي كركوك واربيل والعديد من القرى القليلة التابعة لهاتين المحافظتين.

٦- بعد رحيل الشيخ عبدالكريم حدثت منافسة على منصب المشيخة بين (حەمە سوور كلاوقوت) و (مامە رەزا) وكان هذا هو السبب الرئيسي لترك (حەمەسوور) منطقة شەدەلە.

٧- مسألة التعظيم وتقديس الحق (هەقپەروەریی) عند الجماعة تعتبر مبدأ أساسياً للطريقة، فانعكست بصورة كبيرة على الناحية الدينية في زمن الشيخ عبدالكريم، وظهرت هذه المسالة في زمن (مامە رەزا) ايضا واختلطت مع الحالة الاجتماعية عند جماعة (حەقە) وسميت بـ(ڕەوشت- الأخلاق).

٨- تعاملت جماعة (حەقە) كمجموعة منغلقة على نفسها منذ عهد الشيخ عبدالكريم شەدەلە، وكان انفتاحها على جيرانها والمجتمع الخارجي قليلاً جداً، واستمروا في زمن (مامە رەزا) على نفس النهج ولم يتحدثوا مع احد عن انفسهم، واعتبروا ذلك جزءا اساسيا من (ڕەوشت- الأخلاق) المتبع عندهم، في فترة (حمەسووریین)، وان كانوا منغلقين أيضا لكن اكثر انفتاحا من جماعة (مامە رەزا) في بعض المسائل.

٩- وجود علاقة بين جماعة (مامە رەزا) والشيوعيين، كان سببها احتضان الشيوعيين من قبل الجماعة، مما جعل الكثير من جماعة (مامە رەزا) ينضمون الى تنظيمات الحزب الشيوعي.

١٠- من بين الأمور الخاصة في فترة (حمەسووريين) هو عدم رغبة ذكور الجماعة في انجاب الاطفال، وهذا يعود الى كيفية تعامل الرجال مع النساء عند الجماع، بحيث لم تكن النساء مدركات لطريقة (المنع الطبيعي) للانجاب التي كان يتبعها رجالهم.

١١- الخلاف الرئيسي بين (مامەرەزا) و (حەمەسووری کلاوقوت) يرجع الى اعطاء الاهمية عند حمه سوور للحياة الاقتصادية و العمل المشترك عند جماعته، لأنها في تلك الفترة كانت تعيش على أساس (الإشتراكية) في معيشتها.

١٢- عندما اعتقل الشيخ عبدالكريم في ١٩٣٤، كانت طريقة (حەقە) قد تطورت بشكل كامل، وكان السبب الرئيسي لاعتقاله هو منعه نشر طريقته بشكل واسع في المناطق المجاورة لها والحد لأنتشارها.

١٣- تم محاربة انصار الجماعة من الناحية الدينية و السياسية و الاجتماعية بصورة منظمة، فمن ناحية كانوا يتهمونهم بأنهم عملاء وصنيعة الانجليز ومن ناحية اخرى كانوا يعتبرونهم صنيعة الشيوعيين.

١٤- رغم وجود نقاط مشتركة بين (اهل الحق) وجماعة (حەقە)، ولكن هذا لايعطينا الحق بأن نعتبر (حەقە) تابعاً لأهل الحق أو استمرارا لهم.

١٥- ليس للبهائيين اي تاثير "لامن قريب أو بعيد" على ظهور جماعة (حەقە)، بل هناك تشابه في نقاط مشتركة بين أجزاء من تراتيلهما، ولم يكن هناك أي رابط أو تأثير للبهائيين على جماعة (حەقە).

سەرچاوەکان

یەکەم (بەڵگەنامەکان):

١. بەرنامەی د یرۆك لە تە لەفزیۆنی گەلی کورد ستان– کەناڵی کەرکووك، ساڵی ٢٠٠٧، ئامادەکردنی سمکۆ بەهرۆز.

٢. چەند چاوپێکەوتنێکی ڤ یدیۆیی کە لە ساڵی ١٩٨٦دا لە لا یەن (عەباس عەبدولڕەزاق– عەباسی ڤیدیۆ)وە وێنە گیراون.

٣. ناسنامەی باری شارستانیی (حەمەسووری کڵاوقوت)

٤. نامەیەکی شێخ ئەحمەدی سەردار بۆ مەولانا خالیدی نەقشبەندیی.

٥. نامەیەکی مەولاناخالیدی نەقشبەندیی بۆ شێخ ئەحمەدی سەردار.

دووەم (کتێب):

أ/ کتێبی کوردی:

٦. ئاغا و شێخ و دەولەت، مارتین فان برونە سن، وەرگێڕا نی: د. کوردۆ عەلی، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی، ٢٠٠٣.

٧. ئاوڕدانەوە یەك لە بزووتـ نەوەی هە قە، م ستەفا عە سکەری، چ٢، بڵاو کراوەی ئاراس، هەولێر، ٢٠٠٨.

٨. ئاین و باوەڕ لە کورد ستاندا، کەریم زە ند، چاپخانەی کا مەرانی، سلێمانی، ١٩٧١.

٩. ئاین و تایـفە ئاینی یەکان لە کورد ستان، میـهرداد ئـ یزەدی، وەرگێڕا نی لە ئینگلیزییەوە: کا مەران فەهمی، بڵاوکراوەی: مەکـتەبی بیرو هۆ شیاری، سلێمانی، ٢٠٠٢.

١٠. ئایینستان، کەریم زەند، چ١، چاپخانەی ئەزمڕ، سلێمانی، ٢٠٠٦.

١١. ئ یدارەی كوردی ئا ستەنگ و ئا سۆی گە شەكردن، مامۆ ستا جەع فەر، لە بڵاوكراوەكانی مەكتەبی بیروهۆشیاری (ی.ن.ك) دەز گای چاپ و پەخ شی حە مدی، سلێمانی، ٢٠٠٩.

١٢. بۆ لە هەقە كەوتنە تەقە، رؤوف محمد زهدی، چاپخانەی ا لحوادث، بە غداد، ١٩٨٥.

١٣. بز چینەكانی كورد و چەند و تارێكی كوردنا سی، ڤلادم یر مینۆر سكی، وەرگێڕانی: د. نەجاتی عەبدوڵڵا، لە بڵاوكراوەكانی مەكتەبی بیروهۆشیاری، دەز گای چاپ و پەخشی حەمدی، سلێمانی، ٢٠٠٧.

١٤. تەسەوف چی یە، ئەمین شێخ علادین نەق شبەندی، چ١، دار الحر یة للطبا عة، بەغداد، ١٩٨٥.

١٥. ژ یانی ئافرەتی كورد، هێنی هارۆ لد هاذ سن، وەرگێڕا نی لە ز مانی ئینگلیزییەوە بۆ كوردی: عەزیز گەردی، چاپخانەی كۆڕی زانیاری ع ێراق، بە غدا، ١٩٨٣.

١٦. راپەڕینی عەلەو یەكانی زا گرۆس یا لێكۆڵینە یەكی م ێژوویی لە سەر ئەهلی حەق، محەمەد عەلی سوڵتانی، وەرگێڕا نی لە فار سییەوە: حە سەن عەبدولـ كەریم و كەمال ڕەشید، سلێمانی، ٢٠٠٣.

١٧. ڕەوشی ئاینی و نەتەوەیی لە كوردستاندا، ڕە شاد میران، چ٢، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، لە بڵاوكراوەكانی سەنتەری برایەتی، هەولێر، ٢٠٠٠.

١٨. سۆفی و سۆفی گەرێتی...، لەتیف هەڵمەت، بڵاو كراوەی پا شكۆی ڕەخ نەی چاودێر، سلێمانی، ٢٠٠٩.

١٩. سۆفیگەری، د. ئیبراهیم ئەحمەد شوان، چ١، دەزگای موكر یان، هەولێر، ٢٠٠١.

٢٠. سلێمانی زەمی نەی پەرە سەندن و ململا نێی تە سەوف، عەتا قەرەداغی، زنجیرەی بڵاوكراوەكانی هەفتەنامەی سلێمانی نوێ، سلێمانی، ٢٠٠٣.

٢١. شێخ ڕەزای تا ڵەبانی، د.م کرم تا ڵەبانی، چ١، چاپخانەی وەزارە تی پەروەردە، هەولێر، ٢٠٠١.
٢٢. چەند با سێك دەر بارەی ئەهلی هەق، هـ. ئا جەریان، ف.مینۆر سکی، د. محە مەد موکری، ژ.هـ. کرامیرز، وەرگێڕا نی لە فەرەنسییەوە: نەجاتی عە بدوڵڵا، هەولێر، ٢٠٠٥.
٢٣. کاکەیی، محەمەد ئەمین هەورامانی، چاپخانەی (الحوادث) بەغدا، ١٩٨٤.
٢٤. کۆمەڵنا سی کوردەواری، د.حو سێنی خەلیقی، بەرگی دووەم، چاپخانەی الحوادث، بەغداد، ١٩٩٢.
٢٥. کورد. تورك. عەرەب، سی سیل جۆن ئیدمۆ ندس، وەرگێڕا نی: حام ید گەوهەری، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، هەولێر، ٢٠٠٤.
٢٦. کچانی کورد، هێنی هەرۆڵد هەنسن، وەرگێرا نی: ناجی عەبباس ئە حمەد، چاپخانەی کۆڕی زانیاری عێراق، بەغداد، ١٩٨٠.
٢٧. یادی مەردان، بەرگی یە کەم، مەلاعەبدوڵ کەریمی مودەڕیس، چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد، ١٩٧٩.

ب/ کتێبی عەرەبی:

٢٨. الأديان و المذاهب بالعراق، رشيد الخيون، منشورات الجمل، الطبعة الثانية، ٢٠٠٧.
٢٩. بهاءالله و العصر الجديد مقدمة لدراسة الدين البهائي، د. جون اسلمنت، الطبعة الأولى، مؤسسة النشر البهائية، ١٩٧٠.
٣٠. تاريخ السليمانية و انحائها، محمد امين زكي، ترجمة: محمد جميل روزبياني، طبع شركة النشر و الطباعة العراقية المحدودة، بغداد، ١٩٥١.

٣١. تاريخ الفلسفة في الاسلام، دي بور، ترجمة: محمد عبدالهادي ابو زيدة، ط٥، دار النهضة العربية، بيروت، ١٩٨١.
٣٢. التلال الزمردية نحو حياة القلب والروح، محمد فتح الله گولن، المترجم: احسان قاسم الصالحى، دار النيل للطباعة و النشر، الطبعة الأولى، ٢٠٠٥.
٣٣. رحلة ريچ في العراق عام ١٨٢٠، كلوديوس جيمس ريچ، ج١، نقلها الى العربية بهاءالدين نوري، بغداد، ١٩٥١.
٣٤. الرسالة القشيرية، عبدالكريم القشيري، دار التربية للطباعة و النشر و التوزيع، بغداد.
٣٥. الشيخ معروف النودهي البرزنجي، محمد الخال، دار مطبعة التمدن، بغداد، ١٩٦١.
٣٦. الصوفيه، أ. د. عبدالقهار داود العاني، مركز البحوث و الدراسات الأسلامية، الطبعة الأولى، بغداد، ٢٠٠٨.
٣٧. علماءنا في خدمة العلم والدين، عبدلكريم محمد المدرس، دار الحرية للطباعة، بغداد، الطبعة الأولى، ١٩٨٣.
٣٨. عوارف المعارف، ملحق احياء علوم الدين، ج٥، السهروردي.
٣٩. القران الكريم.
٤٠. الكاكه يية، د. نوري ياسين الهرزاني، مهد التراث الكوردي، دار ئاراس للنشر، أربيل، ٢٠٠٧.
٤١. كتاب الايقان، من المنشورات دار النشر البهائية في البرازيل، ١٩٩٧.
٤٢. كرد ترك عرب، سي. جي. أدموندز، ترجمة: جرجيس فتح الله، مطبعة التايمس، بغداد، ١٩٧١.
٤٣. المجد التالد في مناقب الشيخ خالد، أبراهيم فصيح البغدادي، اسطنبول، ١٨٧٢.

پ/ کتێبی فارسی:

٤٤. تاریخ تصوف در کردستان، تالیف و تحقیق: محمد رئوف توکلي، چاپ اول ١٣٧٨، انتشارات توکلي، ٢٠٠٠.

٤٥. تذکرة الأولياء، فريدالدين العطار، باهتمام علي بهائي شرفعلي، بومباي.

٤٦. عنقای بقا در قاف و فا هجرت حضرت بهاءالله به سلیمانیه و کوه سرگلو، امیر فرهنگ ایمانی، نشر دوم، ٢٠٠٧.

٤٧. مبانی عرفان اسلامی، سید محمد تقی مدرسی، ترجمه محمد جعفر صدیقی، چاپخانه امیر، قم، ١٣٦٩.

سێیەم (ئینسایکلۆپیدیا و فەرهەنگ):

٤٨. ئینسایکلۆپیدیای گشتی، یاسین سابر ساڵح، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی، ٢٠٠٥.

٤٩. فەرهەنگ باشور، عباس جلیلیان (ئاکۆ) چاپ اول، انتشارات پرسمان، ١٣٨٥.

٥٠. فەرهەنگی هەنبانە بۆرینە، هەژار، چاپ سوم، انتشارات سروش، تهران، ١٣٨١.

چوارەم (نامەی بەکالۆریۆس):

٥١. بزووتنەوەی هەقە، نامەی بەکالۆریۆسی خوێندکار: ئامانج تەها ڕەزا، کۆلێژی یاساو ڕامیاری - دیواران/ زانکۆی سلێمانی، بەسەرپەرشتی، م. یوسف گۆران، ٢٠٠٨.

پێنجەم (بیرەوەری):

٥٢. بزوتنەوەی هەقە لە دەمکەلی کەلکەسما قەوە، حاکم صالح، گۆڤاری هاموون، ژمارە ٥٤، ساڵی ٢٧٠٦ ی کوردی.
٥٣. ڕێڕەوی تێکۆشان، بیرەوەرییەکانی کەریم ئەحمەد، وەرگێڕانی: جەلال دەباغ، چاپخانەی ڕەهەند، سلێمانی، ٢٠٠٧.
٥٤. یاداشت نامەی ژیانم، جەمال بابان، چ١، چاپخانەی ڕوون، سلێمانی، ٢٠٠٧.

شەشەم (گۆڤار):

٥٥. تەریقەتی نەقشبەندی لە شێخ ئەحمەدی سەرداری سەرگەڵوییەوە بەرەو حەقە، عارف تەیفوور، گۆڤاری ڕامان، ژمارە ٦٩، ساڵی ٢٠٠٢.
٥٦. تێڕوانینێك بۆ ڕا بردووی هەشتا ساڵەی گروپی هەقە، لێکۆڵینەوەی: عەبدولکەریم مەحموود، گۆڤاری تایم، ژمارە ١١، ساڵی ١٩٩٩.
٥٧. حەمەسووری کلاوقوت و بزوتنەوەی حەقە، فریاد شوانی، گۆڤاری بانەڕۆژ، ژمارە ٣٣، ساڵی ٢٠٠٦.
٥٨. حركة حقة والحمسورية والاسلام الباطنية، رفيق مجيد عبدالله، مجلە جامعە دهوك، مجلد ٢، ١٩٩٩، عدد ١.
٥٩. دیدارێك لەگەڵ ڕابەری بزوتنەوەی هەقەدا، گۆڤاری لڤین، ژمارە ٨٦، ساڵی ٢٠٠٩.
٦٠. ڕیشەو پێشینەی ڕێبازی نەقشبەندی لە کورد ستاندا، د. هەڵکەوت مەلا حەکیم خانەقینی، گۆڤاری سەنتەری ستراتیجی (سیاسەتی دەولی) ژمارە ٢١، ساڵی شەشەم ١٩٩٨.
٦١. کاکە حەمەی کلاوقوت و هەندێ سەرنج و بیرەوەری، د. عەبدولستار تاهیر شەریف، گۆڤاری بانەڕۆژ، ژمارە ٣٤، ساڵی ٢٠٠٧.
٦٢. کەسایەتی مەلا مستەفا، دەست نووسی: هەمزە عەبدوڵڵا، گۆڤاری k21، ژمارە ٢- ٣، ٢٠٠٨.

٦٣. کەڵچەری ئەهلی هە قە، ئا:موعتە سەم ساڵەیی، گۆ ڤاری مـێرگ، ژمارە ٥٠، ٢٠٠٩.

٦٤. کور تە با سێك حەمە سووری گو ندی کلاو قوت، بەهـ جەت محە مەد– شاهۆ، گۆڤاری بانەڕۆژ، ژمارە ٢٩، ساڵی ٢٠٠٦.

٦٥. لەبارەی ڕێبازە کانی سۆفیزم لە کورد ستاندا، د.جەعـفەر عەلی، گۆ ڤاری کوردۆلۆجی، ژمارە ١، ساڵی ٢٠٠٨.

٦٦. مە سەلەیەکی مەزن و هەولێکی کەم، ر شید محـمد عـلی، گۆ ڤاری کاروان، ژمارە ١٥، ساڵی ١٩٨٣.

٦٧. مولانا خالد النقشبندي، عباس العزاوي، مجـلة المجـمع العلـمي الـكردي، الـعدد ١، بغداد، ١٩٧٣.

حەوتەم (ڕۆژنامە):

أ/ ڕۆژنامەی کوردی:

٦٨. ڕۆژنامەی العراق، وتارێکی جەمال بابان، ژمارە ٢٣٣٤، ١٩٨٣/١٠/٥.

٦٩. کۆمەڵە ڕۆژنامەی چەمچەماڵ، چاپخانەی الحوادث، بەغدا، ژمارە ١ی ساڵی ١٩٨٣.

٧٠. کۆمە ڵە ڕۆژنا مەی چەمـ چەماڵ، چاپخانەی ا لحوادث، بە غدا، ژ مارە ٣ی ساڵی ١٩٨٣.

٧١. کۆمە ڵە ڕۆژنا مەی چەمـ چەماڵ، چاپخانەی ا لحوادث، بە غدا، ژ مارە ٧ی ساڵی ١٩٨٣.

ب/ ڕۆژنامەی عەرەبی:

٧٢. جريدة (الجمهورية) يوم الخميس، ايلول ١٩٥٨.

هەشتەم (دەستنووس):

٧٣. بەختیار حەسەن کەریم: ژیاننامەی حەمەسووری باپیرم، ٢٠٠٩.

٧٤. نامەیەکی (جەلال دەباغ) بۆ لێکۆڵەر لە ٢٠٠٩/٧/١٧دا

٧٥. نامەیەکی (ڕەشید محەممەد عەلی) بۆ لێکۆڵەر لە ٢٠٠٩/١١/٢٥دا.

٧٦. نامەیەکی (عومەر عەلی سەعید موتابچی) بۆ لێکۆڵەر لە ٢٠٠٩/١٢/١دا.

٧٧. د. عیزەدین مستەفا ڕەسوڵ، وەڵامدانەوەی چەند پرسیارێك، ٢٥/٥/ ١٩٩٥.

٧٨. د.عیزەدین مستەفا ڕەسوڵ، وەڵامدانەوەی چەند پرسیارێك، ٢٠٠٧.

نۆیەم (چاوپێکەوتن):

٧٩.چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ مامۆ ستا (ڕە شید محە ممەد عەلی) ڕۆژی٢٠٠٨/١١/٣٠، سلێمانی.

٨٠.چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ (سەوزە عەبدوڵڵا محەممەد ئەمین) ڕۆژی ٢٠٠٨/١٢/١٧، سلێمانی.

٨١. چاوپێکەوتنی لێکۆ ڵەر لە گەڵ (شێخ عو مەری کا کە حە مەی ما مەڕەزا) ڕۆژی ٢٠٠٨/١١/٢١، سلێمانی.

٨٢. چاوپێکەوتنی لێکۆ ڵەر لە گەڵ (مەحموود حاجی ئە حمەد با بەکر شە شۆیی) ڕۆژی ٢٠٠٩/١/١٨، سلێمانی.

٨٣.چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ (مەلیحە فەتحوڵڵا سەعید) ڕۆژی ٢٠٠٩/٤/١٢، سلێمانی.

٨٤.چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ (کەریم زەند) ڕۆژی ٢٠٠٨/١١/١٤، سلێمانی.

٨٥.چاوپێکەوتنی لێکۆڵەر لەگەڵ (جەمال بابان) ڕۆژی ٢٠٠٩/١/٥، سلێمانی.

٨٦. چاوپێکەوتنی لێکۆ ڵەر لە گەڵ (تە لحە سەید حەمە یدی دە لۆیی) ڕۆژی ٢٠٠٩/٩/٢، کەرکووك.

٨٧. چاوپێکەوتنی لێکۆ ڵەر لە گەڵ (عە بدوڵڵا محە ممەد شەریف) ڕۆژی ٢٠٠٨/١١/٣٠، سلێمانی.

دەیەم (ئینتەرنێت):

٨٨. www.Burhaniya.org

ئیندێکس*

(ئیندێکسی ناو)

ئـ

ئامان ئیبراهیم ئەحمەد: ١١٣، ١٢٠، ١٢٢.

ئامانج تەها ڕەزا: ٥٩.

ئامینە: ٨٣، ١١٠.

ئایشە: ٧٢.

ئەبوبەکری کتتانی: ٢٤.

ئەبووبەکری سدیق: ٢٤.

ئەحمەد عوسمان: ٢٠٤.

ئەحمەد فەقێ ئیسماعیل: ١١٠.

ئەحمەدە سوور: ١٠٤.

ئەوڕەحمان پاشای بابان: ٣١.

*– لە ئەم ئیندێکسەدا، ناوی نووسەر و شوێنی چاپکردنی بەرهەم تۆمار نەکراوە.

ئیمامی ڕەببانی: ٥٤.

ب

باب: ١٦٧، ١٦٨.
بایەزید: ١٥٧، ١٥٩.
بەختیار حەسەن کەریم: ١٠٢، ١٠٣، ١٠٤، ١٩٧.
بەهێ: ١٠٣.
بەهائوڵڵا: ٥٤، ١٦٧، ١٦٨، ١٦٩، ١٧٠، ١٧١، ١٧٢، ١٧٣.
بەهجەت محەمەد– شاهۆ: ١٠١، ١٠٣، ١٨٩، ٢٣٠.

ت

تاهیربەگی جەمیل بەگی بابان: ٤٦.
تەلحە سەید حەمید دەلۆیی: ١٠٣، ١٠٦، ١١٠، ١١١، ١١٢، ١١٥، ١٢٠، ١٢٢، ١٥١، ١٥٢، ١٨٢.
تەیفور: ٥٣.

ج

جەلال دەباغ: ١٤٨، ١٤٩، ١٥٠، ٢٢٩.

جەلیل محەممەد شەریف: ١٢٥.
جەمال بابان: ١٤، ٤٦، ٧٢، ٨٤، ٩٢، ٩٥، ٩٦، ١٤٠، ١٤٥، ١٤٦، ١٨٩، ١٩٠.
جرجيس فتح الله: ١٤، ٦٩، ١٥٦.
جونەیدی بەغدادی: ٢٤، ٢٥.

ح

حاجی شێخ عارف: ٤٥، ٤٦، ٧٣، ١٩١.
حاجی شێخ محەممەدی شەدەڵە: ١٤٩.
حاجی شێخ مستەفا: ٤٣، ٤٤، ٤٨، ٦٧، ١٧٢، ٢٣٤.
حاجی عەبدولڕەحمان فەتحە: ٣٦، ٤٠.
حاجی محەممەد ئەمینی کوێرەکانی: ٩٥.
حاکم موعتەسەم: ١٨٢، ١٨٤، ٢٠٢.
حەسەن زێنەب: ١٠٦، ١٠٧، ١٠٨، ١١٠، ١١٧، ١١٩، ١٢٠، ١٢١، ١٢٢، ١٢٤، ١٥٢، ١٨٢.
حەسەن عەواڵانی: ١٣، ١٥.
حەسەن کەریم: ١٠٢، ١٠٣، ١٠٤.
حەسەنی بەصری: ٢٤.
حەمە ئاغا: ٦١، ٦٢، ٨٥.
حەمە عەلی ئەبوبەکر: ١٠٢.
حەمەسوور: ٨، ٩، ٦١، ٦٥، ٧١، ٧٢، ٨٠، ٨٥، ٨٩، ٩٩، ١٠٠، ١٠١، ١٠٢، ١٠٣، ١٠٤، ١٠٥، ١٠٦، ١٠٧، ١٠٨، ١٠٩، ١١٠، ١١١، ١١٢، ١١٣، ١١٤، ١١٥، ١١٦، ١١٧، ١١٨، ١١٩، ١٢٠، ١٢١، ١٢٢، ١٢٣، ١٢٤، ١٢٥، ١٢٦، ١٢٩، ١٣٣، ١٤١، ١٤٢، ١٥١، ١٥٢، ١٥٣، ١٦٤، ١٨١، ١٨٢، ١٨٣، ١٨٤، ١٨٧، ١٨٨، ١٨٩، ١٩٧،

١٩٨، ١٩٩، ٢٠٠، ٢٠١، ٢٠٢، ٢٠٣، ٢٠٤، ٢٠٥، ٢٠٦، ٢٠٧، ٢٠٨، ٢١٠، ٢١٦، ٢١٧، ٢٢١، ٢٢٢.

حەمەشورتە: ١١٠.

حەمدییە ئەحمەد: ١٠٢.

حەنیفە ئەحمەد: ١٠٢.

خ

خالید پاشای کوڕی ئەحمەدپاشا: ٣٢.

خەدیجە: ٧٢، ١٠٣، ١٢٠.

خەلیل: ٢٠٦.

خەیروڵڵا عەتا: ٢٠٤.

خواجە زاهید: ٥٤.

خواجە عارف: ٥٤.

خواجە یوسف: ٥٤.

د

دەروێش محەممەد: ١٠٧.

ڕ

ڕاغیب فەخری: ١٩٨.

ڕەئوف محەمەد زوهدی: ٤٦، ٨٩، ١١٤، ١٤٠.
ڕەزاشا: ٧٤.
ڕەشید محەممەد عەلی: ١١، ١١٥، ١١٩، ١٢١، ١٢٢، ١٢٣، ١٢٤.
ڕەفیق مەجید عەبدوڵڵا: ١٠١.
ڕیچ: ٣٠، ٣٧.

س

سۆفی شەریف: ٧١، ١٠٢، ١٠٤.
سۆفی عەلی: ١٠٤.
ساڵح عەسکەریی: ١٤٩.
سەجاد ئەلغازی: ١٩٨.
سەهل کوڕی عەبدوڵڵای توستوری: ٢٤.
سەوزە عەبدوڵڵا محەممەد ئەمین: ٧٥، ٧٦، ١٠٨.
سەید ئەحمەدی خانەقا: ٦٩، ١٤٦، ١٨٥، ١٨٦.
سەید ئیسحاق: ١٥٦، ١٥٧، ١٥٨.
سەید باباڕەسوڵی گەورە: ١٥٩.
سەید تەهای نەهری: ٤٧.
سەید حەمید: ١١٢.
سەید عەبد: ١٥٩.
سەید عەبدولسەمەد: ١٦٠.
سەید عەبدولکەریم: ٣١، ١٥٦.
سەید عومەر: ١١٠، ١٢٠، ١٢٤، ١٥١.

سەيد محەممەد عەلی باب: ٥٩.
سەيد نەجيم: ١١٠، ١٢٠، ١٢٢.
سديق سەلمان: ٥٣.
سمە عەتە: ١١٠.
سوڵتان ئيسحاق: ١٥٦، ١٥٧، ١٦٥.
سوڵتان سوهاك: ١٥٥، ١٦١.
سی. جی. ئيدمۆنز: ١٣، ١٤، ٤٥، ٤٦، ٦٧، ٦٩، ٧٠، ٧٣، ٧٨، ٧٩، ٩٠، ١٠٥، ١٥٦، ١٥٧، ١٥٨، ١٦٢، ١٧٧، ١٧٩، ١٨٣، ١٩٠.
سيف الدين سيد نور: ٥٤.

ش

شاكر فەتاح: ١٤.
شاهی ضياءالدين: ٥٤.
شەمسەدين: ٤٢، ١٩٨.
شەوكەت عەزمی بابان: ٩٥.
شێخ ئەحمەدی خورزا: ٦٨.
شێخ ئەحمەدی سەردار: ٢٢، ٤١، ٤٢، ٤٣، ٤٤، ٤٦، ٤٧، ٥١، ٥٢، ٥٣، ٦٧، ٩٩، ١١١، ١١٤، ١٢٢، ١٣٢، ١٩٥، ١٩٦.
شێخ ئيسماعيل: ٥٢.
شێخ تەها: ٨٤.
شێخ حەميد: ٨٤.
شێخ حسێنی سەيد ئەحمەدی خانەقا: ١٤٦.
شێخ حوسەينی قازيی: ٣٩.
شێخ حوسێنی خانەقا: ٦٩، ٧٠.

شێخ ڕەزای تاڵەبانی: ١٦٤.
شێخ ڕەزای عەسکەر: ٤٣، ٤٤، ٤٨، ٦٧.
شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵە: ٩، ٤٣، ٤٤، ٤٥، ٤٨، ٥١، ٥٥، ٥٨، ٦٥، ٦٧، ٦٨، ٧٢، ٧٤، ٧٦، ٧٨، ٨٣، ٨٥، ٨٦، ١٠٢، ١٠٣، ١٠٤، ١٣٢، ١٣٣، ١٣٥، ١٣٨، ١٥٢، ١٧٢، ١٨٣، ٢١٥، ٢١٦.
شێخ عەبدوڵڵای دیهلەوی: ٢٩.
شێخ عوسمان سیراجوددینی هەورامیی تەوێڵەیی: ٣٢.
شێخ عیسا: ١٥٦، ١٥٧.
شێخ عیسێ: ٦٨، ١٥٦، ١٥٩، ١٦١.
شێخ قادری سوور: ٤٣، ٤٤، ٤٧.
شێخ قەسیمی مەردۆخی: ٣١.
شێخ مارفی نۆدێ: ٣٤، ٤١، ٤٢، ١٦٠.
شێخ مەحموود: ١٥٥، ١٦١، ١٧٨، ١٨٣، ١٨٨.
شێخ مەلا ئەحمەدی گەڵنێری: ٤٣، ٤٤، ٤٥، ٤٨، ٧٨.
شێخ محەممەد ئەمینی مەڵحە: ٩٤، ٩٥، ١٤٢.
شێخ محەممەد ئیلەڵڵا: ٤٣، ٤٤، ٤٥، ٤٨.
شێخ محەممەدی بوخاری: ٢٩.
شێخ هاوڕێ: ٥٨، ٦٣.
شێخی سەرهەندیی: ٥٤.

گ

گۆران: ١٠٩، ١٥٠.

ع

عارف تەیفور: ٥٣، ٩٩، ١١١، ١٢١.
عەباس عەزاوی: ٣١.
عەبدئەلمونعیم محەممەد: ١٠١، ١٩٩، ٢٠٤، ٢٠٧.
عەبدوڵڵا قوتانی: ١١.
عەبدولخالق: ٢٩، ٧٢.
عەبدولڕەحمان تاڵەبانی: ٣٦.
عەبدولڕەحمان پاشا: ٣٢.
عەبدولڕەحمان سەرمۆردی: ١١٠.
عەبدولڕەزاق جەددە: ١٩٨.
عەبدولڕەزاق غەفوور: ٢٠٤.
عەبدولستار تاهیر شەریف: ١٤، ١١٩، ١٨٧.
عەبدولفەتاح ئاکرەیی: ٥٢.
عەبدولقادر محەممەد خەلیفە: ٢٠٥.
عەبدولقادری گەیلانی: ٣٣، ٤٧.
عەبدوڵڵا محەممەد شەریف: ٣٩، ٤٠، ٧٢، ٧٣، ٧٥، ٨٢، ٨٦، ٩٢.
عەلی مەلا مەجید: ٢٠٦.
عوسمان بەگ: ٣٥.
عوسمان جەلیل مەوسڵی: ٤٠.
عومەر ئاشتی: ١٠٩، ١٥٠.
عومەر خەیات: ٢٠٦.
عومەری فاروقی: ٥٩.

عیزەدین مستەفا: ٨٩، ١٠٨،١١٨، ١١٩، ١٢١، ١٢٩، ١٣١، ١٥٢.
عیسێی ئەلئەحدەب کوڕی حسێن: ١٥٩.

غ

غاندی: ١٢٩.

ف

فاتم: ١١٠.
فاتمە: ٧٢، ١٠٢، ١٠٣، ٢٠٦، ١٥٦.
فەتحییە عەزیز: ٢٠٦.
فریاد شوانی: ١٠١، ١٢١.

ق

قازی محەممەد: ٩٤.
قاسم: ٥٣.
قەلەندەر کوڕی سەید عەبد: ١٥٩.

ك

کاك ئەحمەدی شێخ: ٣٤، ٣٦، ٣٨، ٣٩، ٦٨.

کاکە حەمەی خانەقا: ١٤٧.
کاکە حەمەی شێخ بەکر: ١٣٧، ١٤٧.
کاکە حەمەی کوڕی مامەڕەزا: ٩٧، ١٤٩.
کەریم زەند: ١٣، ١٥، ٤٦، ٤٧، ٩٣، ٩٤، ٩٥.
کەمال مەزهەر: ٣٨.
کوێخا سمایلی مەلاسەفی: ١٣٨.

ل

لاین: ٩٢.

م

مام تەها: ٧٥، ١٤٩.
مام عەبدوڵڵا: ١٣٨.
مامە حەسەن: ٧٢.
مامەحسێن: ٧٢.
مامە سەلام: ٩٢.
مامە عەبدوڵڵا: ٧٢، ٨٢.
مامە قالە: ١٤٧، ١٩١.
مامەڕەزا: ٩، ٥٨، ٦١، ٦٥، ٧٢، ٧٥، ٧٧، ٧٨، ٧٩، ٨٢، ٨٣، ٨٤، ٨٥، ٨٦، ٨٧، ٨٩، ٩٠، ٩١، ٩٢، ٩٣، ٩٤، ٩٥، ٩٦، ١٠٧، ١٠٨، ١٠٩، ١١٣، ١١٤، ١٣٣، ١٣٥، ١٤١، ١٤٢، ١٤٣، ١٤٥، ١٤٧، ١٤٨، ١٤٩، ١٥٠، ١٥٢، ١٨١، ١٨٧، ١٨٨، ٢١٦، ٢١٧.

مامه سەلام: ٩٢.
مامۆستا جەعفەر: ٥٣، ٧٨، ١٣٧.
مەحموود: ٣٢، ٣٣، ٥٤، ٧١، ٧٢، ١٠٢، ١٠٤، ١١٧، ١٣٦، ١٦١.
مەلا سەلام: ١٤، ٧٢، ٧٨، ١٠٧.
مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس: ٢٤، ٣٠، ٤٢، ٤٧.
مەلا عەبدوڵڵای جەلیی کۆیی: ٧٢.
مەلا کەریمی سووورداش: ١٠٢
مەلاسابیر: ١٤٩.
مەلامستەفای بارزان: ١٤، ١٠٨، ١٤٨.
مەلیحە فەتحوڵڵا سەعید: ١٠٩، ١١٠، ١١٣، ١١٥، ١٢٠، ١٢٤.
مەولانا خالیدی نەقشبەندیی: ٥، ١٧، ٢٩، ٣١، ٣٣، ٤٤، ٤٦، ٤٧، ٥٢، ٢١٦.
محەممەد ئەحمەد بابەکر: ١٠١، ١٠٤.
محەممەد ئەحمەد حافیز: ١٩٨.
محەممەد ئەحمەد مەحموود: ١٠١.
محەممەد ئەمین سویدی: ٤٠.
محەممەد بابە ڕەسوڵ: ٢٢.
محەممەد خەلیفە: ٢٠٥.
محەممەد عەلی سوڵتانی: ٥٣، ١٦٥.
محەممەد مەلا عوبێد: ٢٠٥.
محەممەد مەلا کەریم: ١٣، ١٤، ٦٠، ٦٩، ٧٠، ٧٢، ١٤٣.
محەممەد نور بەخشی: ٢٢.
مستەفا عەسکەری: ١١، ١٤، ٦٨، ١٤٢، ١٤٣.
موحەممەدی مەهدی: ٧٧.
میر حاج: ٩٤.

میر محەممەد: ١٥٧.
میرزا حەسەن عەلی: ٥٩.

ن

نافیع ئەحمەد: ١٩٨.

ھ

هەمزە عەبدوڵڵا: ١٥، ١٠٦، ١٤٢.
هێنی هارۆلد هانسن: ٤٥، ١٤٦.

ی

یەحیا مزووری: ٤١.
یوسف سەراج: ١٩٨.

(ئیندێکسی شوێن)

ئـ

ئارامگەی شێخ عەبدولکەریم: ٨٢.

ئارامگەی حەمەسوور: ١٢٦.

ئارامگەی مامەڕەزا: ٩٦.

ئاغجەلەر: ٦٢، ٦٣، ١٥٦، ١٨٣.

ئالان: ١٠١، ١٨٩.

ئێراق: ٢٧، ٤٠، ٥٦، ٦٠، ٦٣، ٦٤، ٨٩، ١٠١، ١٣١، ١٣٢، ١٤٤، ١٤٨، ١٤٩، ١٥٥، ١٦٩، ١٨٤، ٢٠٣.

ئێران: ١٩، ٢٧، ٦٠، ٦٣، ٦٧، ٧٤، ١٠١، ١٥٥، ١٦٧، ١٦٨، ١٦٩، ١٩٨، ٢٠٨.

ب

بارەگای حەزرەتی غەوس: ٣٢.

بازیان: ٦٢، ٦٣.

بەرزنجە: ٣٤، ٤٣، ٦٨، ١٥٦، ١٥٨، ١٦٠، ١٦١، ١٦٢.

بەستەسێن: ٦٢.
بەستی دوکان: ٦١، ٦٢، ٦٣.
بەغدا: ٢٤، ٢٥، ٢٧، ٣٢، ٣٦، ٤٠، ٨٤، ٩٠، ١٤٨، ١٥٠، ١٦٩، ١٧٢، ١٨٤، ١٨٧، ١٩٩.
بەکرەجۆ: ٦٢، ٦٣.
بەنی سڵاوە: ٦٢.
بتوێن: ٦٢، ٦٣.
بریتانیا: ٤٥، ٥٦، ٩٠.
بنگرد: ٦٢، ٨٤، ١٣٦، ١٣٧، ١٣٨.

ت

تۆپزاوا: ٦٢.
تۆربە: ٦٢، ٦٣.
تەقتەق: ٦٢.

پ

پشدەر: ٦٣، ٨٤، ١٣٦، ١٧٩، ١٨٠، ١٨٧.

ح

حەوزی دوکان: ٦٢، ٦٣.

خ

خۆشاو: ٦٢.
خانەقای شەدەڵە: ٨٢، ٩٦، ١٣٩، ١٧٢.
خانەقای کەلکەسماق: ٥٨، ٧٩، ٩٣، ١٣٣، ١٣٤، ١٣٩.
خانەقای مەولانا: ٣٣، ١٧١.
خەرابە: ٦٢.
خەڕەکرێسە: ٦٣.
خەلەکان: ٦٢.
خدران: ٦٣.
خوڕخوڕە: ٦٢.

د

دۆڵی جافایەتی: ٦٣.
دوورگەی عەرەبی: ٢٠.
دیجلە: ٩٠.
دیهلیی: ٢٩، ٣٤.

ڕ

ڕانیە: ٦٢، ٦٤، ٢٤٥، ١٨٧.

س

سۆران: ٦٣.
ساتوقەلا: ٦٢.
سارتکە: ٦٢.
سەرگەڵو: ٤١، ٤٢، ٤٣، ٤٥، ٤٧، ٥١، ٥٣، ٦٣، ٧٣، ٧٧، ٨٢، ٩٤، ٩٩، ١٢٣، ١٣٠، ١٣٢، ١٤٠، ١٤٦، ١٤٧، ١٦٠.
سەنگەسەر: ٦٢، ٦٣.
سلێمانی: ٣، ٣٠، ٣١، ٣٢، ٣٣، ٣٤، ٣٥، ٣٦، ٣٨، ٣٩، ٤٠، ٤١، ٤٢، ٥١، ٦٢، ٦٣، ٦٤، ٦٧، ٧٢، ٨٣، ٨٩، ٩٠، ٩١، ١٠١، ١٢٠، ١٤٧، ١٤٩، ١٥٠، ١٥٧، ١٦٤، ١٦٩، ١٧٠، ١٧١، ١٧٣، ١٧٤، ١٧٨، ١٨١، ١٨٣، ١٨٦، ٢٠١، ٢٠٣، ٢٩٤، ٢٠٧، ٢١٦.
سیوەیل: ١٠١.

ش

شارستێن: ٦٢.
شام: ٣٢.
شەدەڵە: ٥، ٤٣، ٤٤، ٤٥، ٤٦، ٤٨، ٥١، ٥٢، ٥٥، ٥٨، ٦٥، ٦٧، ٦٨، ٦٩، ٧١، ٧٢، ٧٣، ٧٤، ٧٨، ٨٠، ٨١، ٨٢، ٨٣، ٨٥، ٨٦، ٩٦، ٩٩، ١٠٢، ١٠٣، ١٠٤، ١٠٧، ١٠٨، ١٢٤، ١٣٢، ١٣٣، ١٣٥، ١٣٨، ١٣٩، ١٤٩، ١٥٢، ١٥٦، ١٧٢، ١٨٣.
شەشۆ: ٧١، ١٠١، ١٠٢، ١٠٤، ١١٧.
شێخ بزێنی: ٦٢.

چ

چەمچەماڵ: ١٦٤، ١٧٩، ١٨٤.

گ

گەرمیان: ٦٣، ١٥٩.
گەڵنێری: ٤٤، ٤٥.
گردی سەیوان: ٣٥، ٤٢.

ع

عەسکەر: ٤٣، ٤٤، ٤٨، ٦٣، ٦٧، ٦٨، ٧٢، ٩٠، ٩٤، ١٤٢، ١٤٣، ١٤٨، ١٤٩، ١٨٣، ١٨٥، ١٨٦، ١٩١.
عەمارە: ٩٤.

ق

قۆمەرغان: ١٠٩.
قازی بەگیان: ٦٢.
قەرانگوێ: ١٠٩.
قەرەداغ: ٢٠، ٣١، ٨٤، ١٠٠.
قەڵادزە: ٦٢.
قەڵاسێوکە: ٦٢.
قوڕاڵە: ٦٣.

ك

کۆیە: ٦٢، ٦٣، ١٨٧.

کەرکووك: ٣٦، ٤٧، ٦٢، ٦٣، ٦٤، ٦٩، ٧٨، ٩٠، ٩١، ٩٢، ٩٩، ١٠١، ١٠٣، ١١١، ١١٥، ١٢٢، ١٤٨، ١٥٢، ١٥٥، ١٦٢، ١٧٣، ١٧٥، ١٨٢، ١٨٦، ١٩٩، ٢٠٠، ٢٠١، ٢٠٢، ٢٠٤، ٢٠٥، ٢٠٧، ٢١٦.

کەلکەسماق: ٥٨، ٦٢، ٧٥، ٧٩، ٨٣، ٨٨، ٩٠، ٩١، ٩٣، ١٠٨، ١٠٩، ١٣٣، ١٣٤، ١٣٩، ١٤٧، ١٤٨، ١٤٩، ١٥٠.

کڵێسە: ٦٢.

کوردستان: ٧، ١٠، ١٣، ١٥، ١٧، ٢٢، ٢٧، ٢٨، ٢٩، ٣٠، ٣٤، ٣٨، ٤١، ٤٥، ٥٦، ٦٠، ٦٣، ٦٤، ٩٤، ١١٤، ١٣٠، ١٣١، ١٤٨، ١٥٥، ١٦١، ١٧٧، ١٨٤، ١٨٨، ١٨٩.

کوێرەکانی: ٦٢، ٩٥.

م

ماوەت: ١٠١، ١٠٢.

مەرگە: ٦٢، ٦٣، ٨٤، ١٧٧.

مەرقەدی حاجی شێخ مارفی نۆدێ: ٤٢.

مەلا هۆمەر: ٦٢، ٦٣.

گوندی مەلاسەڤ: ١٣٧.
مزگەوتی پێغەمبەر: ٢٢.
مزگەوتی سەرگەڵو: ١٧٨.
مزگەوتی گەورە: ٤٢، ٥١.
مزگەوتی خانەقای مەولانا خالیدی نەقشبەندیی: ٣٣.
مهاباد: ٩٤.
میرزا ڕۆستەم: ٦٢، ٦٣، ٩٦، ١٤٦، ١٨٧.

ن

ناوچەی سووورداش: ٥٩، ٦٢، ٦٧، ٨٣.
ناوچەی شوان: ٦٢، ١٥١.

ه

هەڵەبجە: ٩١، ٩٢، ٩٣، ٩٥، ٩٦.
هەورامان: ٣٢، ١٥٨.
هەولێر: ٦٢، ٦٣، ٦٤، ٩٠، ٢١٦.
هندستان: ٢٠.
هیندستان: ٢٩، ٣١، ٣٤، ٤١، ٥١.

ی

یاخیان: ٦٢.

یاروەلی: ٩٠، ٩١.

ve wekî dardestê îngîlî ... yekî ve wekî dardestê komûnîstan hatine zanîn ...

14. Her çend aliyên hev ... Heq û Heqan gelek in, lê nabe em Heqan wek ... zîndîkarê Ehl-î Heqan bizanin.

15. Behayiyan ji dûr an nêzîk ve kar di rabûna Koma Heqan nekiriye; ya ku li dar e bi tenê lihevşibandina naveroka beyannameya wan e, jê pê ve tu sedem û nîşane ne li kar in di warê karîgeriya Behayiyan li ser Heqan.

serdema Mame Reza   şa civakî bûye û bi navê
“rewişt” sînor jê re hat   n.
8. Koma Heqan her   Şêx Ebdulkerîm ve wekî
komeke girtî bi derdor   derî kiriye û gelek kêm
têkilî bi kesên dervey   niye. Di serdema Mame
Reza de jî bi heman awayî, sir û nihênî veşartin, xwe dûr girtin ji behskirina hin mijaran, ne ku her berdewam kiriye, tew wekî rewişt serederî digel hatiye kirin, lê tagirên Heme Sûr, her çend wek kom kêmtir ketine nav xelkê, lê di gelek mijaran de vekirîtir bûne.

9. Ji ber wê çendê ku Mame Reza Komûnîst hewandine, ew wekî dilxwazê komûnîstan hatiye danîn û di dawiyê de gelek ji tagirên Mame Reza têkilî bi rêxistinên Partiya Komûnîst re daniye.

10. Yek ji taybetmendiyên Heme Sûriyan jî ew e ku nehiştine zarokên wan bibin ku haya jinên wan ji vê çendê nebûye. Wan ji bo zarokên wan nebin riya“girêdana sirûştî (bestinî sirûştî) ” bi kar anîye.

11. Xala serekî ku rêbaza Mame Reza û Hemesûrê Kilawqut ji hev cuda dike ew e ku Hemesûr bêhtir pûte bi jiyana aborî û pêkvekarkirinê daye ku li ser bingeha “tevkariyê” daniye.

12. Di sala 1934ê de ku Şêx Ebdulkerîm hate girtin, Koma Heqan bi yekcarî xurt bûbû; girtina wî jî ji ber hindê bû ku pêşî li komê bê girtin da ku bêhtir belav û berfireh nebe.

13. Di warê ayînî û siyasî û civakî de pêşî li Heqan hatiye girtin û bi bernamesazî dijberiya wan hatiye kirin. Ji aliyekî.

Bi kurtî em dikari [illegible] ıcamnameya vê lêkolînê di van çend xalên xwar[illegible] in:

1. Her nivîseke ku h[illegible] ɛr Heqan hatiye nivîsîn wê rastiyê venaşêre ku [illegible] ɔnahiyê bide ser tevahiya aliyên Koma Heqan û tê de hatiye xwestin ku bêhtir li ser wê bê nivîsîn. Ev yek di vê lêkolînê de jî derket holê û di wê baweriyê de ye ku ronahî nedaye ser tevahiya aliyên vê komê.

2. Zincîreya komê ji Mewlana Xalid Neqşîbendî heta Şêx Ebdulkerîm digihêje 7 kesan ku pêwendiya kur û bav yan merivtiyê di navbera piraniya wan de hebûye.

3. Koma Heqan bi tenê derencama nêrîn û ramana Şêx Ebdulkerîmê Şedele nebûye, jê bêhtir guherînên dînî, civakî, aborî û neteweyî yên wê serdemê jî kar tê kirine û her vê yekê kiriye ku Koma Heqan rê û rêzeke cuda hebe.

4. Şêx Ebdulkerîmê Şedele damezrînerê rastîn yê Koma Heqan e, lê di serdema Şêx Ebdulkerîm de kom li gorî rêz û destûreke binecî û nivîskî bi rê ve neçûye.

5. Peyajo û dilxwazên Heqan bi giştî li hawîrdora Gola Dukanê, bi pirî li parêzgeha Silêmaniyê belav bûne. Her weha li navenda parêzgeha Kerkûk û Hewlêrê û çend deverên wan jî peyajo û dilxwazên komê hene.

6. Piştî mirina Şêx Ebdulkerîmê Şedele li ser wê yekê ku dê kî şûna wî bigire nakokî di navbera Heme Sûrê Kilawqut û Mame Reza de peyda dibe, lewra Heme Sûrê Qilawqut, Şedele li cî dihêle.

7. Heqperweriyê wekî prensîbeke komê di serdema Şêx Ebdulkerîm de bêhtir ji aliyê dînî ve reng vedaye û di

KURTEYEK LI SER KOMA* HEQAN Û Ê

Koma Heqan, xwed e dewlemend ya piralî ya ferhengî ya kurdî ye tomara kelepûrê Heqan nimûneya serdemeke nîşan dide ku şiyaye guherîn û çend rewişt û tîtalên nû di civakê de pêk bîne ku beriya wê nimûneyên wê tunebûne. Her wekî nêrîna wan ya li beranberî wekheviyê, biratî û dadperweriyê, jinan û aboriya hevpişk, kase û karê hevpişk û alîkarî û xêrxwaziyê ku serkaniya her yek ji van nêrînan ku Heqan jiyana xwe pê saz kiriye, ji kom û tevgerên wê serdemê zaye.

Di vê lêkolînê de kar li ser tevahiya wan nivîsan hatiye kirin ku heta niha li ser Heqan hatine nivîsîn û li gorî karîn û zanînê, hin agahî û mijarên ciyê dudiliyê hatine peyitandin û dîtinên nû li ser hatine xuyakirin. Her weha komek hevpeyvîn û name û serdanên meydanî jî bûne haveynê vê xebatê û ronahî dane ser aliyên veşarî yên navbera salên 1920-1986an ku serdema rabûn û lawazketina rêbazên cuda ya vê komê ye.

* *Her çend Koma Heqan (Komelî Heqe) ji nav Terîqeta Neqişbendiyan rabûye, lê bi rabûn û rûniştin û kar û xebata xwe bi yekcarî li terîqetan naçe, lewra me peyva kom bi kar anî da ku aliyê wan yên civakî û siyasî jî bide xuyakirin. Li aliyê dî me peyva "bizav-tevger" bi kar neanî çima ku wan jî kirasekî siyasî wergirtiye.*